

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПІСЕЦЬКА ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

УДК 330.3:331.5

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 051 – Економіка

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т. В. Пісецька

Науковий керівник:

Грішнова Олена Антонівна, доктор економічних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Пісецька Т. В. **Розвиток соціального підприємництва в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – «Економіка». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2026.

Дисертацію присвячено узагальненню теоретичних і методичних засад та розробленню прикладних напрямів розвитку соціального підприємництва (СП) в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України.

Метою дисертаційної роботи є узагальнення теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку соціального підприємництва і підвищення його ролі як чинника зміцнення соціальної безпеки та відновлення людського капіталу України шляхом удосконалення методичних підходів до оцінювання його соціально-економічного впливу.

Об'єкт дослідження – процеси становлення і розвитку соціального підприємництва та їх вплив на збереження і повоєнне відновлення людського капіталу України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні підходи та практичні засади розвитку соціального підприємництва як інструмента підвищення ефективності повоєнного відновлення людського капіталу України.

У першому розділі дисертації поглиблено теоретико-методичні засади дослідження соціального підприємництва в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України. Уточнено сутність соціального підприємництва із акцентом на добробуті населення, ефективності застосування соціальних інновацій та триєдності цілей його діяльності (соціальної, економічної та екологічної), що гармонізує СП з концепцією сталого розвитку. Узагальнено положення щодо впливу соціального підприємництва на вирішення соціальних та економічних проблем повоєнного відновлення, зокрема на відтворення людського капіталу, соціальну інклюзію та соціальну безпеку. Сформовано теоретико-методичні підходи до

оцінювання соціального впливу соціального підприємництва з урахуванням воєнних ризиків та демографічних викликів.

У другому розділі здійснено комплексну оцінку стану розвитку соціального підприємництва в Україні та світі, виокремлено ключові тенденції, моделі та практики. Досліджено вплив соціального підприємництва на вирішення соціально-економічних проблем збереження та відновлення людського капіталу, зокрема у сферах створення робочих місць для вразливих груп, відновлення соціальних послуг та формування локальної стійкості громад. На основі емпіричного аналізу (розділ 2.3) проведено оцінювання соціального впливу українських соціальних підприємств; результати опитування узагальнено із застосуванням зваженого бутстрепа та імітаційного моделювання Монте-Карло. Розроблено комплексну економіко-математичну модель оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнного розвитку. Цю модель побудовано шляхом інтеграції системно-динамічних методичних компонентів в єдину комплексну систему, яка включає: адаптований до кризових умов метод оцінювання соціальної рентабельності інвестицій (War-Adjusted SROI); метод мультиплікатора соціального підприємництва; методику логістично-динамічного моделювання розвитку соціального підприємництва; методологію структурно-рівневої оцінки впливу соціального підприємництва, що базується на виокремленні мікрорівневих, мезорівневих та макрорівневих ефектів. За допомогою розробленої моделі оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу було доведено, що соціальне підприємство генерує три типи ефектів: прямий економічний ефект – створення доданої вартості, робочих місць та податкових надходжень; непрямий мультиплікативний ефект – стимулювання суміжних галузей через закупівлі, послуги та споживання працівників; соціальний ефект – зниження витрат держави на соціальні виплати, підвищення людського капіталу бенефіціарів, формування соціальної згуртованості. Це дозволило ідентифікувати ключові канали впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку, соціальну інклюзію та соціальну цінність, а також визначити індикатори, на які має орієнтуватися державна політика у період повоєнного відновлення.

Емпірична частина забезпечила змістове наповнення концептуальної моделі, обґрунтовуючи взаємозв'язки між державною політикою, інституційною спроможністю, соціальними інноваціями та рівнем соціальної безпеки.

У третьому розділі на основі узагальнення результатів попередніх етапів дослідження визначено стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва у повоєнний період, сформовано пропозиції щодо удосконалення державної політики підтримки соціальної економіки, підсилення соціальної інклюзії, розвитку ветеранського бізнесу та підприємницьких ініціатив внутрішньо переміщених осіб. Здійснено систематизацію нормативно-правового забезпечення функціонування соціальних підприємств та їх ролі у зміцненні соціальної безпеки. На основі ідентифікованих механізмів впливу запропоновано структурно-логічну схему взаємодії елементів державної політики та діяльності соціальних підприємств, що відображає механізми формування соціальної цінності та сприяння відновленню людського капіталу. Запропонована схема виконує аналітичну функцію та може використовуватися для оцінювання напрямів удосконалення державної політики соціального підприємництва.

Основні результати, які характеризують наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

- запропоновано економіко-математичну модель оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнного розвитку, побудовану шляхом інтеграції системно-динамічних методичних компонентів в єдину комплексну систему. Виділення у економіко-математичній моделі ресурсно-інституційного, функціонально-операційного, аналітико-оцінювального, логістично-динамічного та структурно-рівневого блоків оцінювання впливу соціального підприємництва дає змогу кількісно виміряти прямі та непрямі ефекти і прогнозувати соціально-економічний вплив соціального підприємництва на розвиток людського капіталу в умовах війни та нестабільності (п. 2.3).

удосконалено:

- концепцію побудови бізнес-моделі соціального підприємства, яка, на відміну від класичної канви Остервальдера, доповнена авторським десятим блоком – «соціальний вплив». Запропонований підхід дає змогу інтегрувати оцінювання соціальної цінності та результативності діяльності СП у структуру бізнес-моделі, що відображає специфіку соціальних підприємств, орієнтованих на досягнення потрібного результату «Прибуток - Люди - Планета» (п. 3.1);

набули подальшого розвитку:

- тлумачення сутності поняття соціальне підприємництво як форми господарської діяльності, спрямованої на досягнення соціальних цілей та підвищення добробуту населення, яка використовує підприємницькі та інноваційні методи та поєднує соціальну, економічну та екологічну складові. На відміну від відомих підходів, запропоноване визначення враховує акцент на добробут населення, що підкреслює соціальну спрямованість та розвиток людського капіталу; інноваційність і підприємницькі методи, що вказує на ефективність та застосування соціальних інновацій; триєдиність компонентів (соціальної, економічної та екологічної) — що гармонізує СП з концепцією сталого розвитку та принципом потрібного результату (п. 1.1).

- концептуальні засади аналізу соціального впливу соціального підприємництва, у межах яких обґрунтовано три типи ефектів – прямий економічний, непрямий мультиплікативний та соціальний. Це забезпечило розширення як теоретичного, так і практичного розуміння ролі соціальних підприємств у повоєнному відновленні та зміцненні людського капіталу (п. 1.2, 1.3).

- методика оцінювання соціальної рентабельності інвестицій (Social Return on Investment) шляхом розроблення War-Adjusted SROI (w-SROI), що передбачає включення коригувальних коефіцієнтів воєнних ризиків, втрат людського капіталу та соціальної безпеки, а також структуровану монетизацію результатів через параметри v_i (монетизована вартість i -того соціального результату) та q_i (кількість результатів) для забезпечення більш точної та аналітично валідної оцінки впливу соціальних підприємств у воєнних та повоєнних умовах (п. 2.3).

- комплекс структурних елементів механізму стимулювання розвитку соціального підприємництва для зміцнення соціальної безпеки в Україні, що передбачає розробку концептуальної схеми соціально-економічного та інституційного впливу, яка логічно відображає взаємозв'язки між різними суб'єктами та отриманими соціально-економічними ефектами. Інтеграція запропонованих елементів схеми до механізму стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні підвищить ефективність планування та реалізації заходів, спрямованих на збереження та розвиток людського капіталу і досягнення високого рівня соціальної безпеки через застосування комплексу визначених важелів, методів і стимулів впливу з урахуванням особливостей сучасного інституційного простору розвитку соціального підприємництва в Україні, а також існуючих обмежень і бар'єрів (п. 3.3).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, викладені в дисертації, були доведені до рівня методичних розробок та прикладних рекомендацій. Це створює підґрунтя для подальших досліджень у сфері розвитку соціального підприємництва в Україні, забезпечує методологічну основу для оцінки його впливу на повоєнний розвиток України та виконує суттєву роль у формуванні механізму його розвитку в країні. Запропоновані методи оцінювання соціальної рентабельності інвестицій, а також концептуальні засади аналізу соціального впливу підприємства використані в практичній діяльності ПРАТ «Дікергофф Цемент Україна» (довідка № 211 від 27.09.2024 року). Науково-методичні та практичні рекомендації, орієнтовані на розвиток соціального партнерства між державою та соціальним підприємництвом в Україні, впровадженні в регуляторній та управлінській діяльності Спілки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 228/1 від 22.12.2025 року).

Ключові слова: ветеранський бізнес, внутрішньо переміщені особи, державна політика, людський капітал, повоєнне відновлення, соціальна безпека людини, соціальна безпека, соціальна інклюзія, соціальна цінність, соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальні інвестиції, соціальні пріоритети, сталий розвиток, стратегічні напрями.

ABSTRACT

Pisetska T. Development of social entrepreneurship in the context of the post-war restoration of human capital in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 051 – “Economics”. – Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, 2026.

The dissertation is devoted to the generalization of theoretical and methodological principles and the development of applied directions for the development of social entrepreneurship (SE) in the context of the post-war restoration of human capital in Ukraine.

The purpose of the dissertation is to generalize the theoretical foundations and develop practical recommendations for the development of social entrepreneurship and increase its role as a factor in strengthening social security and restoring human capital in Ukraine by improving methodological approaches to assessing its socioeconomic impact.

The object of the study is the processes of formation and development of social entrepreneurship and their impact on the preservation and post-war restoration of human capital in Ukraine.

The subject of the study is theoretical and methodological approaches and practical principles for the development of social entrepreneurship as a tool for increasing the effectiveness of post-war restoration of human capital in Ukraine.

The first section of the dissertation deepens the theoretical and methodological foundations of the study of social entrepreneurship in the context of the post-war restoration of human capital in Ukraine. The essence of social entrepreneurship is clarified with an emphasis on the well-being of the population, the effectiveness of the application of social innovations and the trinity of the goals of its activities (social, economic and environmental), which harmonizes the SE with the concept of sustainable development. The provisions on the impact of social entrepreneurship on solving social and economic problems of post-war restoration, in particular on the reproduction of human capital, social inclusion and social security, are generalized. Theoretical and methodological approaches

to assessing the social impact of social entrepreneurship are formed, taking into account war risks and demographic challenges.

The second section provides a comprehensive assessment of the state of development of social entrepreneurship in Ukraine and the world, identifying key trends, models and practices. The impact of social entrepreneurship on solving socioeconomic problems of preserving and restoring human capital is investigated, in particular in the areas of creating jobs for vulnerable groups, restoring social services and building local community resilience. Based on empirical analysis (section 2.3), an assessment of the social impact of Ukrainian social enterprises was carried out; the survey results were summarized using weighted bootstrap and Monte Carlo simulation modeling. A comprehensive economic and mathematical model for assessing the impact of social entrepreneurship on restoring human capital in war and post-war development conditions was developed. This model was built by integrating system-dynamic methodological components into a single comprehensive system, which includes: a method for assessing social return on investment (War-Adjusted SROI) adapted to crisis conditions; a method for the multiplier of social entrepreneurship; a methodology for logistic-dynamic modeling of the development of social entrepreneurship; a methodology for structural-level assessment of the impact of social entrepreneurship, based on the separation of micro-level, meso-level and macro-level effects. Using the developed model for assessing the impact of social entrepreneurship on the restoration of human capital, it was proven that social enterprise generates three types of effects: direct economic effect - creation of added value, jobs and tax revenues; indirect multiplicative effect - stimulation of related industries through purchases, services and consumption of employees; social effect - reduction of state spending on social benefits, increase of human capital of beneficiaries, formation of social cohesion. This made it possible to identify the key channels of influence of social entrepreneurship on social security, social inclusion and social value, as well as to determine the indicators on which state policy should be guided during the post-war reconstruction period. The empirical part provided the content of the conceptual model, substantiating the relationships between state policy, institutional capacity, social innovations and the level of social security.

In the third section, based on the generalization of the results of the previous stages of the study, strategic directions for the development of social entrepreneurship in the post-war period are determined, proposals are made for improving the state policy of supporting the social economy, strengthening social inclusion, developing veteran business and entrepreneurial initiatives of internally displaced persons. The regulatory and legal support for the functioning of social enterprises and their role in strengthening social security is systematized. Based on the identified mechanisms of influence, a structural and logical scheme of interaction between elements of state policy and the activities of social enterprises is proposed, which reflects the mechanisms of forming social value and promoting the restoration of human capital. The proposed scheme performs an analytical function and can be used to assess the directions for improving the state policy of social entrepreneurship.

The main results that characterize the scientific novelty are as follows:

for the first time:

- an economic and mathematical model for assessing the impact of social entrepreneurship on the restoration of human capital in conditions of war and post-war development has been proposed, built by integrating system-dynamic methodological components into a single comprehensive system. The allocation in the economic and mathematical model of resource-institutional, functional-operational, analytical-evaluative, logistic-dynamic and structural-level blocks for assessing the impact of social entrepreneurship makes it possible to quantitatively measure direct and indirect effects and predict the socioeconomic impact of social entrepreneurship on the development of human capital in conditions of war and instability (clause 2.3).

improved:

- the concept of building a business model of a social enterprise, which, unlike the classical Osterwalder framework, is supplemented by the author's tenth block - "social impact". The proposed approach makes it possible to integrate the assessment of social value and effectiveness of the SE into the structure of the business model, which reflects the specifics of social enterprises focused on achieving the triple result "Profit - People - Planet" (clause 3.1);

have been further developed:

- interpretation of the essence of the concept of social entrepreneurship as a form of economic activity aimed at achieving social goals and improving the well-being of the population, which uses entrepreneurial and innovative methods and combines social, economic and environmental components. Unlike known approaches, the proposed definition takes into account the emphasis on the well-being of the population, which emphasizes the social orientation and development of human capital; innovativeness and entrepreneurial methods, which indicates the effectiveness and application of social innovations; the trinity of components (social, economic and environmental) - which harmonizes the SE with the concept of sustainable development and the principle of the triple bottom line (clause 1.1).

- conceptual principles for analyzing the social impact of social entrepreneurship, within which three types of effects are substantiated - direct economic, indirect multiplicative and social. This provided an expansion of both theoretical and practical understanding of the role of social enterprises in post-war reconstruction and strengthening of human capital (clause 1.2, 1.3).

- a methodology for assessing social return on investment (Social Return on Investment) by developing War-Adjusted SROI (w-SROI), which involves the inclusion of correction factors for war risks, losses of human capital and social security, as well as structured monetization of results through the parameters v_i (monetized value of the i -th social result) and q_i (number of results) to ensure a more accurate and analytically valid assessment of the impact of social enterprises in war and post-war conditions (clause 2.3).

- a set of structural elements of the mechanism for stimulating the development of social entrepreneurship to strengthen social security in Ukraine, which involves the development of a conceptual scheme of socioeconomic and institutional impact, which logically reflects the relationships between various entities and the resulting socioeconomic effects. The integration of the proposed elements of the scheme into the mechanism for stimulating the development of social entrepreneurship in Ukraine will increase the effectiveness of planning and implementing measures aimed at preserving and developing human capital and achieving a high level of social security through the use of a

set of specific levers, methods and incentives for influence, taking into account the peculiarities of the modern institutional space for the development of social entrepreneurship in Ukraine, as well as existing restrictions and barriers (clause 3.3).

The practical significance of the results obtained lies in the fact that the main provisions set out in the dissertation have been brought to the level of methodological developments and applied recommendations. This creates a basis for further research in the field of social entrepreneurship development in Ukraine, provides a methodological basis for assessing its impact on the post-war development of Ukraine and plays a significant role in shaping the mechanism of its development in the country. The proposed methods for assessing the social profitability of investments, as well as the conceptual principles of analyzing the social impact of the enterprise, are used in the practical activities of PJSC "Dickerhoff Cement Ukraine" (reference No. 211 dated 09/27/2024). Scientific, methodological and practical recommendations focused on the development of social partnership between the state and social entrepreneurship in Ukraine, implemented in the regulatory and managerial activities of the Union of Entrepreneurs of Small, Medium and Privatized Enterprises of Ukraine (reference No. 228/1 dated 12/22/2025).

Keywords: veteran business, internally displaced persons, state policy, human capital, post-war reconstruction, human social security, social security, social inclusion, social value, social entrepreneurship, social enterprise, social investments, social priorities, sustainable development, strategic directions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пісецька Т. В. (2024). Сутність соціального підприємництва та напрями сприяння його розвитку. *Економіка та суспільство*. (64). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4225> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-16> (0,98 д.а.)

2. Пісецька Т. В. (2024). Особливості бізнес-моделі соціального підприємства. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*. (6), 74–81. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/320939> DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2024.6.74> (0,96 д.а.)

3. Пісецька Т.В. (2025) Соціальне підприємництво в системі чинників ефективного вирішення соціальних та економічних проблем повоєнного відновлення України. Випуск 1(50) *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2025. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2025_50/index.htm DOI: <https://doi.org/10.17721/tppe.2025.50.13> (1,1 д.а.)

4. Пісецька Т.В. (2025) Соціальна рентабельність інвестицій з урахуванням війни як критерій ефективності соціального підприємництва. *Вчені записки університету «КРОК»* 4(80) (2025). URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/1118> DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-80-108-117> (0,89 д.а.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Пісецька Т. В. (2023). Соціально-економічні вектори відновлення повоєнної України. *Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи* : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. м. Черкаси, 18 травня 2023 р., Черкаси: Вид-ць Юлія Чабаненко, 2023. – С. 208-211 (Електронний ресурс). – Режим доступу: https://drive.google.com/drive/folders/1ATcwtk5xIwbicjHD3Fp5Cu_FjDAjnhJ3 (0,19 д.а.)

6. Пісецька Т. В. (2023). Економічна безпека підприємств в умовах сучасних викликів. «Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах

модернізаційних процесів в Україні та світі»: матеріали всеукр. наук.-практ. конф, м. Кропивницький, 12 грудня 2023 р., Кропивницький. 2023. (Електронний ресурс). Режим доступу: chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://eprints.cdu.edu.ua/5918/1/tezi_2.pdf (0,12 д.а.)

7. Пісецька Т. В. (2024) Соціальне підприємство: актуальність, проблеми та перспективи розвитку в Україні. Шевченківська весна 2024. Стратегії економічного зростання: Погляд у майбутнє для України: тези доповіді, Київ, 19-21 березня 2024 року URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2024-2/> (0,29 д.а.)

8. Пісецька Т.В. (2024) Аналіз соціального підприємництва через призму ESG стратегії. XIII Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» м. Одеса, 13 вересня 2024 р. (0,14 д.а.)

9. Пісецька Т. В. Удосконалення нормативного забезпечення діяльності соціальних підприємств в Україні. (2025) Шевченківська весна 2025. Економіка України. Нові вектори розвитку в умовах глобальних трансформацій: тези доповіді, Київ, 26-28 березня 2025 року URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2025-2/> (0,33 д.а.)

10. Грішнова О. А., Пісецька Т. В. Challenges for Social Enterprises in Ukraine Amid War (586-591). 24th International Scientific Conference “Information Technologies and Management” : conference proceedings (April 24–25, 2025). Riga, the Republic of Latvia. Riga : Baltija Publishing, 2025. P. 592. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-597-6-109> (0,24 д. а., з них особисто автора 0,12 д.а.).

11. Пісецька Т.В. (2025) Інклюзія вразливих категорій людей через соціальні підприємства: економічні та соціальні виміри. XXII Міжнародна науково-практична конференція “Конкурентоспроможність національної економіки” 16-17 жовтня 2025 р. URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2025-2/> (0,19. д.а.)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У	
КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО	
КАПІТАЛУ УКРАЇНИ.....	
	26
1.1. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства	26
1.2. Соціальне підприємництво в системі чинників ефективного вирішення соціальних та економічних проблем викликів повоєнного відновлення	46
1.3. Теоретико-методичні підходи до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціально-економічний розвиток суспільства в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України	61
Висновки до першого розділу.....	79
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО	
ПІДПРИЄМНИЦТВА І ЙОГО ВНЕСКУ В ПОВОЄННЕ	
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ТА СУСПІЛЬСТВА.....	
	81
2.1. Аналіз стану розвитку соціального підприємництва в світі та Україні.....	81
2.2. Вплив соціального підприємництва на вирішення соціальних та економічних проблем збереження та відновлення людського капіталу...	93
2.3. Соціальне підприємництво як чинник повоєнного відновлення: емпіричний аналіз	116
Висновки до другого розділу.....	140
РОЗДІЛ 3. СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО	
ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО	
ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ	
	143

3.1. Пріоритетні напрями сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні.....	143
3.2. Міжнародні пріоритети формування та розвитку соціального підприємництва у контексті повоєнного відновлення та розвитку людського капіталу України	159
3.3. Інституційно-правове забезпечення механізмів стимулювання розвитку соціального підприємництва у системі соціальної безпеки України.....	168
Висновки до третього розділу.....	179
ВИСНОВКИ.....	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	186
ДОДАТКИ.....	222
.	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ESG - Environmental, Social, Governance;

WISEs – work integration social enterprises (соціальні підприємства у сфері трудової інтеграції);

ВПО – внутрішньо переміщені особи;

ГМП – Глобальний Моніторинг Підприємництва;

ЄІФ – Європейський інвестиційний фонд;

ЛК – людський капітал;

СВБ – соціально відповідальний бізнес;

СП – соціальне підприємництво;

СПА – соціальна підприємницька активність;

УАСП – Українська Асоціація соціальних підприємців.

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне суспільство та економіка перебувають у процесі глобальної трансформації, зумовленої зростанням кількості екологічних та соціальних викликів, які не можуть бути ефективно вирішені засобами традиційного державного управління та підприємництва. У цьому контексті соціальне підприємництво (СП) набуває все більшого значення. Для побудови стійкої економіки недостатньо орієнтуватися виключно на отримання прибутку; важливо, щоб підприємці активно залучалися до вирішення соціальних, культурних та екологічних проблем. Додатковим викликом стає війна в Україні, яка ще більше ускладнює ситуацію, вимагаючи інноваційних підходів та залучення СП для відновлення та розвитку постраждалих регіонів, а також для підтримки соціальної стабільності в умовах війни та повоєнного відновлення України.

Дослідження СП дозволить виявити та ретельно проаналізувати як позитивні, так і негативні аспекти цього інноваційного підходу до ведення бізнесу. Це, у свою чергу, сприятиме ефективному інтегруванню СП в економічне та соціокультурне життя суспільства як новий підхід до покращення соціально-економічного благополуччя та розвитку людського капіталу України. Крім того, у контексті війни в Україні та повоєнного відновлення, аналіз СП набуває особливого значення, оскільки воно може виступати важливим інструментом для підтримки постраждалих регіонів, сприяння відновленню економіки, створенню нових робочих місць та забезпечення соціальної стабільності.

Попри відсутність тривалої історії досліджень, протягом останніх двох десятиліть СП є предметом наукового вивчення з інтенсивною дискусією про його сутність, концепцію, соціальний вплив, організаційно-правові форми господарювання та основні характеристики. Важливий внесок у розробку та аналіз проблем, пов'язаних із розвитком СП, зробили такі зарубіжні вчені: Б. Дрейтон, Дж. Діс, Р. Мартін, С. Осберг, Дж. Босчі, Дж. МакКлерг, К. Альтер, Дж. Майр, І. Марті, Дж. Мейр, Е. Нобоа, Дж. Вей-Скіллерн, Е. Остін, Х. Стівенсон, М. Маклін, А. Педро, А. Макміллан, Дж. Робінсон, П. Мерфі, С. Кумбз, Е. Шоу, А., Фоулер, Г. Морт, Дж. Вірардена, С. Алворд, Л. Браун, К. Леттс, К. Лідбітер, Ф. Шваб та ін.

Серед досліджень українських авторів, які вивчають питання розвитку та функціонування соціального підприємництва, соціальної безпеки, людського капіталу та повоєнного відновлення можна відзначити роботи О. А. Грішнєвої, З. С. Варналія, О. П. Микитюк, В. Л. Гури, М. О. Наумової, О. Ф. Новікової, Н. А. Азьмук, Н. М. Самолюк, Г. М. Юрчик, З. І. Галушки, А. М. Колота, Г. Ю. Міщук, В. І. Удодової, А. А. Свинчук та ін.

Теорія соціального підприємництва ще перебуває на стадії концептуалізації й потребує подальших комплексних досліджень. Отже, ще чимало теоретичних питань із цієї проблематики, серед яких розвиток СП в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України, залишаються недостатньо розробленими.

Актуальність і недостатній рівень дослідження впливу СП в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України зумовили вибір теми дисертації, визначили її мету, завдання, об'єкт, предмет і логіку роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі економіки підприємства Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах кафедральної теми 16 КФ 040-09 «Соціоекономічний вектор розвитку вітчизняних підприємств в умовах непередбачуваності». У рамках дослідження набула подальшого розвитку методика оцінювання соціальної рентабельності інвестицій (Social Return on Investment) шляхом розроблення War-Adjusted SROI (w-SROI), що передбачає включення коригувальних коефіцієнтів воєнних ризиків, втрат людського капіталу та соціальної безпеки, а також структуровану монетизацію результатів через параметри v_i (монетизована вартість i -того соціального результату) та q_i (кількість результатів) для забезпечення більш точної та аналітично валідної оцінки впливу соціальних підприємств у воєнних та повоєнних умовах.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є узагальнення теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку соціального підприємництва і підвищення його ролі як чинника зміцнення соціальної безпеки та відновлення людського капіталу України шляхом удосконалення методичних підходів до оцінювання його соціально-економічного

впливу.

Для досягнення мети в роботі поставлено та вирішено такі наукові завдання:

- визначити сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства;
- дослідити роль соціального підприємництва в системі чинників ефективного вирішення соціальних та економічних проблем викликів повоєнного відновлення;
- узагальнити теоретико-методичні підходи до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціально-економічний розвиток суспільства в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України;
- здійснити аналіз стану розвитку соціального підприємництва в світі та Україні;
- оцінити вплив соціального підприємництва на вирішення соціальних та економічних проблем збереження та відновлення людського капіталу;
- обґрунтувати роль соціального підприємництва як чинника повоєнного відновлення людського капіталу на основі результатів емпіричного аналізу;
- запропонувати пріоритетні напрями сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні;
- визначити міжнародні пріоритети формування та розвитку соціального підприємництва у контексті повоєнного відновлення та розвитку людського капіталу України;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення інституційно-правового забезпечення механізмів стимулювання розвитку соціального підприємництва у системі соціальної безпеки України.

Об'єкт дослідження – процеси становлення і розвитку соціального підприємництва та оцінювання їх впливу на збереження і повоєнне відновлення людського капіталу України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні підходи та практичні засади розвитку соціального підприємництва як інструмента підвищення ефективності

повоєнного відновлення людського капіталу України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних принципів, положень та методів наукового дослідження, використання яких зумовлене поставленою метою і завданнями з урахуванням предмету та об'єкту дослідження.

Для досягнення мети в роботі використано низку загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: *методи індукції, дедукції та узагальнення* – при розгляді різних підходів щодо визначення сутності соціального підприємництва та уточнення його змісту, обґрунтування напрямів розвитку СП в Україні й орієнтирів державної політики стимулювання його розвитку та повоєнного відновлення людського капіталу України (п. 1.1, 3.1, 3.3); *класифікаційно-аналітичний метод* – для систематизації векторів впливу СП на повоєнне відновлення людського капіталу України (п. 1.2), а також для виділення домінуючих в Україні моделей соціального підприємництва, характерних для умов воєнного часу (п. 2.2); *метод опитування (анкетування)* – для отримання кількісних і якісних даних про соціальні підприємства в Україні з метою їх комплексної характеристики (п. 2.3); *методи системного та економіко-статистичного аналізу* – при оцінці стану СП у світі й в Україні (п. 2.1); *метод експертних оцінок та SWOT-аналізу* – у процесі визначення перспектив розвитку СП в період повоєнного відновлення людського капіталу України (п. 2.1, 3.2.); *графічно-аналітичний метод* – для наочної ілюстрації досліджуваних соціально-економічних явищ і процесів; *економетричні методи* – для оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнного розвитку і аналізу впливу державної підтримки СП на розвиток людського капіталу (п. 2.3, 3.3), зокрема: *метод імітаційного моделювання Монте-Карло* – для підвищення статистичної надійності емпіричного аналізу соціальних підприємств шляхом відтворення варіативності соціально-економічних параметрів діяльності соціальних підприємств, оцінки чутливості та мінімізації впливу випадкових коливань; *метод оптимізації (лінійного програмування)* – для визначення оптимальної структури розподілу ресурсів СП між категоріями бенефіціарів; *метод логістично-динамічного моделювання* – для

прогнозування кількості соціальних підприємств, динаміки розвитку СП та визначення траєкторії зростання сектора; *метод Social Return on Investment (SROI)* – для вимірювання соціально-економічної ефективності діяльності соціальних підприємств.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти Верховної Ради України, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України; аналітичні та звітні матеріали міжнародних організацій (Світового банку, Організації Об'єднаних Націй, Європейської комісії, Світового економічного форуму); нормативно-правові акти України та програмні документи у сфері соціально-економічного розвитку, соціальної політики, повоєнного відновлення та підтримки підприємництва; національні та міжнародні стратегії розвитку людського капіталу й соціальної безпеки; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених з проблем соціального підприємництва, соціальної безпеки та сталого розвитку, матеріали науково-практичних конференцій, а також результати здійсненого автором соціологічного дослідження соціальних підприємців в Україні.

Емпіричну основу дослідження становлять результати власного експертного опитування соціальних підприємств в Україні, а також узагальнені дані, отримані із застосуванням методів зваженого бутстрепа та імітаційного моделювання Монте-Карло, що забезпечило статистичну стійкість оцінок соціального впливу соціального підприємництва в умовах війни та повоєнного відновлення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні теоретичних і методичних засад та в розробленні прикладних напрямів розвитку соціального підприємництва в Україні в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України.

Основні результати, які характеризують наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

- запропоновано економіко-математичну модель оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнного розвитку, побудовану шляхом інтеграції системно-динамічних методичних компонентів в єдину комплексну систему. Виділення у економіко-

математичній моделі ресурсно-інституційного, функціонально-операційного, аналітико-оцінювального, логістично-динамічного та структурно-рівневого блоків оцінювання впливу соціального підприємництва дає змогу кількісно виміряти прямі та непрямі ефекти і прогнозувати соціально-економічний вплив соціального підприємництва на розвиток людського капіталу в умовах війни та нестабільності (п. 2.3).

удосконалено:

- концепцію побудови бізнес-моделі соціального підприємства, яка, на відміну від класичної канви Остервальдера, доповнена авторським десятим блоком – «соціальний вплив». Запропонований підхід дає змогу інтегрувати оцінювання соціальної цінності та результативності діяльності соціального підприємства у структуру бізнес-моделі, що відображає специфіку соціальних підприємств, орієнтованих на досягнення потрійного результату «Прибуток - Люди - Планета» (п. 3.1);

набули подальшого розвитку:

- тлумачення сутності поняття соціальне підприємництво як форми господарської діяльності, спрямованої на досягнення соціальних цілей та підвищення добробуту населення, яка використовує підприємницькі та інноваційні методи та поєднує соціальну, економічну та екологічну складові. На відміну від відомих підходів, запропоноване визначення враховує акцент на добробут населення, що підкреслює соціальну спрямованість та розвиток людського капіталу; інноваційність і підприємницькі методи, що вказує на ефективність та застосування соціальних інновацій; триєдиність компонентів (соціальної, економічної та екологічної) — що гармонізує СП з концепцією сталого розвитку та принципом потрійного результату (п. 1.1).

- концептуальні засади аналізу соціального впливу соціального підприємництва, у межах яких обґрунтовано три типи ефектів – прямий економічний, непрямий мультиплікативний та соціальний. Це забезпечило розширення як теоретичного, так і практичного розуміння ролі соціальних

підприємств у повоєнному відновленні та зміцненні людського капіталу (п.1.2, 1.3).

- методика оцінювання соціальної рентабельності інвестицій (Social Return on Investment) шляхом розроблення War-Adjusted SROI (w-SROI), що передбачає включення коригувальних коефіцієнтів воєнних ризиків, втрат людського капіталу та соціальної безпеки, а також структуровану монетизацію результатів через параметри v_i (монетизована вартість i -того соціального результату) та q_i (кількість результатів) для забезпечення більш точної та аналітично валідної оцінки впливу соціальних підприємств у воєнних та повоєнних умовах (п. 2.3).

- комплекс структурних елементів механізму стимулювання розвитку соціального підприємництва для зміцнення соціальної безпеки в Україні, що передбачає розробку концептуальної схеми соціально-економічного та інституційного впливу, яка логічно відображає взаємозв'язки між різними суб'єктами та отриманими соціально-економічними ефектами. Інтеграція запропонованих елементів схеми до структури механізму стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні підвищить ефективність планування та реалізації заходів, спрямованих на збереження та розвиток людського капіталу і досягнення високого рівня соціальної безпеки через застосування комплексу визначених важелів, методів і стимулів впливу з урахуванням особливостей сучасного інституційного простору розвитку соціального підприємництва в Україні, а також існуючих обмежень і бар'єрів (п. 3.3).

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у:

управлінській та економічній діяльності підприємств – для пріоритизації заходів соціальної діяльності та визначення стейкхолдерів для співпраці у соціально-економічних напрямках;

науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження теоретичних і практичних питань у сфері соціального підприємництва;

правотворчості – у процесі розробки пропозицій щодо вдосконалення законодавства України щодо регулювання розвитку соціального підприємництва;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності посадових осіб державних органів й органів місцевого самоврядування при реалізації підприємницької діяльності в Україні;

освітньому процесі – при вивченні навчальної дисципліни «Корпоративна соціальна відповідальність», «Соціоекономіка» та ін, при написанні монографій, підручників, науково-практичних посібників, під час викладення лекційного матеріалу, при проведенні практичних занять, розробці методичних рекомендацій тощо.

Основні положення, викладені в дисертації, були доведені до рівня методичних розробок та прикладних рекомендацій. Це створює підґрунтя для подальших досліджень у сфері розвитку соціального підприємництва в Україні, забезпечує методологічну основу для оцінки його впливу на повоєнний розвиток України та виконує суттєву роль у формуванні механізму його розвитку в повоєнному відновленні людського капіталу України. Запропоновані методи оцінювання соціальної рентабельності інвестицій, а також концептуальні засади аналізу соціального впливу підприємства використані в практичній діяльності ПРАТ «Дікергофф Цемент Україна» (довідка № 211 від 27.09.2024 року). Науково-методичні та практичні рекомендації, орієнтовані на розвиток соціального партнерства між державою та соціальним підприємництвом в Україні, впровадженні в регуляторній та управлінській діяльності Спілки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 228/1 від 22.12.2025 року).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові, методичні та практичні результати, які представлені для захисту, є індивідуальними розробками автора і відображені в опублікованих працях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використовуються виключно ті положення, що є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи друкувались та доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема на таких: VII Міжнар. наук.-практ. конф. м. Черкаси, 18 травня 2023 р., «Проблеми і перспективи

економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі » 12 грудня 2023 р., Кропивницький, Шевченківська весна 2024. Стратегії економічного зростання: Погляд у майбутнє для України, Київ, 19-21 березня 2024 року, XIII Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» м. Одеса, 13 вересня 2024 р., Шевченківська весна 2025. Економіка України. Нові вектори розвитку в умовах глобальних трансформацій, Київ, 26-28 березня 2025 року, XXII Міжнародна науково-практична конференція «Конкурентоспроможність національної економіки» 16-17 жовтня 2025 р., Київ.; XXIV-та Міжнародна конференція «Інформаційні технології та менеджмент», 24-25 квітня 2025 року, Латвія.

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційної роботи опубліковано в 11 наукових працях загальним обсягом 5,43 (з яких 5,31 друк. арк. належать особисто автору) з них: 4 наукові статті у фахових виданнях України, 7 тез доповідей матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації 252 сторінки, основний зміст дисертації викладено на 159 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 18 таблиць на 32 сторінках, 18 рисунків на 18 сторінках, 13 додатків на 30 сторінках. Список використаних джерел налічує 295 найменувань.

Усі ідеї, положення та результати, запозичені з інших наукових праць, наведені в дисертації з відповідними посиланнями на джерела. У дисертації не використано результати спільних досліджень, які були б включені до інших дисертацій співавторів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

1.1. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства

В сучасному світі стрімко збільшуються проблеми в економічній, соціальній та екологічній сферах, які вимагають оперативного пошуку ефективних шляхів їх вирішення. Глобальне потепління, природні катастрофи, економічна нерівність, бідність, погіршення стану здоров'я населення, його зростаючі соціальні потреби та нестійкий розвиток підприємств – це лише частина із викликів, що постають перед людством. Окрім світових викликів, Україна додатково зазнає значних труднощів внаслідок війни з Російською Федерацією. Щодня Україна зазнає обстрілів цивільної інфраструктури, лікарень, шкіл, закладів освіти. Обстріли вражають і військові об'єкти, і цивільних осіб спричиняючи значну кількість травм, що мають безповоротний характер. Ці травми часто призводять до часткової або повної втрати працездатності, внаслідок чого постраждалі отримують статус інвалідності. Війна призвела до значних соціально-економічних потрясінь, включаючи внутрішнє переміщення населення, руйнування інфраструктури, втрату робочих місць та зростання соціальних потреб.

У сучасних умовах тема розвитку СП набуває надзвичайної актуальності для України. Не лише військові дії та проблеми внутрішньо переміщених осіб (ВПО), але також інші соціальні виклики, включаючи питання ветеранського та інклюзивного бізнесу, створюють додаткові стимули для активізації соціальних ініціатив. Лише за офіційними даними, з початку 2014 року, в Україні зареєстровано більше 4,9 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, 3,5 мільйони з яких перемістилися після 2022 року (Державне підприємство «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України», 2024). Це особи, які потребують допомоги з боку держави та суспільства. Країні необхідно

використовувати ті інструменти вирішення економічних та соціальних проблем, які найефективніше дадуть змогу стабілізувати вкрай важку ситуацію в Україні, а також зможуть оперативно та результативно вирішити ряд важливих соціальних проблем. Соціальне підприємництво може виявитися ефективною формою надання такої допомоги. Порівняно з традиційною благодійністю, соціальні підприємства є сталими бізнес-механізмами, які мають значно більший вплив на наявні проблеми та дають змогу більш ефективно розподіляти фінансові ресурси.

Соціальне підприємництво – це діяльність, яка поєднує в собі економічну ефективність і соціальну відповідальність, орієнтуючись на вирішення соціальних проблем через інноваційні підходи та бізнес-моделі. Завдяки соціальному підприємництву, підприємства можуть одночасно досягати фінансової стійкості та значного соціального впливу, що сприяє покращенню якості життя різних верств населення (Пісецька, 2024)

Соціальне підприємництво розглядають як інноваційну діяльність бізнесу або навіть революцію у сфері неприбуткової діяльності. Революційним називають його тому, що це явище надає неприбутковим організаціям можливість самостійно забезпечувати собі ресурси для функціонування, уникнувши банкрутства чи ліквідації. Соціальне підприємництво також не виключає генерацію прибутку, проте його пріоритети та місія відрізняються. Для таких підприємств на першому місці стоїть вирішення соціальних проблем або створення соціальної цінності для допомоги суспільству. Для досягнення цих цілей використовуються ефективні бізнес-моделі, які забезпечують сталий розвиток підприємства.

В Україні концепція "соціального підприємництва" все ще не дуже розповсюджена, що часто породжує непорозуміння та викликає плутанину між соціальним підприємництвом та соціальною відповідальністю бізнесу як в наукових дослідженнях, так і в практиці бізнесу. Також варто зазначити, що немає загальноприйнятого визначення цієї категорії в світі, але більшість визначень акцентує на бізнесових механізмах вирішення соціальних проблем, формуванні спільнот та взаємодопомозі. Більше того, соціальне підприємництво є

мультидисциплінарною темою для досліджень, оскільки включає не лише економічні, а й моральні, етичні, соціально-правові та психологічні аспекти.

Однак, незважаючи на зростаючий інтерес до соціального підприємництва, все ще існує нестача ясності і згоди щодо концепції та визначення соціального підприємництва (Onwuka E., Ugwu, K. E., Itoya, J., & Okeke, N. M., 2015). Соціальне підприємництво є динамічним полем, де індивіди прагнуть вирішувати соціальні проблеми за допомогою інноваційних рішень, враховуючи підприємницькі практики.

Вважаємо за необхідне сформулювати чітке визначення соціального підприємництва, яке б сприяло як науковому розумінню цього явища, так і впровадженню законодавчого регулювання, що охоплює поняття, статус, характеристики та форми діяльності соціальних підприємств. Наводимо порівняльний аналіз різних визначень поняття «соціального підприємництва», який відображено у таблиці 1.1 в Додатку А.

Поняття соціального підприємництва визначається через сукупність його ключових ознак. Проведений аналіз вітчизняної літератури свідчить про відсутність єдності у визначенні характерних рис суб'єктів соціального підприємництва. Узагальнення результатів досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців створюють можливості виокремити такі специфічні риси соціального підприємства:

1. Соціальна місія є пріоритетною.
2. Особливості бізнесового планування має на меті потрійний результат діяльності (PPP – Profit, People, Planet).
3. Поєднання найкращих практик традиційного підприємництва та соціальної місії.
4. Інноваційна діяльність - характеризується впровадженням нових, творчих підходів для вирішення соціальних проблем. Інновації можуть проявлятися як у продуктах та послугах, так і в бізнес-моделях та організаційних структурах.
5. Це етичний бізнес, який діє відповідно до етичних стандартів, орієнтуючись на справедливість, прозорість та відповідальність перед суспільством.
6. Демократичне управління підприємством.

7. Прозорість діяльності та публічна звітність.
8. Може провадити діяльність у будь-якій організаційно-правовій формі, яка передбачена чинним законодавством України.
9. Доступ до безповоротних грантових коштів та пільгового фінансування.
10. Фінансова самостійність СП - визначається його здатністю генерувати достатній прибуток для забезпечення власної діяльності та досягнення соціальних цілей без постійної залежності від зовнішніх джерел фінансування.
11. Прибуток реінвестується в розширення діяльності та / або спрямовується на досягнення соціальних цілей.
12. Команда – більш стабільні та вмотивовані, ніж в традиційному підприємстві.

На основі проведеного аналізу визначень категорії «соціальне підприємство», виділення його ознак, пропонуємо таке визначення: *соціальне підприємство - це форма господарської діяльності, спрямована на досягнення соціальних цілей та підвищення добробуту населення, яка використовує підприємницькі та інноваційні методи та поєднує соціальну, економічну та екологічну складові*. При цьому поєднання найкращих практик традиційного підприємства з соціальною місією, а також демократичне управління підприємством є обов'язковими складовими. Соціальні підприємства мають на меті досягнення потрійного результату діяльності (PPP - Profit, People, Planet), тобто генерування прибутку, досягнення соціальних цілей, а також збереження природних ресурсів. Вони можуть здійснювати свою діяльність у будь-якій організаційно-правовій формі, що передбачена чинним законодавством України. Соціальні підприємства також мають доступ до безповоротних грантових коштів та пільгового фінансування, а отриманий прибуток реінвестують у розширення діяльності та/або спрямовують на досягнення соціальних цілей.

Організаційно-правової форми «соціальне підприємство» в українському законодавстві не існує. Існує думка, що відсутність законодавчого визначення і регулювання має своєю перевагою вибір тієї організаційно-правової форми, яка оптимально підходить до певного виду бізнесу і мінімізації податків.

Проте ми не погоджуємось з такою думкою, адже в такому разі соціальне підприємство втрачає ті можливості, які воно може використовувати, маючи законодавче регулювання своєї діяльності. Недоліком відсутності регулювання є відсутність певних податкових пільг з боку держави для соціальних підприємств, що робить СП більш уразливими в конкуренції з традиційним бізнесом.

Було декілька спроб затвердити закон про соціальне підприємство, але всі вони були невдалими (Верховна Рада України, 2013; (Верховна Рада України, 2014). Наразі громадські ініціативи активно просувають законодавче підґрунтя ветеранського руху та ветеранського бізнесу (Верховна Рада України, 2025).

Ми вважаємо, що ветеранський бізнес є різновидом або складовою соціального підприємництва, тому потрібно актуалізувати законодавчі ініціативи починаючи з соціального підприємництва і регулювати ветеранський бізнес в його складі. Окрім того, просування законодавства для ветеранського бізнесу без загального правового підґрунтя для соціального підприємництва може обмежити ефективність та узгодженість правового регулювання у цій сфері. Важливо спочатку створити всеосяжне законодавство про соціальне підприємництво, яке стане основою для більш спеціалізованих нормативних актів, включаючи ті, що стосуються ветеранського бізнесу, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю і т.ін.

Враховуючи значний потенціал соціального підприємництва для вирішення соціально-економічних проблем та сприяння стійкому розвитку суспільства, особливо в під час повномасштабного вторгнення Росії та повоєнного відновлення України, варто запропонувати шляхи активізації розвитку соціального підприємництва в Україні.

Ми пропонуємо комплексну класифікацію методів сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні, згруповану за суб'єктним складом:

1. Держава:

1.1. Державне регулювання та підтримка:

- розробка і впровадження законодавчих актів, які визначають статус та діяльність соціальних підприємств;

- створення пільгових умов оподаткування для соціальних підприємств;
- надання державних грантів та субсидій для підтримки соціальних ініціатив;
- створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвесторів та міжнародних організацій для фінансування соціальних ініціатив;

1.2. Інформаційна підтримка:

- створення національного порталу для соціальних підприємств, де можна знайти інформацію про законодавство, гранти та фінансові можливості;
- підтримка медійних кампаній, які висвітлюють успішні приклади соціального підприємництва;
- забезпечення доступу до досліджень та аналітики у сфері соціального підприємництва;

1.3. Моніторинг та оцінка:

- впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності соціальних підприємств;
- підготовка звітів та аналізів для інформування про стан та розвиток соціального підприємництва в Україні.

2. Освітні заклади, науково-дослідні установи та організації:

- проведення освітніх кампаній для популяризації ідеї соціального підприємництва;
- інтеграція навчальних програм з соціального підприємництва у вищі навчальні заклади та бізнес-школи;
- організація семінарів, тренінгів та конференцій для потенційних соціальних підприємців;
- проведення досліджень у сфері соціального підприємництва для виявлення ефективних моделей і стратегій розвитку;
- розробка методології оцінки соціального впливу діяльності підприємств;

- співпраця з міжнародними науковими установами для обміну знаннями та досвідом.

3. Бізнес та громадські організації, фінансові установи та інвестори:

- сприяння партнерству між соціальними підприємствами та бізнесом для спільних проектів та ініціатив;
- залучення громадських організацій та волонтерів до підтримки соціальних підприємств;
- створення платформ для обміну досвідом та найкращими практиками між соціальними підприємцями;
- організація регулярних форумів та конференцій, що будуть об'єднувати представників соціального підприємництва для обговорення ключових тем, обміну ідеями та співпраці, проводити бізнес-зустрічі, ярмарки та виставки;
- створення спеціальних фондів та венчурних капіталів для фінансування соціальних підприємств;
- залучення іноземних інвесторів та міжнародних організацій для фінансування соціальних ініціатив.

Вважаємо, що представникам громадськості, учасникам наукового процесу та бізнесу необхідно долучатися до обговорення візії в сфері розвитку соціального підприємництва та визначати перспективні напрямки, стратегічні цілі та інноваційні методи, спрямовані на стимулювання його ефективного розвитку та вирішення складних соціальних проблем.

Політики, практики та вчені можуть використовувати рекомендації дослідження для розробки правових рамок та просування соціального підприємництва та сталого розвитку.

Згідно з даними Європейської комісії (Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, 2015), соціальні підприємства мають п'ять ключових характеристик:

1. СП створені для вирішення соціальних та/або екологічних проблем.
2. Їх діяльність спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, а не лише отримання прибутку.

3. Частина доходу отримується через торговельну діяльність.

4. Основна частина надлишкового доходу реінвестується у виконання місії підприємства.

5. Вони обирають правові та фінансові структури, які забезпечують довгострокову сталість їхньої соціальної місії.

Для кращого і повного розуміння категорії СП ми маємо окреслити його ознаки.

Перша ознака є якраз визначальною і впливає із назви СП – соціальна місія є пріоритетною. Тут важливо зазначити, що у разі відсутності акценту на соціальних завданнях, таке СП перетворюється (або є) комерційним підприємством. А у разі відхилення в бік соціальної місії без самозабезпечення і прибутку – ця форма більше наближається до благодійності. Надалі ми будемо робити порівняльний аналіз СП із іншими формами діяльності. Орієнтація на соціальні зміни, наявність соціально-орієнтованої мети чи місії, вирішення соціальних проблем – це основна особливість СП. Важливо розуміти, що СП створюється саме для вирішення соціальної проблеми, для задоволення потреб суспільства чи стабілізації соціально критичної ситуації.

Друга ознака - поєднання найкращих практик традиційного підприємництва та соціальної місії. Соціальна місія – це ціль створення і діяльності СП. Але традиційне підприємництво – є інструментом для точки самоокупності та отримання прибутку для діяльності підприємства. СП також працює за принципом рентабельності та збагачення, але в будь-якому його діяльність покликана вирішити соціальні проблеми. Тобто, соціальна місія – ціль, отримання прибутку – інструмент для досягнення цілі. Для традиційного бізнесу соціальна діяльність є вторинною, оскільки спеціальний фонд (благодійництво, соціальні потреби) формується лише після акумулювання надлишкових прибутків. Натомість у соціальному підприємстві така діяльність виступає як основна, інтегрована складова його функціонування. Соціальні підприємці вирішують соціальну проблему, але роблять це за допомогою бізнес-інструментів.

Третя ознака СП – концепція корпоративної стійкості, яка передбачала застосування підприємством концепції сталого розвитку – Модель TBL (Triple bottom line, TBL або 3 BL) - це особливість бізнесового планування, яке має на меті потрійний результат діяльності «Прибуток, Люди, Планета» – англ. «PPP» – Profit, People, Planet).

Джон Елкінгтон представив концепцію потрійного результату у 1994 році, щоб перевести бізнес-систему з фокусу фінансового обліку на більш комплексний підхід, який оцінює вплив і успіх. Завдяки теорії потрійного результату та її застосуванню деякі підприємства почали визнавати зв'язок між соціальним добробутом, здоров'ям навколишнього середовища та фінансовим успіхом і стійкістю організації, а не тільки зосереджувалися на отриманні прибутку.

Як пояснює Джон Елкінгтон, «потрійний результат — це система сталого розвитку, яка розглядає соціальний, екологічний та економічний вплив компанії». «Початкова ідея полягала в тому, щоб (...) заохочувати бізнес відстежувати та управляти економічною (не лише фінансовою), соціальною та екологічною доданою (або знищеною) вартістю» (Elkington, 1994). Це коротке визначення пояснює, що означають ці 3 «PPP»: соціальний, екологічний та економічний вплив.

Прибуток: компонент прибутку означає, що підприємства повинні отримувати прибуток, щоб залишатися життєздатними та конкурентоспроможними. Однак компанії не повинні ставити на перше місце прибуток за рахунок соціальних і екологічних міркувань. Натомість підприємства повинні прагнути досягти довгострокової прибутковості. Це можна зробити, збалансувавши потреби зацікавлених сторін і мінімізуючи негативний вплив на суспільство та навколишнє середовище. Фактор прибутку здійснює позитивний вплив організації на місцеву, національну та міжнародну економіку. Це включає створення робочих місць, створення інновацій, сплату податків, створення багатства та будь-який інший економічний вплив компанії на економіку країни. Здебільшого компонент прибутку тлумачиться в традиційному сенсі, тобто фінансовий прибуток компанії. Але це тлумачення є занадто вузьким і неправильним з двох причин. По-перше, він зосереджений лише на фінансовому аспекті. Однак, як наведені вище тези чітко

ілюструють, економічний вплив — відіграє набагато ширшу роль, ніж просто фінансовий вплив. По-друге, таке розуміння зосереджене лише на прибутку для компанії. Однак основний акцент має бути спрямований на вплив на суспільство — і, отже, на суспільний прибуток.

Люди. Другий компонент потрійного результату підкреслює вплив бізнесу на суспільство або його зобов'язання перед людьми. Людський компонент означає, що компанії несуть відповідальність перед своїми співробітниками, клієнтами та громадами. Компанії повинні прагнути створювати позитивний вплив на суспільство, сприяти соціальній справедливості та робити внесок у добробут громад, які вони обслуговують. Це включає створення справедливих і безпечних умов праці, забезпечення адекватної заробітної плати та пільг, підтримку місцевого економічного розвитку та участь у благодійній діяльності, яка приносить користь громаді.

В розрізі СП цей компонент відіграє особливе значення, адже сама суть СП полягає у вирішенні соціальної проблеми в першу чергу.

Наприклад, багато організацій створили успішні стратегічні партнерства з некомерційними організаціями, які поділяють спільну мету. Здоров'я та безпека працівників мають вирішальне значення для того, щоб вони могли працювати в безпечному та здоровому середовищі. Підприємства повинні забезпечити справедливу оплату праці своїм працівникам і надати їм можливості для навчання та кар'єрного розвитку, включають забезпечення справедливої практики найму та заохочення волонтерства на робочому місці. Споживачі все частіше обирають продукти та послуги, виходячи з соціального та етичного впливу компаній, які стоять за ними.

За даними Sourcing Journal, сучасні покоління, зокрема Міленіали та покоління Z, висловлюють високі очікування щодо соціальних та екологічних аспектів діяльності брендів і готові підтримувати ті компанії, що вирішують соціальні та екологічні проблеми (Sourcing Journal, 2019).

Дослідження McKinsey 2023 року показало, що продукти із заявами, пов'язаними з ESG, в середньому демонстрували 28% сукупного зростання

протягом п'яти років, порівняно з 20% для продуктів, які не містять соціальних чи екологічних заяв. Окрім морального вибору, ці дані свідчать про те, що створення продуктів із соціальними перевагами також є вагомим бізнес-рішенням (Feber, D., Granskog, A., Lingqvist, O., & Nordigården, D. , 2020).

Згідно з дослідженням Cone Communications і Echo (MarketingProfs, 2013), якби запропонували порівнянну ціну та якість, 91% споживачів у всьому світі змінили б бренди на бренди, пов'язані з доброю справою.

Подібним чином 92% опитаних споживачів сказали, що вони б купили продукт із соціальною чи екологічною вигодою, якби у них була така можливість, і більше двох третин (67%) сказали, що робили це протягом попередніх 12 місяців.

Крім того, 90% опитаних заявили, що бойкотували б бренд за безвідповідальну поведінку.

Згідно висновків Глобального дослідження корпоративної соціальної відповідальності (Cone Communications, 2017), яке ґрунтувалося на опитуванні понад 10 000 людей у США, Великобританії, Канаді, Бразилії, Німеччині, Франції, Росії, Китаї, Індії та Японії, лише 6% опитаних споживачів кажуть, що єдина мета бізнесу — заробляти гроші для акціонерів. 91% стверджують, що компанії повинні виходити за рамки мінімальних стандартів, які вимагає закон, щоб працювати відповідально. 22% кажуть, що компанії зробили значний позитивний вплив на соціальні та екологічні проблеми. 27% кажуть, що споживачі самі можуть мати значний позитивний вплив завдяки своїм покупкам.

Застосовуючи стійкі та соціально відповідальні практики, компанії можуть залучати й утримувати клієнтів, зміцнювати лояльність до бренду та отримувати конкурентну перевагу.

Вкрай необхідною є підтримка соціально незахищених верств населення, в т. ч. людей з інвалідністю, сімей, які виховують дітей з інвалідністю, людей похилого віку, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) особливо в контексті повоєнного розвитку України.

Планета: цей компонент означає, що підприємства повинні працювати таким чином, щоб захищати навколишнє середовище та сприяти сталому розвитку.

Компанії повинні вжити заходів, щоб мінімізувати свій вплив на навколишнє середовище, зберегти природні ресурси та зменшити відходи та забруднення. Це включає впровадження екологічно чистих методів, таких як зниження викидів токсичних речовин в атмосферу, збереження води та енергії, а також впровадження екологічних методів постачання та виробництва.

Незважаючи на те, що історично підприємства найбільше сприяли зміні клімату, вони також мають ключ до позитивних змін. Зараз багато бізнес-лідерів усвідомлюють свою відповідальність за це. Ці зусилля покладаються не лише на плечі найбільших світових корпорацій — практично всі підприємства мають можливість забезпечити зміни, які зменшать шкідливий вплив на навколишнє середовище. Такі зміни, як використання етичних матеріалів, скорочення споживання енергії та оптимізація практики доставки, дотримання принципу екологічної сталості дизайну, є кроками в правильному напрямку (McLennan, J. F., 2004). Зменшення кількості утворених відходів також може допомогти зменшити вплив на навколишнє середовище. За визначенням ЮНІДО (United Nations Industrial Development Organization, n.d.), циркулярна економіка – це альтернатива традиційній лінійній економічній моделі, коли ресурси використовуються якомога довше, з них отримують максимальну цінність, а відходи повертаються з кінця ланцюга постачання на початок, даючи використаним матеріалам нове життя. Циркулярна економіка – це економічна система, яка зосереджена на мінімізації відходів і повторному використанні ресурсів. Компанії можуть застосовувати циклічні практики, такі як редизайн продуктів, переробка та повторне виробництво, щоб зменшити відходи та мінімізувати їхній вплив на навколишнє середовище.

Наголос робиться на чесному, соціальному та відповідальному підприємстві з метою покращення умов праці та життя та внесення значного внеску в те, щоб зробити нашу планету більш стійкою.

Проте модель потрійного результату зустрічається з певними труднощами та отримала критику деяких науковців (Adams, Frost, & Webber, 2004). Насамперед, екологічні витрати, а тим більше вигоди, важко виокремити, кількісно та якісно оцінити, особливо в довгостроковій перспективі діяльності підприємства. Реальні

значення, такі як довгострокова шкода від скидання токсичних відходів, часто важко передбачити і калькулювати у фінансові показники діяльності підприємства.. Це ускладнює прорахунок і обґрунтування витрат на їх попередження, що в свою чергу приводить до нівелювання або ігнорування цієї категорії витрат.

Крім того, на відміну від фінансового аудиту, стандарти якого є уніфікованими та регулюються зовнішніми нормами, у сфері соціальної відповідальності поки не існує єдиних стандартів обліку. Натомість використовуються численні вузькоспеціалізовані критерії, які переважно акцентуються на екологічній проблематиці. Водночас лише деякі з них намагаються інтегрувати соціальні та екологічні аспекти відповідальності.

Таким чином, хоча модель TBL має значний потенціал, її ефективно застосування потребує розробки універсальних стандартів і підходів, які дозволять комплексно враховувати соціальні й екологічні аспекти у системах управління.

Четверта ознака СП – інноваційна діяльність – характеризується впровадженням нових, творчих підходів для вирішення соціальних проблем. Інновації можуть проявлятися як у продуктах та послугах, так і в бізнес-моделях та організаційних структурах (Пісецька, 2024).

Відповідно до Закону України «Інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг» (Верховна Рада України, 2002).

Терміни «інновація» та «інноваційна діяльність» вже тривалий час займають значне місце в науковій, економічній та суспільній сферах, здобуваючи широку популярність серед населення. «Інновація», що в перекладі з англійської означає «новаторство», є економічною категорією, яка охоплює різноманітні нововведення, включаючи ті, що стосуються економіки та бізнесу. Концепцію «інновація» обґрунтував видатний австралійський економіст Йозеф Шумпетер у своїй праці «Теорія економічного розвитку», виданій у 1911 році, в якій він розробив цілісну теорію інноваційного розвитку (Schumpeter, 2011).

Йозеф Шумпетер, визначив такі елементи інновацій: «запровадження нової продукції, товару, послуги; запровадження невідомого методу (способу) виробництва; використання нових матеріалів, видів сировини; відкриття, освоєння нового ринку; впровадження нової організації виробничого або управлінського процесу, організаційної структури або їх удосконалення» (Schumpeter, 2011).

Інновації є рушійною силою розвитку соціально-економічних систем (Гринько, Т., Гвініашвілі, Т., & Тімар, В., 2024). Особливе значення це має для повоєнного розвитку України.

Інноваційність соціального підприємства характеризується і використанням інноваційних продуктів діяльності, і використанням інноваційних підходів до ведення своєї діяльності.

Соціальних підприємців часто характеризують як новаторів, оскільки вони прагнуть вирішувати традиційні соціальні проблеми за допомогою інноваційних підприємницьких підходів (Svynchuk et al., 2017). Багато дослідників пов'язують соціальне підприємництво з інноваціями, і в ряді країн, де цей сектор лише починає розвиватися, соціальне підприємництво навіть визначають як інновацію у соціальній сфері. Nicholls A. дає наступне визначення СП: «Соціальне підприємництво – працює над інноваціями, які покликані покращити загальний рівень життя, і виникає на основі організацій, що ініціюють, впроваджують та сприяють позитивним змінам у суспільстві» (Nicholls A., 2006).

СП можна охарактеризувати як інноваційно активну сферу за кількома критеріями. По-перше, це включає створення нових продуктів і технологій. По-друге, СП активно використовує науково-дослідні та конструкторські розробки в процесах виробництва, виконання робіт і надання послуг. Також інновації в СП охоплюють новаторські підходи до бізнес-процесів, які виявляються через реалізацію нових ідей, технологій, продуктів, методів, механізмів і інструментів у виробництві та управлінні.

Впровадження інновацій у соціальному підприємстві створює умови для: забезпечення безперервності та стабільності виробничих процесів; підвищення продуктивності праці та зменшення трудомісткості продукції; покращення

ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; поглиблення клієнтоорієнтованих підходів для задоволення потреб і очікувань споживачів; підвищення гнучкості та швидкості адаптації до ринкових змін і соціально-економічних умов; а також сприяння впровадженню інноваційних розробок.

П'ята ознака СП – це етичний бізнес, який діє відповідно до етичних стандартів, орієнтуючись на справедливість, прозорість та відповідальність перед суспільством.

Д. Борнштейн і Дж. Боше вважають, що соціальні підприємці у своїй діяльності керуються етичними мотивами й моральною відповідальністю, що й відрізняє їх від комерційних підприємців (Bornstein D. 2007; Boschee J. 1998). О. А. Грішнова вказує: «соціальна відповідальність є вагомим мотиваційним фактором для працівників на шляху досягнення як особистих цілей, так і стратегічних цілей компанії» (Грішнова О. А., 2011). О. А. Грішнова підкреслює, що більшість підприємців країн ЄС дотримуються етики соціальної відповідальності, бо усвідомлюють, що це важливий принцип розвитку бізнесу (Грішнова О. А. 2014). Етичні мотиви та моральна відповідальність є ключовою відмінністю соціальних підприємців від комерційних, сприяючи досягненню стратегічних цілей через соціальну відповідальність. Європейський досвід підтверджує, що етика соціальної відповідальності є важливим принципом сталого бізнес-розвитку.

Шоста ознака СП - демократичне управління підприємством, що передбачає залучення різних зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень, прозорість та підзвітність організації. Як зазначають Тереза Саваль та ін., що демократичне управління є ключовою характеристикою соціальних підприємств, що формує їхню колективну ідентичність (Saval Morera et al., 2024).

Часто для характеристики демократичного управління підприємством використовують термін «партисипативне управління». Партисипативне управління, на думку науковців, є одним з найперспективніших напрямів сучасного управління у різних галузях суспільної діяльності – бізнесі, освіті, соціальних відносинах (Yakubenko, 2003; Shvets, 2015).

Соціальне підприємство відрізняється тим, що до процесів прийняття рішень включаються не тільки власники чи менеджмент, а й спільноти, працівники, клієнти та інші особи, на яких впливає діяльність соціального підприємства. Партисипативне управління допомагає зберігати незалежність від зовнішнього тиску, адже підприємство керується внутрішнім колективним рішенням і спільними цінностями.

Варто зазначити, що включення зацікавлених сторін у прийняття рішень і автономія від держави та ринку є важливими ознаками, які відрізняють соціальне підприємство від традиційних бізнес-моделей.

Демократичне управління забезпечує прозорість, підзвітність та активне залучення зацікавлених сторін до процесів прийняття рішень. Як зазначає А. Вербицька (2022), унікальна соціальна місія кожного підприємства формує потребу в специфічних управлінських структурах, які відповідають інтересам стейкхолдерів і легітимізують діяльність організації. Європейський підхід до соціального підприємництва (EMES) розглядає демократичне управління поряд з економічним та соціальним вимірами, що дозволяє окреслити триєдину природу цього явища (Вербицька, 2022). У контексті України ключовими передумовами розвитку демократичного управління є правове закріплення поняття «соціальне підприємництво», створення державних програм підтримки, а також підвищення рівня обізнаності стейкхолдерів щодо соціальної цінності діяльності таких підприємств.

Таким чином, демократичне управління є не лише інструментом організаційної ефективності, а й важливим чинником підвищення соціальної цінності діяльності підприємства та однією із основних характерних ознак СП.

Наступна **сьома ознака СП** - прозорість діяльності та публічна звітність, що забезпечує підзвітність перед зацікавленими сторонами та підвищує рівень довіри до підприємства. Як підкреслює Янначі (Янначі, Д., 2020), звітність соціальних підприємств має не лише інформувати про фінансові результати, але й відображати соціальний вплив, що створюється організацією, у зрозумілій для широкої аудиторії формі.

Восьма ознака – соціальне підприємство може провадити діяльність у будь-якій організаційно-правовій формі, яка передбачена чинним законодавством України.

Організаційно-правової форми «соціальне підприємство» в українському законодавстві не існує. Існує думка, що відсутність законодавчого визначення і регулювання має своєю перевагою вибір тієї організаційно-правової форми, яка оптимально підходить до певного виду бізнесу і мінімізації податків.

Проте ми не погоджуємось з такою думкою, адже в такому разі соціальне підприємство втрачає ті можливості, які воно може використовувати, маючи законодавче регулювання своєї діяльності. Недоліком відсутності регулювання є відсутність певних податкових пільг з боку держави для соціальних підприємств, що робить СП більш уразливими в конкуренції з традиційним бізнесом.

Було декілька спроб затвердити закон про соціальне підприємство, але всі вони були невдалими (Верховна Рада України, 2013; Верховна Рада України, 2013). Наразі питання законодавчого врегулювання діяльності соціального підприємництва законодавцем не піднімається. Тому організувати соціальне підприємство можна у будь-якій зручній організаційно-правовій формі, що дозволяє підприємствам обирати ту форму, яка забезпечує ефективність, стійкість і відповідність соціальним і економічним цілям. З огляду на це, здатність обирати юридичну форму виступає як ключова характеристика СП, що сприяє гнучкості та адаптивності в різних умовах, зокрема в умовах повоєнного відновлення. Проте діяльність у напрямку законодавчого регулювання діяльності СП має здійснюватися.

Дев'ятою ознакою СП ми визначаємо - доступ до безповоротних грантових коштів та пільгового фінансування. Ця ознака безпосередньо відображає соціальну природу соціального підприємства та відмінність від традиційного бізнесу. На відміну від комерційних підприємств, орієнтованих виключно на отримання прибутку від своєї діяльності, соціальні підприємства потребують фінансових інструментів, які дозволяють поєднувати досягнення соціальної місії із забезпеченням економічної життєздатності. Дослідження підтверджують, що гранти відіграють ключову роль на ранніх стадіях розвитку соціальних підприємств,

забезпечуючи ресурсну базу для впровадження інноваційних соціальних рішень, тоді як пільгове або комбіноване фінансування сприяє зниженню інвестиційних ризиків і мобілізації додаткового приватного капіталу (Mair, J., Battilana, J., & Cardenas, J. (2020); OECD, 2022; Flammer, C., Giroux, T., & Heal, G., 2024). У сучасних умовах, зокрема в Україні, саме ця ознака набуває особливого значення: міжнародні донори та державні програми спрямовують значні ресурси на грантову підтримку й пільгове кредитування соціальних підприємств, що дозволяє їм виконувати роль каталізаторів суспільних змін у процесі повоєнного відновлення. Отже, доступ до грантів і пільгових фінансових інструментів розкриває сутність соціального підприємництва як інституту, який поєднує економічну діяльність із вирішенням суспільно значущих завдань, залишаючись конкурентоспроможним у середовищі обмежених ринкових ресурсів.

Гранти часто використовують як стартове фінансування для соціальних підприємств; дослідження фінансування СП показують, що безповоротні гранти відіграють ключову роль на ранніх стадіях та для підвищення соціального впливу.

В Україні після 2022 р. міжнародні донори та програми надають значні обсяги грантів і пільгового фінансування, а локальні ініціативи/фонди та акселератори реалізують швидкі грантові програми для соціальних підприємств (приклади: проєкт Collaborate For Impact / Партнерство заради впливу, Запусти власну справу, Express Online Incubator 2.0, Грант на підтримку соціального підприємництва та сталого розвитку тощо).

Серед умов для надання грантів часто вказують наступні: пріоритет надається компаніям із чітко визначеною місією соціального впливу, які демонструють високий потенціал масштабування бізнесу, активну командну участь та відкритість до міжнародного наставництва, а також готовність впроваджувати інновації та соціальні зміни в Україні. Соціальне підприємництво часто йде пліч-о-пліч із сталим розвитком, адже принципи СП часто дублюються із принципами сталого розвитку.

Важливою ознакою СП – є фінансова самостійність соціального підприємства, що визначається його здатністю генерувати достатній прибуток для забезпечення власної діяльності та досягнення соціальних цілей без постійної

залежності від зовнішніх джерел фінансування. Ця ознака СП демонструє здатність підприємства поєднати соціальну місію з ефективним господарюванням. Вона проявляється у спроможності соціального підприємства генерувати достатній прибуток для забезпечення власної діяльності та реалізації соціальних цілей без постійної залежності від грантів чи донорських ресурсів. Наукові дослідження (Defourny, J., & Nyssens, M. (2017) підкреслюють, що саме фінансова самостійність дозволяє соціальним підприємствам виходити за межі короткострокових проєктів і забезпечувати довготривалу сталість та соціальний вплив. Це важливо й у контексті українських реалій, де післявоєнне відновлення вимагає від соціальних підприємств не лише виконання соціальної функції, але й стійкості до фінансових ризиків, здатності працювати у конкурентному середовищі та залучати власні ресурси для розвитку. Таким чином, фінансова самостійність розкриває сутність соціального підприємництва як моделі, що інтегрує економічну діяльність і соціальну відповідальність у єдину систему, спроможну до сталого розвитку.

Принцип реінвестування прибутку у соціальному підприємстві означає, що частина фінансових надходжень не розподіляється серед власників чи інвесторів, а спрямовується на розширення діяльності підприємства, підтримку соціальних проєктів, працевлаштування вразливих груп тощо. У міжнародному вимірі, звіт “Global State of Social Enterprise” вказує, що СП «reinvest part of their profits ... and thus contribute directly to sustainable social change». Підприємства ведуть свою бізнес-діяльність з метою реалізації власного соціального призначення через продаж товарів, підтримку культурних чи соціальних проєктів і працевлаштування вразливих груп населення, що є формою репрезентації функції реінвестування соціального прибутку (Bertelsmann Stiftung - Jahresbericht 2023). Таким чином, ця ознака є важливим елементом соціального підприємництва, бо вона виділяє модель, в якій підприємство не лише генерує прибуток, а й використовує його для сталого розвитку соціальної місії та акумуляції капіталу для розширення та посилення впливу.

Слід відзначити, що СП відіграє важливу роль у вирішенні складних соціальних проблем, є стимулом для розвитку бізнесу, сприяє інноваційному

розвитку та є важливим фактором у накопиченні соціального капіталу, що зміцнює віру та взаємодію у сучасному суспільстві. СП завдяки своїй гнучкості та підприємницькому підходу може швидко та ефективно сприяти розв'язанню соціальних проблем там, де держава зазнає обмежень у своїй діяльності через плановість та масштабність державного апарату. Здійснюючи важливі функції у сфері економіки, СП має потенціал стати вагомим інструментом підвищення рівня свідомості та формування громадянського суспільства. План розвитку СП визначає ключові напрямки та конкретні кроки для сприяння його зростанню, розвитку і стабільності в майбутньому.

1.2. Соціальне підприємництво в системі чинників ефективного вирішення соціальних та економічних проблем викликів повоєнного відновлення.

Післявоєнне відновлення України є складним багатовимірним процесом, що включає як економічні, соціальні та екологічні аспекти. Війна спричинила значні руйнування інфраструктури, занепад багатьох галузей економіки, зростання безробіття та поглиблення соціальних проблем, пов'язаних із внутрішньо переміщеними особами (ВПО), ветеранами війни та постраждалими громадами. У цьому контексті соціальне підприємництво виступає не лише як механізм економічного зростання, а й як важливий інструмент вирішення соціальних викликів.

Соціальне підприємництво поєднує у собі ринкові підходи та соціальну місію, що дозволяє створювати стійкі моделі економічної активності навіть в умовах кризи. Одним із ключових завдань у післявоєнний період є реінтеграція ветеранів та людей, які втратили джерела доходу, а також надання їм можливостей для працевлаштування та самозайнятості. У багатьох країнах, що проходили процес післявоєнного відновлення (Фінляндія, Німеччина, Боснія і Герцеговина), саме соціальні підприємства відігравали значну роль у відновленні економіки та суспільства.

Роль соціального підприємництва зростає також у зв'язку з необхідністю адресного вирішення соціальних проблем. Традиційні економічні моделі не завжди здатні ефективно реагувати на виклики, що постають перед суспільством у післявоєнний період, особливо в частині соціальної реабілітації та відбудови громад. Соціальні підприємства можуть заповнити ці прогалини, створюючи робочі місця для вразливих категорій населення, забезпечуючи доступ до соціальних послуг та сприяючи розвитку місцевих громад.

Крім того, у контексті міжнародної підтримки України, соціальне підприємництво є важливим фактором для залучення міжнародних грантів, інвестицій та благодійної допомоги. Багато міжнародних організацій, включаючи

Європейський Союз, ООН та Світовий банк, підтримують розвиток соціального підприємництва як одного з ключових механізмів сталого розвитку.

Таким чином, дослідження ролі соціального підприємництва у системі чинників ефективного вирішення соціальних та економічних проблем повоєнного відновлення є надзвичайно актуальним та має значний науково-практичний потенціал. Аналізуючи механізми його функціонування та впровадження в Україні, можна розробити ефективні підходи до стимулювання соціального підприємництва та його інтеграції у загальну стратегію відновлення країни.

У вітчизняній та зарубіжній літературі запропоновано безліч різних трактувань категорії повоєнного відновлення, але єдиного загальноприйнятого визначення немає. Окремі питання обраної теми розкривали в своїх працях такі вітчизняні й зарубіжні вчені, юристи, економісти: В. Фесенко, Н. Покровська, К. Шмітт, Г. Саймон, І. Лукашук, І. Огієнко, О. Оніщенко, В. Смирнов, І. Байдак, О. Гісем, О. Мартинюк, І. Кресіна та інші.

Під відновленням держави після війни спочатку розумілося виключно фізичне відродження зруйнованих промислових підприємств, об'єктів соціальної сфери, розореного сільського господарства тощо. Поступово це поняття поглиблювалося, і вже на межі 1940-1950-х років використовувався критерій, за яким під відновленням розуміли досягнення довоєнних обсягів валової продукції в грошовому обчисленні. А пізніше, в 1970-1980-х роках, прийшло розуміння відновлення як складного явища економічного, соціального, політичного і демографічного характеру.

В. Фесенко говорить, що повоєнне відновлення держави – це довготривалий та складний процес (Фесенко, 2023). Н. Покровська стверджує, що повоєнне відновлення держави потребує тривалого періоду (Покровська, 2022).

Окрім того, деякі науковці використовують поняття «повоєнна відбудова держави». Зокрема, О. Гісем пропонує під повоєнною відбудовою держави вважати відбудову зруйнованого господарства (Гісем), у той же час О. Мартинюк розуміє повоєнну відбудову держави у контексті відбудови зруйнованої інфраструктури (Мартинюк, 2020).

Проте «повоєнне відновлення держави» та «повоєнна відбудова держави» це не тотожні поняття.

Як вказує Степаненко Н.В. та Курілець О.О., повоєнне відновлення держави, на відміну від відбудови, охоплює відновлення не лише матеріальних, а й нематеріальних об'єктів, таких як соціальні інститути, норми і цінності суспільства. Отже, повоєнне відновлення є більш довготривалим процесом, ніж повоєнна відбудова (Степаненко Н.В., Курілець О.О., 2023).

Ми дотримуємося загального визначення «повоєнне відновлення держави», яке запропонували Степаненко Н.В. та Курілець О.О. «повоєнне відновлення держави» – це комплекс організаційних, правових, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорену відбудову і створення умов для покращення життєдіяльності населення та діяльності суб'єктів господарювання на певній території, для подолання наслідків війни (у тому числі гуманітарних, соціальних, економічних та інших) (Степаненко Н.В., Курілець О.О., 2023).

І в подальших наукових розвідках будемо розглядати СП в системі чинників ефективного вирішення соціальних та економічних проблем викликів саме повоєнного відновлення України.

Окрім того, Ціфакіс Н. вживає таке поняття, як постконфліктна реконструкція – це складний, цілісний і багатовимірний процес, який охоплює військовий (відновлення законності та порядку), політичної (державне управління), економічний (відновлення та розвиток) та соціальний (справедливість та примирення) напрями. При цьому економічний вимір постконфліктної реконструкції зазвичай включає такі завдання, як розподіл гуманітарної допомоги, відновлення фізичної інфраструктури та об'єктів, відновлення соціальних послуг, створення відповідних умов для розвитку приватного сектору та здійснення важливих структурних реформ для макроекономічної стабільності та стійкого зростання (Tzifakis N.).

Проте ми вважаємо поняття «постконфліктна реконструкція» є однією із можливих форм визначення повоєнного відновлення і в дослідженні будемо

застосовувати поняття «повоєнне відновлення». Тим паче в контексті російсько-української війни поняття «конфлікт» не зовсім доречне.

В контексті повоєнного відновлення важливим є оцінка масштабів завданих збитків та необхідних ресурсів для відновлення України.

За даними Четвертої швидкої оцінки збитків та потреб (RDNA4) (The World Bank, 2025), проведеної Світовим банком, ЄС, ООН та урядом України, загальні збитки від вторгнення Російської Федерації до України становлять понад 176 млрд доларів, економічні втрати – 589 млрд доларів, а потреби у відновленні оцінюються у 524 млрд доларів. Особливу увагу слід приділити соціальному виміру цих збитків.

Станом на кінець березня 2025 року приблизно 7 мільйонів людей були зареєстровані як біженці у всьому світі, тоді як 4 642 735 осіб були офіційно зареєстровані Міністерством соціальної політики як внутрішньо переміщені особи (ВПО). Понад 12 456 людей було вбито, понад 28 000 отримали поранення, мільйони втратили домівку (UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 2025).

Відповідно до статистичних даних (Cherenko, 2024) рівень бідності (на основі фактичної межі прожиткового мінімуму) зріс у 1,7 рази між 2021 та 2023 роками, тобто з 20,6 відсотка до 35,5 відсотка (за критерієм, який найбільш коректно відображає монетарну межу бідності в сучасних українських умовах – доходи, нижчі за фактичний прожитковий мінімум) (Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), 2024).

Україна увійшла в повномасштабну війну 2022 року на позитивній тенденції: з 2017 року спостерігається зниження рівня бідності. Падіння доходів домогосподарств через коронавірусну кризу 2020 року було повністю компенсовано, а рівень бідності у довоєнному 2021 році покращився порівняно з 2019 роком. В проміжку між 2016–2021 роками встановилася чітка тенденція до скорочення абсолютної бідності. За шість років рівень бідності за доходами, нижчими від фактичного прожиткового мінімуму, зменшився з 51,1 до 20,6%. Рівень крайньої бідності, який ми визначаємо як дохід нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, також мав тенденцію до зниження протягом усього періоду і у 2021 році вже наближався до статистично незначущих значень (1,3%).

Комплексна оцінка дає змогу виокремити найбільш стабільні профілі на рівні домогосподарств, які протягом багатьох років визначали специфіку української бідності. В таблиці 1.2 наведені ці ознаки, розподілені за групами.

Таблиця 1.2

Профілі домогосподарств, які визначають показники рівня бідності в Україні.

Демографічний аспект	Соціально-економічний аспект	Територіальний аспект
Наявність двох і більше дітей (особливо трьох і більше).	Наявність хоча б одного безробітного.	Проживання в невеликих населених пунктах, особливо сільській місцевості.
Наявність хоча б однієї дитини віком до трьох років.	Відсутність осіб з вищою освітою.	
Однотимчасне перебування дітей та осіб пенсійного віку.	Відсутність одного з батьків у домогосподарствах з дітьми.	
Наявність у домогосподарстві осіб віком від 75 років.		

Джерело: побудовано автором на основі (Cherenko, 2024).

Водночас рівень крайньої бідності (за критерієм доходу, нижчого від законодавчо встановленого прожиткового мінімуму) зріс майже у сім разів – з 1,3% у 2021 році до 8,8% у 2023 році. Отже, найбільше на масштаби крайньої бідності вплинула війна, поставивши майже кожного десятого українця на межу виживання (рис. 1.1).

Рис. 1.1 Динаміка рівня бідності за доходами, за період 2001 – 2023 рр.

Джерело: побудовано автором на основі статистичних даних (Cherenko, 2024)

Як зазначає Л. Черненко у своїй Доповіді «Вимірювання бідності в умовах війни в Україні» (Cherenko, 2024), з точки зору бідності, два роки війни відкинули нас до 2017 року, а в довгостроковій перспективі – до 2005 року. З іншого боку, вплив повномасштабної війни міг би бути набагато сильнішим. Наприклад, на початку російсько-української війни (2014–2015) рівень бідності за рік зріс утричі (з 16,3% у 2014 році до 51,9% у 2015 році). Якщо припустити, що темпи відновлення (з точки зору скорочення бідності) після війни будуть подібними до періоду 2016-2021 років, то протягом п'яти років ми цілком можемо вийти на нижчі значення, ніж у 2021 році.

За даними Організації Об'єднаних Націй (ООН), станом на січень 2025 року приблизно 15 відсотків населення, або майже 5 мільйонів людей, відчувають нестачу продовольства. Як задокументовано в попередніх Швидких оцінках шкоди та потреб (RDNA) (World Bank Group, 2025), наслідки вторгнення є нерівномірними,

і найбільше наслідки відчувають громадяни, мобілізовані для боротьби, жінки, особи з обмеженими можливостями, діти та молодь, ВПО та літніх людей.

Триває скорочення кількості робочих місць і рівня доходів населення, у поєднанні зі стабільно високими інфляційними процесами, що негативно впливає на купівельну спроможність громадян та призводить до втрати матеріальних активів, особливо серед найбільш уразливих соціальних груп. Це породжує негативні соціально-економічні наслідки в різних секторах.

Згідно з даними Національного банку України (НБУ, 2021 - 2024), індекс очікувань ділової активності (ІОДА), який ще у 2021 році перебував на рівні 48.6 пунктів (майже нейтральний рівень), у червні 2022 року впав до 41.3 пунктів. Це свідчить про глибоку кризу у всіх секторах економіки. Важка ситуація склалася у сфері послуг, що зазнала удару через фізичні руйнування, скорочення попиту та масову міграцію населення.

Проте, до кінця 2024 року спостерігається поступове відновлення ділової активності. ІОДА зріс до 45.9 пунктів, що все ще нижче довоєнного рівня, але свідчить про адаптацію бізнесу до нових умов. Підприємства впроваджують нові стратегії виживання, переорієнтовують логістичні маршрути, шукають альтернативні ринки збуту, застосовують енергозберігаючі технології та використовують міжнародну підтримку.

Таблиця 1.3 відображає зміну індексу ділової активності в різних секторах у 2021, 2022 (червень 2022 року – перший звіт від початку повномасштабного вторгнення) і 2024 роках. Видно, що всі сектори зазнали різкого падіння у 2022 році, особливо сфера послуг, але до 2024 року відбулося часткове відновлення.

Таблиця 1.3

Таблиця змін ділової активності у 2021—2024 роках

Сектор	Грудень 2021 року	Червень 2022 року (перший звіт від початку повномасштабного вторгнення)	Грудень 2024 року	Динаміка (2021 рік – 2024 рік)
Промисловість	49.0	43.7	44.6	-4.4

Будівництво	47.2	40.1	43.4	-3.8
Торгівля	49.6	43.4	49.9	+0,3
Послуги	47.8	37.7	44.5	-3.3
Загальний ІОДА	48.6	41.3	45.9	-2.7

Джерело: складено автором на основі статистичних даних (НБУ 2021-2024)

Найбільше постраждав сектор послуг (падіння на -10.1 пунктів у 2022 році, часткове відновлення у 2024). Торгівля швидше за інші галузі повернулася до довоєнного рівня. Загалом економічна активність у 2024 році все ще нижча, ніж у 2021, хоча спостерігається поступове покращення.

Окрім того, в усіх секторах відмічається зниження чисельності працівників. Таблиця 1.4 демонструє динаміку змін у структурі ринку праці за період 2021 – 2024 років.

Таблиця 1.4

Динаміка змін у структурі ринку праці у 2021—2024 роках

Сектор	Грудень 2021 року	Червень 2022 року (перший звіт після початку повномасштабного вторгнення)	Грудень 2024 року
Промисловість	14 %	27 %	15 %
Будівництво	21 %	26 %	20 %
Торгівля	11 %	27 %	11 %
Послуги	9 %	24 %	17 %

Джерело: складено автором на основі статистичних даних НБУ - Щомісячний звіт НБУ).

Управління ООН з координації гуманітарних справ (УКГС ООН) підготувало План гуманітарних потреб і реагування (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2025). У ньому представлено спільне розуміння економічної кризи, яку спричинило повномасштабне вторгнення в 2022 році. Зокрема окреслені найбільш нагальні гуманітарні потреби і представлена оціночна кількість людей, які

потребують допомоги. Цей документ містить консолідовану доказову базу й допомагає відпрацювати спільне стратегічне планування гуманітарного реагування.

На основі результатів Міжсекторальної оцінки потреб за 2024 рік REACH (IMPACT Initiatives & REACH, 2024) було визначено, що безпечне житло, медична підтримка та продовольча безпека є ключовими пріоритетами для всіх груп населення. Водночас для вимушених переселенців особливо важливі потреби в доступному житлі, засобах до існування та працевлаштуванні. Для сільських громад найважливішою є підтримка засобів сільськогосподарського виробництва.

Згідно Плану гуманітарних потреб і реагування люди, які потребують допомогу мають розподіл за секторами, який ми наводимо в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Розподіл людей, які потребують допомогу, за секторами

№	Сектор	Потребують, осіб	млн.	Фінансові потреби, США дол.
1	Координація та управління об'єктами розміщення ВПО (МТП)	0,149		20,4
2	Освіта	1,6		84,6
3	Продовольча безпека та засоби до існування	5		613,4
4	Охорона здоров'я	9,2		130,9
5	Захист (усього)	9,8		445,2
6	Захист	9,5		172
7	Захист дітей	3,5		128,9
8	Гендерно зумовлене насильство	2,4		57,9
9	Протимінна діяльність	5,4		86,5
10	Житло та непродовольчі товари	6,9		544,6
11	Вода, санітарія та гігієна	8,5		365,3
12	Багатоцільова грошова допомога			410,2
13	Координація та загальні послуги			12,5
14	Телекомунікації в надзвичайних ситу			1,4
15	Логістика			5,1

Джерело: побудовано автором на основі (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2025).

Аналіз таблиці 1.5 вказує на масштабні соціальні та економічні виклики, що постали перед Україною внаслідок війни. Значні фінансові потреби у ключових секторах (охорона здоров'я, продовольча безпека, житло, вода та санітарія, захист

населення) вказують на необхідність комплексного підходу до повоєнного відновлення, де СП може відіграти вирішальну роль.

Складна ситуація склалася щодо житлового фонду. За даними Світового банку (The World Bank, 2025) близько 2,5 млн домогосподарств постраждали через руйнування житла, а 13% усього житлового фонду України зазнали пошкоджень або були повністю знищені. Найбільш ураженими регіонами є Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Херсонська та Київська області. Потреби у відновленні житла оцінюються у 84 млрд доларів.

Близько 10% освітньої інфраструктури зруйновано або пошкоджено. 741 тис. школярів навчаються в змішаному форматі через нестачу бомбосховищ, а 443 тис. дітей змушені навчатися дистанційно. Потреби у відновленні освіти та науки оцінюються у 10,4 млрд доларів.

Знищено або пошкоджено 1 603 медичні заклади (16,2% загальної кількості). Через це значно погіршився доступ до медичних послуг, особливо у прифронтових регіонах. Витрати на відновлення сфери охорони здоров'я становлять 12,8 млрд доларів. Зруйновано або пошкоджено 5 483 культурні та туристичні об'єкти.

Ці цифри відображають лише оціночні показники, які можна виразити у фінансовому еквіваленті або кількісно виміряти. Насправді, наслідки війни значно ширші: мільйони дітей не мають повноцінного доступу до якісної освіти, люди у прифронтових регіонах позбавлені критично важливих медичних послуг, а руйнування культурної спадщини впливає на ідентичність і соціальну згуртованість суспільства.

Саме тут СП може стати потужним інструментом не лише економічного відновлення, а й вирішення гострих соціальних проблем. Інноваційні моделі соціального бізнесу допомагають оперативно закрити критичні потреби населення: створювати робочі місця для ВПО та вразливих груп населення, створювати нові освітні платформи, мобільні медичні центри, культурні ініціативи для реінтеграції громад, сприяти залученню інвестицій у соціальні проекти, допомагати ветеранам війни та постраждалими громадами, сприяти підвищенню стійкості економіки завдяки розвитку місцевого бізнесу і т.п.

Соціальні підприємства – це не просто бізнес, а механізм відбудови країни, який поєднує економічну ефективність із суспільною місією.

Ефективне повоєнне відновлення неможливе без скоординованих зусиль, спрямованих на забезпечення базових потреб населення, яке постраждало від війни. В умовах масштабної кризи критично важливу роль відіграють міжнародні організації, які мобілізують ресурси, координують гуманітарну допомогу та сприяють подоланню бар'єрів у її наданні.

Однією з ключових структур, яка забезпечує оперативне реагування та підтримку найбільш уразливих категорій населення, є Управління з координації гуманітарних справ (УКГС). Його діяльність спрямована на надання допомоги там, де вона найбільш потрібна, усунення логістичних та адміністративних перепон у постачанні гуманітарних ресурсів, а також на мобілізацію міжнародної підтримки для відновлення країни.

УКГС задекларували заходи гуманітарного реагування, які планують здійснювати на основі двох стратегічних цілей, спрямованих на своєчасне надання життєво необхідної допомоги у 2025 році (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2025). Перша стратегічна ціль (СЦ 1) - Надання своєчасної життєво необхідної багатосекторальної допомоги найбільш вразливим внутрішньо переміщеним і непереміщеним постраждалим від війни людям, забезпечуючи їхню безпеку й повагу до їхньої гідності, відповідно до гуманітарних принципів, зокрема в районах із високим рівнем гостроти потреб. Друга стратегічна ціль (СЦ 2) - Забезпечення доступу до першочергових основних послуг найбільш вразливим внутрішньо переміщеним і непереміщеним постраждалим від війни людям, зокрема в районах із високим рівнем гостроти потреб, забезпечуючи їхній захист, безпеку й повагу до гідності.

Ці стратегічні цілі створюють фундамент для стійкого соціально-економічного відновлення країни.

Проте, для довготривалого ефекту, гуманітарні ініціативи мають поєднуватися з механізмами, які сприятимуть самозабезпеченню, працевлаштуванню та

соціальній інтеграції постраждалих груп. У цьому контексті СП стає не просто додатковим інструментом, а ключовою ланкою у створенні стійких рішень.

Важливим документом для довгострокових заходів є Рамкова програма партнерства між Урядом України та ООН у сфері сталого розвитку (Рамкова програма партнерства – РПП) на період із 2025 по 2029 рік (United Nations Sustainable Development Group, 2024).

Рамкова програма спрямована на підтримку уряду України в реалізації стратегічних пріоритетів відновлення та сталого розвитку України за чотирьома основними напрямками, які проілюстровані в таблиці 1.6

Таблиця 1.6.

**Стратегічні пріоритетів відновлення та сталого розвитку України із
запланованими результатами**

ПРІОРИТЕТ	РЕЗУЛЬТАТ
Збільшення інвестицій у людський капітал	До 2029 року люди, особливо вразливі групи, отримають вигоду від збільшення інвестицій у людський капітал і більш справедливого доступу до стабільних соціальних служби та системи соціального захисту
ПРІОРИТЕТ	РЕЗУЛЬТАТ
I.	
Інклюзивне економічне зростання та гідна праця	До 2029 року люди отримають вигоду від потужного економічного відновлення та гідної роботи, залучення робочої сили, підвищення продуктивності та скорочення регіональні диспропорції
ПРІОРИТЕТ	РЕЗУЛЬТАТ
II.	
Реагування на основні кліматичні та екологічні виклики	До 2029 року люди отримають вигоду від інклюзивного та сталого управління природними ресурсами, реагуючи на основні кліматичні та екологічні виклики
ПРІОРИТЕТ	РЕЗУЛЬТАТ
V.	

Підтримка інклюзивного та згуртованого суспільства з активним громадянським простором та більш підзвітними інституціями	До 2029 року суспільство стане більш інклюзивним та згуртованим з активним громадянським простором та більш ефективними, підзвітними інституціями, які сприятимуть реформуванню та відновленню та захищати верховенство права, права людини та гендерну рівність
---	--

Джерело: побудовано автором на основі (United Nations Sustainable Development Group, 2024).

У РПП основна увага зосереджується на тому, щоб ніхто не залишився поза увагою під час відновлення, а також зусиллям для задоволення особливих потреб ВПО та сприяння довгостроковим рішенням, як-от реінтеграція та соціально-економічна інклюзія. Зважаючи на скорочення гуманітарного фінансування та тривалу кризу в Україні, посилення координації та взаємодоповнюваності між гуманітарними організаціями та організаціями з відновлення та розвитку є критично важливими та має поєднуватися з міцним партнерством із місцевою владою, що дозволить оптимізувати заходи, які здійснюються в рамках РПП.

Очікується, що заплановані результати РПП між Україною та ООН у сфері сталого розвитку зроблять відчутний внесок у повоєнний розвиток України, а також в досягнення пріоритетів відновлення країни для вступу в ЄС. Вони узгоджені з Цілями сталого розвитку і національними цілями.

25 вересня 2015 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію під назвою «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (United Nations, 2015). 17 Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) визначають стратегічні напрями розвитку в соціальній, економічній та екологічній сферах, закріплені в Порядку денному до 2030 року. Для кожної з 17 ЦСР було сформульовано завдання та визначено цільові показники, яких планується досягти до 2030 року. Загалом було визначено 169 завдань.

Таблиця 1.7

Цілі Сталого розвитку

Ціль 1. Подолання бідності	Ціль 2. Подолання голоду	Ціль 3. Міцне здоров'я
--------------------------------------	------------------------------------	----------------------------------

Ціль 4. Якісна освіта	Ціль 5. Гендерна рівність	Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови
Ціль 7. Доступна та чиста енергія	Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання	Ціль 9. Інновації та інфраструктура
Ціль 10. Зменшення нерівності	Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад	Ціль 12. Відповідальне споживання
Ціль 13. Боротьба зі зміною клімату	Ціль 14. Збереження морських ресурсів	Ціль 15. Збереження екосистем суші
Ціль 16. Мир та справедливість	Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку	

Джерело: побудовано автором на основі (United Nations, 2015).

Україна, адаптувала глобальний перелік завдань і показників до національних умов розвитку, враховуючи особливості держави. В результаті було визначено Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджені Указом Президента України № 722/2019 від 30 вересня 2019 року. Їх подальшу конкретизацію було закріплено у Національній економічній стратегії на період до 2030 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179. Моніторинг процесу досягнення ЦСР в Україні здійснюється Державною службою статистики.

Ми вважаємо, що СП є одним із ключових механізмів для досягнення ЦСР, оскільки воно поєднує економічну діяльність із вирішенням соціальних та екологічних проблем. Соціальні підприємства не просто орієнтуються на прибуток, а створюють довготривалий позитивний вплив на суспільство, що відповідає ЦСР.

Соціальні підприємці роблять внесок у реалізацію цілей сталого розвитку, працюючи над вирішенням соціальних проблем і заохочуючи виробництво нових форм суспільних цінностей (Radović-Marković, M., & Živanović, B., 2019).

Таблиця 1.8 дозволяє структуровано і візуально зрозуміти, яким чином СП сприяє досягненню ЦСР (Додаток Б). У таблиці 1.8 вказано, яким чином СП сприяє реалізації кожної з 17 ЦСР, а також наведені конкретні приклади підприємств та ініціатив в Україні.

Цей аналіз демонструє, що соціальне підприємництво може бути не просто частиною економічного відновлення країни, а й ефективним інструментом подолання соціальних та екологічних викликів.

Підтримка соціального підприємництва через державні програми, міжнародні гранти та партнерства з бізнесом може стати важливим механізмом відбудови та розвитку соціальної сфери України в повоєнний період. соціальних та економічних проблем викликів повоєнного відновлення.

СП є важливим та незамінним елементом в системі чинників ефективного вирішення соціальних та економічних проблем повоєнного відновлення України.

Збитки України через війну є настільки значними, що для їх подолання потрібен комплексний підхід, що включає відбудову житла, розвиток освіти, медицини та соціального захисту. СП має стати невід'ємною частиною стратегії відновлення, адже воно забезпечує стійкі економічні рішення для подолання соціальних викликів. Окрім того, концепція СП гармонійно вплітається в стратегічні напрями розвитку в соціальній, економічній та екологічній сферах, які задекларовані в Цілях сталого розвитку.

1.3. Теоретико-методичні підходи до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціально-економічний розвиток суспільства в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила безпрецедентні руйнування соціально-економічної інфраструктури держави та призвела до критичних втрат людського капіталу. У зв'язку з означеними обставинами питання забезпечення соціальної безпеки набуває особливої актуальності, оскільки саме від здатності держави та суспільства протистояти загрозам у соціальній сфері залежить успішність повоєнного відновлення країни. За визначенням З.С. Варналія, соціальна безпека являє собою ступінь захищеності національних інтересів населення від внутрішніх та зовнішніх загроз, а у широкому розумінні характеризує стан розвитку держави, за якого забезпечується гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі та рівня доходів із одночасним сприянням всебічному розвитку людського капіталу (Варналій З.С., Білик Р.Р., Хмелевський М.О., 2020).

Дослідження теоретико-методичних підходів до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку потребує комплексного аналізу взаємозв'язків між різними компонентами соціально-економічної системи. О.А. Грішнова зазначає, що людський капітал є стратегічним базисом для розвитку процесів соціально-економічних трансформацій та суспільних перетворень, забезпечуючи динамічну конкурентоспроможність держави у глобалізаційному вимірі (Грішнова О.А. 2025). Відповідно, оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку має враховувати не лише безпосередні результати діяльності соціальних підприємств, але й їхній внесок у збереження та відтворення людського капіталу.

О.Ф. Новікова обґрунтовує необхідність формування соціальної безпеки людини на засадах резильєнтності, що набуває особливої значущості в умовах гібридної війни та повоєнного відновлення. За результатами досліджень Інституту економіки промисловості НАН України, соціальна безпека зберігає критично значущу роль для деескалації ризиків економічної безпеки держави, при чому понад

55 % загроз соціальній безпеці віднесено експертами до помаранчевої зони ризику (Новікова О.Ф., 2023). Зазначене свідчить про необхідність пошуку дієвих інструментів зміцнення соціальної безпеки, серед яких соціальне підприємництво посідає особливе місце.

Методологічний інструментарій оцінювання соціального впливу підприємницької діяльності формувався протягом останніх десятиліть під впливом розвитку теорії соціальної відповідальності бізнесу та концепції сталого розвитку. Традиційні фінансові показники виявилися недостатніми для комплексної оцінки результатів діяльності соціальних підприємств, що зумовило необхідність розроблення спеціалізованих методик вимірювання соціального впливу. Сучасні підходи до оцінювання ефективності соціального впливу ґрунтуються на поєднанні кількісних та якісних методів аналізу, що дозволяє враховувати як безпосередні, так і опосередковані результати діяльності соціальних підприємств (Гуцол Д., Якімова Н., 2025)

Щоб окреслити основні тенденції, виклики та методологічні інструменти, які можуть стати підґрунтям для побудови власної моделі оцінювання впливу соціального підприємництва в умовах повоєнного відновлення України, проведемо ґрунтовний аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних науковців та окреслимо ключові методологічні підходи, що ними використовуються (таблиця 1.9, Додаток В)

У розглянутих у таблиці 1.9 наукових дослідженнях вчені пропонують різноманітні індекси, методи та структурні моделі для оцінки впливу СП. Однак практично для всіх методологій основними обмеженнями є відсутність кількісної оцінки соціально-економічного ефекту; структурованих і формалізованих показників впливу; вивчення впливу лише на одному з рівнів економіки (мікро- або макро-рівні); обмежена чутливість до воєнних та кризових факторів. У апробованих і емпірично обґрунтованих дослідженнях також залишається низка невирішених питань щодо адаптації міжнародних моделей СП до національної економіки, стандартизації методів оцінки соціального та економічного впливу СП у різних країнах і галузях, а також вивчення впливу СП на соціальну безпеку, їх стійкості до ризиків та масштабування в умовах економічної нестабільності.

На основі отриманих теоретичних і аналітичних результатів обґрунтуємо концепцію триєдиної структури впливу соціального підприємництва — прямий економічний, непрямий мультиплікативний та соціальний ефекти, що поглиблює теоретичне розуміння ролі соціальних підприємств у процесах повоєнного відновлення та відтворення людського капіталу.

На нашу думку, соціальне підприємництво генерує три типи ефектів:

1. Прямий економічний ефект — створення доданої вартості, робочих місць та податкових надходжень.
2. Непрямий мультиплікативний ефект — стимулювання суміжних галузей через закупівлі, послуги та споживання працівників.
3. Соціальний ефект — зниження витрат держави на соціальні виплати, підвищення людського капіталу бенефіціарів, формування соціальної згуртованості.

Щоб довести доцільність такого підходу та науково обґрунтувати кожен із зазначених ефектів, необхідно здійснити комплексний аналіз існуючих теоретичних концепцій соціального підприємництва, методологічних підходів до вимірювання економічного й соціального впливу, а також прикладних методик оцінювання прямих, непрямих і соціальних результатів діяльності соціальних підприємств у різних інституційних та мікро-, мезо- і макроекономічних умовах.

Концептуальні засади оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку базуються на розумінні соціального підприємства як бізнес-структури, спрямованої насамперед на соціальні цілі, прибутки якої використовуються переважно на саморозвиток, громадські справи чи розв'язання соціальних проблем. Соціальне підприємництво займає проміжне становище між приватним сектором економіки та третім сектором (організаціями громадянського суспільства), поєднуючи у своїй діяльності комерційні та суспільно значущі функції. З одного боку, соціальне підприємництво спрямоване на вирішення соціальних проблем, з іншого – самостійно генерує прибуток для забезпечення власного функціонування переважно за рахунок інноваційної організації основної діяльності (Національний інститут стратегічних досліджень. 2024).

Серед основних методичних підходів до оцінювання соціального впливу підприємництва виокремлюють: метод соціальної рентабельності інвестицій (Social Return on Investment – SROI), який передбачає монетизацію соціальних результатів та їх співставлення з обсягами вкладених ресурсів; збалансовану систему показників (Balanced Scorecard), адаптовану до специфіки соціальних підприємств з урахуванням не лише фінансової, але й соціальної, клієнтської та процесної перспектив; теорію змін (Theory of Change), що дозволяє простежити логіку трансформації ресурсів у соціальні результати та вплив; а також комплексні методики оцінювання соціальної цінності, що поєднують елементи зазначених підходів (Svynchuk et al., 2017).

Для систематизації методичних підходів до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку доцільно виокремити три рівні аналізу: мікрорівень (оцінювання результатів діяльності окремого соціального підприємства), мезорівень (оцінювання впливу сектору соціального підприємництва на регіональну соціальну безпеку) та макрорівень (оцінювання внеску соціального підприємництва у забезпечення національної соціальної безпеки). Кожен рівень аналізу передбачає використання специфічного набору показників та методів оцінювання, що відповідають масштабу досліджуваних процесів (Сидорчук О.Г., 2018).

Оцінювання впливу соціального підприємства на мікрорівні представляє собою комплексну систему аналізу безпосередніх результатів діяльності організації, спрямованої на вирішення соціальних проблем та підвищення рівня соціальної безпеки певних груп населення. Дослідження проблематики соціального підприємництва та його впливу на соціальну безпеку набуло особливої актуальності у 2024-2025 роках, коли українське суспільство переживає трансформаційні процеси, зумовлені воєнними обставинами та необхідністю забезпечення соціального захисту вразливих категорій населення. Соціальні підприємства в сучасних умовах стали інструментом подолання безробіття, надання соціальних послуг та підтримки громад, що зумовлює необхідність розробки ефективних

механізмів оцінювання їхньої діяльності на рівні конкретних бенефіціарів та безпосередніх результатів впливу.

Методологія оцінювання на мікрорівні базується на вимірюванні кількісних показників діяльності підприємства, серед яких провідне місце посідає аналіз створених робочих місць для представників вразливих категорій населення. Відповідно до законодавства України та сучасних досліджень у сфері соціального підприємництва, до вразливих груп населення належать особи, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та внутрішніх чинників. До таких категорій відносяться особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, багатодітні сім'ї, безробітні тривалого періоду, молодь без досвіду роботи, ветерани та члени їхніх родин, особи похилого віку та інші групи, які потребують додаткової підтримки для інтеграції у трудовий процес. Кількісне вимірювання робочих місць передбачає не лише фіксацію загальної чисельності працевлаштованих осіб, але й детальну диференціацію за категоріями вразливості, формами зайнятості, тривалістю трудових відносин та рівнем оплати праці, що дозволяє оцінити реальний масштаб соціального впливу підприємства.

Обсяг наданих соціальних послуг становить наступний фундаментальний показник мікрорівневого оцінювання впливу соціального підприємства на соціальну безпеку. Соціальні послуги визначаються як комплекс заходів, спрямованих на підтримку осіб або сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та охоплюють широкий спектр напрямів від базових послуг з догляду до спеціалізованих програм реабілітації, освіти, професійної підготовки та психологічної підтримки. Оцінювання обсягу соціальних послуг здійснюється через вимірювання кількості наданих консультацій, проведених тренінгів та навчальних програм, реалізованих проектів соціальної підтримки, забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, надання тимчасового житла або притулку, організації харчування та інших форм допомоги. Дані показники фіксуються у звітності соціального підприємства та підлягають систематичному моніторингу для

визначення динаміки розвитку діяльності організації та її спроможності розширювати географію та різноманітність послуг.

Кількість бенефіціарів як показник мікрорівневого оцінювання розрізняється за прямими та непрямими отримувачами вигод від діяльності соціального підприємства. Прямі бенефіціари представляють собою осіб, групи або організації, які отримують безпосередню вигоду від втручання підприємства, є прямими одержувачами чи учасниками діяльності організації, включаючи працівників із вразливих категорій, отримувачів соціальних послуг, учасників навчальних програм та інших форм підтримки. Непрямі бенефіціари охоплюють інших осіб, групи чи організації, які не є прямою метою втручання, але отримують позитивний ефект від впроваджених заходів за прямої участі основних бенефіціарів, зокрема членів сімей працевлаштованих осіб, інших членів громади або членів сім'ї, які отримують позитивний ефект від покращення соціально-економічного становища прямих бенефіціарів. Розрахунок непрямих бенефіціарів зазвичай здійснюється шляхом обчислення показника середнього розміру сім'ї та його множення на кількість прямих бенефіціарів, що дозволяє оцінити ширший соціальний вплив діяльності підприємства на громаду та суспільство загалом.

Якісні характеристики соціального впливу доповнюють кількісні показники та забезпечують поглиблене розуміння реальних змін у житті бенефіціарів внаслідок діяльності соціального підприємства. Ступінь задоволеності бенефіціарів оцінюється через застосування різноманітних методів збору якісних даних, включаючи структуровані опитування, глибинні інтерв'ю, фокус-групи та аналіз відгуків учасників програм. Задоволеність може вимірюватися за різними параметрами, зокрема задоволеність умовами праці, рівнем заробітної плати, можливостями професійного розвитку для працівників із вразливих категорій, а також задоволеність якістю наданих соціальних послуг, доступністю підтримки, професіоналізмом фахівців та результативністю впроваджених заходів для отримувачів послуг. Методологія оцінювання задоволеності передбачає використання шкальних інструментів, таких як індекс задоволеності споживачів,

показник лояльності або спеціалізовані опитувальники, адаптовані до специфіки соціального підприємництва та характеристик цільових груп бенефіціарів.

Зміни у соціально-економічному становищі бенефіціарів представляють собою ключовий якісний показник, що відображає реальний вплив діяльності соціального підприємства на життя отримувачів підтримки. Оцінювання таких змін здійснюється через порівняльний аналіз базових показників на момент початку взаємодії з підприємством та поточних індикаторів після певного періоду участі у програмах або отримання послуг. До основних параметрів соціально-економічних змін належать рівень доходів домогосподарства, забезпеченість базовими потребами харчування та житла, доступ до медичних послуг та освіти, рівень соціальної інтеграції та участі у громадському житті, психологічний стан та відчуття власної гідності, розширення соціальних контактів та мереж підтримки. Методи оцінювання включають порівняльні дослідження «до» та «після», лонгітюдні дослідження, що відстежують зміни протягом тривалого періоду, а також використання контрольних груп для визначення чистого впливу діяльності соціального підприємства без урахування зовнішніх факторів, які могли вплинути на становище бенефіціарів незалежно від втручання організації.

Набуті компетенції та навички бенефіціарів становлять окремий вимір якісного оцінювання впливу соціального підприємства, особливо актуальний для організацій, що реалізують освітні та професійні програми підготовки представників вразливих категорій населення до інтеграції на ринку праці. Компетентнісний підхід до оцінювання передбачає ідентифікацію конкретних знань, умінь та навичок, які були сформовані у бенефіціарів внаслідок участі у програмах соціального підприємства, включаючи професійні компетенції, специфічні для певних галузей діяльності, цифрові навички, що є критично важливими у сучасному інформаційному суспільстві, комунікативні та соціальні компетенції, необхідні для ефективної взаємодії у трудових колективах, підприємницькі навички для осіб, що планують розпочати власну справу, а також життєві навички самоорганізації, планування та управління часом. Методи оцінювання набутих компетенцій включають тестування знань та практичних умінь, спостереження за виконанням

робочих завдань, аналіз портфоліо досягнень учасників програм, відгуки роботодавців про професійну підготовленість випускників, а також самооцінку бенефіціарів щодо впевненості у власних здібностях та готовності до самостійної діяльності.

Фінансова стійкість соціального підприємства як елемент мікрорівневого оцінювання впливу на соціальну безпеку набуває першочергового значення у контексті здатності організації продовжувати діяльність у довгостроковій перспективі та забезпечувати стабільну підтримку бенефіціарів незалежно від зовнішніх економічних коливань. Фінансова стійкість визначається як стан фінансових ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією наявності власних коштів, стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення, що відображає здатність організації функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у внутрішньому й зовнішньому середовищах, які постійно змінюються. Оцінювання фінансової стійкості соціального підприємства здійснюється через систему абсолютних та відносних показників, включаючи коефіцієнт автономії, що відображає частку власного капіталу у загальній сумі джерел фінансування, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами, коефіцієнт фінансової незалежності, показники ліквідності та платоспроможності, рентабельність діяльності та запас фінансової міцності.

Методологічні підходи до оцінювання фінансової стійкості соціальних підприємств враховують специфіку їхньої діяльності, оскільки основною метою таких організацій є створення соціального впливу, а не максимізація прибутку, що вимагає адаптації традиційних фінансових показників до соціальної місії підприємства. Фінансова стійкість соціального підприємства забезпечується через диверсифікацію джерел фінансування, включаючи доходи від комерційної діяльності, гранти міжнародних донорів та благодійних організацій, державну підтримку через програми сприяння зайнятості та соціальному підприємництву, соціальні інвестиції та кредитування, внески засновників та партнерів, що дозволяє знизити залежність від окремих джерел фінансування та забезпечити стабільність

функціонування навіть у разі скорочення одного з каналів надходження коштів. Аналіз фінансової стійкості передбачає дослідження структури витрат соціального підприємства з виокремленням частки ресурсів, спрямованих безпосередньо на реалізацію соціальної місії, забезпечення зайнятості вразливих категорій та надання соціальних послуг, що дозволяє оцінити ефективність використання фінансових ресурсів для досягнення соціальних цілей організації.

Взаємозв'язок фінансової стійкості соціального підприємства та його впливу на соціальну безпеку проявляється через здатність організації забезпечувати стабільну зайнятість представників вразливих категорій населення, гарантувати своєчасну виплату заробітної плати на рівні, що забезпечує гідні умови життя працівників, безперервно надавати соціальні послуги бенефіціарам без ризику раптового припинення підтримки через фінансові труднощі, інвестувати у розвиток програм професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників, розширювати географію діяльності та збільшувати кількість бенефіціарів, охоплених послугами підприємства. Дослідження фінансової стійкості соціальних підприємств у 2024-2025 роках свідчить про виклики, пов'язані з обмеженим фінансуванням та регуляторними бар'єрами, однак регуляторна підтримка та ініціативи на рівні держави створюють сприятливе середовище для розвитку соціального підприємництва, що дозволяє організаціям не лише вирішувати соціальні проблеми, а й стимулювати економічне зростання та соціальну стабільність.

Комплексне оцінювання впливу соціального підприємства на мікрорівні вимагає інтеграції кількісних та якісних показників у єдину систему моніторингу та аналізу результатів діяльності, що дозволяє отримати об'єктивну картину досягнень організації у сфері підвищення соціальної безпеки цільових груп бенефіціарів. Інструменти оцінювання соціального впливу включають логічну модель, що визначає причинно-наслідкові зв'язки між ресурсами підприємства, діяльністю, результатами та впливом, теорію змін, яка деталізує механізми досягнення довгострокових соціальних ефектів через послідовність проміжних результатів, соціальну рентабельність інвестицій, що дозволяє порівняти вартість ресурсів,

вкладених у діяльність підприємства, з монетизованою оцінкою соціальних вигод для бенефіціарів та суспільства, збалансовану систему показників, що поєднує фінансові та нефінансові індикатори для повного розуміння ефективності діяльності соціального підприємства у всіх вимірах його функціонування.

Методика оцінювання на мікрорівні передбачає встановлення базових показників на початку діяльності соціального підприємства або на момент залучення бенефіціарів до програм підтримки, що дозволяє здійснювати порівняльний аналіз змін протягом певного періоду та визначати чистий вплив діяльності організації на становище цільових груп. Збір даних для оцінювання здійснюється через різноманітні канали, включаючи внутрішню звітність підприємства про кількість працевлаштованих осіб та обсяги наданих послуг, опитування бенефіціарів щодо рівня задоволеності та змін у їхньому житті, глибокі інтерв'ю з представниками вразливих категорій для з'ясування якісних аспектів впливу підтримки на їхнє соціально-економічне становище, фокус-групи з учасниками програм для обговорення досвіду взаємодії з соціальним підприємством, спостереження за виконанням трудових обов'язків працівниками та оцінювання їхніх професійних компетенцій, аналіз фінансової звітності підприємства для визначення показників стійкості та ефективності використання ресурсів. Систематичний моніторинг показників мікрорівня забезпечує можливість оперативного реагування на виклики у діяльності соціального підприємства, коригування стратегій підтримки бенефіціарів відповідно до їхніх потреб та очікувань, демонстрування результатів діяльності організації інвесторам, донорам та партнерам для залучення додаткового фінансування та підтримки, обґрунтування ефективності соціального підприємництва як інструменту підвищення соціальної безпеки перед органами державної влади та громадськістю, розробки рекомендацій щодо масштабування успішних практик соціальної підтримки на інші регіони та цільові групи населення.

Методичні підходи до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку за рівнями аналізу

Рівень аналізу	Ключові показники	Методи оцінювання
Мікрорівень (окреме підприємство)	Кількість працевлаштованих осіб з вразливих категорій; обсяг наданих соціальних послуг; рівень задоволеності бенефіціарів; фінансова стійкість	SROI, теорія змін, опитування бенефіціарів, аналіз фінансових показників
Мезорівень (регіон)	Частка зайнятих у соціальному секторі; охоплення населення соціальними послугами; індекс соціальної згуртованості	Статистичний аналіз, соціологічні дослідження, порівняльний аналіз регіонів
Макрорівень (державна)	Внесок у ВВП; зниження рівня безробіття серед вразливих груп; індекс соціальної безпеки	Макроекономічне моделювання, інтегральні індекси, експертні оцінки

Джерело: узагальнено автором на основі (Варналій З.С., Білик Р.Р., Хмелевський М.О. 2020; Новікова О.Ф., 2023; (Svynchuk et al., 2017), Сидорчук О.Г. 2018).

Як представлено у таблиці 1.10, кожен рівень аналізу передбачає використання специфічного набору показників та методів оцінювання. На мезорівні оцінювання впливу соціального підприємництва на регіональну соціальну безпеку здійснюється через аналіз агрегованих показників діяльності соціальних підприємств території та їх співставлення з індикаторами соціального розвитку регіону. Ключовими показниками на даному рівні є: частка населення регіону, охопленого діяльністю соціальних підприємств; внесок соціального сектору у зайнятість регіону; обсяг соціальних послуг, наданих соціальними підприємствами порівняно з державним та комерційним секторами; динаміка показників соціальної безпеки регіону у зв'язку з розвитком соціального підприємництва (Линдюк С. 2022).

Макрорівень оцінювання передбачає аналіз внеску соціального підприємництва у забезпечення національної соціальної безпеки. З.С. Варналій зазначає, що соціальна безпека держави визначається здатністю забезпечити гідний рівень життя населення та сприяти розвитку людського капіталу (Варналій З.С., Білик Р.Р., Хмелевський М.О., 2020). Відповідно, на макрорівні оцінюється вплив сектору соціального підприємництва на ключові індикатори соціальної безпеки: рівень бідності та соціального розшарування, доступність базових соціальних послуг, рівень зайнятості вразливих категорій населення, стан людського капіталу.

Особливості оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України зумовлені специфічними викликами воєнного та повоєнного періодів. За даними Міжнародної організації праці, для повноцінного відновлення економіки України необхідно залучити додатково 8,6 мільйона працівників протягом наступних десяти років (Центр Разумкова, 2024). За таких умов соціальне підприємництво набуває особливої ролі як інструмент активізації трудового потенціалу населення та інтеграції у ринок праці категорій осіб, які потребують додаткової підтримки.

Відновлення людського капіталу України вимагає комплексного підходу та належної державної політики, спрямованої на розвиток освіти, науки, економіки, охорони здоров'я, соціальної сфери, ринку праці та інфраструктури. О.Ф. Новікова та співавтори зазначають, що процеси відновлення людського капіталу передбачають посилення соціального захисту населення, гарантування надання належних суспільних послуг, соціального житла й задоволення інших потреб (Новікова О., Залознова Ю., Азьмук Н., 2023). Соціальне підприємництво може виступати ефективним механізмом реалізації зазначених пріоритетів, доповнюючи зусилля держави у сфері соціальної політики.

Методика оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку в умовах повоєнного відновлення має враховувати специфічні категорії бенефіціарів, які набули масового характеру внаслідок війни. До таких категорій належать: ветерани бойових дій та члени їхніх сімей; особи з інвалідністю, набутою внаслідок бойових дій; внутрішньо переміщені особи; особи, які втратили житло та

майно; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування внаслідок війни; особи, які зазнали психологічної травми. Для кожної з означених категорій доцільно розробити специфічні індикатори оцінювання ефективності соціального підприємництва як механізму соціальної реінтеграції та підтримки (Новікова О.Ф., Остафійчук Я.В., Панькова О.В., 2024)

Таблиця 1.11

Індикатори оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку в контексті повоєнного відновлення

Категорія бенефіціарів	Ключові індикатори впливу	Очікуваний соціальний ефект
Ветерани бойових дій	Рівень працевлаштування; показники психологічної адаптації; економічна самостійність	Успішна реінтеграція у цивільне життя, зниження ризиків соціальної дезадаптації
Внутрішньо переміщені особи	Динаміка працевлаштування; рівень інтеграції у громаду; забезпеченість житлом	Інтеграція у нову громаду, відновлення соціальних зв'язків
Особи з інвалідністю	Частка працевлаштованих; доступність послуг реабілітації; рівень автономії	Підвищення якості життя, економічна незалежність
Особи з психологічною травмою	Охоплення програмами підтримки; динаміка психологічного стану; соціальна активність	Відновлення психологічного здоров'я, повернення до активного соціального життя

Джерело: складено автором на основі (Національний інститут стратегічних досліджень. 2024; Новікова О., Залознова Ю., Азьмук Н., 2023; Новікова О.Ф., Остафійчук Я.В., Панькова О.В., 2024).

Згідно з даними, наведеними в таблиці 1.11, для кожної категорії бенефіціарів характерні специфічні індикатори оцінювання ефективності соціального підприємництва. Комплексний підхід до оцінювання передбачає врахування як кількісних показників (рівень працевлаштування, обсяг наданих послуг), так і якісних характеристик соціального впливу (рівень задоволеності, психологічний стан, ступінь інтеграції у суспільство). Особливістю повоєнного періоду є необхідність врахування динаміки зазначених показників у часі, оскільки процеси реінтеграції та відновлення мають тривалий характер (Іванова Н.Ю.. 2025).

Державна підтримка розвитку соціального підприємництва є важливою передумовою ефективного використання потенціалу означеного сектору для зміцнення соціальної безпеки. Аналіз чинного законодавства України свідчить про відсутність спеціального закону, який би регулював діяльність соціальних підприємств та визначав механізми їх державної підтримки. Водночас Урядом затверджено План заходів щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки, який передбачає розроблення законопроекту щодо підтримки соціального підприємництва (Затверджений план заходів з реалізації у 2025-2026 роках, 2024).

Серед існуючих механізмів державної підтримки, які можуть бути застосовані для розвитку соціального підприємництва, варто виокремити: програму «єРобота», що передбачає надання грантів на відкриття та розвиток бізнесу; програми компенсації роботодавцям витрат на оплату праці працевлаштованих осіб з числа внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та осіб з інвалідністю; програми пільгового кредитування малого та середнього бізнесу. Розмір компенсації за деякими програмами становить 50 % мінімальної заробітної плати протягом 6 місяців, що створює стимули для роботодавців щодо працевлаштування вразливих категорій населення (Підтримка соціального підприємництва в умовах воєнного стану, 2024).

Оцінювання ефективності державної підтримки соціального підприємництва як інструменту забезпечення соціальної безпеки має базуватися на аналізі співвідношення витрачених державних ресурсів та досягнутих соціальних результатів. З.С. Варналій підкреслює, що механізм попередження загроз економічній та соціальній безпеці має включати як превентивні заходи, спрямовані на усунення причин виникнення загроз, так і реактивні заходи, орієнтовані на мінімізацію негативних наслідків (Варналій З.С., 2020). Соціальне підприємництво у даному контексті може розглядатися як превентивний механізм, що сприяє запобіганню поглибленню соціальних проблем через забезпечення зайнятості та соціальної інтеграції вразливих категорій населення.

Концепція сталого розвитку передбачає збалансоване поєднання економічного зростання, соціального прогресу та охорони навколишнього середовища. Соціальне

підприємництво за своєю природою орієнтоване на досягнення цілей сталого розвитку, що робить його важливим інструментом реалізації відповідної державної політики. У контексті повоєнного відновлення України інтеграція принципів сталого розвитку у діяльність соціальних підприємств набуває особливого значення, оскільки дозволяє забезпечити не лише задоволення поточних потреб населення, але й створення умов для стійкого соціально-економічного розвитку у довгостроковій перспективі (Міністерство економіки України. 2024).

Інтегральний підхід до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку передбачає формування системи індикаторів, яка охоплює різні аспекти соціального впливу та дозволяє здійснювати комплексну оцінку ефективності діяльності соціальних підприємств. За аналогією з методикою оцінювання рівня економічної безпеки України, розробленою Міністерством економіки, доцільно виокремити підсистему індикаторів соціальної безпеки, на які безпосередньо впливає діяльність соціальних підприємств. До таких індикаторів належать: рівень безробіття серед вразливих категорій населення, частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму, коефіцієнт фондів (співвідношення доходів найбагатших та найбідніших верств населення), рівень охоплення населення базовими соціальними послугами (Білоус І.І., 2019).

О.А. Грішнова зазначає, що якість життя в системі соціальної безпеки України визначається комплексом індикаторів, які характеризують різні аспекти добробуту населення. Показники якості життя включають не лише матеріальний добробут, але й доступ до освіти, медичного обслуговування, культурних благ, можливості самореалізації та розвитку особистості (Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. (2018). Соціальне підприємництво здатне впливати на означені показники через надання відповідних послуг та створення умов для всебічного розвитку людського капіталу.

Важливим аспектом методичного забезпечення оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку є врахування специфіки різних секторів діяльності соціальних підприємств. Соціальні підприємства функціонують у різних галузях економіки: виробництво товарів, надання послуг, сільське господарство, громадське харчування, торгівля, освіта, охорона здоров'я, соціальна

робота. Кожна галузь характеризується специфічними механізмами соціального впливу та потребує адаптації загальних методичних підходів до галузевих особливостей (Економічний простір, 2024).

Соціальні інновації, що впроваджуються соціальними підприємствами, є важливим чинником підвищення ефективності соціальної політики та зміцнення соціальної безпеки. Під соціальними інноваціями розуміються нові підходи, практики, технології та моделі, спрямовані на задоволення соціальних потреб ефективніше, ніж існуючі рішення. Соціальні підприємства виступають каталізаторами соціальних інновацій, оскільки їхня бізнес-модель передбачає постійний пошук нових способів вирішення соціальних проблем. Оцінювання інноваційного потенціалу соціального підприємництва є важливою складовою комплексної оцінки його впливу на соціальну безпеку (Галицький економічний вісник. 2023).

Міжнародний досвід засвідчує ефективність соціального підприємництва як інструменту соціальної політики та забезпечення соціальної безпеки. У Європейському Союзі соціальні підприємства забезпечують зайнятість близько 13,6 мільйона осіб, що становить понад 6 % загальної зайнятості. У Великобританії функціонує близько 130 тисяч соціальних підприємств, у Німеччині – понад 100 тисяч, у Польщі – 30 тисяч. Законодавство про соціальне підприємництво існує у Бельгії, Іспанії, Італії, Польщі, Португалії, Фінляндії, Франції та інших країнах Європи (Економічна правда, 2024).

Для України актуальним є вивчення та адаптація успішного зарубіжного досвіду правового регулювання та державної підтримки соціального підприємництва. О.Ф. Новікова підкреслює необхідність розвитку суспільної діяльності, спрямованої на підтримку соціальної сфери, зокрема ринку праці та вразливих верств населення (Амоша О., Новікова О., 2007). Імплементация кращих практик державного сприяння соціальному підприємництву дозволить підвищити ефективність використання потенціалу означеного сектору для зміцнення соціальної безпеки та прискорення повоєнного відновлення.

Методологічні засади оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку мають враховувати темпоральний аспект, оскільки соціальний вплив проявляється з різним часовим лагом. Безпосередні результати діяльності соціального підприємства (створення робочих місць, надання послуг) спостерігаються у короткостроковому періоді. Вплив на якість життя бенефіціарів та їхню соціальну інтеграцію проявляється у середньостроковій перспективі. Системний вплив на показники соціальної безпеки регіону чи держави стає помітним у довгостроковому періоді. Відповідно, методика оцінювання має передбачати проведення досліджень на різних часових горизонтах та врахування кумулятивного ефекту діяльності соціальних підприємств (Трансформаційна економіка, 2025).

Просторовий аспект оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку зумовлений нерівномірністю розподілу соціальних підприємств по території України та різним рівнем гостроти соціальних проблем у різних регіонах. Найбільш актуальним соціальне підприємництво є для територій, що зазнали безпосереднього впливу бойових дій, територій із значною концентрацією внутрішньо переміщених осіб та територій з високим рівнем безробіття. Методика оцінювання має передбачати диференційований підхід до різних типів територій з урахуванням специфіки їхніх соціальних проблем та потреб (Міністерство економіки України, 2024).

Важливим компонентом методичного забезпечення оцінювання є визначення базових та цільових значень індикаторів. Базові значення характеризують вихідний стан показників соціальної безпеки до початку реалізації програм підтримки соціального підприємництва. Цільові значення визначають бажаний рівень показників, якого планується досягти за результатами впровадження відповідних заходів. Порівняння фактичних значень індикаторів з базовими та цільовими дозволяє оцінити прогрес у досягненні поставлених цілей та ефективність використаних ресурсів (Михайленко Д., 2024).

Соціальний вплив підприємництва на людський капітал реалізується через низку каналів: формування професійних компетенцій працівників через навчання на

робочому місці; забезпечення доступу до медичних та реабілітаційних послуг; створення умов для психологічної стабілізації та відновлення; сприяння соціалізації та інтеграції у суспільство. О.А. Грішнова наголошує на значущості інвестицій у людський капітал як чинника економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності (Грішнова О.А., Копилов Д.В., 2023). Соціальні підприємства здійснюють такі інвестиції через реалізацію програм професійного розвитку та соціальної підтримки своїх працівників.

Узагальнюючи викладене, констатуємо, що теоретико-методичні підходи до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України базуються на поєднанні концепцій соціальної безпеки, людського капіталу та соціального підприємництва. Методологічний інструментарій оцінювання включає кількісні та якісні методи аналізу, що застосовуються на мікро-, мезо- та макрорівнях. Специфіка повоєнного періоду зумовлює необхідність адаптації існуючих методик до потреб нових категорій вразливого населення та врахування особливостей процесів відновлення. Державна підтримка соціального підприємництва є важливою передумовою реалізації потенціалу означеного сектору для зміцнення соціальної безпеки та відновлення людського капіталу України.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

У першому розділі дисертації поглиблено теоретико-методичні засади дослідження соціального підприємництва в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України, що дало змогу сформулювати цілісне наукове бачення його сутності, ролі та механізмів впливу на соціально-економічний розвиток і соціальну безпеку. Удосконалено тлумачення сутності поняття соціальне підприємництво як форми господарської діяльності, спрямованої на досягнення соціальних цілей та підвищення добробуту населення, яка використовує підприємницькі та інноваційні методи та поєднує соціальну, економічну та екологічну складові. На відміну від відомих підходів, запропоноване визначення враховує акцент на добробут населення, що підкреслює соціальну спрямованість та розвиток людського капіталу; інноваційність і підприємницькі методи, що вказує на ефективність та застосування соціальних інновацій; триєдиність компонентів (соціальної, економічної та екологічної) — що гармонізує СП з концепцією сталого розвитку та принципом потрібного результату.

У межах розділу систематизовано теоретико-методичні підходи до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціально-економічний розвиток суспільства та відновлення людського капіталу.

Для систематизації методичних підходів до оцінювання впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку набула подальшого розвитку інтегральна модель оцінювання впливу соціального підприємництва через виокремлення мікро-, мезо- та макрорівнів формування результатів, що дало змогу структурувати механізми соціально-економічного ефекту та підвищити аналітичну точність дослідження. Мікрорівень (оцінювання результатів діяльності окремого соціального підприємства), мезорівень (оцінювання впливу сектору соціального підприємництва на регіональну соціальну безпеку) та макрорівень (оцінювання внеску соціального підприємництва у забезпечення національної соціальної безпеки). Кожен рівень аналізу передбачає використання специфічного набору показників та методів оцінювання, що відповідають масштабу досліджуваних процесів

Доведено, що в умовах війни та повоєнного відновлення соціальне підприємництво набуває особливої ролі як інструмент ефективного вирішення соціальних та економічних проблем, зумовлених демографічними втратами, зростанням кількості вразливих груп населення, руйнуванням соціальної інфраструктури та погіршенням показників людського капіталу.

Особливу увагу приділено концептуалізації соціальної безпеки як комплексного та інституційно зумовленого явища, тісно пов'язаного зі станом і динамікою людського капіталу. На основі узагальнення наукових підходів доведено, що соціальна безпека виходить за межі традиційного розуміння соціального захисту та включає здатність суспільства створювати стійкі економічні й соціальні інститути, які мінімізують ризики для людини в умовах невизначеності та воєнних загроз. У цьому контексті соціальне підприємництво визначено як важливий чинник інституційного зміцнення соціальної безпеки.

Загалом результати першого розділу сформували теоретичну та методичну основу для подальшого емпіричного аналізу розвитку соціального підприємництва, оцінювання його внеску у повоєнне відновлення економіки та суспільства, а також для обґрунтування напрямів державної політики і нормативно-правових механізмів стимулювання соціальних підприємств як інструменту зміцнення соціальної безпеки та розвитку людського капіталу України.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Аналіз динаміки розвитку соціального підприємництва у світі та Україні

Соціальне підприємництво протягом останніх двох десятиліть перетворилося з периферійного явища на глобальний соціально-економічний феномен, який справляє вагомий вплив на структуру зайнятості, інноваційний потенціал економік та досягнення цілей сталого розвитку. Простежується чітка тенденція до збільшення кількості соціальних підприємств, диверсифікації сфер їхньої діяльності, а також посилення їхнього впливу на місцеві громади та національні економіки. Міжнародний дослідницький проєкт «Глобальний моніторинг підприємництва» (Global Entrepreneurship Monitor, GEM), заснований у 1999 році спільно Babson College та London Business School, став першим систематичним джерелом порівняльних даних щодо соціальної підприємницької активності у глобальному масштабі (Global Entrepreneurship Research Association (GERA), 2010). Згідно з аналітичною доповіддю GEM за 2009 рік, середнє значення показника соціальної підприємницької активності серед 49 країн-учасниць становило 2,8 %, коливаючись від мінімальних 0,2 % у Малайзії до максимальних 7,6 % в Аргентині (Bosma N. 2009). Дослідження фіксувало також показник соціальної підприємницької активності серед підприємців на початковій стадії, який у 2009 році дорівнював 1,9 % із варіацією від 0,2 % до 4,9 %. До 2015 року, за даними дослідження 58 країн, аналогічний показник серед підприємців-початківців зріс до 3,2 %, з мінімальним значенням 0,3 % у Південній Кореї та максимальним 10,1 % у Перу (Bosma N., 2015).

Аналіз динаміки показників соціальної підприємницької активності свідчить про структурні зміни у секторі, зокрема про підвищення рівня стабільності та життєздатності соціальних підприємств. Якщо у 2009 році середній показник соціальної підприємницької активності серед зрілих підприємств становив лише 0,47 %, то у 2015 році він зріс до 3,7 %, перевищивши рівень початкової стадії. Подібна динаміка вказує на інституційне укріплення сектору та формування

сприятливих умов для довгострокового функціонування соціальних підприємств. Порівняння з показниками загальної підприємницької активності, яка у 2015 році становила в середньому 7,6 % з варіацією від 13,7 % у В'єтнамі до 22,2 % у Перу, дозволяє констатувати, що соціальне підприємництво охоплює значну частину підприємницького сектору та демонструє стійку тенденцію до зростання (Bosma N., 2015).

Звіт «More in Common: Global State of Social Enterprise», підготовлений British Council спільно з Social Enterprise UK у 2022 році за результатами досліджень у 27 країнах, став першою спробою комплексної глобальної оцінки масштабів соціального підприємництва (British Council & Social Enterprise UK., 2022). Згідно з узагальненими даними, станом на 2022 рік у світі функціонувало орієнтовно 11 мільйонів соціальних підприємств, що засвідчує формування потужного глобального руху, спрямованого на створення нової економічної парадигми, яку дослідники характеризують як «економіку заради людей і планети». Соціальні підприємства здійснюють діяльність у всіх секторах економіки, включаючи аграрне виробництво, охорону здоров'я, освіту, культуру, інновації та екологічні ініціативи. Їх об'єднують три базові ознаки: соціальна або екологічна місія як головний пріоритет діяльності; реінвестування переважної частини прибутку у досягнення місії; незалежність та автономність управління.

Середній рік заснування соціальних підприємств, за даними звіту British Council, становить 2010, що свідчить про відносну молодість сектору. Водночас фіксується значна регіональна варіативність: найменший середній вік підприємств спостерігається у Сінгапурі та Алжирі (заснування у 2016–2017 роках), тоді як найстарші підприємства функціонують у Пакистані та Шрі-Ланці з 2002–2003 років. Розвиток соціального підприємництва суттєво залежить від історичних, культурних, інституційних та економічних контекстів конкретних країн. У державах Південно-Східної Азії, зокрема в Індонезії, Бангладеш та Малайзії, соціальні підприємства отримують активну підтримку завдяки цілеспрямованій державній політиці, яка передбачає створення урядових стратегій, спеціалізованих фондів та національних

центрів інновацій, таких як MaGIC у Малайзії або Національна стратегія соціального інвестування у Бангладеш (British Council & Social Enterprise UK., 2022).

Секторальна структура соціальних підприємств характеризується значною різноманітністю та відображає специфічні потреби окремих країн і регіонів. Освітній сектор домінує у Нігерії, Пакистані та Сінгапурі, де його частка сягає 50 % усіх соціальних підприємств. Охорона здоров'я становить до 38 % у Пакистані, сільське господарство — до 35 % у Гані, креативні індустрії — до 20 % у Марокко та Індонезії, екологічний напрям превалює у Малайзії, Нігерії та Індії. Подібна диференціація засвідчує гнучкість моделей соціальних підприємств та їхню здатність адаптуватися до актуальних суспільних запитів. Гендерний та віковий профіль соціального підприємництва суттєво відрізняється від традиційного бізнесу: у більшості досліджуваних країн соціальні підприємства значно частіше очолюють жінки, причому у Туреччині та ОАЕ частка жінок-керівників сягає 60,5 %, а значна частка керівників належить до вікової категорії до 44 років (British Council & Social Enterprise UK., 2022).

Кількісна оцінка масштабів соціального підприємництва дозволяє визначити щільність проникнення сектору у національну економіку. Співвідношення кількості соціальних підприємств до чисельності населення коливається від одного підприємства на 600 осіб у Філіппінах до одного на 2000 осіб у Шрі-Ланці. Більшість країн демонструють співвідношення одне соціальне підприємство на 600–800 осіб, що може слугувати орієнтиром для прогностичних оцінок та формування національних стратегій. Зокрема, дослідження, підтримане Social Enterprise UK у Китаї, оцінило кількість соціальних підприємств на рівні 1,75 мільйона для населення близько 1,4 мільярда осіб, що становить одне підприємство на кожні 800 осіб. Проекція подібних показників на український контекст із населенням орієнтовно 30–40 мільйонів осіб дозволяє припустити потенційне функціонування 45–60 тисяч соціальних підприємств за умови створення сприятливої інституційної екосистеми (British Council & Social Enterprise UK., 2022).

У квітні 2024 року Фонд Schwab у партнерстві з World Economic Forum опублікував звіт «The State of Social Enterprise: A Review of Global Data 2013–2023»

(Schwab Foundation for Social Entrepreneurship & World Economic Forum, 2024), який став найбільш всеосяжним дослідженням стану соціального підприємництва за останнє десятиліття. Документ охоплює понад 80 країн і надає кількісні та якісні характеристики сектору у глобальному вимірі. Станом на 2024 рік у світі функціонує приблизно 10 мільйонів соціальних підприємств, які охоплюють до 200 мільйонів працівників, що становить 6 % глобального формального ринку праці, та генерують щорічний оборот у понад 2 трильйони доларів США, перевищуючи за обсягом глобальну індустрію моди. Середній обсяг доходу одного соціального підприємства становить 512 тисяч доларів США, а медіанне значення — близько 243 тисяч доларів, що засвідчує наявність як масштабних, так і малих гравців у секторі. Соціальні підприємства становлять понад 3 % усіх бізнесів у світі, а за оцінками Global Innovation Index 2024, у світі налічується до 30 мільйонів соціальних підприємців (World Intellectual Property Organization, 2024).

Гендерний аспект розвитку соціального підприємництва виокремлюється серед інших форм господарської діяльності більш виразною участю жінок. Згідно з даними звіту Schwab Foundation, 50 % соціальних підприємств у світі очолюють жінки, що суттєво перевищує відповідні показники у сфері традиційного бізнесу, де аналогічний показник становить лише 20 %. У деяких країнах, зокрема у Латвії, Ірландії та Швеції, частка жінок-керівників соціальних підприємств сягає 70 %. Результати дослідження GEM 2024/2025 підтверджують наявність структурних гендерних бар'єрів у сфері підприємництва загалом: у 27 % досліджених країн (14 з 51 економіки) рівень підприємницької активності чоловіків перевищує жіночий щонайменше на п'ять процентних пунктів, а у 49 % економік експерти оцінили відносний доступ жінок до підприємницьких ресурсів як недостатній (Global Entrepreneurship Research Association, 2025). У порівняльному контексті соціальне підприємництво виступає унікальним механізмом розширення економічних прав і можливостей жінок, оскільки воно не лише усуває структурні бар'єри, а й активно формує соціально значущу сферу жіночого підприємництва.

Бар'єри розвитку соціального підприємництва залишаються актуальними навіть у країнах із високим рівнем інституційного розвитку. Більшість соціальних

підприємств у Європі (до 75 %) залежать від зовнішнього фінансування, яке формується переважно за рахунок грантів, соціальних інвесторів та благодійних фондів. Глобальний ринок імпаکت-інвестування у 2022 році досяг 1,64 трильйона доларів, а за прогнозами, до 2030 року обсяг імпакт-капіталу у секторі соціального підприємництва сягне 1,6 трильйона доларів (Global Impact Investment Network 2022). Водночас питання вимірювання соціального впливу залишається недостатньо врегульованим: приблизно 62 % соціальних підприємств у світі здійснюють регулярну оцінку результатів своєї діяльності, тоді як решта не мають доступних і стандартизованих методик, кваліфікованих кадрів та цифрових інструментів для впровадження процедур вимірювання.

Соціальне підприємництво розглядається міжнародними організаціями як механізм досягнення Цілей сталого розвитку ООН, зокрема Цілі 1 (подолання бідності), Цілі 3 (здоров'я та добробут), Цілі 4 (якісна освіта), Цілі 8 (гідна праця та економічне зростання) та Цілі 13 (боротьба зі зміною клімату). У 2023 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 77/281, що визнає роль соціального підприємництва та закликає держави-члени та фінансові інституції посилити підтримку сектору (United Nations, 2015). За даними GEM 2024/2025, у 2024 році 60 % підприємців та 47 % власників зрілих бізнесів пріоритезували соціальний та екологічний вплив над прибутковістю, а рекордні 62 % підприємців та 59 % власників бізнесів вживали заходів для мінімізації екологічного впливу (Global Entrepreneurship Research Association, 2025).

Великобританія утримує позицію лідера європейського регіону у розвитку соціального підприємництва. Згідно з даними Social Enterprise UK, станом на 2023 рік у країні функціонує 131 тисяча соціальних підприємств, що становить приблизно одне підприємство на 42 бізнеси загалом (British Council & Social Enterprise UK., 2022). Сукупний оборот сектору оцінюється у 78 мільярдів фунтів стерлінгів, що становить близько 3,4 % ВВП країни, а кількість працевлаштованих сягає 2,3 мільйона осіб. У 2023 фінансовому році соціальні підприємства Великобританії отримали 1,2 мільярда фунтів прибутку, з яких 1 мільярд було реінвестовано у соціальну та екологічну місію. При цьому 84 % соціальних підприємств сплачують

реальну прожиткову заробітну плату, 22 % функціонують у найбільш депривованих районах країни порівняно з 14 % серед традиційних бізнесів, а 65 % мають план скорочення викидів парникових газів. Згідно з даними Social Enterprise Barometer за травень 2024 року, 50 % соціальних підприємств збільшили оборот протягом попереднього року, 36 % сплачували корпоративний податок, а 48 % використовували технології штучного інтелекту у своїй діяльності порівняно з 9 % серед загальної бізнес-спільноти (Social Enterprise UK, 2024).

Німеччина демонструє активний розвиток соціального підприємництва попри відсутність спеціального законодавчого статусу для подібних суб'єктів господарювання. За даними Німецького моніторингу соціального підприємництва (Deutscher Social Entrepreneurship Monitor, DSEM) 2024 року, підготовленого Social Entrepreneurship Netzwerk Deutschland e.V. (SEND) за підтримки Bertelsmann Stiftung та SAP, у країні функціонує орієнтовно 70–80 тисяч соціальних підприємств. П'ята редакція DSEM 2024, що охопила опитування 329 соціальних підприємств, засвідчила значний потенціал сектору: соціальні підприємства функціонують у всіх галузях економіки, найбільша концентрація спостерігається у секторі освіти (31 %), охорони здоров'я та соціальної роботи (21,9 %). Понад 75 % підприємств пропонують продукти або послуги для специфічних цільових груп, зокрема для дітей та молоді, осіб з міграційним досвідом, жінок та людей, які живуть у бідності. Більше половини соціальних підприємств у Німеччині були (спів)засновані жінками, а понад 90 % адресують у своїй діяльності більше одного із 17 Цілей сталого розвитку ООН. У понад 60 % соціальних підприємств уже впроваджено практики вимірювання соціального впливу, а штучний інтелект та машинне навчання визначаються як найбільш релевантні технології у бізнес-моделях. Водночас фінансування залишається найбільшим викликом: понад половина респондентів вказують на відсутність публічних систем підтримки та непрозорість розподілу державних фінансових ресурсів.

Європейський монітор соціальних підприємств (European Social Enterprise Monitor, ESEM), що проводиться Euclid Network кожні два роки, охопив у своїй третій редакції 2023–2024 років 1807 соціальних підприємств із 30 європейських

країн (Social Entrepreneurship Netzwerk Deutschland e.V. (SEND), 2024). Дослідження засвідчує, що на момент заснування щонайменше 19 % соціальних підприємств мали молодих засновників віком до 35 років, тоді як лише 3 % — засновників віком понад 55 років. На момент проведення дослідження 7 % соціальних підприємств мали молодих засновників, а 15 % — засновників віком 55 років і старше, включаючи 4 % віком понад 65 років. Нідерландський Social Enterprise Monitor 2024 зафіксував, що 91,9 % підприємств подолали стадію стартапу та утвердилися як зрілі бізнеси із середнім оборотом 2,2 мільйона євро, середньою чисельністю персоналу 18 повних ставок, причому 67 % підприємців зафіксували зростання обороту протягом попередніх 12 місяців (Social Enterprise NL, 2024). Водночас понад половина соціальних підприємців Нідерландів оцінили політичну підтримку як «недостатню», а 64 % висловили потребу у створенні спеціальної правової форми для соціальних підприємств — «соціального товариства з обмеженою відповідальністю».

В Україні офіційної державної статистики, яка б дозволяла комплексно охарактеризувати явище соціального підприємництва на загальнодержавному рівні, станом на 2025 рік не існує. Усі оцінки ґрунтуються переважно на експертних джерелах, громадських ініціативах та результатах окремих досліджень. Однією з перших спроб каталогізації соціальних підприємств став Каталог соціальних підприємств України за 2016–2017 роки, створений у межах проекту «Соціальні підприємства в Україні» громадською організацією «Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери "СОЦІУМ-XXI"» за фінансової підтримки Western NIS Enterprise Fund (Social Business Initiative, 2017). У межах каталогу було зафіксовано 150 підприємств, що самостійно ідентифікували себе як соціальні. Згідно з наведеними даними, у період з 2008 по 2017 рік в Україні було створено 112 соціальних підприємств, з яких 66 — упродовж лише 2015–2016 років, що свідчить про зростання суспільного інтересу до подібної форми діяльності. Структура зайнятості характеризувалася переважанням мікропідприємств: 78 соціальних підприємств мали до 5 працівників, 26 — від 6 до 10 осіб, 15 — від 11 до 20 осіб, і

лише 4 підприємства нараховували понад 100 офіційно працевлаштованих осіб, а 10 підприємств функціонували виключно за рахунок волонтерської участі.

За оцінками експертів Social Business Ukraine та Ukrainian Social Venture Fund, у період повномасштабної війни з 2022 року відбулося стрімке зростання кількості соціальних підприємств. Станом на 2025 рік в Україні діє орієнтовно 1000–1500 соціальних підприємств, які можуть бути класифіковані як такі за змістом своєї діяльності, місією, формами управління та цільовими групами (Каменко І. С., 2020). Приріст пояснюється посиленням громадської активності, зростанням запиту на інклюзивну зайнятість для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та людей з інвалідністю, підтримкою з боку міжнародних донорів (USAID, ЄС, GIZ), а також створенням акселераційних програм, хабів і грантових конкурсів для соціальних ініціатив. Порівняльний аналіз із глобальними показниками засвідчує, що український сектор соціального підприємництва перебуває на початковому етапі формування: якщо у Великобританії налічується понад 131 тисяча соціальних підприємств, у Німеччині — 70–80 тисяч, у Канаді — близько 30 тисяч із акцентом на кооперативні та місцеві моделі, то в Україні відповідний показник залишається на рівні 1–1,5 тисячі підприємств за умов відсутності законодавчого визначення статусу соціального підприємства (Каменко І. С., 2020).

Для аналізу стану соціального підприємництва в Україні було проведено електронне анкетування із використанням платформи Google Forms. Анкету було надіслано на електронні адреси 320 соціальних підприємств, відібраних на основі моніторингу реєстрів, баз даних та громадських каталогів. З них 106 повідомлень виявилися недоставленими, 16 підприємств надали повні або часткові відповіді, 198 підприємств не відреагували на запит. Коефіцієнт повернення (response rate), визначений за співвідношенням кількості відповідей до кількості доставлених анкет, становив 7,48 %, що свідчить про низький рівень залученості соціальних підприємств до комунікаційних досліджень. Коефіцієнт ігнорування (non-response rate), який демонструє частку підприємств, яким було доставлено анкету, але які не відповіли, становив 92,52 %. Коефіцієнт недоставлених запитів (non-delivery rate) дорівнював 33,13 %, що є індикатором низького рівня комунікаційної присутності

соціальних підприємств, нерегулярності комунікацій, відсутності офіційних електронних каналів зв'язку та нерозвиненої цифрової інфраструктури сектору.

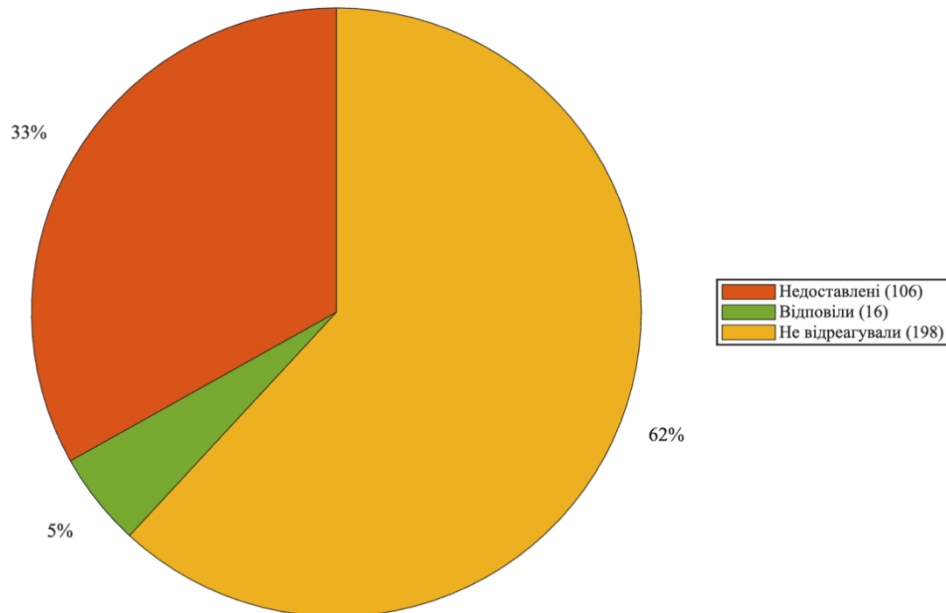

Рис. 2.1. Результати електронного анкетування соціальних підприємств України (n=320)

Джерело: складено автором за результатами анкетування

Аналіз результатів анкетування засвідчив, що внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році значна частина соціальних підприємств здійснила релокацію діяльності до безпечніших регіонів. Близько 30–35 % соціальних підприємств у вибірці зазнали релокації або структурних змін у своїй діяльності, пов'язаних із воєнними діями, тоді як більшість респондентів — близько 60–65 % — зазначили, що не здійснювали повноцінної релокації, хоча постраждали інфраструктурно або скоригували свою діяльність. У релокованих підприємствах проявилася здатність до швидкої адаптації із збереженням або розширенням соціальної місії, зокрема через відкриття нових осередків у західних регіонах країни або функціонування одночасно у кількох містах.

Переважає більшість соціальних підприємств, за результатами анкетування, є невеликими за масштабом: у відповідях домінують підприємства з чисельністю

персоналу від 1 до 10 осіб, а також значна частка тих, хто здійснює підприємницьку діяльність одноосібно у формі фізичної особи-підприємця або крафтових ініціатив. Водночас трапляються випадки масової зайнятості з понад 30 працівниками, що свідчить про неоднорідність сектору. У структурі мотивації підприємців в абсолютній більшості випадків респонденти вказували на бажання вирішувати соціальні проблеми, поєднувати бізнес із місією, а також особисту історію чи досвід, що резонує з міжнародними спостереженнями про домінування індивідуального підходу до соціального підприємництва на етапі його становлення. Серед працівників фіксується широка представленість соціально вразливих категорій: осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та учасників бойових дій, молоді без досвіду роботи, жінок, які постраждали від домашнього насильства, людей з маргіналізованим досвідом. З точки зору фінансування домінує модель самозабезпечення через комерційну діяльність: усі респонденти вказали на дохід від продажу товарів або послуг, а також власні кошти засновників, тоді як грантова підтримка залишається обмеженою.

Гендерний склад керівництва українських соціальних підприємств характеризується переважанням жінок віком від 30 до 50 років. У багатьох випадках керівництво поєднує підприємницьку діяльність із соціальною роботою або особистим досвідом вразливості, зокрема доглядом за дитиною з інвалідністю чи релокацією через війну. Зафіксовано приклади колективного управління, зокрема кооперативи або платформи з понад 100 співзасновниками, що є унікальною рисою для України, де колективне лідерство рідше фіксується у звичайному бізнес-середовищі. Подібна структура корелює з глобальними тенденціями та підтверджує, що соціальне підприємництво виконує функцію платформи для посилення жіночого лідерства, особливо в умовах соціальної та економічної турбулентності.

Серед основних бар'єрів підприємці найчастіше називали нестабільність економічної ситуації, низьку купівельну спроможність населення, зниження попиту, відсутність доступу до кредитування та інвестицій, кадрові труднощі, зокрема вигорання та плинність персоналу. Серед 16 респондентів лише кілька системно вимірюють соціальний ефект через проведення моніторингу або аналітики, що

підтверджує низький рівень сформованості практики вимірювання та управління впливом (Impact Measurement and Management, IMM) в Україні та повністю корелює з висновками глобального звіту Schwab Foundation, де лише 62 % підприємств здійснюють регулярне вимірювання впливу. Майже всі підприємства вказали на те, що фінансова підтримка у вигляді грантів або пільгових кредитів, освітні заходи та мережеві можливості могли б покращити їхню ефективність (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика соціального підприємництва у світі та Україні

Параметр	Великобританія	Німеччина	Україна (оцінка 2025)
Кількість соціальних підприємств	131 000	70 000–80 000	1 000–1 500
Законодавче визнання статусу	Так	Частково	Відсутнє
Річний оборот сектору	78 млрд GBP	н/д	н/д
Зайнятість у секторі	2,3 млн осіб	н/д	н/д
Частка жінок-керівників	~50 %	>50 %	>50 %
Основні сектори діяльності	Освіта, охорона здоров'я, догляд	Освіта, охорона здоров'я, соціальна робота	Послуги, ремесла, гуманітарна сфера
Вимірювання соціального впливу	Широке	>60 %	Епізодичне

Джерело: складено автором на основі (British Council & Social Enterprise UK, 2022; Social Entrepreneurship Netzwerk Deutschland e.V. (SEND), 2024; Каменко І. С., 2020.

Порівняльний аналіз трьох ключових глобальних звітів — «More in Common: Global State of Social Enterprise» (British Council, 2022), «The State of Social Enterprise: A Review of Global Data 2013–2023» (Schwab Foundation, WEF, 2024) та Global Entrepreneurship Monitor 2024/2025 — демонструє розбіжності в оцінках кількості соціальних підприємств, зумовлені різними підходами до визначення соціального підприємства, методами збору та аналізу даних, а також географічним охопленням досліджень. Звіт British Council надає максималістську оцінку на рівні

11,5 мільйона підприємств, враховуючи широку географію та узагальнення на основі населення. Звіт Schwab Foundation представляє консервативнішу оцінку на рівні 10 мільйонів, базуючись на синтезі даних з більшої кількості країн та порівнянні із загальною кількістю підприємств у світі. Звіт GEM не надає окремої оцінки кількості соціальних підприємств, проте містить дані щодо гендерних аспектів підприємництва та доступу до ресурсів.

Таким чином, глобальний аналіз динаміки розвитку соціального підприємництва засвідчує стійку тенденцію до зростання кількості соціальних підприємств, обсягів зайнятості та економічного впливу сектору. Для України дані мають подвійне значення: по-перше, в умовах повоєнного відновлення соціальні підприємства можуть стати інструментом реінтеграції вразливих груп та локального економічного відновлення; по-друге, порівняльний аналіз підтверджує, що без державної участі у формуванні екосистеми через законодавство, фінансові стимули та освітню політику соціальне підприємництво не зможе масштабувати свій вплив і досягти сталості.

2.2. Вплив соціального підприємництва на вирішення соціальних та економічних проблем збереження та відновлення людського капіталу

Соціальне підприємництво як соціально-економічний феномен характеризується значною різноманітністю організаційних форм, бізнес-моделей та механізмів генерування соціального впливу, що зумовлено історичними, культурними, правовими та інституційними особливостями окремих країн і регіонів. Систематизація моделей та форм соціального підприємництва дозволяє виявити спільні риси та відмінності у підходах до організації діяльності, визначити ефективні практики та сформулювати рекомендації щодо розвитку сектору в українському контексті. Організаційно-правові форми соціальних підприємств варіюються від традиційних комерційних структур із соціальною місією до специфічних правових форм, створених спеціально для регулювання діяльності соціально орієнтованого бізнесу. У Великобританії найбільшого поширення набула форма Community Interest Company (CIC), запроваджена у 2005 році як спеціальний правовий статус для підприємств, що переслідують суспільні цілі та зобов'язані реінвестувати прибуток у громадські інтереси.

Італійський досвід характеризується розвитком соціальних кооперативів (*cooperative sociali*), запроваджених законом 381/1991, які поділяються на два типи: тип А, що надає соціальні, освітні та медичні послуги, та тип В, що забезпечує трудову інтеграцію осіб із соціально вразливих категорій. Французьке законодавство передбачає функціонування товариств колективного інтересу (*Société Coopérative d'Intérêt Collectif, SCIC*), що поєднують багатосторонню структуру управління із залученням працівників, користувачів, волонтерів та місцевих органів влади. У Бельгії з 1996 року функціонує форма підприємства із соціальним призначенням (*société à finalité sociale*), яка може застосовуватися до різних правових форм компаній за умови дотримання критеріїв реінвестування прибутку та соціальної місії. Німеччина не має спеціального законодавчого статусу для соціальних підприємств, що змушує підприємців використовувати гібридні форми, зокрема поєднання громадської організації (*Verein*) з товариством із обмеженою

відповідальністю (GmbH), або кооперативну форму (Genossenschaft) (Social Entrepreneurship Netzwerk Deutschland e.V. (SEND), 2024).

У Сполучених Штатах Америки поширені такі форми, як Benefit Corporation (B Corp), Low-Profit Limited Liability Company (L3C) та Social Purpose Corporation, що передбачають юридичне закріплення соціальної місії у статутних документах та захист директорів від претензій акціонерів за пріоритезацію соціальних цілей над максимізацією прибутку.

Станом на 2025 рік понад 10 000 підприємств у світі отримали сертифікацію B Corp, яка підтверджує дотримання стандартів соціального та екологічного впливу, прозорості та підзвітності, серед них є глобальні корпорації і невеликі підприємства (B Lab, n.d.).

B Corp (Benefit Corporation) – це міжнародна сертифікація, яку мають змогу отримати компанії, які працюють за принципом поєднання прибутковості із позитивним впливом на суспільство та довкілля. Сертифікацію проводить неприбуткова організація B Lab, створена у 2006 році у США (B Lab, n.d.).

Місія діяльності B Lab - перетворити глобальну економіку таким чином, щоб вона працювала на благо всіх людей, довкілля і планети. Організація розробила систему оцінювання B Impact Assessment, яка охоплює понад 200 критеріїв: екологічна відповідальність, умови праці, корпоративна прозорість, етика бізнесу, внесок у розвиток громад.

Польське законодавство передбачає функціонування соціальних кооперативів (spółdzielnia socjalna), зорієнтованих на трудову реінтеграцію осіб із соціально вразливих категорій, а також центрів та клубів соціальної інтеграції як форм підготовки до участі у соціальних кооперативах. Згідно з польським законодавством соціальний кооператив – це суб'єкт господарювання, який поєднує характеристики комерційного підприємства та неприбуткової організації. Не менше 50% членів соціального кооперативу повинні становити вразливі категорії осіб. Мета кооперативу, яка має бути закріплена в статуті – повернути і адаптувати його членів до соціального життя та активної участі на ринку праці (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2025).

Бізнес-моделі соціальних підприємств класифікуються за критеріями джерел доходу, механізмів створення соціальної цінності та відносин із цільовими групами. Модель «зайнятість плюс» (employment plus model) передбачає працевлаштування осіб із соціально вразливих категорій як основний механізм генерування соціального впливу, при цьому комерційна діяльність забезпечує фінансування місії та надає робочі місця цільовій групі. Модель «послуги для цільової групи» (fee-for-service model) передбачає надання послуг або товарів безпосередньо соціально вразливим категоріям населення, причому плата за послуги може бути диференційованою залежно від платоспроможності клієнтів або субсидованою з інших джерел. Модель перехресного субсидування (cross-subsidization model) передбачає генерування доходу від комерційної діяльності на відкритому ринку із спрямуванням прибутку на фінансування соціальних програм або субсидування послуг для незахищених категорій. Модель соціальної франшизи передбачає тиражування успішної соціальної бізнес-моделі через ліцензування та передачу know-how іншим організаціям, що забезпечує масштабування соціального впливу без пропорційного зростання операційних витрат головної організації (Alter, K., 2007; Dees, J. G., 1998; Tracey, P., & Jarvis, O., 2007).

За даними звіту Schwab Foundation 2024, соціальні підприємства активно залучені до соціальних закупівель: понад 50 % продають товари та послуги урядовим структурам, 70 % — бізнесу, і близько 30 % — транснаціональним корпораціям (Schwab Foundation, WEF, 2024). Подібна диверсифікація клієнтської бази забезпечує фінансову стійкість та зменшує залежність від донорського фінансування. Аналіз 150 000 подій у ланцюгах постачання за період січень 2023 — жовтень 2024 року, проведений членами Global Alliance for Social Entrepreneurship спільно з компанією Prewave, засвідчив, що соціальні закупівлі від соціальних підприємців є практичним шляхом до стійкості та створення цінності у корпоративних ланцюгах постачання (World Economic Forum, Schwab Foundation for Social Entrepreneurship, & Global Alliance for Social Entrepreneurship, 2025). У жовтні 2024 року було зафіксовано абсолютний максимум соціальних порушень у

ланцюгах постачання — 1268 подій, що підкреслює актуальність інтеграції соціального впливу у закупівельні стратегії.

Фінансові моделі соціальних підприємств характеризуються значною варіативністю та включають комбінації комерційного доходу, грантового фінансування, імпаکت-інвестицій, краудфандингу та державної підтримки. За даними ESEM 2023–2024, близько 75 % соціальних підприємств у Європі залежать від зовнішнього фінансування, яке в середньому становить 75 % їхнього річного доходу (Euclid Network, 2025). Імпакт-інвестування як механізм залучення капіталу до соціальних підприємств демонструє стрімке зростання: глобальний ринок імпакт-інвестування у 2022 році досяг 1,64 трильйона доларів, значною мірою завдяки збільшенню корпоративного імпакт-інвестування (Global Impact Investment Network 2022). Форми імпакт-інвестицій включають придбання акцій, облігацій, венчурний капітал, приватний капітал та позики соціальним підприємствам, причому фінансова віддача від інвестицій реінвестується у додаткові соціальні підприємства, створюючи мультиплікативний ефект.

Німецький досвід фінансування соціальних підприємств, за даними DSEM 2024, демонструє значну залежність від власних коштів засновників та доходів від комерційної діяльності, тоді як державне фінансування залишається обмеженим та непрозорим у процедурах розподілу (Bertelsmann Stiftung, 2024). У вересні 2023 року Федеральний уряд Німеччини запровадив «Національну стратегію соціальних інновацій та підприємств суспільної користі» (Nationale Strategie für Soziale Innovationen und Gemeinwohlorientierte Unternehmen, SIGU), яка визначає рамки політики підтримки соціального підприємництва, проте її імплементація потребує подальшої конкретизації у законодавстві та бюджетних механізмах (Bundesministerium der Finanzen, 2023). 55 % німецьких соціальних підприємств продемонстрували зростання обороту, а 22,8 % досягли точки беззбитковості, при цьому близько 18 % мають річний оборот, що перевищує 1 мільйон євро. Понад 75 % підприємств, що отримали прибуток, повністю або частково реінвестують його у свою соціальну чи екологічну місію.

Механізми вимірювання та управління соціальним впливом (Impact Measurement and Management, IMM) становлять критично значущий елемент функціонування соціальних підприємств, оскільки забезпечують підзвітність перед стейкхолдерами, обґрунтовують доступ до фінансування та дозволяють оптимізувати діяльність для досягнення максимального соціального ефекту. За даними звіту Schwab Foundation 2024, приблизно 62 % соціальних підприємств у світі здійснюють регулярну оцінку результатів своєї діяльності, тоді як решта не має доступних і стандартизованих методик, кваліфікованих кадрів та цифрових інструментів для впровадження процедур вимірювання (Bertelsmann Stiftung, 2024). У Німеччині понад 60 % соціальних підприємств, за даними DSEM 2024, уже впровадили практики вимірювання соціального впливу, що засвідчує посилення довіри до сектору та дозволяє систематично впроваджувати підзвітність та моніторинг діяльності (Bertelsmann Stiftung, 2024). Серед поширених інструментів вимірювання — Theory of Change, Logic Model, Social Return on Investment (SROI), Impact Reporting and Investment Standards (IRIS), а також стандарти Global Reporting Initiative (GRI) та B Impact Assessment.

Структура зайнятості у секторі соціального підприємництва характеризується переважанням мікро- та малих підприємств. За даними звіту Schwab Foundation, середня кількість працівників на одне соціальне підприємство становить 18 осіб, а медіана — 14 (Schwab Foundation, WEF, 2024). У Німеччині 75 % соціальних підприємств мають до 49 працівників, що корелює з тенденцією децентралізованої соціальної підтримки (Bertelsmann Stiftung, 2024). У Великобританії соціальні підприємства забезпечують роботою 2,3 мільйона осіб, причому 84 % підприємств сплачують реальну прожиткову заробітну плату. Соціальні підприємства демонструють значно вищі показники інклюзивності у працевлаштуванні: вони частіше залучають осіб з інвалідністю, представників етнічних меншин, молодь без досвіду роботи, осіб з міграційним досвідом та інших представників соціально вразливих категорій. У Великобританії 22 % соціальних підприємств функціонують у найбільш депривованих районах країни порівняно з 14 % серед традиційних

бізнесів, що засвідчує орієнтацію на локальний розвиток та подолання територіальних нерівностей.

Секторальний розподіл соціальних підприємств відображає національні пріоритети та специфічні соціальні виклики окремих країн. Освітній сектор домінує у значній кількості країн: за даними DSEM 2024, у Німеччині 31 % соціальних підприємств функціонують у секторі освіти, у Нігерії, Пакистані та Сінгапурі — до 50 % (Bertelsmann Stiftung, 2024). Охорона здоров'я та соціальна робота становлять 21,9 % у Німеччині та до 38 % у Пакистані. Третина постачальників громадської охорони здоров'я у Великобританії є соціальними підприємствами. Екологічний сектор набуває зростаючого значення: за даними Social Enterprise UK, майже п'ята частина соціальних підприємств у Великобританії визначають боротьбу зі зміною клімату як свою основну місію, а 65 % мають план скорочення викидів парникових газів (British Council & Social Enterprise UK, 2022). За даними GEM 2024/2025, рекордні 62 % підприємців та 59 % власників бізнесів вживали заходів для мінімізації екологічного впливу, причому підприємці та власники бізнесів віком 18–34 роки демонструють вищу ймовірність пріоритезації сталого розвитку (Bosma N. Global Entrepreneurship Monitor, 2009).

Технологічна трансформація соціального підприємництва проявляється у зростаючому використанні цифрових інструментів, штучного інтелекту та платформних рішень. За даними DSEM 2024, штучний інтелект та машинне навчання визначаються німецькими соціальними підприємствами як найбільш релевантні технології у бізнес-моделях: 32,8 % уже використовують технології штучного інтелекту (Bertelsmann Stiftung, 2024). У Великобританії, за даними Social Enterprise Barometer за травень 2024 року, 48 % соціальних підприємств використовували технології штучного інтелекту у своїй діяльності, що значно перевищує показник 9 % серед загальної бізнес-спільноти (Social Enterprise UK, 2024). Соціальні підприємства використовують технології блокчейн, фінтех та платформи електронної комерції, зокрема TikTok Shop, для охоплення глобальної аудиторії: понад 200 000 продавців використовують подібні платформи для прямих

продажів. За прогнозами, до 2030 року сектор соціального підприємництва підготує 200 мільйонів осіб для «зелених» та цифрових професій.

Моделі управління соціальними підприємствами характеризуються вищим рівнем партисипативності та залучення стейкхолдерів порівняно з традиційними бізнес-структурами. За даними DSEM 2024 німецькі соціальні підприємства активно залучають свої цільові групи та працівників до процесів прийняття рішень та впроваджують інноваційні рішення, зокрема інтеграцію штучного інтелекту як релевантної технології у бізнес-модель (Bertelsmann Stiftung, 2024). Понад три чверті німецьких соціальних підприємств співпрацюють із партнерами щонайменше з трьох секторів, включаючи громадські організації, комерційні структури та органи державної влади. У Великобританії понад дві третини соціальних підприємств у Південно-Східній Англії залучають бенефіціарів та місцеву громаду до організаційного прийняття рішень, попри те, що вони рідше пропонують навчання працівникам або залучають їх до прийняття рішень (Social Enterprise UK, 2022).

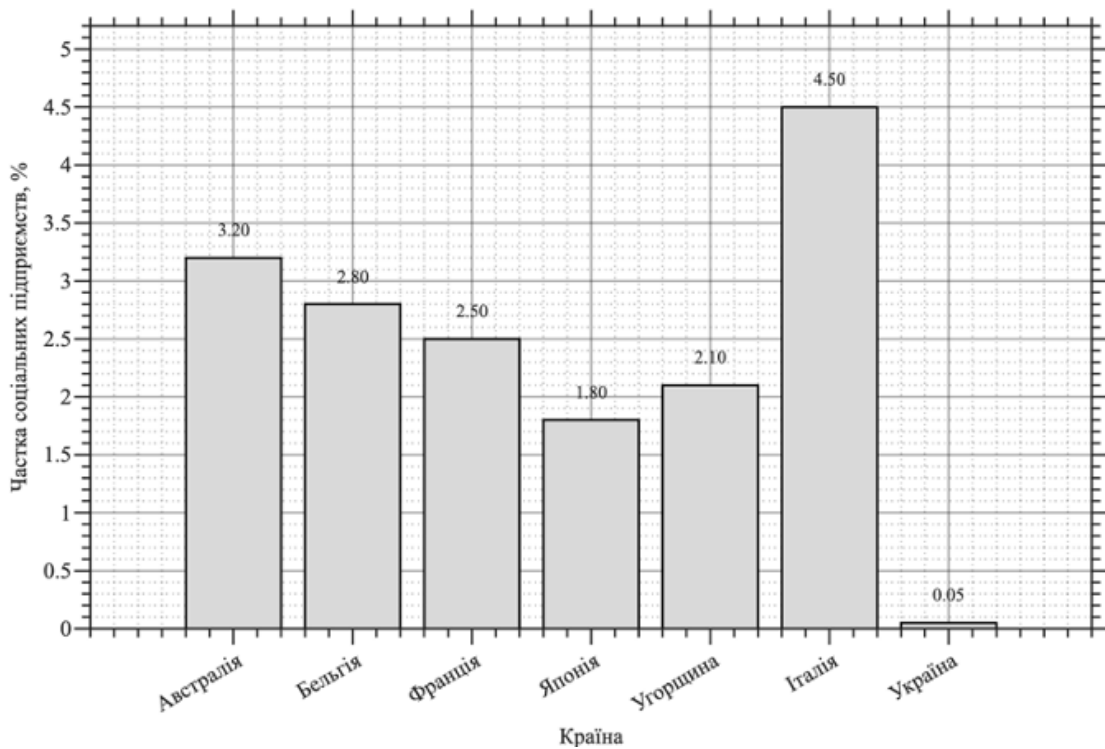

Рис. 2.2. Співвідношення соціальних підприємств до загальної кількості підприємств у країні (%)

Джерело: складено автором на основі статистичних даних (Social Enterprise UK, 2022; Bertelsmann Stiftung, 2024; Schwab Foundation, WEF, 2024).

Українська модель соціального підприємництва формується в умовах відсутності законодавчого визначення та регуляторної рамки, що суттєво обмежує можливості систематизації та ідентифікації суб'єктів сектору. Соціальні підприємства функціонують у межах загального правового поля як громадські організації, благодійні фонди, кооперативи, товариства з обмеженою відповідальністю або фізичні особи-підприємці, обираючи правову форму залежно від специфіки діяльності, податкових міркувань та вимог донорів. За результатами анкетування, домінує модель самозабезпечення через комерційну діяльність: усі респонденти вказали на дохід від продажу товарів або послуг як основне джерело фінансування, а також власні кошти засновників. Грантова підтримка, переважно від міжнародних донорів, залишається обмеженою та короткостроковою, що знижує стійкість підприємств і обмежує можливості стратегічного планування. Питома частка прибутку, яку спрямовують на соціальні цілі, варіюється від менше 20 % до повного реінвестування (100 %), що підтверджує відповідність українських соціальних підприємств міжнародним критеріям.

Систематизація форм соціального підприємництва в Україні дозволяє виокремити кілька домінуючих моделей. Модель працевлаштування вразливих груп передбачає залучення до трудової діяльності осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та учасників бойових дій, молоді без досвіду роботи. Модель надання соціальних послуг охоплює освітні, психологічні, реабілітаційні послуги для соціально вразливих категорій. Модель екологічного підприємництва зосереджена на рециклінгу, переробці відходів, виробництві екологічно чистої продукції. Модель крафтового виробництва передбачає виготовлення ремісничих виробів із залученням осіб з інвалідністю або представників вразливих громад. Гуманітарна модель, активізована в умовах повномасштабної війни, поєднує підприємницьку діяльність із наданням гуманітарної допомоги постраждалим громадам.

Порівняльний аналіз моделей соціального підприємництва засвідчує, що успішність сектору значною мірою залежить від наявності сприятливого інституційного середовища, яке включає законодавче визнання статусу соціального підприємства, податкові стимули, систему акредитації або сертифікації, доступ до фінансування через спеціалізовані фонди та імпаکت-інвестиції, інтеграцію у систему державних закупівель, а також освітні програми підготовки соціальних підприємців. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 77/281 від 2023 року закликає держави-члени та фінансові інституції посилити підтримку соціального підприємництва як інструменту досягнення Цілей сталого розвитку (United Nations General Assembly, 2023). Членами Schwab Foundation's Global Alliance for Social Entrepreneurship, яка об'єднує понад 120 організацій, є представники академічних установ, імпакт-інвесторів, корпорацій та міжнародних організацій, що засвідчує зростаюче визнання соціального підприємництва як інструменту системних змін. На Всесвітньому економічному форумі 2025 року було представлено ініціативу Rise Ahead Pledge, підписану 25 організаціями, яка передбачає колективне зобов'язання виділяти більше ресурсів на соціальні інновації (World Economic Forum, 2025).

Для України систематизація міжнародного досвіду моделей та форм соціального підприємництва має практичне значення у контексті формування національної політики підтримки сектору. Аналіз засвідчує доцільність запровадження спеціальної правової форми соціального підприємства із законодавчим закріпленням критеріїв соціальної місії, обмежень на розподіл прибутку та вимог прозорості. Водночас надмірна формалізація може обмежити гнучкість сектору та виключити з-під його дії підприємства, що де-факто здійснюють соціально орієнтовану діяльність без відповідного юридичного оформлення. Оптимальним видається поєднання добровільної сертифікації або акредитації із системою державних стимулів для сертифікованих підприємств, зокрема преференцій у державних закупівлях, податкових пільг та доступу до спеціалізованих програм фінансування.

Соціальне підприємництво (СП) у контексті повоєнного відновлення України є одним із ключових інструментів відновлення зайнятості, місцевих економік і

соціальної інтеграції вразливих груп. Проте в умовах триваючої війни росії проти України, традиційні методи оцінки соціальної рентабельності інвестицій, зокрема Social Return on Investment (SROI), потребують адаптації до контексту війни. Класична методика SROI, яка широко використовується для оцінки впливу соціальних підприємств у мирний час, не враховує специфічні фактори, пов'язані з втратою людського капіталу, релокацією бізнесу, руйнуванням інфраструктури та зростанням соціальної вартості базових потреб під час війни.

Ми пропонуємо новий метод оцінки впливу, зокрема впливу соціальних підприємств, – соціальна рентабельність інвестицій з урахуванням війни (англ. War-Adjusted SROI, w-SROI), який дає можливість отримати інтегральний показник соціальної рентабельності інвестицій з урахуванням коригувальних коефіцієнтів, що відображають військові ризики та економічні втрати.

У сучасних умовах в Україні формується поєднання підприємництва, зумовленого як необхідністю, так і можливістю, при цьому соціальна місія дедалі більше визначає зміст і спрямованість підприємницької активності. Це створює підґрунтя для розгляду соціального підприємництва як важливого механізму відновлення людського капіталу, розвитку місцевих громад та зміцнення економіки у післявоєнний період.

Соціальне підприємництво є важливим інструментом у процесі повоєнного відновлення України, сприяючи економічному розвитку та вирішенню соціальних проблем. Підтримка цього сектору є необхідною для забезпечення сталого та інклюзивного відновлення країни.

Мета цього дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній адаптації класичної методики оцінювання соціальної рентабельності інвестицій (Social Return on Investment, SROI) до умов війни й повоєнного відновлення України шляхом розроблення модифікованого показника War-Adjusted Social Return on Investment (W-SROI).

В дослідженні використана методологія системного та структурно-функціонального аналізу — для виявлення взаємозв'язку між економічними та соціальними чинниками діяльності соціальних підприємств у воєнний період; метод

порівняльного аналізу — для співставлення класичної моделі SROI із запропонованою адаптованою моделлю W-SROI, визначення їх переваг і обмежень; емпіричний аналіз — для апробації розробленої моделі на прикладі діяльності соціального підприємства «Музей у темряві 03:00».

Отже, для розуміння та оцінки впливу соціального підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення, автор пропонує додати до класичного методу вимірювання скоригований показник - соціальна рентабельність інвестицій з урахуванням війни.

За результатами опитування дорослого населення України у 2023 році, проведеного в межах Глобального моніторингу підприємництва (Global Entrepreneurship Monitor – GEM), мотивація українських підприємців дуже різноманітна. Провідним стимулом до започаткування бізнесу виступає необхідність забезпечення власного існування в умовах дефіциту робочих місць — цю причину зазначили 75,2% респондентів, що відображає наслідки обмежених можливостей працевлаштування, які посилюються війною. Водночас 55,6% підприємців керуються прагненням досягти високих доходів, що свідчить про значну частку підприємництва, орієнтованого на прибуток.

Важливим, у контексті впливу соціального підприємництва на вирішення соціальних та економічних проблем, викликаних війною, є той факт, що 31,6% підприємців зазначили мотивацію «змінити світ», що можна розглядати як прояв вираженої соціальної місії бізнесу та зростання ролі соціального підприємництва в Україні. Соціально орієнтована підприємницька активність у цей період набуває особливого значення, оскільки вона спрямована не лише на економічний результат, але й на вирішення нагальних соціальних проблем, пов'язаних із наслідками війни. Додатково, 21,1% респондентів пов'язують підприємницьку діяльність із прагненням підтримати сімейну традицію, що підкреслює роль культурно-ціннісних чинників у виборі підприємницької траєкторії.

Окрему увагу слід приділити високому рівню підприємницьких намірів серед ветеранів війни: понад 60% з них виявляють бажання започаткувати власну справу (Український ветеранський фонд, 2024). Це свідчить про значний потенціал

інтеграції ветеранів у соціальне підприємництво, що може стати одним із ключових інструментів їх соціально-економічної адаптації та активного залучення до процесів повоєнного відновлення країни.

Питання відновлення та розвитку економіки та людського капіталу повоєнної України набули міжнародного виміру, виходячи далеко за межі внутрішнього дискурсу. Доказом цього є те, що тематика економічної реконструкції та формування нової моделі розвитку стала однією з центральних на Всесвітньому економічному форумі в Римі у липні 2025 року, зокрема під час проведення Четвертої Конференції з питань відновлення України (Ukraine Recovery Conference, URC 2025), яка відбулася 10–11 липня 2025 р. в Римі. Конференція продовжила серію високорівневих політичних заходів, започаткованих у Лугано (2022 р.), Лондоні (2023 р.) та Берліні (2024 р.), та мала на меті підвищення обізнаності та мобілізацію подальшої міжнародної підтримки для відновлення, реконструкції, реформ і модернізації України.

Дискусії під час URC2025 велися за чотирма ключовими напрямками:

1. Бізнесовий вимір — залучення приватного капіталу до процесів відновлення, усунення регуляторних бар'єрів, розвиток фінансових і страхових механізмів для інвесторів.

2. Людський вимір — збереження й мобілізація людського капіталу, зокрема інтеграція ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та біженців у економічну діяльність.

3. Місцевий і регіональний вимір — посилення ролі місцевого самоврядування та територіальних громад у відновленні з урахуванням реформи децентралізації.

4. Вимір ЄС — поглиблення інтеграції в європейський економічний простір, гармонізація законодавства та інституцій із європейськими стандартами.

Для повоєнної моделі економічного розвитку України особливо важливим є баланс між урахуванням історичних і культурних традицій, соціально-економічного досвіду періоду незалежності та запозиченням найкращих практик успішних реформ інших країн. У цьому контексті соціальне підприємництво є важливим

інструментом, який здатний поєднати бізнесовий і людський виміри, створюючи сталі моделі зайнятості, підтримуючи соціальну згуртованість та сприяючи економічній інклюзії вразливих груп, особливо ветеранів та внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, пріоритети, визначені URC 2025, безпосередньо корелюють з дослідницьким завданням — виявити та обґрунтувати вплив соціального підприємництва на вирішення соціальних та економічних проблем, викликаних війною, а також на формування інклюзивної та стійкої економічної системи України у повоєнний період, шляхом розробки інтегрального показника соціальної рентабельності інвестицій з урахуванням коригувальних коефіцієнтів, що відображають ризики, пов'язані з війною, та економічні втрати — War-Adjusted Social Return On Investment (W-SROI).

Соціальне підприємництво відіграє ключову роль у вирішенні соціальних та економічних проблем, спричинених війною, сприяючи створенню робочих місць, розвитку місцевих громад та підвищенню їхньої стійкості в кризових умовах. Дослідження (Volosiuk et al., 2025) та (Zalievska-Shyshak & Shyshak, 2024) підтверджують, що соціальні підприємства здатні поєднувати економічну результативність із соціальною місією, що є особливо важливим у період повоєнного відновлення. У міжнародному контексті, роботи (Sserwanga et al., 2014) та (Bansal, Garg, & Singh, 2023) демонструють, що соціальні підприємства ефективно підтримують економіку в умовах війни та повоєнних викликів, створюючи інструменти для соціальної інтеграції ветеранів та інших вразливих груп. Українські науковці, (Теслюк С., Демчук І., 2023), наголошують на наявних законодавчих та фінансових бар'єрах у розвитку цієї сфери. Значний внесок у дослідження взаємозв'язку соціальної безпеки, людського капіталу та соціальної відповідальності зробила Грішнова О. А. (Grishnova & Kopylov, 2023; Grishnova & Markovets, 2024).

У своїх працях вона аналізує індикатори та загрози соціальної безпеки (Харазішвілі Ю., Грішнова О. (2018)), досліджує кореляцію між особистими та організаційними цінностями у системі соціальної відповідальності (Grishnova, 2024),

а також пропонує заходи адаптації для збереження людського капіталу та виживання підприємств, що постраждали від війни (Azmuq, Grishnova & Kuklin, (2022)). Ці підходи узгоджуються із міжнародними оглядами, які підкреслюють важливість комплексної підтримки соціальних підприємств через податкові стимули, освітні програми та інструменти оцінки соціального впливу (Aldairany et al., 2018). Таким чином, розвиток соціального підприємництва є вагомим чинником у забезпеченні стійкого економічного та соціального відновлення країни після збройних конфліктів.

Метод SROI як інструмент кількісної оцінки соціальної вартості інвестицій широко використовується в умовах мирного часу (освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги) і детально описаний у класичних методичних посібниках (Social Value; SROI Guide). SROI переводить нефінансові результати в грошовий еквівалент і дає співвідношення «соціальна вигода : інвестиції», що робить його привабливим для громадських організацій, інвесторів, держави.

У 2022–2025 рр. відзначається зростання застосувань SROI у нестабільному та конфліктному середовищі: з'являються кейси оцінки навчальних програм для охорони здоров'я в регіонах, постраждалих від конфліктів (наприклад, оцінки SROI у закладах Південного Судану), а також роботи, що адаптують підхід для секторів з підвищеним ризиком (навчання медичних працівників у нестабільних умовах). Проведені дослідження підтверджують, що методологія SROI може ефективно функціонувати навіть у середовищі, що характеризується наявністю конфлікту, однак її застосування потребує адаптаційних методичних коригувань. Дослідження впливу навчання кадрів охорони здоров'я в Maridi Health Sciences Institute (Південний Судан) використовує SROI для виявлення користі інвестицій у підготовку персоналу в умовах конфлікту; автори підкреслюють потребу врахування ризиків невизначеності та додаткових витрат на безпеку. Це служить прямим прецедентом застосування SROI у нестабільному та конфліктному середовищі.

Методологія дослідження базується на поєднанні якісних і кількісних підходів до оцінювання соціального впливу. Теоретичну основу дослідження становлять

праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі соціальної економіки, соціального підприємництва та сталого розвитку.

Наукова новизна дослідження полягає у розробленні й теоретичному обґрунтуванні інтегрального показника *W-SROI*, який уперше адаптовано до умов воєнної економіки України та повоєнного відновлення. Запропонований підхід дозволяє враховувати як негативні (втрати людського капіталу, руйнування інфраструктури), так і позитивні ефекти (зростання значимості соціальних проєктів) під час оцінювання ефективності соціальних інвестицій.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну перевірку запропонованої моделі *W-SROI* у різних секторах економіки та розвитку соціального підприємництва.

Існує кілька моделей та підходів до оцінювання соціального впливу соціальних підприємств, зокрема: теорія змін, соціальна рентабельність інвестицій, вимірювання соціального впливу, збалансована система показників та ін.

Соціальна рентабельність інвестицій (англ. *Social Return on Investment, SROI*) — це методологія, розроблена для вимірювання та кількісної оцінки соціальної, екологічної та економічної вартості, яку створює організація або проєкт відносно інвестицій, що в них вкладаються (Nicholls et al., 2012). Методологія *SROI* дозволяє враховувати як фінансові, так і нефінансові результати діяльності, тим самим надаючи комплексну картину ефективності інвестицій з позиції різних зацікавлених сторін.

Метод соціальної рентабельності інвестицій *SROI* є одним із найпотужніших інструментів для оцінювання соціального впливу для соціальних підприємств. Аналіз *SROI* допомагає зрозуміти, як відбуваються зміни з огляду на соціальні, екологічні та економічні результати, які вимірюються у грошовому вираженні. Це дозволяє розрахувати співвідношення прибутку та витрат. Наприклад, співвідношення 3:1 означає, що інвестиція в 1 гривню приносить 3 гривні соціальної цінності

Основні характеристики методу:

1. Вимірювання соціального впливу: SROI фокусується на кількісній та якісній оцінці змін, які відбуваються у суспільстві, що є наслідком реалізації певного проєкту чи ініціативи (Arvidson et al., 2013).

2. Врахування широкого спектру зацікавлених сторін: Метод залучає різних стейкхолдерів (учасників, громади, інвесторів) для визначення ключових результатів і вартості створених змін.

3. Інтеграція кількісних та якісних даних: Оцінка впливу базується на комбінації статистичних показників, експертних оцінок і відгуків учасників проєкту (Nicholls et al., 2012).

4. Розрахунок коефіцієнта SROI: Визначається співвідношенням між загальною соціальною вигодою і обсягом інвестицій, що дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів.

Метод SROI зазвичай має сім кроків (Nicholls et al., 2012):

1. Визначення меж дослідження та зацікавлених сторін.
2. Ідентифікація ресурсів (входів) і результатів (виходів).
3. Вимірювання та оцінка змін, які відбулися.
4. Визначення впливу, що виключає ефекти, які не пов'язані прямо з проєктом.
5. Розрахунок соціальної вартості.
6. Визначення коефіцієнта SROI.
7. Звітність і використання результатів для прийняття рішень.

Класична методика Social Return on Investment (SROI) призначена для кількісної й якісної оцінки соціальної цінності проєктів шляхом перетворення соціальних, екологічних та економічних результатів у грошовий еквівалент і співставлення їх із вкладеними ресурсами. Базова формула SROI традиційно презентується як відношення сукупної приведеної вартості вигод до сукупних інвестицій, з урахуванням дисконтування та коригувань на атрибуцію, витіснення й чисті суспільні витрати. Практична реалізація методики вимагає послідовних кроків: ідентифікація стейкхолдерів, картування змін, вибір проксі (індикатор, який дозволяє перевести нематеріальні чи соціальні ефекти у вимірювану фінансову

величину) для монетизації, збір даних і розрахунок фінансових проксі (Social Value UK Guide).

Однак у науково-методологічній літературі звертають увагу на обмеження класичного SROI: високий ступінь залежності від вибору проксі, суб'єктивність оцінок, ризик подвійного рахування та ненадійність у разі дефіцитних даних; окремі автори також підкреслюють проблеми застосування SROI у складних, мультифакторних середовищах із «розмитими» цілями (наприклад, у сфері психосоціальної підтримки).

У контексті війни чи повоєнних умов ці обмеження посилюються: змінюється часова й просторово-функціональна реалізація вигод (через релокацію підприємств, руйнування інфраструктури, мобілізацію робочої сили), зростає невизначеність даних, а також підвищується важливість нематеріальних результатів (психологічна стійкість, відновлення громадського капіталу). Зросли витрати через війну (логістика, безпека, енергоносії). Емпіричні SROI-дослідження в уразливих/конфліктних контекстах (наприклад, дослідження підготовки медичного персоналу в Південному Судані) ілюструють необхідність адаптації підходів до місцевих умов і вказують на посилені вимоги до прозорості проксі та чутливого аналізу припущень.

Класична модель SROI, розроблена та популяризована Social Value UK та Social Value International (Nicholls et al., 2012; Millar & Hall, 2013), є ефективним інструментом кількісної оцінки соціальної цінності шляхом перерахунку соціальних результатів у грошовий еквівалент. Однак, в умовах війни та повоєнного відновлення, особливо на прикладі України, повноцінне використання класичної методології має ряд проблем: нестача достовірних статистичних даних для оцінки показників, висока мінливість середовища, що робить довгострокові прогнози розрахунки неточними, додаткові ризики і фактори впливу війни, які класична модель не враховує (наприклад, внутрішнє переміщення населення, руйнування інфраструктури, нестабільність ринків).

З огляду на сказане, вважаємо за доцільне та необхідне створення показника, який буде адаптований до умов війни: *соціальна рентабельність інвестицій з*

урахуванням війни *SROI (W-SROI)* (англ. War-Adjusted Social Return on Investment). Це модель, яка зберігає принципи *SROI*, але формально вводить додаткові множники й коригувальні коефіцієнти для коректного відображення специфіки в умовах війни. Запропонована нами модифікація показника **W-SROI** враховує специфіку діяльності соціальних підприємств у період війни та повоєнний період. Формула має вигляд (формула 2.1):

$$W - SROI = \frac{SV \times K_{war}}{I}, \quad (2.1)$$

де

SV — (англ. *social value*) **соціальна цінність (грошовий еквівалент)**, отримана за класичною методикою *SROI* після застосування стандартних показників;

K_{war} — **коригувальний коефіцієнт в умовах війни**, який агрегує негативні та позитивні ефекти від реалізації цієї цінності в умовах війни;

I — **загальні інвестиції** у проєкт (у грошовому виразі) приведені до того ж часового періоду.

K_{war} — коефіцієнт, що відображає як негативні, так і позитивні коригування, пов'язані з наслідками війни (наприклад, зростання соціальної потреби, обмеження ресурсів, ризику реалізації проєкту). Такий підхід дозволяє більш адекватно оцінювати соціальну віддачу в умовах підвищеної нестабільності та тривалої невизначеності. На відміну від класичного *SROI*, ця модель інтегрує фактори кризового середовища та потенційно збільшений соціальний ефект від діяльності, що є особливо актуальним у контексті відновлення після війни. Таким чином, *W-SROI* забезпечує більш реалістичну оцінку ефективності соціальних інвестицій, наближену до реальних викликів і можливостей повоєнної економіки. Визначаємо коефіцієнт ***K_{war}*** як добуток двох компонентів (формула 2.2):

$$K_{war} = K_{loss} \times K_{prio} \quad (2.2)$$

K_{loss} → (англ. *losses coefficient*).— **фактор зменшення реалізації вигод** (втрата людського капіталу, логістичні/інфраструктурні втрати, релокація, підвищені витрати, мобілізаційні процеси та ін). Значення <1 зменшує SV .

K_{prio} → (англ. *priority coefficient*) — **фактор соціального пріоритету** (коли у воєнний час певні результати діяльності підприємства набувають більшої суспільної цінності — наприклад, харчування, житло, психосоціальна підтримка, професійна підготовка, інтеграція ветеранів та ін.). Значення >1 підвищує вагу SV .

Така конструкція має кілька методологічних переваг. По-перше, вона робить очевидною і явною роль воєнних факторів у формуванні реалізованої соціальної цінності, що знижує ризик «оптимістичного» завищення SROI через ігнорування ризиків (проблема, описана в рецензіях щодо надійності SROI). По-друге, введення K_{prio} дозволяє формально включити у підсумкову монетизацію ту соціальну вагу, яка в мирний час мала б менший економічний еквівалент (тобто кожна одиниця суспільного блага матиме вищу грошову «вартість» в умовах кризи). По-третє, модель стимулює системний збір даних: для обґрунтування K_{war} потрібні емпіричні джерела (реєстри мобілізованих, дані по релокації, оцінки руйнувань), що зменшує суб'єктивність індикатора SROI. Підкреслимо, що подібні підходи відповідають практикам підвищення якості SROI через чутливий аналіз і прозору документацію припущень.

Разом з тим W-SROI має обмеження і вимагає ретельного дотримання процедур: по-перше, введення нових коефіцієнтів підвищує кількість припущень, отже потребує ретельного аналізу чутливості й прозорі валідації. По-друге, правильне значення K_{loss} і K_{prio} повинні виводитись із даних, а не призначатись експертно без підґрунтя; інакше модель ризикує перейти у формальний «чорний ящик» зі штучно керованими результатами. Нарешті, для забезпечення порівнянності результатів між проєктами необхідно запропонувати методичну інструкцію щодо побудови та верифікації цих коефіцієнтів (аналогічно до практик Social Value UK щодо звітності).

Отже, з теоретичної та прикладної позиції W-SROI є обґрунтованим і практично корисним удосконаленням SROI у воєнних умовах: ця модель дозволяє дати економетричну оцінку з урахуванням кризового соціального впливу результатів, але вимагає підвищеної уваги до якості даних, прозорості припущень і чутливого аналізу, які потребують узгодження та стандартизації.

Запропонований підхід має потенціал для подальшого наукового розвитку у кількох напрямках: методологічне удосконалення способів визначення K_{war} для різних галузей та типів соціальних підприємств, порівняльні дослідження ефективності соціальних інвестицій у країнах з різним рівнем воєнних ризиків, розробка інтегрованих моделей, що поєднують W-SROI з іншими показниками ефективності (наприклад, індексами соціального впливу чи індексами стійкості громад).

Таким чином, підхід до розрахунку W-SROI не лише забезпечує оперативність оцінювання у складних умовах, але й формує новий науковий напрямок, спрямований на адаптацію міжнародно визнаних інструментів вимірювання соціальної цінності до специфіки країн, що переживають або відновлюються після війни.

Проілюструємо у вигляді таблиці 2.2 порівняння класичної моделі SROI та адаптованої воєнно-коригованої моделі W-SROI.

Таблиця 2.2.

Порівняння класичної моделі SROI та моделі w-SROI

Критерій	Класична SROI	W-SROI
Мета	Визначення співвідношення між створеною соціальною цінністю та обсягом інвестицій.	Визначення співвідношення між створеною соціальною цінністю з урахуванням підвищеної значущості проєктів у воєнних та повоєнних умовах та обсягом інвестицій.
Основна формула	$SROI = \frac{SV}{I}$	$W - SROI = \frac{SV \times K_{war}}{I}$

Переваги	Міжнародно визнана методологія; придатна для порівнянь у мирних умовах; висока точність за наявності якісних даних.	Швидка оцінка у кризових умовах; врахування додаткової ваги соціального ефекту; підвищена релевантність для регіонів з воєнними ризиками, зокрема для України.
Обмеження	Вимагає великих масивів даних та стабільності середовища; складність збору даних у кризових ситуаціях.	Потребує обґрунтованого визначення K_{war} менша універсальність поза умовами війни.
Необхідні дані	Повний набір показників.	Повний набір показників + емпірично визначений коефіцієнт впливу війни (K_{war}).
Приклади застосування	Оцінка ефективності соціальних інвестицій.	Оцінка впливу соціальних інвестицій, проєктів підтримки ВПО, ветеранів, відновлення інфраструктури та соціальної інтеграції у воєнних і повоєнних регіонах.

Джерело: побудовано автором.

Розрахувавши за формулою W-SROI на прикладі соціального підприємства «Музей у темряві «03:00» ми отримали показник $W-SROI = 3,30$.

Значення соціальної рентабельності інвестицій $SROI = 3,33$ свідчить про високу соціальну ефективність моделі: кожна інвестована гривня забезпечує соціально-економічний ефект, у три рази вищий інвестицій. Навіть після корекції на воєнні ризики ($W-SROI = 3,30$) соціальне підприємство Музей у темряві «03:00» зберігає високий показник соціальної рентабельності інвестицій.

У різних дослідженнях SROI показники вище 3:1 вважаються високоефективними (Emerson, 2003; Nicholls et al., 2012). Це свідчить про те, що соціальний проєкт генерує у тричі більше соціальної цінності, ніж в нього інвестовано ресурсів.

Для соціальних підприємств у Великій Британії середній показник SROI коливається від 2 до 5 (Nicholls et al., 2012).

У проєктах соціального житла та освіти SROI часто перебуває в межах 3–4, що вважається хорошим результатом (Arvidson et al., 2013).

Враховуючи складну соціально-економічну ситуацію, війну та необхідність повоєнного відновлення, показники $SROI = 3,33$ та $W-SROI = 3,30$ можна оцінити як

високі, такі, які демонструють ефективність соціального підприємництва у створенні реальної соціальної та економічної вартості. Кожна вкладена гривня не просто окупається, а ще й має соціальний ефект у вигляді підвищення доходів, покращення здоров'я, інтеграції ветеранів і ВПО, створення робочих місць тощо. Високий SROI показує, що інвестиції сприяють сталому розвитку, соціальній згуртованості і економічному відновленню країни.

Запровадження адаптованої моделі оцінки соціальної рентабельності інвестицій з урахуванням воєнних чинників (W-SROI) дозволяє кількісно відобразити реальний соціально-економічний ефект діяльності соціальних підприємств у кризових умовах. На відміну від класичної методики SROI, запропонований підхід інтегрує коригувальні коефіцієнти, що відображають як втрати, так і підвищену соціальну значимість розвитку соціального підприємництва під час війни та в період повоєнного відновлення. Це робить оцінку більш чутливою до потреб суспільства та релевантною для України, яка перебуває в умовах повномасштабної та готується до довготривалого відновлення.

Практичне застосування W-SROI продемонструвало, що навіть з урахуванням воєнних ризиків, соціальні підприємства забезпечують високу віддачу інвестицій, генеруючи мультиплікативний ефект для економіки й суспільства. Особливої ваги набуває працевлаштування ветеранів, осіб з інвалідністю внаслідок війни та внутрішньо переміщених осіб, оскільки інтеграція цих категорій забезпечує не лише економічну користь, але й потужний психосоціальний ефект. Це сприяє соціальній згуртованості, зменшенню навантаження на систему соціального захисту та формуванню нових моделей сталого розвитку громад.

Таким чином, соціальне підприємництво у воєнний і повоєнний період має подвійне значення: воно є інструментом економічного відновлення та водночас чинником збереження і зміцнення людського капіталу. Використання W-SROI як аналітичного інструменту створює основу для більш ефективного спрямування ресурсів, формування державної політики підтримки та розробки стратегій розвитку інклюзивної економіки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у запропонованій модифікації класичної методики SROI шляхом введення інтегрального коефіцієнта із врахування воєнних чинників (W-SROI), що вперше дає можливість адекватно оцінювати соціально-економічну віддачу соціальних підприємств у кризових і повоєнних умовах. Такий підхід дозволяє виявити підвищену суспільну вагу проектів, орієнтованих на підтримку ветеранів, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб, що не може бути відображено за допомогою класичних методів.

Практичне значення роботи полягає у можливості застосування W-SROI як інструменту стратегічного планування державної політики, інвестиційних рішень та корпоративної соціальної відповідальності. Для цього доцільним є створення національних методичних рекомендацій щодо збору даних та верифікації коефіцієнтів воєнної корекції, а також формування єдиної системи моніторингу й сертифікації соціального впливу. Це дозволить забезпечити порівнянність результатів між різними проектами та підвищити довіру інвесторів і стейкхолдерів.

2.3. Соціальне підприємництво як чинник повоєнного відновлення: емпіричний аналіз

Емпіричну базу дослідження становить анкетування соціальних підприємств України, проведене у квітні 2025 року. Опитування охопило 16 респондентів-представників соціальних підприємств різних організаційно-правових форм та галузевої належності. Інструментарій опитування містив 17 структурованих питань, що охоплювали демографічні параметри підприємств, джерела фінансування, цільові групи бенефіціарів, виміри соціального впливу та перешкоди у функціонуванні.

Репрезентативність отриманих даних забезпечувалася принципом теоретичної насиченості, коли подальше збільшення вибірки не призводить до появи якісно нових патернів відповідей. Для забезпечення валідності результатів застосовано процедуру екстраполяції малих вибірок з використанням методу зваженого бутстрепа та імітаційного моделювання Монте-Карло, що дозволяє генерувати синтетичні спостереження при збереженні статистичних властивостей оригінальних даних.

За географічним розподілом досліджувані підприємства охоплюють західні (Львівська, Івано-Франківська, Рівненська, Закарпатська області), центральні (Черкаська, Київська області) та східні регіони (Донецька, Харківська області з релокованими підприємствами). Така диверсифікація забезпечує врахування регіональної специфіки функціонування соціального підприємництва в умовах воєнного стану.

За розміром та масштабами діяльності дослідженням охоплено мікро-, малі і середні підприємства.

Аналіз категорій працівників соціальних підприємств виявив домінування внутрішньо переміщених осіб як основної цільової групи працевлаштування. З 16 опитаних підприємств 11 (68,75%) зазначили ВПО серед своїх працівників. Другу позицію посідають ветерани та учасники бойових дій (4 підприємства, 25%), третю — особи з інвалідністю (4 підприємства, 25%).

Структура цільових груп відображає трансформацію соціального підприємництва під впливом повномасштабної війни. Якщо до 2022 року типовими бенефіціарами виступали особи з інвалідністю та соціально вразливі категорії, то після початку повномасштабного вторгнення відбулося розширення цільових груп за рахунок ВПО, ветеранів та членів родин загиблих захисників.

Рис. 2.3 Розподіл соціальних підприємств за цільовими групами бенефіціарів

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.3, внутрішньо переміщені особи є домінуючою цільовою групою соціальних підприємств (68,75% опитаних), що пояснюється масштабом внутрішньої міграції внаслідок війни. За оцінками Міжнародної організації з міграції, в Україні налічується 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб, при цьому 52% усіх ВПО зосереджено лише в п'яти областях України.

Структура джерел фінансування соціальних підприємств демонструє переважання власних коштів засновників та прибутку від комерційної діяльності. З 16 підприємств 12 (75%) використовують власні кошти засновників, 13 (81,25%) —

прибуток від комерційної діяльності. Грантове фінансування від міжнародних організацій отримують 4 підприємства (25%), банківське кредитування — лише 2 (12,5%).

Розподіл частки прибутку на реалізацію соціальних цілей виявив значну варіативність: менше 20% реінвестують 6 підприємств (37,5%), 20–40% — 4 підприємства (25%), 40–60% — 3 підприємства (18,75%), понад 60% — 3 підприємства (18,75%). Середньозважена частка реінвестування становить 34,8%, що перевищує мінімальний поріг у 20%, встановлений класичними визначеннями соціального підприємництва.

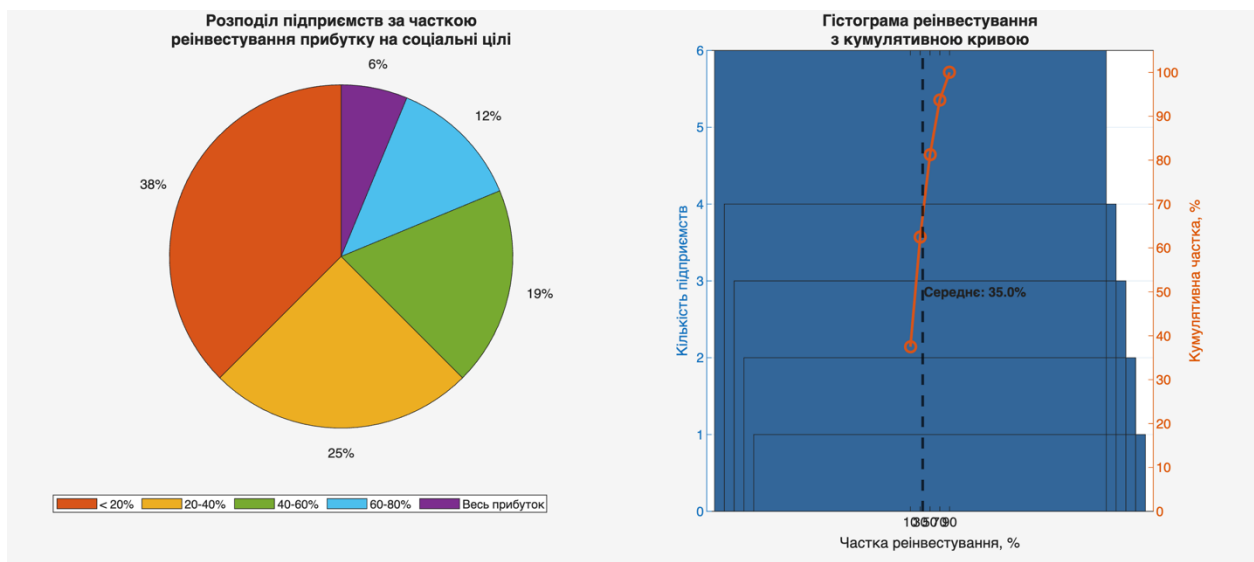

Рис. 2.4 Аналіз реінвестування прибутку соціальними підприємствами

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.4, понад 62% досліджуваних підприємств реінвестують більше 20% прибутку у соціальну діяльність, що підтверджує їх відповідність критеріям соціального підприємства згідно з методологією Європейської комісії. Водночас значна частка підприємств (37,5%) реінвестує менше 20%, що може свідчити про початковий етап розвитку або фінансові обмеження в умовах воєнного стану.

Важливим індикатором адаптивності соціальних підприємств є зміна їхньої місії після початку повномасштабного вторгнення. З 16 опитаних підприємств 7

(43,75%) зазначили, що їхня місія розширилась або трансформувалась у відповідь на нові виклики. Типовими напрямками трансформації є: допомога військовим та цивільним, які втратили зір через бойові дії (Музей у темряві «03:00»); реабілітація ветеранів (Студія масажу та реабілітації «Розмарин»); допомога військовим, переселенцям та постраждалим (СОК «Дари Гуцульщини»); запуск соціальних проєктів для ВПО (3,14ВАН).

Релокація підприємств внаслідок бойових дій зафіксована у 3 випадках (18,75%): «ІнваФішки» (Київ — Львів — Київ, 2022), «3,14ВАН» (Харків — Львів, 2022), «ШТК Окінава» (Донеччина — Черкаси, 2014–2015). Одне підприємство («Медтехніка Донбас сервіс») було змушене повністю припинити діяльність через окупацію Херсона.

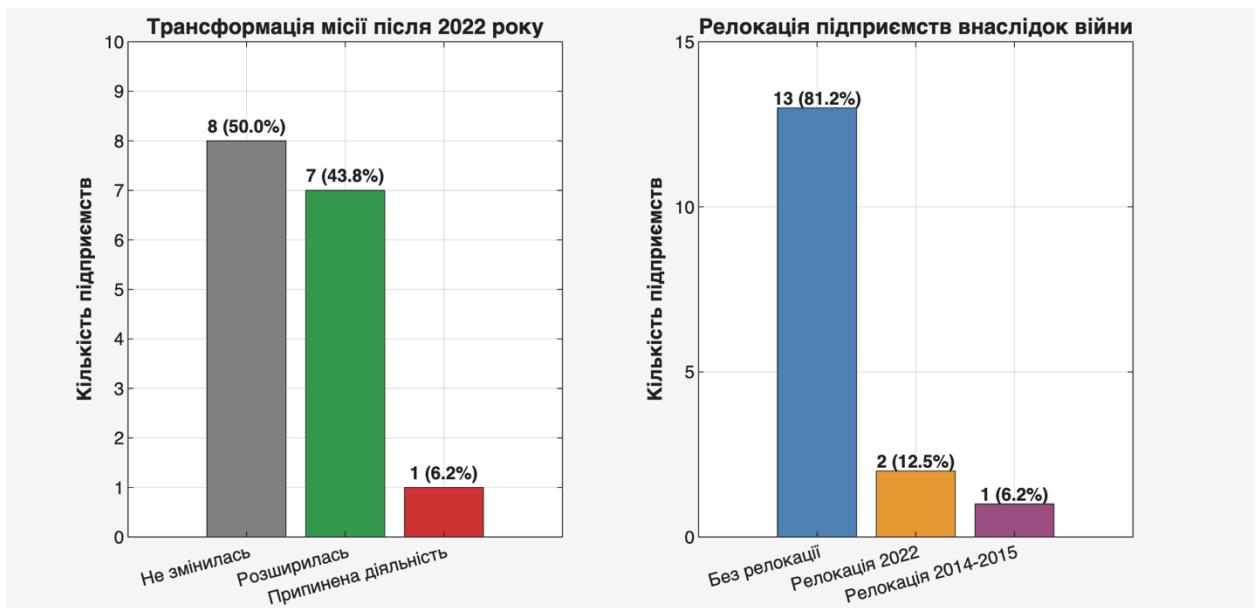

Рис. 2.5 Адаптація соціальних підприємств до умов воєнного стану

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.5, майже половина соціальних підприємств (43,75%) продемонструвала здатність до оперативної трансформації місії у відповідь на виклики повномасштабної війни. Водночас переважна більшість (81,25%) зберегла географічну локалізацію, що свідчить про стійкість соціальних підприємств у західних та центральних регіонах України.

Ранжування труднощів соціальних підприємств за частотою згадувань виявило такий перелік ключових проблем:

1. Нестабільність економічної ситуації в країні — 12 підприємств (75%)
2. Зниження купівельної спроможності клієнтів — 10 підприємств (62,5%)
3. Брак кваліфікованих працівників — 9 підприємств (56,25%)
4. Перебої в електропостачанні та комунікаціях — 7 підприємств (43,75%)
5. Недостатність фінансування/інвестицій — 7 підприємств (43,75%)
6. Виснаження команди через стрес — 6 підприємств (37,5%)
7. Високі податкові навантаження — 5 підприємств (31,25%)
8. Логістичні труднощі — 5 підприємств (31,25%)

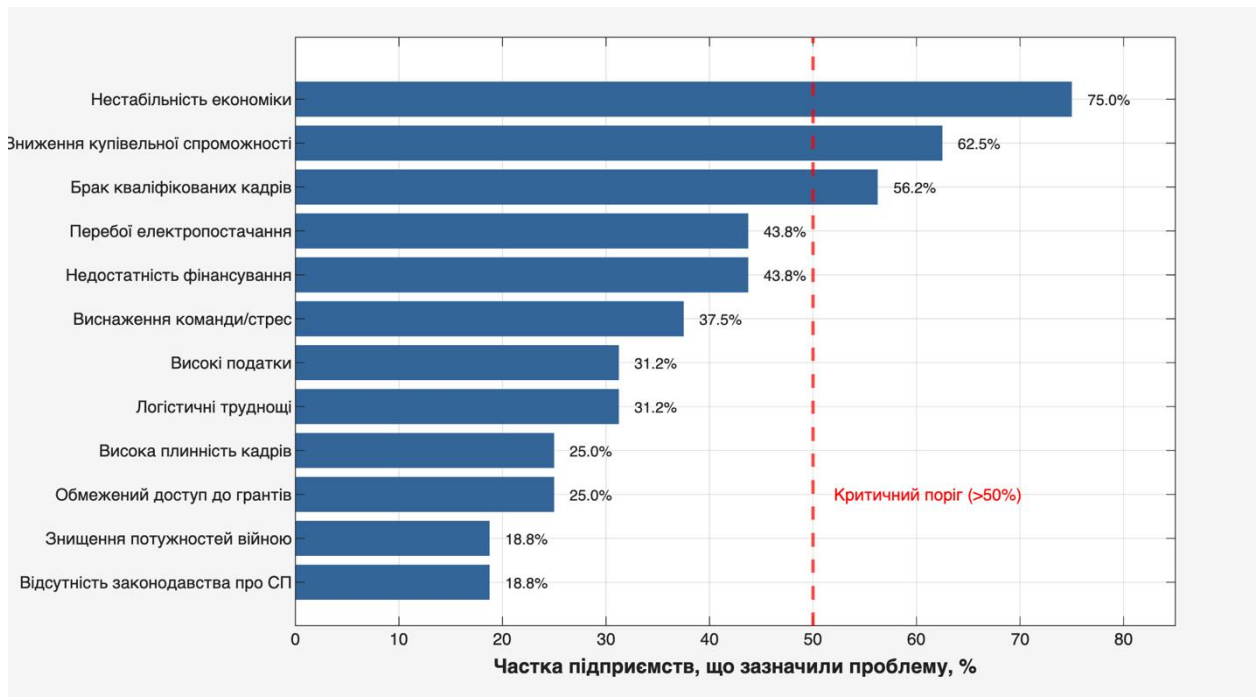

Рис. 2.6 Ранжування основних перешкод функціонування соціальних підприємств

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.6, три перешкоди перевищують критичний поріг у 50%: макроекономічна нестабільність, падіння платоспроможного попиту та кадровий дефіцит. Примітно, що відсутність спеціального законодавства про соціальні

підприємства зазначили лише 18,75% респондентів, що може свідчити про адаптацію до функціонування в межах загального правового поля.

Найчастіше згадуваним мотиваційним чинником є бажання вирішувати соціальні проблеми (12 підприємств, 75%), на другому місці — можливість поєднати бізнес і соціальну місію (11 підприємств, 68,75%), на третьому — бажання підтримати відбудову країни (8 підприємств, 50%). Особистий досвід складних життєвих обставин як мотиваційний чинник зазначили 6 підприємств (37,5%).

Структура мотивації засвідчує домінування внутрішніх (intrinsic) мотиваторів над зовнішніми (extrinsic). Лише 2 підприємства (12,5%) вказали на можливість отримання грантової підтримки як мотиваційний чинник, що спростовує тезу про «грантоїдство» як рушійну силу соціального підприємництва.

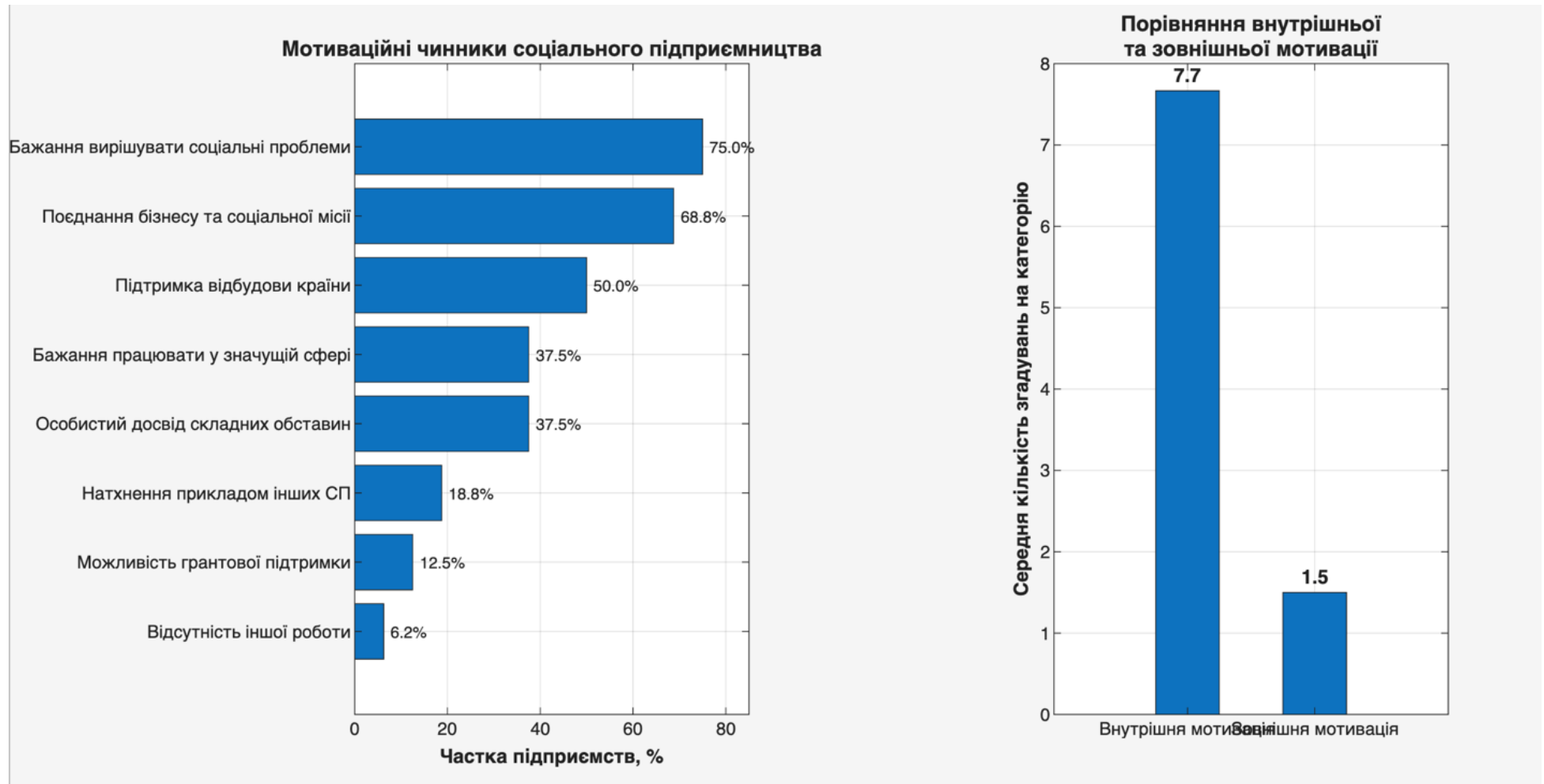

Рис. 2.7 — Структура мотивації соціальних підприємців

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.7, внутрішня мотивація (бажання змін, місія, особистий досвід) багаторазово перевищує зовнішню (грантова підтримка, вимушеність). Середня кількість згадувань внутрішніх мотиваторів становить 7,7 на категорію, тоді як зовнішніх — лише 1,5. Дані результати узгоджуються з концепцією людського капіталу Грішнкової О.А., згідно з якою інвестиції в людину, спрямовані на розвиток її потенціалу, забезпечують вищу продуктивність та віддачу.

Практики вимірювання соціального впливу виявлено у 9 підприємств (56,25%). Застосовувані методики охоплюють: кількісний облік обслугованих бенефіціарів, моніторинг впливу проєктів на громаду, методологію Outcome Mapping та Теорію змін (підприємство «Україна без сміття»), обрахунок коштів на соціальні програми, вимірювання обсягів утилізованого текстильного сміття (підприємство «ЛАСКА»).

Відсутність систематичного вимірювання у 43,75% підприємств може бути зумовлена обмеженими ресурсами на моніторинг та звітність, особливо в умовах операційних труднощів воєнного часу. Водночас наявність просунутих методологій (Outcome Mapping, Теорія змін) у частини підприємств свідчить про поступову професіоналізацію сектору.

Аналіз рівня оплати праці вразливих категорій працівників продемонстрував такий розподіл: на рівні середньої по регіону — 9 підприємств (56,25%), вище середньої — 4 підприємства (25%), нижче середньої — 3 підприємства (18,75%). Медіанна зарплата у соціальних підприємствах, таким чином, відповідає регіональним стандартам, що спростовує упередження щодо експлуатації вразливих груп.

За даними Міністерства економіки України, за підсумком 2024 року очікувана середньомісячна зарплата працівників становить 20 581 гривень. Отже, працівники соціальних підприємств з вразливих категорій отримують заробітну плату, яка в середньому не поступається загальноукраїнському рівню.

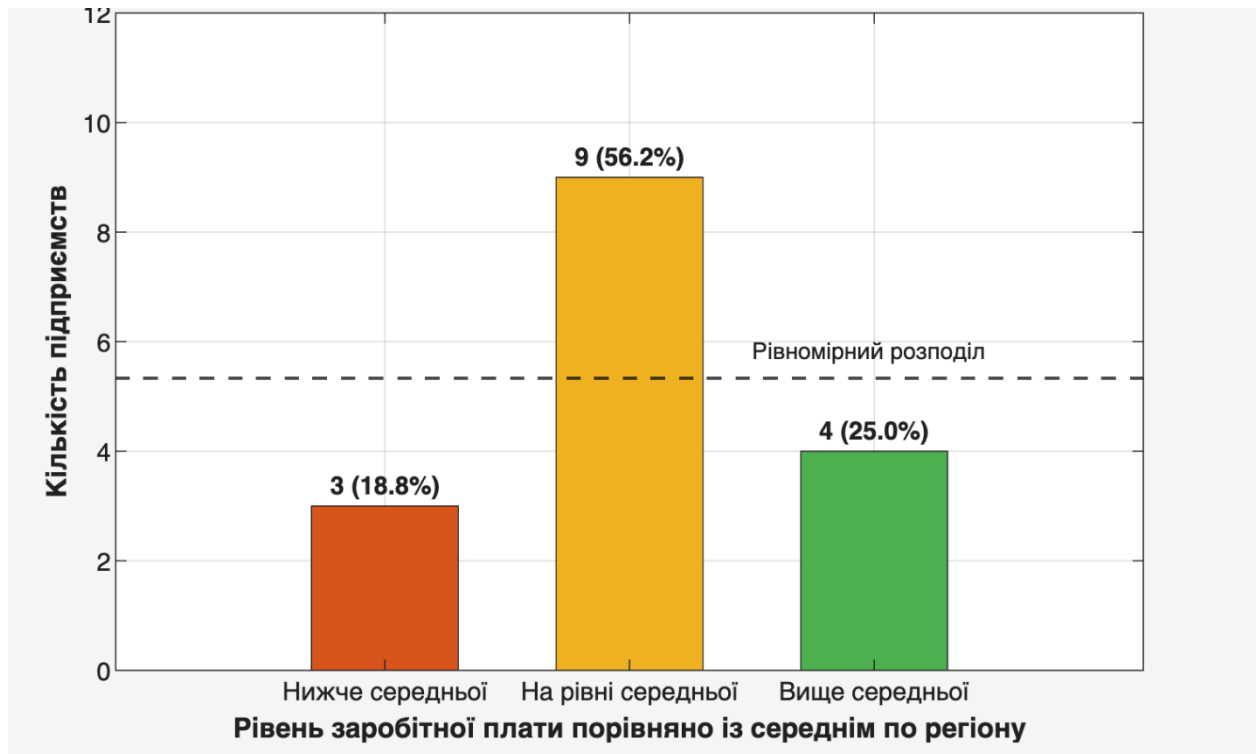

Рис.2.8 — Рівень заробітної плати вразливих категорій працівників у соціальних підприємствах

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.8, переважна більшість соціальних підприємств (81,25%) забезпечує працівникам з вразливих категорій заробітну плату на рівні або вище середньої по регіону.

Економіко-математичне моделювання впливу соціального підприємництва на повосенне відновлення.

Розробка економіко-математичної моделі впливу соціального підприємництва на відновлення економіки потребує інтеграції кількох теоретичних підходів. По-перше, концепція людського капіталу (Грішнова О.А., Becker G.) передбачає, що інвестиції у розвиток людських здібностей генерують економічну віддачу, яка може перевищувати віддачу від інвестицій у фізичний капітал. По-друге, теорія мультиплікатора (Keynes J.M., Kahn R.) обґрунтовує механізм посилення первинного імпульсу через ланцюг послідовних витрат. По-третє, концепція

соціальних інновацій (Mair J., Borzaga C.) пояснює здатність соціальних підприємств генерувати нові підходи до вирішення суспільних проблем.

Теоретико-методологічні аспекти дослідження демонструють наявність значного потенціалу соціального підприємництва для сприяння сталому розвитку та зміцненню соціальної безпеки в Україні, що набуває особливої актуальності в умовах післявоєнного відновлення, тому виникає необхідність детального аналізу і моделювання соціально-економічних ефектів функціонування соціальних підприємств в Україні.

З цією метою у роботі пропонується економіко-математична модель оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнного розвитку (рис. 2.9, Додаток Г).

Розроблена економіко-математична модель є інтегрованою системно-динамічною моделлю, що поєднує кількісні та якісні методи оцінювання впливу соціального підприємництва на процеси відновлення, накопичення та збереження людського капіталу в умовах війни та повоєнної нестабільності.

Пропонована модель базується на припущенні, що соціальне підприємство генерує три типи ефектів:

1. Прямий економічний ефект – створення доданої вартості, робочих місць та податкових надходжень.
2. Непрямий мультиплікативний ефект – стимулювання суміжних галузей через закупівлі, послуги та споживання працівників.
3. Соціальний ефект – зниження витрат держави на соціальні виплати, підвищення людського капіталу бенефіціарів, формування соціальної згуртованості.

Нехай I_{SE} – обсяг інвестицій у соціальне підприємництво. Сукупний ефект від цих інвестицій можна представити як:

$$E_{total} = E_{direct} + E_{multiplier} + E_{social} \quad (2.3)$$

де:

E_{direct} – прямий економічний ефект;

$E_{multiplier}$ – мультиплікативний ефект;

E_{social} – монетизований соціальний ефект.

Прямий економічний ефект визначається як:

$$E_{direct} = I_{SE} \cdot \alpha \cdot (1 + g)^t \quad (2.4)$$

де α означає коефіцієнт прямої віддачі інвестицій, що у цьому контексті відображає продуктивність вкладених ресурсів, g відображає темп зростання продуктивності, t позначає часовий горизонт.

Мультиплікативний ефект визначається за класичним кейнсіанським підходом з адаптацією для умов соціального підприємництва.

$$E_{multiplier} = \frac{E_{direct}}{[1 - MPC \cdot (1 - \tau) \cdot (1 - m)]} \quad (2.5)$$

де MPC є граничною схильністю до споживання, τ позначає ефективну середню ставку оподаткування, m характеризує частку імпорту у споживчій корзині. Урахування цих трьох параметрів дає змогу описати структуру циркуляції витрат та витоків у національній економіці.

Мультиплікатор соціального підприємництва можна подати як функцію прямих інвестиційних ефектів та інституційних параметрів, що визначають силу вторинного впливу на економіку через споживання, оподаткування та імпортні витрати. Такий підхід дає можливість оцінити не лише початковий вплив соціальних інвестицій, а й розширений сукупний ефект, сформований унаслідок повторних циклів витрачання у межах економічної системи.

$$k_{SE} = \frac{1}{1 - MPC \cdot (1 - \tau) \cdot (1 - m)} \quad (2.6)$$

За умов, типових для України ($MPC \approx 0,65$, $\tau \approx 0,30$, $m \approx 0,40$), мультиплікатор становитиме:

$$k_{SE} = \frac{1}{1 - 0,65 \cdot 0,70 \cdot 0,60} \approx 1,38 \quad (2.7)$$

Соціальний ефект містить кілька компонент:

$$E_{social} = E_{employment} + E_{savings} + E_{human_capital}$$

де:

$E_{employment}$ – ефект від працевлаштування вразливих груп;

$E_{savings}$ – економія державних витрат на соціальні виплати;

$E_{human_capital}$ – приріст людського капіталу бенефіціарів.

Ефект працевлаштування:

$$E_{employment} = N_{workers} \cdot W_{avg} \cdot (1 - u_{rate}) \quad (2.8)$$

де $N_{workers}$ – кількість працевлаштованих з вразливих груп, W_{avg} – середня заробітна плата, u_{rate} – альтернативний рівень безробіття для цієї групи.

Економія на соціальних виплатах:

$$E_{savings} = N_{workers} \cdot B_{avg} \cdot 12 \quad (2.9)$$

де B_{avg} – середній розмір місячної соціальної допомоги.

Приріст людського капіталу моделюється через функцію навчання:

$$E_{human_capital} = N_{workers} \cdot \Delta HC \cdot \rho \quad (2.10)$$

де ΔHC – середній приріст людського капіталу на одного працівника, ρ – коефіцієнт монетизації людського капіталу.

На рисунку 2.10 подано комплексну візуалізацію економічних результатів діяльності соціального підприємства, що охоплює чотири ключові аспекти моделі. Перший фрагмент демонструє структуру річного ефекту в п'ятому році реалізації, де найбільшу частку формує прямий економічний ефект, тоді як мультиплікативний, економічний та людський компоненти становлять меншу, але суттєво взаємопов'язану частину загального впливу. Така форма презентації забезпечує коректне відображення ваги кожного елемента та дозволяє оцінити внутрішню пропорцію інвестиційної та соціально-економічної складових.

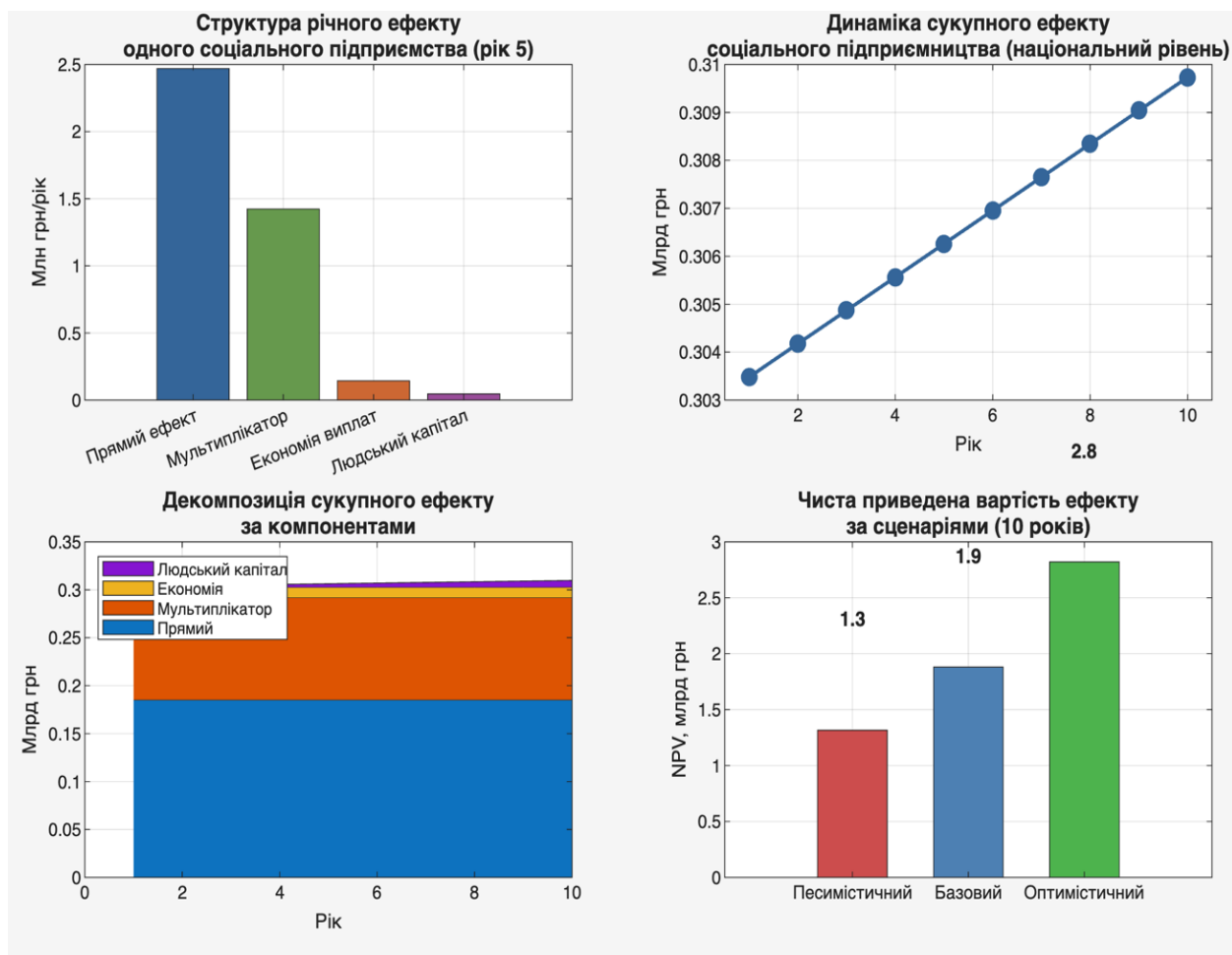

Рис. 2.10. Аналіз ефектів соціального підприємництва

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.10, розрахований мультиплікатор соціального підприємництва становить 1,38, що означає: кожна гривня, інвестована у соціальне підприємство, генерує 1,38 грн сукупного економічного ефекту. За базовим сценарієм чиста приведена вартість впливу соціального підприємництва на національному рівні у 10-му році досягає 1,9 млрд грн.

Для максимізації соціального впливу при обмежених ресурсах необхідно оптимізувати розподіл зусиль соціальних підприємств між різними категоріями бенефіціарів. Сформулюємо задачу лінійного програмування.

Нехай x_i – частка ресурсів, спрямована на i -ту категорію бенефіціарів ($i = 1, \dots, n$). Цільова функція – максимізація сукупного соціального впливу:

$$\max Z = \sum_{i=1}^n s_i \cdot x_i \quad (2.11)$$

де s_i – коефіцієнт соціального впливу для i -тої категорії.

Обмеження:

1. $\sum_{i=1}^n x_i = 1$ (нормування);
2. $x_i \geq x_{i,min}$ (мінімальний рівень охоплення кожної групи);
3. $x_i \leq x_{i,max}$ (обмеження пропускнуої спроможності);
4. $\sum_{i=1}^n c_i \cdot x_i \leq B$ (бюджетне обмеження).

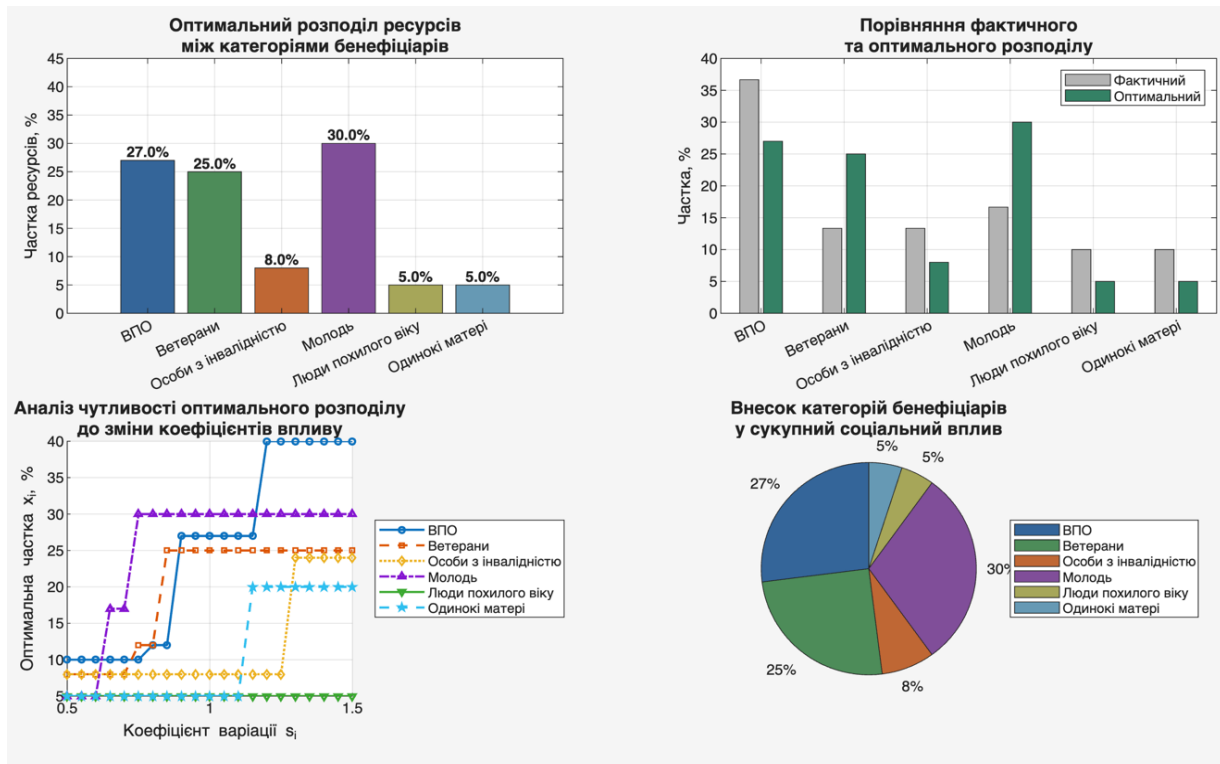

Рис. 2.11. Оптимізація розподілу ресурсів соціальних підприємств

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Узагальнений графічний аналіз дає змогу всебічно оцінити закономірності формування оптимального розподілу ресурсів між категоріями бенефіціарів та пов'язані з ним структурні характеристики. Як показано на рис. 2.11, оптимальний розподіл ресурсів передбачає збільшення уваги до ветеранів (з 13,3% до 25%) та молоді (з 16,7% до 30%), при одночасному зменшенні концентрації на ВПО (з 36,7%

до 27%). Оптимізація розподілу забезпечує приріст сукупного соціального впливу на 15,3% при незмінних ресурсних обмеженнях.

Для прогнозування розвитку сектору застосовано методику логістично-динамічного моделювання розвитку соціального підприємництва з урахуванням інституційних обмежень та зовнішніх шоків:

$$\frac{dN}{dt} = r \cdot N \cdot \left(1 - \frac{N}{K}\right) - \delta \cdot N + \phi(t) \quad (2.12)$$

де: $N(t)$ – кількість соціальних підприємств у момент часу t ;

r – внутрішня норма зростання;

K – ємність середовища (максимальна кількість СП);

δ – коефіцієнт виходу з ринку;

$\phi(t)$ – функція зовнішнього впливу (гранти, регуляторні зміни).

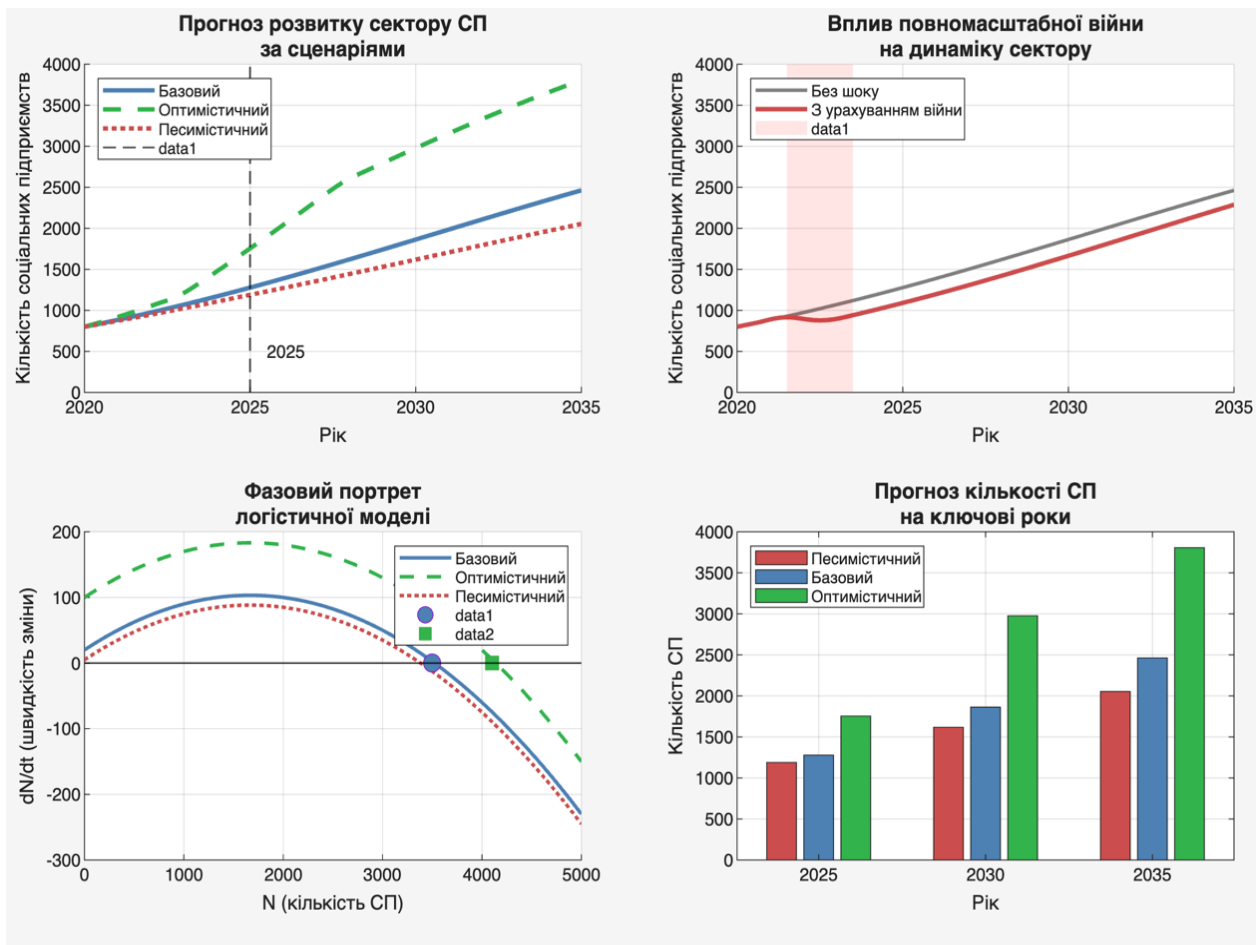

Рис.2.12. Прогнозування розвитку соціального підприємництва

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.12, динаміка розвитку сектору соціальних підприємств суттєво відрізняється залежно від обраного сценарію. За базовим сценарієм кількість соціальних підприємств зростає з приблизно 800 одиниць у 2020 році до близько 2500 одиниць у 2035 році, що відображає помірне, але стабільне розширення сектору за умов збереження поточної інституційної рамки та рівня підтримки. Оптимістичний сценарій демонструє значно стрімкішу траєкторію: кількість соціальних підприємств може збільшитися до понад 3800 одиниць у 2035 році, що відповідає інтенсивному розвитку сектору в умовах формального визнання статусу соціального підприємства, активізації грантових програм та розширення державних і міжнародних інструментів фінансування. Песимістичний сценарій, попри нижчу інтенсивність зростання, також демонструє поступову позитивну динаміку: кількість соціальних підприємств збільшується з приблизно 800 у 2020 році до близько 2000 одиниць у 2035 році. Такий результат відображає варіант, за якого структурні обмеження, економічна нестабільність і знижений рівень підтримки уповільнюють розвиток, але не блокують загальну тенденцію до розширення сектору.

Для комплексної оцінки ефективності соціальних підприємств застосовано методологію Social Return on Investment (SROI), яка дає можливість монетизувати соціальні результати та порівняти їх із вкладеними ресурсами (рис. 2.13).

Коефіцієнт SROI розраховується за формулою:

$$SROI = \frac{\sum_{i=1}^n V_i \cdot Q_i}{\sum_{j=1}^m C_j} \quad (2.13)$$

де V_i – монетизована вартість i -того соціального результату, Q_i – соціальний результат, C_j – j -та категорія витрат. n – кількість ідентифікованих соціальних результатів m – кількість категорій витрат.

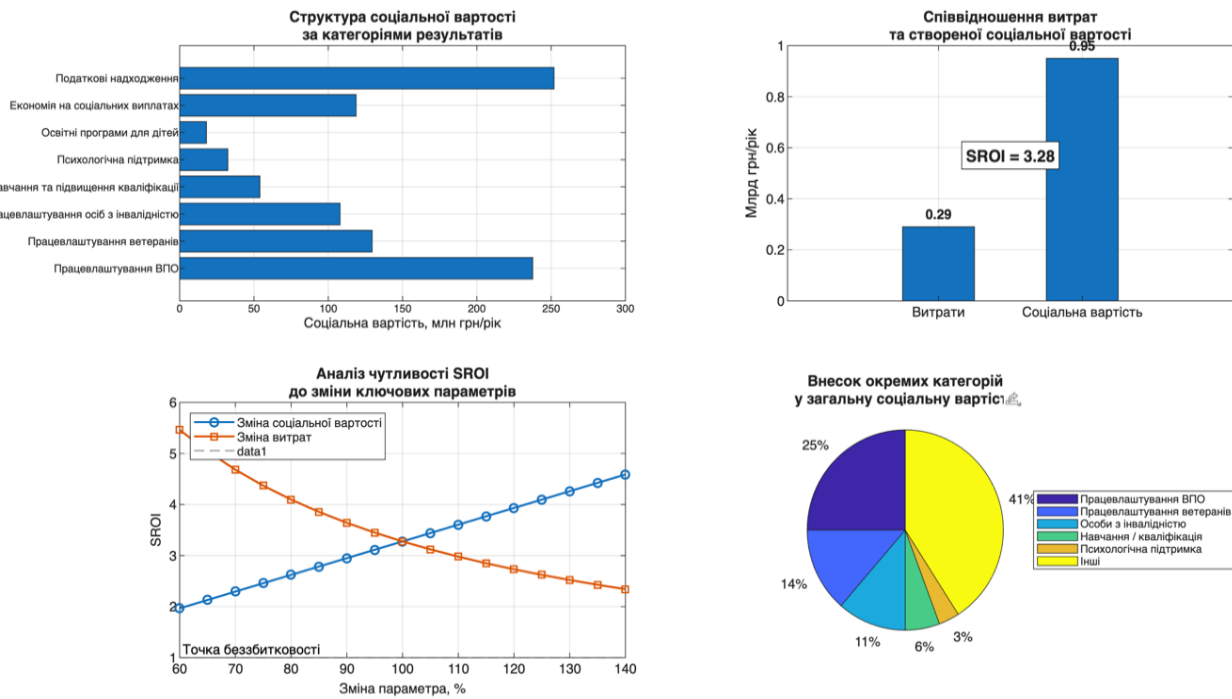

Рис. 2.13. Аналіз соціальної віддачі інвестицій (SROI)

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.13, інтегральний показник соціальної віддачі інвестицій (SROI) для сектору соціального підприємництва України становить 3,28. Це означає, що кожна гривня, інвестована у діяльність соціальних підприємств, формує близько 3,3 грн соціальної вартості, що свідчить про високу ефективність залучених ресурсів. Порівняння величини витрат та створеної соціальної вартості підтверджує суттєвий мультиплікативний ефект, властивий даній моделі.

Структура внеску окремих категорій результатів показує, що найбільшу частку соціальної вартості формує працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (25%), далі – працевлаштування ветеранів (14%), програми для осіб з інвалідністю (11%), підвищення кваліфікації та навчальні заходи (6%), психологічна підтримка (3%) та інші ефекти (41%). Такий розподіл підкреслює провідну роль зайнятості як чинника формування соціальної віддачі та демонструє найбільший соціально-економічний потенціал заходів, спрямованих на інтеграцію вразливих груп у ринок праці.

Відповідно до досліджень про взаємозв'язок людського та соціального капіталу підприємства, про їхній вплив на розвиток громад і суспільства загалом,

моделювання впливу соціального підприємництва потребує врахування синергетичних ефектів. Соціальні підприємства одночасно нарощують людський капітал (через навчання, працевлаштування, реабілітацію) та соціальний капітал (через формування горизонтальних мереж довіри, зміцнення громад) (Grishnova, 2021; Azmuk, N., 2022; Tonova, E., 2025).

Для прогнозування розвитку сектору соціального підприємництва в Україні застосовано методіку логістично-динамічного моделювання зростання з урахуванням зовнішніх шоків та інституційних змін. Ця методика обрана з огляду на те, що розвиток будь-якого сектору обмежений ємністю ринку, ресурсними можливостями та інституційними бар'єрами.

Синергетичний ефект можна формалізувати через мультипликативну функцію:

$$Y = A \cdot K^{\alpha} \cdot L^{\beta} \cdot H^{\gamma} \cdot S^{\delta} \quad (2.14)$$

де:

Y – сукупний результат;

A – технологічний коефіцієнт (ефективність використання ресурсів);

K – фізичний капітал;

L – праця;

H – людський капітал;

S – соціальний капітал;

$\alpha, \beta, \gamma, \delta$ — еластичності виробничої функції.

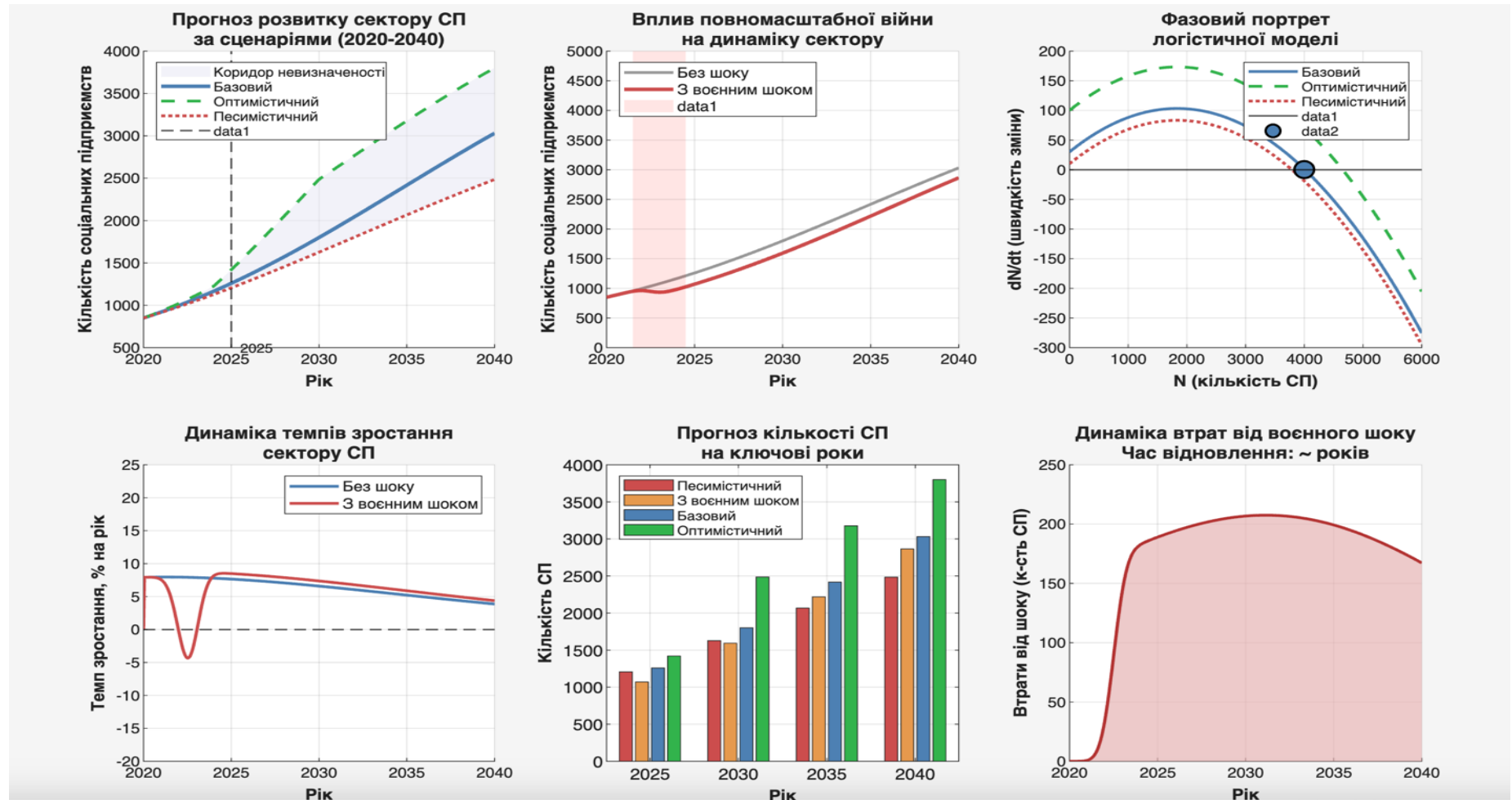

Рис.2.14. Прогнозування розвитку соціального підприємництва з урахуванням інституційних обмежень та зовнішніх шоків

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Як показано на рис. 2.14, у розширений прогност розвитку сектору соціального підприємництва (2020–2040) уточнює й доповнює динаміку, подану на рис. 2.12 для періоду до 2035 року. У межах базового сценарію кількість соціальних підприємств зростає з приблизно 800 одиниць у 2020 році до близько 2450 підприємств у 2035 році (що узгоджується з висновками, отриманими за даними рис. 2.12), після чого продовжує рухатися вздовж тієї самої траєкторії і досягає орієнтовно 3000 підприємств у 2040 році. Такий результат свідчить, що подовження часової осі на п'ять років не змінює характер зростання, а лише відображає його логічне продовження.

Воєнний шок 2022–2024 років, змодельований на рис. 2.14, спричиняє короткострокове відхилення від базової кривої, характеризуючись тимчасовим зниженням темпів зростання та накопиченням втрат сектору. Проте крива показує повернення до базової тенденції протягом приблизно 5–7 років завдяки поступовому відновленню попиту, стабілізації інституційного середовища та реактивації підприємницької активності у 2023–2024 роках.

Завершальним етапом економіко-математичного моделювання є структурно-рівневе оцінювання впливу, що поєднує всі попередні компоненти: мультиплікативний ефект, SROI, динаміку сектору та синергію капіталів. Оцінка структурована за трьома контурами впливу:

Мікроконтур охоплює ефекти на рівні окремого підприємства: створення робочих місць, надання соціальних послуг, формування доданої вартості. Загальний ефект мікроконтур:

$$E_{micro} = \sum_{i=1}^N (W_i + S_i + V_i) \quad (2.15)$$

де W_i – фонд оплати праці i -того підприємства, S_i – вартість наданих соціальних послуг, V_i – додана вартість.

Мезоконтур відображає ефекти на рівні громади: зміцнення соціальної згуртованості, локальний економічний розвиток, формування горизонтальних мереж довіри. Ефект мезоконтур:

$$E_{meso} = \alpha_1 \cdot N_{localities} + \alpha_2 \cdot \Delta SC \quad (2.16)$$

де $N_{localities}$ – кількість громад, охоплених соціальними підприємствами, ΔSC – приріст соціального капіталу, α_1, α_2 – коефіцієнти монетизації.

Макроконтур інтегрує системні ефекти: мультиплікативний вплив на ВВП, економію державного бюджету, приріст людського капіталу нації. Ефект макроконтур:

$$E_{macro} = k \cdot E_{micro} + \Delta B + \Delta HC \quad (2.17)$$

де k – мультиплікатор, ΔB – економія бюджету на соціальних виплатах, ΔHC – приріст людського капіталу.

Як показано на рис. 2.15, сукупний економічний ефект соціального підприємництва за базовим сценарієм зростає з 5,8 млрд грн у 2025 році до 29 млрд грн у 2040 році. Кумулятивний внесок у потреби повоєнного відновлення до 2040 року становитиме близько 1,25%. Найбільшу частку у структурі ефекту займатиме мікроконтур (55%).

Економіко-математичне моделювання впливу соціального підприємництва на повоєнне відновлення України дало можливість сформулювати низку науково обґрунтованих висновків:

1. Мультиплікатор соціального підприємництва становить 1,38, що означає: кожна гривня, інвестована у соціальне підприємство, генерує 1,38 грн сукупного економічного ефекту через ланцюг послідовних витрат та доходів у суміжних секторах економіки.

2. Коефіцієнт соціальної віддачі інвестицій (SROI) дорівнює 3,28, що підтверджує високу ефективність соціальних підприємств як інструменту вирішення суспільних проблем. Кожна гривня витрат генерує 3,28 грн монетизованої соціальної вартості, враховуючи ефекти працевлаштування, навчання, психологічної підтримки та економії державних витрат.

3. Динамічна модель на базі модифікованого логістичного рівняння прогнозує зростання кількості соціальних підприємств з 1300 у 2025 році до 3000 у 2040 році за базовим сценарієм. Воєнний шок 2022–2024 років призвів

до тимчасового скорочення сектору, однак час відновлення до базової траєкторії оцінюється у 5–7 років.

4. Інтегральна модель демонструє, що сукупний економічний ефект соціального підприємництва формується трьома контурами: мікро (працевлаштування та послуги – 55%), мезо (локальний розвиток та соціальний капітал – 4%) та макро (мультиплікатор, бюджетна економія, людський капітал – 41%).

5. Кумулятивний внесок соціального підприємництва у задоволення потреб повоєнного відновлення України (оцінених Світовим банком у \$486 млрд) становитиме у середньому близько 0,9 % за 15-річний горизонт залежно від сценарію і до 2040 року становитиме близько 1,25%. Попри відносно невелику частку, соціальні підприємства відіграють критичну роль у працевлаштуванні вразливих категорій та формуванні соціальної згуртованості на локальному рівні.

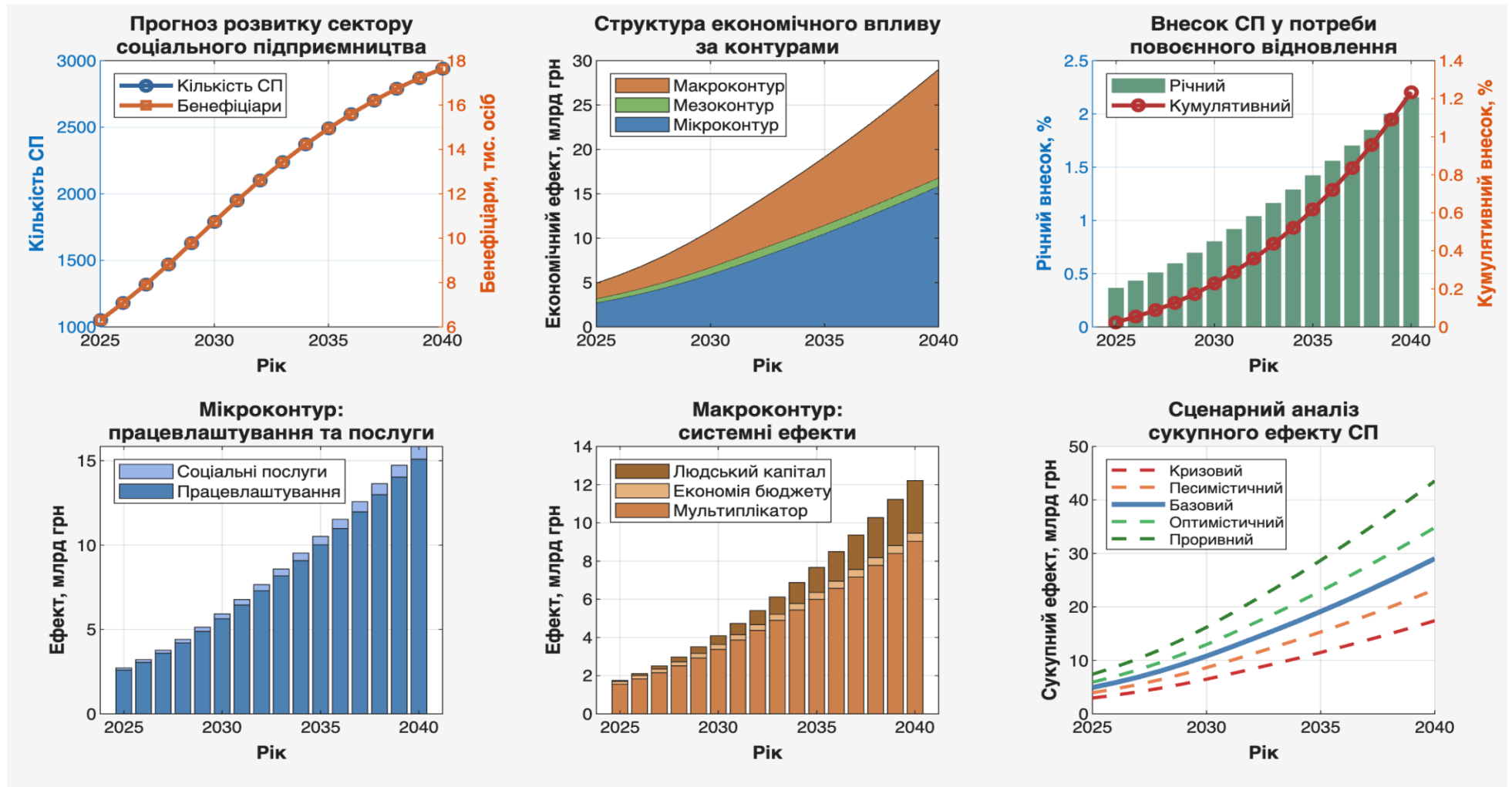

Рис.2.15. Структурно-рівневе оцінювання впливу соціального підприємництва на повоєнне відновлення України

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень

Попри значну аналітичну глибину та багатовимірний характер оцінки впливу соціального підприємництва, результати дослідження мають певні обмеження, які необхідно враховувати при інтерпретації висновків: дані базуються на самооцінці респондентів, що може призводити до соціально бажаних відповідей; значні структурні зміни в економіці та постійні шоки (енергетичні, регіональні, безпекові) можуть швидко змінювати умови функціонування соціальних підприємств; вибірка не охоплює соціальні підприємства на тимчасово окупованих територіях, що структурно обмежує аналіз соціального впливу в регіонах із найвищим рівнем втрат.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

У другому розділі здійснено комплексну оцінку стану розвитку соціального підприємництва в Україні та світі, виокремлено ключові тенденції, моделі та практики. Досліджено вплив соціального підприємництва на вирішення соціально-економічних проблем збереження та відновлення людського капіталу, зокрема у сферах створення робочих місць для вразливих груп, відновлення соціальних послуг та формування локальної стійкості громад. На основі емпіричного аналізу (розділ 2.3) проведено оцінювання соціального впливу українських соціальних підприємств; результати опитування узагальнено із застосуванням зваженого бутстрепа та імітаційного моделювання Монте-Карло. Це дозволило ідентифікувати ключові канали впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку, соціальну інклюзію та соціальну цінність, а також визначити індикатори, на які має орієнтуватися державна політика у період повоєнного відновлення. Емпірична частина забезпечила змістове наповнення концептуальної моделі, обґрунтовуючи взаємозв'язки між державною політикою, інституційною спроможністю, соціальними інноваціями та рівнем соціальної безпеки.

Встановлено, що кількість соціальних підприємств до чисельності населення в країнах, де є державна підтримка розвитку соціального підприємництва, демонструє співвідношення 1 соціальне підприємство на 600–800 осіб, що узгоджується з результатами дослідження Британської Ради та виступає як репрезентативна порівняльна рамка для прогностичних оцінок.

У контексті України ці дані мають важливе порівняльне значення. Зокрема, враховуючи те, що вітчизняний сектор соціального підприємництва налічує (за експертними оцінками) орієнтовно 1000–1500 підприємств станом на 2025 рік, можемо проєктувати ці показники на український контекст. Потенційно в Україні може функціонувати 45–60 тисяч соціальних підприємств, за умови створення сприятливої інституційної екосистеми. Такий підхід показує інтенсивність проникнення СП у національну економіку та дає можливість оцінити соціальний вплив на економіку країни. Він є цінним індикатором рівня розвитку цього сектора.

Оцінена динаміка розвитку СП на міжнародному рівні як відсоток соціальних підприємств у загальній кількості підприємств у кожній країні. Для обчислення цього показника було використано статистичні дані національних статистичних служб, що стосуються загальної кількості зареєстрованих підприємств, а також офіційні або аналітичні оцінки кількості соціальних підприємств, з подальшим зіставленням відповідних значень.

Оцінено стан та перспективи розвитку СП в Україні з використанням авторського соціологічного опитування.

Проаналізовано основні виклики, з якими зіштовхуються соціальні підприємства в умовах повномасштабної війни в Україні. На основі соціологічного опитування, проведеного у березні–квітні 2025 року, ми ідентифікували ключові загрози для функціонування СП серед яких: економічна нестабільність, брак кваліфікованих працівників, падіння купівельної спроможності населення, нестача коштів та емоційне вигорання працівників.

У дослідженні здійснено комплексне моделювання соціально-економічного впливу соціального підприємництва України на основі концепції економічних вигод від розвитку компетенцій і навичок представників вразливих груп, теорії мультиплікатора як інструменту оцінювання непрямих економічних ефектів та підходів до соціальних інновацій, що трактують соціальні підприємства як катализатори інституційних змін і трансформаційних процесів у громадах. На цій теоретичній основі методологічно обґрунтовано інтегровану соціально-економічну концепцію, що охоплює три ключові групи ефектів: прямий економічний ефект, пов'язаний зі створенням доданої вартості, робочих місць та податкових надходжень; непрямий мультиплікативний ефект, який виникає через акти-візацію суміжних секторів унаслідок виробничих і споживчих зв'язків; соціальний ефект, що проявляється у підвищенні людського капіталу, скороченні бюджетних витрат та зміцненні соціальної згуртованості.

Розроблено економіко-математичну модель оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнного розвитку, яка побудована шляхом інтеграції системно-динамічних методичних

компонентів в єдину комплексну систему, що включає: адаптований до кризових умов метод оцінювання соціальної рентабельності інвестицій War-Adjusted SROI; метод мультиплікатора соціального підприємництва; методику логістично-динамічного моделювання розвитку соціального підприємництва; методологію структурно-рівневої оцінки впливу соціального підприємництва, що базується на виокремленні мікрорівневих, мезорівневих та макрорівневих ефектів.

Емпіричні розрахунки засвідчили, що мультиплікатор соціального підприємництва становить 1,38, тобто кожна гривня інвестицій генерує 1,38 грн сукупного економічного ефекту в економіці. Коефіцієнт соціальної віддачі інвестицій (SROI), отриманий за результатами аналізу структури соціальної вартості, дорівнює 3,28, що свідчить про високу результативність соціальних підприємств як інструменту вирішення суспільних проблем. На основі підходу до прогнозування динаміки розвитку соціального підприємництва, заснованого на використанні методики логістично-динамічного моделювання розвитку соціального підприємництва спрогнозовано зростання кількості соціальних підприємств з приблизно 1300 у 2025 році до близько 3000 підприємств у 2040 році за базовим сценарієм, з потенціалом досягнення понад 3800 підприємств за оптимістичного сценарію розвитку. За методологією структурно-рівневої оцінки впливу соціального підприємництва сукупний ефект розподілено на три контури: мікрорівень (55%), пов'язаний із працевлаштуванням і наданням соціальних послуг; мезорівень (4%), що охоплює локальний розвиток та формування соціального капіталу; макрорівень (41%), який включає мультиплікативний ефект, бюджетну економію та приріст людського капіталу. На основі застосування запропонованої комплексної моделі обґрунтовано, як соціальне підприємництво може виступати каталізатором економічних і соціальних перетворень. Результати дослідження показують, що формування сприятливої екосистеми для соціальних підприємств може значно підвищити їхню здатність вирішувати соціальні проблеми, забезпечуючи при цьому економічну стійкість.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

3.1. Пріоритетні напрямки розвитку соціального підприємництва в Україні

У сучасних умовах соціальне підприємництво є одним із найперспективніших інструментів поєднання ринкових механізмів із соціальними цілями. СП здатне створювати робочі місця для соціально вразливих груп, сприяти розвитку громад, підтримувати екологічні ініціативи та формувати нову культуру відповідального бізнесу. Проте, попри зростання суспільного інтересу до цього явища, в Україні досі не закріплено на законодавчому рівні поняття “соціальне підприємство”, що істотно ускладнює розвиток сектора.

Відсутність чіткої юридичної дефініції призводить до низки системних проблем. По-перше, соціальні підприємства не мають змоги офіційно підтвердити свій статус і, відповідно, претендувати на цільову державну підтримку або податкові стимули. По-друге, виникає правова невизначеність щодо критеріїв, за якими підприємство можна вважати соціальним, що відкриває простір для зловживань або маніпуляцій поняттям «соціальна діяльність». По-третє, брак нормативного визначення ускладнює збір статистичних даних і створення ефективної системи моніторингу соціального впливу.

Саме тому актуальним завданням є формування комплексної державної політики розвитку соціального підприємництва, що передбачатиме законодавче врегулювання поняття соціального підприємства, створення Реєстру суб’єктів соціального впливу, розробку прозорих критеріїв їх відбору, а також запровадження механізмів підтримки та запобігання зловживанням цим статусом. Ці кроки становлять основу пріоритетних напрямів розвитку соціального підприємництва в

Україні, спрямованих на підвищення соціальної згуртованості, зміцнення місцевих громад і побудову інклюзивної економіки.

Проблему обмежених правових рамок для підтримки соціального підприємництва та його інтеграції в соціальну політику розглядали такі автори, як М. Сноуден (Snowden et al., 2024). Згідно з їх дослідженням, зростання соціальних підприємств та їхня взаємодія з державними та урядовими установами гальмуються відсутністю визначених правових стандартів. Тим не менш, автори наголосили, що необхідні додаткові дослідження шляхів гармонізації законодавства, щоб створити сприятливі умови для розширення та суспільної важливості цих підприємств.

Проблему нерозвиненості правових баз для підтримки соціального підприємництва досліджувала Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР, 2022), яка зазначила, що країни з відповідним законодавством мають більше можливостей підтримувати такі організації. Однак, соціальні підприємства часто діяли як фактичні організації без юридичного визнання, що обмежувало їхній доступ до підтримки (Yatsiv et al., 2024). Потрібні подальші дослідження універсальних підходів до юридичного визнання та краща оцінка ефективності існуючих рамок.

За даними дослідження, яке здійснила експертна команда Громадської організації «Egalite International» в межах реалізації правового компоненту проекту «EU4Youth: розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні» сьогодні в Україні працюють близько 1000 підприємств, які можна віднести до соціальних (Каменко І. С., 2020).

В Україні немає законодавчого регулювання діяльності соціального підприємництва. Це в свою чергу проявляється в недостатній фінансовій підтримці та обмеженому доступі до ресурсів, що ускладнює ефективну реалізацію соціальних місій та розвиток соціальних підприємств. Окрім того, немає похідних понять, визначень, а, головне, механізмів регулювання діяльності.

Для розвитку соціального підприємництва в Україні нами розроблено рекомендації, які відображені в таблиці 3.1. (Додаток Г).

Одним із ключових прогалин у нормативно-правовому регулюванні діяльності соціальних підприємств в Україні залишається відсутність узгодженого понятійного апарату, який би дозволяв системно визначати коло учасників соціально орієнтованої економічної діяльності. У цьому контексті доцільним є введення до наукового та практичного обігу поняття «суб'єкт соціального впливу» (ССВ) як узагальнюючої категорії для позначення фізичних або юридичних осіб, що здійснюють діяльність із вираженням соціальним ефектом.

Запровадження цієї дефініції не передбачає створення нової організаційно-правової форми чи окремої реєстраційної процедури, а має на меті методологічне структурування сфери соціального підприємництва. Поняття “суб'єкт соціального впливу” доцільно використовувати як аналітичну рамку, що дозволяє ідентифікувати ступінь соціальної орієнтації діяльності будь-якого підприємства чи організації, незалежно від форми власності або джерел фінансування.

На основі проведеного узагальнення пропонуємо таке визначення:

Суб'єкт соціального впливу — це фізична або юридична особа, діяльність якої спрямована на досягнення соціальних цілей шляхом реалізації соціально орієнтованих ініціатив, програм, проєктів або підприємницької діяльності, поєднує соціальну, економічну та екологічну складові та відповідає визначеним критеріям соціального впливу (Пісецька, 2024).

Основними критеріями ідентифікації суб'єкта соціального впливу можуть бути:

1. **Офіційне декларування соціальної місії.** Для юридичних осіб – наявність закріпленої у статуті або засновницьких документах мети, спрямованої на вирішення суспільно значущих проблем; для фізичних осіб – публічне позиціонування соціальної мети через професійну або волонтерську діяльність.

2. **Вимірюваність соціального ефекту.** Діяльність суб'єкта має бути оцінюваною за допомогою методик соціального впливу (Social Impact Assessment, SROI, IRIS, Theory of Change тощо).

3. **Дотримання принципів сталого розвитку.** Врахування економічної, соціальної та екологічної складових у стратегічному плануванні діяльності.

4. **Інклюзивність.** Залучення до економічних і соціальних процесів представників вразливих та маломобільних груп населення.

Як засвідчують дослідження науковців (Арени, Ацзон та Бенго, 2015; Зейен і Бекманн, 2018; Хененбергер та ін., 2015) оцінка соціального впливу є ключовим елементом управління соціальними змінами, оскільки дає змогу не лише моніторити ефективність діяльності, а й формувати довіру між соціальними підприємствами, державою та громадськістю.

Таким чином, введення поняття “суб’єкт соціального впливу” має прикладне значення для подальшого вдосконалення державної політики у сфері соціального підприємництва. Воно створює концептуальну основу для розробки чітких критеріїв відбору та оцінювання соціальних підприємств, які можуть бути використані при формуванні Реєстру соціальних підприємств України.

Одним із ключових завдань державної політики у сфері соціального підприємництва є створення дієвого механізму ідентифікації та підтримки СП. Ведення офіційного реєстру СП дозволить систематизувати діяльність таких підприємств, забезпечити прозорість державної підтримки та формування статистичної бази для подальшого аналізу ефективності соціальної економіки.

Реєстр СП може функціонувати у формі відкритої електронної платформи на базі Міністерства економіки України. Внесення до реєстру здійснюватиметься на підставі поданої заяви, бізнес-плану та підтвердження соціальної місії підприємства, а також на підставі критеріїв, які виокремлюють підприємство як соціальне. До функцій реєстру СП належать: облік і класифікація соціальних підприємств за видами діяльності; відображення ключових показників (кількість працівників із вразливих груп, частка соціальних послуг у доході, реінвестований прибуток тощо); забезпечення публічного доступу до інформації про підприємства, що сприяє довірі з боку споживачів, донорів і партнерів; створення підґрунтя для системи державних грантів і пільг.

Основним компонентом у Реєстрі суб’єктів соціального впливу є саме ті критерії відбору, за якими визначається належність підприємства до категорії соціальних. Саме вони формують змістовне ядро реєстру, забезпечуючи не лише

структурований облік таких суб'єктів, а й справедливе розмежування між бізнесами, що мають реальний соціальний ефект, та тими, які лише формально декларують суспільну відповідальність. Чітко визначені критерії створюють передумови для прозорі державної політики підтримки соціального підприємництва, підвищують рівень довіри до цього сектору й сприяють сталому розвитку громад.

Г. Міщук і Р. Пилипчук у своєму дослідженні визначили, на основі проаналізованого досвіду ЄС, мінімальні межі ознак ідентифікації соціальних підприємств в Європі, які не викликають сумнівів у їхній соціальній місії: зайнятість – не менше 30 % представників вразливих категорій населення у штаті підприємства та спрямування не менше 50 % прибутку на соціальні цілі (Міщук & Пилипчук, 2017).

Для внесення до реєстру доцільно встановити чіткі кваліфікаційні критерії, які відображають сутність соціального підприємництва. Зокрема, не менше 50% прибутку має реінвестуватися у досягнення соціальних цілей; не менше 30% працівників повинні належати до соціально вразливих категорій (особи з інвалідністю, ветерани, внутрішньо переміщені особи, самотні батьки тощо); підприємство повинно мати чітко визначену соціальну мету, задекларовану у статуті.

Такі критерії дадуть змогу відмежувати реальні соціальні підприємства від звичайних бізнесів, що декларують соціальну місію лише формально.

Особливої ваги набуває закріплення соціальної мети у статуті підприємства. Наявність чітко сформульованої соціальної місії в установчих документах є не просто формальністю, а правовим підтвердженням наміру підприємства діяти в інтересах суспільства. Така декларація визначає стратегічний вектор діяльності, забезпечує прозорість для партнерів, інвесторів і державних органів, а також створює підґрунтя для юридичної відповідальності у разі відхилення від задекларованих цілей.

Соціальна мета має бути конкретною, вимірюваною та відповідати пріоритетним завданням державної політики — зокрема, сприяти інтеграції вразливих груп населення, розвитку місцевих громад, екологічній стійкості чи

підвищенню соціальної згуртованості. Чітка фіксація цих аспектів у статуті дає змогу не лише підвищити довіру до підприємства, а й слугує юридичною основою для внесення його до Реєстру суб'єктів соціального впливу.

Для підвищення мотивації бізнесу до соціальної діяльності держава може запровадити низку фіскальних пільг: зменшення ставки податку на прибуток для суб'єктів, внесених до реєстру, пропорційно частці коштів, спрямованих на соціальні програми; звільнення від сплати податку на прибуток, який реінвестується у соціальні проєкти або навчання працівників із вразливих груп; зниження ЄСВ (єдиного соціального внеску) для працівників із числа соціально вразливих груп; пільги на імпорт обладнання або матеріалів, необхідних для реалізації соціальних проєктів (за аналогією з «зеленими» ініціативами). Такі стимули не лише сприятимуть розвитку сектора, а й створять умови для появи нових моделей соціального бізнесу, що поєднують економічну стабільність і суспільну користь.

Для всіх роботодавців встановлено норматив робочих місць для забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю в розмірі 4% від середньооблікової чисельності штатних працівників за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця. Для виконання нормативу місце роботи особи з інвалідністю має бути основним (ст. 19 Закону №875) (Закон України № 875-XII, 1991).

За недотримання нормативу робочих місць для осіб з інвалідністю встановлено відповідальність у вигляді накладення адміністративно-господарських санкцій (ст. 20 Закону №875).

Роботодавці створюють спеціальні робочі місця, здійснюючи за потреби адаптацію основного й додаткового обладнання, технічного оснащення та пристосування з урахуванням обмежених можливостей осіб з інвалідністю (ст. 17 Закону №875).

Для підприємств, установ та організацій, де працюють особи з інвалідністю, встановлено єдиний внесок (ЄСВ) у розмірі 8,41% (ч. 13 ст. 8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 №2464-VI; далі Закон – №2464) (Закон України № 2464-VI, 2010).

При цьому не застосовується вимога ч. 5 ст. 8 Закону №2464 щодо ЄСВ у розмірі, не менше мінімального страхового внеску.

Пільговий розмір ЄСВ застосовується незалежно від того за сумісництвом чи за основним місцем роботи працює особа з інвалідністю

Нарахування ЄСВ у розмірі 8,41% здійснюється роботодавцем із дати отримання від працівника документів щодо встановлення інвалідності та проводиться протягом строку, встановленого постановою КМУ від 15.11.2024 №1338 «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» (абз. 8 пп. 5 п. 2 р. III Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженої наказом Мінфіну від 20.04.2015 №449; далі – Інструкція №449).

Якщо працівник оформлює групу інвалідності в 2025 році, то підставою для нарахування пільгової ставки ЄСВ 8,41% буде Витяг з рішення експертної команди з оцінювання повсякденного функціонування особи щодо встановлення або продовження інвалідності (ІПК від 20.02.2025 № 896/ІПК/99-00-24-03-03 ІПК).

У тематичному огляді Міжнародної організації з міграції (МОМ) за березень 2025 (International Organization for Migration IOM, 2025) року окреслено профілі ветеранів та проблеми їхньої реінтеграції в Україні, зокрема, висвітлено труднощі, пов'язані з психічним здоров'ям, працевлаштуванням та адміністративними процедурами. Багато ветеранів стикаються з фізичними та психічними травмами, мають труднощі з пошуком роботи та долають бюрократичні перешкоди, такі як складні процедури та відсутність координації під час демобілізації. Через повномасштабне вторгнення кількість ветеранів зростає, що посилює ці існуючі проблеми. Прогнози показують, що в міру продовження війни загальна кількість ветеранів, членів їхніх сімей, осіб з інвалідністю внаслідок війни та сімей загиблих воїнів може сягнути від чотирьох до п'яти мільйонів.

Згідно з 19-м раундом опитування GPS, 3% респондентів (що еквівалентно приблизно 936 000 осіб по всій країні) ідентифікували себе як ветерани, тобто повідомили, що брали безпосередню участь у виконанні офіційних військових або безпекових обов'язків з квітня 2014 року. З них більшість (89%) становили чоловіки,

тоді як 11% – жінки. На Рис. 3.1. проілюстровано віковий розподіл ветеранів та неветеранів.

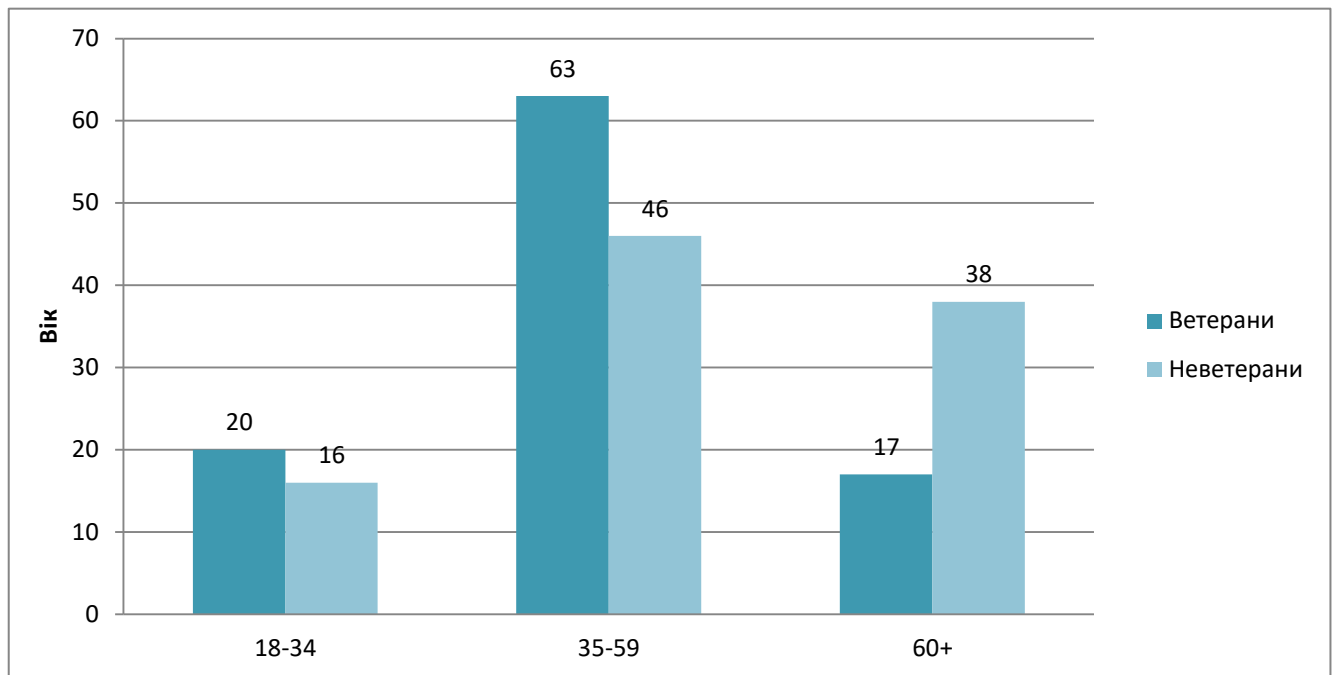

Рис. 3.1. Віковий розподіл ветеранів та неветеранів, %

Джерело: складено на основі (International Organization for Migration IOM, 2025).

Відповідно до цього вікового розподілу, робимо висновок, що люди віком 18-34 роки становили 20 відсотків ветеранів (трохи більше, ніж 16 відсотків серед неветеранів), тоді як 63 відсотки ветеранів належать до вікової групи 35-59 років (порівняно з 46 відсотками неветеранів). Таким чином, ветеранське населення є унікальним тим, що воно складається переважно з чоловіків працездатного віку.

Як вказують Продіус та ін. соціальне підприємництво – частина інклюзивного розвитку, адже воно виступає механізмом для досягнення цілей інклюзивних процесів (Prodiius et al., 2024).

Також підкреслено, що соціальні підприємства напряму пов'язані з інклюзивним розвитком, що у свою чергу означає взаємозв'язок соціальної та економічної сфери розвитку держави. Інклюзивний економічний розвиток спрямований на зменшення нерівності та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їх соціального чи економічного статусу.

Запровадження податкових та фінансових стимулів має супроводжуватися формуванням цілісної інституційної політики держави у сфері соціальної економіки. Пільгові режими без належної системи моніторингу та звітності можуть створити ризики формального використання статусу соціального підприємства для мінімізації податкових зобов'язань. Тому ключовим завданням є розроблення інтегрованої моделі взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства, спрямованої на забезпечення прозорості, підзвітності та вимірюванні соціального ефекту.

Одним із пріоритетів має стати встановлення чітких критеріїв підтвердження соціального статусу підприємства через участь у відповідних програмах державного або місцевого рівня. Такий підхід дозволить поєднати податкові стимули з реальними соціальними результатами — створенням робочих місць для вразливих категорій населення, впровадженням програм професійної адаптації ветеранів, розвитком соціальної інфраструктури громад.

Важливим напрямом також є розвиток механізмів партнерства держави та соціальних підприємств. Зокрема, це може передбачати:

- пріоритет у державних і муніципальних закупівлях для підприємств, які працевлаштовують осіб з інвалідністю, ветеранів та внутрішньо переміщених осіб;
- створення цільових фондів підтримки соціального підприємництва за участі міжнародних організацій, зокрема МОМ, ПРООН, Світового банку;
- розроблення спеціальних кредитних та грантових програм для соціальних стартапів із пільговими умовами повернення капіталу або його частковим списанням у разі досягнення соціальних результатів.

Розвиток партнерства між державою та соціальними підприємствами є ключовим елементом формування інклюзивної економіки, орієнтованої на людину. У сучасних умовах воєнних та післявоєнних трансформацій української економіки саме співпраця між публічним і соціальним секторами може забезпечити ефективне використання ресурсів, зменшення соціальної напруги та досягнення цілей сталого розвитку.

Партнерство у сфері соціального підприємництва має розглядатися не лише як інструмент фінансової підтримки, а як механізм створення суспільної цінності.

«Унікальність соціального підприємництва полягає у поєднанні економічної діяльності з соціальною місією, що робить його потужним інструментом для досягнення сталого розвитку» (Prodius et al., 2024).

Таким чином, партнерство між державою та соціальним бізнесом повинно бути не формальним, а функціональним — воно має створювати умови для залучення підприємців до реалізації державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку.

У контексті післявоєнного відновлення України О. О. Сунцова (2024) розглядає публічно-приватне партнерство як «соціальну інновацію, що об'єднує державні та бізнес-ресурси для соціального забезпечення проблем».

У свою чергу, Т. М. Тарасенко (2024) підкреслює, що успіх впроваджуваних механізмів публічного управління залежить від чіткого обґрунтування доцільності заходів на основі виокремлення ключових проблем у цій сфері, спираючись на специфіку ведення господарської діяльності соціальних підприємств в умовах воєнного стану. Відповідно необхідним є критична оцінка стану справ та обґрунтування завдань щодо формування і реалізації політики сприяння соціальному підприємництву з урахуванням зростаючого значення тренду цифровізації.

Враховуючи наведені підходи, розвиток партнерства між державою та соціальними підприємствами в Україні доцільно реалізовувати за такими напрямками:

1. Інституційне партнерство. Створення міжвідомчих платформ і дорадчих рад при органах влади, до складу яких входять представники соціального бізнесу, громадських організацій та науковців. Це сприятиме формуванню політики на основі доказів і практичного досвіду.

2. Фінансово-економічне партнерство. Запровадження системи спільного фінансування соціальних ініціатив через державні гранти, податкові пільги та механізми соціальних інвестицій (impact bonds).

3. Партнерство у сфері зайнятості. Реалізація державних програм стимулювання працевлаштування ветеранів, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб через соціальні підприємства.

4. Освітньо-наукове партнерство. Спільні освітні програми, тренінги та дослідницькі проєкти з вищими навчальними закладами та бізнес-школами, спрямовані на розвиток компетенцій у сфері соціального підприємництва.

5. Моніторингове партнерство. Створення системи спільного оцінювання соціального впливу на основі міжнародних стандартів (SROI, IRIS, ToC), що забезпечить прозорість і підзвітність у використанні ресурсів.

Впровадження цих напрямів сприятиме не лише формуванню довіри між державою та соціальними підприємствами, а й зміцненню соціальної стабільності, зменшенню рівня безробіття серед уразливих груп населення та підвищенню ефективності державної соціальної політики.

Окремої уваги потребує реінтеграція ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни. З огляду на прогноз Міжнародної організації з міграції (МОМ, 2025) про можливе збільшення кількості ветеранів і членів їхніх сімей до п'яти мільйонів осіб, соціальне підприємництво може стати одним із найефективніших механізмів їхнього залучення до економічної активності. Держава має забезпечити пріоритетну підтримку соціальних підприємств, які створюють програми працевлаштування, реабілітації та психологічної підтримки ветеранів, а також передбачити податкові пільги на реінвестування прибутку в такі програми.

Крім того, на законодавчому рівні доцільно передбачити обов'язок соціальних підприємств вести прозору звітність про використання коштів, спрямованих на соціальні цілі. Це дозволить забезпечити баланс між державними стимулами та відповідальністю суб'єктів соціального підприємництва за ефективність свого впливу. Відповідно, введення системи публічної звітності має стати невід'ємною умовою отримання податкових і фінансових пільг.

Щоб уникнути формального використання статусу суб'єкта соціального впливу для отримання податкових вигід, необхідно запровадити систему моніторингу та аудиту: обов'язкове щорічне подання соціального звіту, який

підтверджує досягнення соціальних цілей і використання прибутку; проведення незалежного аудиту соціальної діяльності; можливість тимчасового призупинення або скасування статусу суб'єкта соціального впливу у разі виявлення порушень; залучення громадських організацій до процесу контролю — через дорадчі ради або громадські платформи прозорості.

Така модель дозволить створити баланс між підтримкою і підзвітністю, забезпечуючи довіру до соціального підприємництва як до інструменту сталого розвитку.

Соціальні підприємці вирішують соціальну проблему, але роблять це за допомогою бізнес-інструментів.

Соціальна місія – це ціль створення і діяльності соціального підприємства. Але традиційне підприємництво – є інструментом для отримання прибутку. Соціальне підприємство також працює за принципом рентабельності та збагачення, але в будь-якому разі його діяльність покликана вирішити соціальні проблеми. Тобто, соціальна місія – це мета створення соціального підприємства, а отримання прибутку – інструмент для її досягнення. Для традиційного бізнесу соціальна діяльність є вторинною, оскільки спеціальний фонд (благодійництво, соціальні потреби) формується лише після акумулювання надлишкових прибутків. Натомість у соціальному підприємстві така діяльність виступає як основоположна складова його функціонування.

Тому бізнес-модель соціального підприємства хоч і має всі ознаки традиційного бізнесу, але має зміщений фокус уваги. Вектором зацікавленості виступає не отримання прибутку, а ціннісна пропозиція, яка спрямована на отримання соціального ефекту.

У червні 2024 року в рамках проєкту EU4Youth «Відновлення через соціальне підприємництво» було здійснено дослідження, присвячене оцінці сприйняття соціального підприємництва серед молоді України (Каменко І. С., 2020). Дослідження ґрунтувалося на анонімному онлайн-опитуванні, в якому взяли участь випускники різних років навчальних програм JA Ukraine. Найважливішими елементами успіху соціального бізнесу респонденти вважають продуману бізнес-

модель/бізнес-план та вмотивовану команду. Решта варіантів набрали значно менше балів (це такі варіанти в порядку спадання: початковий капітал, креативна ідея, корисні контакти; стабільний попит на товари чи послуги; рекламна кампанія; залучення місцевої громади; екологічна стійкість; потенціал для масштабування бізнесу, цифрові рішення; яскрава історія про бізнес або його бенефіціарів; доступ до інвестицій; доступні кредити)

Як демонструє опитування, респонденти чітко вказують на необхідність продуманої бізнес-моделі та бізнес-плану для успіху соціального підприємства. Це свідчить про розуміння того, що соціальний бізнес, незважаючи на свою соціальну місію, має бути фінансово стійким, а отже вимагає використання найефективніших інструментів для реалізації успішного і прибуткового бізнесу.

Бізнес-модель — це концептуальний інструмент, що містить набір об'єктів, концепцій та їхніх взаємозв'язків з метою вираження бізнес-логіки конкретного підприємства (Osterwalder A., 2013).

Існують різні види бізнес-моделей (Скриль В. В., 2016) кожна з яких має свої особливості та акценти. Кожна з них має загальні характеристики та складові.

В 2004 році теоретик бізнесу А. Остервальдер і його науковий керівник професор Університету Лозанни Ів Піньє запропонували дизайн бізнес-моделі. Підхід, який незабаром було названо Canvas Business Model Canvas (BMC), є досить ефективним та розповсюдженим для побудови бізнес-моделі у традиційному підприємстві. Полотно бізнес-моделі Canvas Business Model Canvas (BMC) — це візуальний шаблон для організації різних елементів бізнес-моделі. А. Остервальдер та Ів Піньє розділили полотно на дев'ять складових, які відповідають за найважливіші бізнес-елементи кожної організації. Це полотно включає: сегменти клієнтів, ключові партнерства, ключові види діяльності, потоки доходів, ціннісні пропозиції, канали, ключові ресурси, відносини з клієнтами, структура витрат (Osterwalder, A., Pigneur, Y., & Tucci, C., 2005). Концептуальні засади побудови бізнес-моделей, які описані в праці О.Остервальдера та Ів Піньє, розглядають як опис того, як саме компанія збирається заробляти або вже заробляє гроші. Автори основне призначення бізнес-моделі вбачають у визначенні споживчої

цінності для різних груп сегментів, опису можливостей бізнесу, обґрунтуванні ресурсів для створення та просування цінності кінцевим клієнтам. Канва бізнес-моделі А.Остервальдера та Ів Піньє є найбільш застосованою в іноземних стартапах (Osterwalder A., 2013). Модель допомагає знайти проблемні місця, виявити нові точки зростання, відстежувати взаємозв'язок бізнес-процесів та змінювати відносини між ними для підвищення ефективності бізнесу.

Як бачимо, лейтмотив цього інструменту – отримання прибутку, збільшення прибутковості, зменшення витрат. Тобто, це інструмент, який покликаний максимально ефективно використовувати наявні ресурси для отримання прибутку.

На нашу думку, СП має значні особливості, які вимагають іншого підходу до створення бізнес-моделі нового підприємства або розвитку вже діючого СП. Діяльність СП – це в першу чергу про місію, про соціальний ефект. Без відповіді на питання «Який вплив/соціальний ефект має це соціальне підприємство?» – ця організаційна форма перетворюється у традиційне підприємництво з його основним принципом діяльності задля отримання прибутку.

Однією із ознак СП є особливості бізнесового планування, яке має на меті потрійний результат діяльності «Прибуток, Люди, Планета» – англ. «PPP» – Profit, People, Planet). У 1994 році Джон Елкінгтон представив концепцію потрійного результату (Elkington, J., 1994), щоб перевести бізнес-систему з фокусу фінансового обліку на більш комплексний підхід, який оцінює вплив і успіх. Завдяки теорії потрійного результату та її застосуванню підприємства почали визнавати зв'язок між соціальним добробутом, здоров'ям навколишнього середовища та фінансовим успіхом і стійкістю організації, а не тільки зосереджувалися на отриманні прибутку.

Як пояснює Джон Елкінгтон, «потрійний результат — це система сталого розвитку, яка розглядає соціальний, екологічний та економічний вплив компанії». «Початкова ідея полягала в тому, щоб (...) заохочувати бізнес відстежувати та управляти економічною (не лише фінансовою), соціальною та екологічною доданою (або знищеною) вартістю» (Elkington, J., 1997). Це коротко пояснює, що означають ці 3 «PPP»: соціальний, екологічний та економічний вплив.

СП може поєднувати різні типи діяльності в різних комбінаціях, наприклад, СП, яке працевлаштовує вразливі групи населення, також генерує прибуток для фінансування соціальних проєктів. Тип діяльності соціального підприємства безпосередньо впливає на формування його сегментів споживачів.

Для візуалізації та аналізу бізнес-моделей СП ми пропонуємо адаптовану версію інструменту канви бізнес-моделі Остервальдера (рис.3.2.), яка може бути використана для стратегічного планування, оцінки фінансової життєздатності та соціального впливу СП. Бізнес-модель в такому форматі допоможе підприємцям та інвесторам зрозуміти, як соціальний ефект інтегрується в бізнес-процеси і де саме відбувається баланс між соціальними та економічними цілями.

На відміну від традиційної канви Остервальдера, наша модель має альтернативний підхід, виокремлюючи соціальний вплив як важливий елемент бізнес-моделі СП (відображено *курсивом* на рис. 3.2 Додаток Д). Такий підхід відображає специфіку СП, де соціальна цінність є первинною, а економічна стійкість – засобом її досягнення.

Ключовим елементом у розробці бізнес-моделі для СП є бажаний соціальний вплив – конкретний результат, якого прагне досягти СП, вирішуючи певні соціальні, економічні чи екологічні проблеми. Це той соціальний ефект, який буде мати СП, та проблема, яку вирішує таке підприємство, це місія, яку має нести СП (Гуцол, Д., & Якімова, Н., 2023).

Оцінка соціального впливу є систематичним процесом, який дає змогу виміряти ефективність діяльності підприємства, ідентифікувати сильні та слабкі сторони, а також коригувати стратегію розвитку. Систему показників соціального впливу складають як кількісні (наприклад, кількість людей, яким надана допомога, кількість працевлаштованих осіб), так і якісні (наприклад, зміна соціальних норм, підвищення рівня довіри) показники, що відображають зміни в житті цільової аудиторії, досягнення соціальних цілей та ефективність використання ресурсів.

Особливу увагу слід приділяти оцінці людського капіталу.

Соціальні підприємства успішно поєднують соціальну місію з підприємницькою діяльністю. Бізнес-модель допомагає визначити, як саме

підприємство створює соціальну цінність і генерує дохід. На основі канви бізнес-моделі підприємства Остервальдера А., Піньє І. було запропоновано змістовне її наповнення для соціального підприємства. Традиційна бізнес-модель Остервальдера А., Піньє І. може бути адаптована до потреб соціальних підприємств шляхом додавання блоку, присвяченого оцінці соціального впливу та тематичному спрямуванню інших блоків на діяльність саме СП. Це допомагає більш чітко визначити, як підприємство досягає своїх соціальних цілей. Оцінка соціального впливу є невід'ємною частиною бізнес-моделі соціального підприємства. Вона дає змогу виміряти ефективність діяльності підприємства та вносити необхідні корективи в процесі діяльності підприємства.

3.2. Міжнародний досвід формування та розвитку соціального підприємництва у контексті повоєнного відновлення та розвитку людського капіталу України.

На сучасному етапі розвитку соціального підприємництва, пріоритетним є його ідентифікація. Організаційно-правова визначеність та інтеграція в систему державної структури. В умовах повоєнного відновлення особливої актуальності набуває питання нормативно-правового забезпечення діяльності соціальних підприємств, адже саме можливість чіткого законодавчого врегулювання визначає ефективність функціонування цього сектору.

Вивчення міжнародного досвіду створює можливість для формування в Україні власної моделі правового забезпечення СП, яка б ураховувала критичну необхідність повоєнного відновлення людського капіталу України.

Уряди багатьох країн визнають значний соціальний вплив соціального підприємництва на вирішення економічних та соціальних проблем. Проте законодавче врегулювання діяльності СП часто значно відрізняється.

В деяких країнах, де статус СП закріплений, врегульований та встановлює чіткі законодавчі рамки. Проте більшість країн адаптують вже наявні організаційно-правові форми для діяльності СП.

Існують відмінності у процедурах фінансування, державній підтримці та регулюванні, державних програмах стимулювання, нормативно-правовій базі та глибині інтеграції СП в економічну систему в різних державах. Найбільше уваги у розвитку СП приділяють Великобританія, Франція та Німеччина. У цих країнах гарно розгалужена система підтримки розвитку СП. Тут гарно діють податкове стимулювання, грантові програми та венчурні фонди соціального інвестування. Є країни, де розвиток СП відбувається за рахунок державно-приватного партнерства (наприклад, Канада, США та Швеція). Україна належить до списку країн, де СП тільки перебуває на шляху становлення та державного регулювання. Проте війна та інші виклики дали значний поштовх до його розвитку та активації.

У всьому світі зростає юридичне визнання соціальних підприємств. Протягом останніх двох десятиліть 16 країн ЄС (наприклад, Франція, Данія, Італія,

Люксембург та Іспанія) законодавчо урегулювали критерії належності до СП. Інші 11 країн ЄС цього розробили чітку політику чи стратегії для стимулювання розвитку та поширення СП (European Commission, 2020).

Соціальні підприємства активно працюють у широкому спектрі секторів, пропонуючи інноваційні рішення для вирішення економічних та соціальних проблем. Наприклад, соціальні підприємства допомагають вирішувати такі питання: демографічні зміни, пов'язані зі старінням населення (наприклад, Італія, Люксембург); зміна клімату; регіональний розвиток та відродження віддалених громад (наприклад, Словаччина, Іспанія); діяльність з догляду, освіта, розвиток громад, довкілля та енергетика, соціальне житло (наприклад, Франція), інтеграція мігрантів (наприклад, Франція, Іспанія). Вони також активно беруть участь у заходах з інтеграції на роботу (WISE, соціальні підприємства з інтеграції на роботу) (European Commission, 2020).

Законодавчі рамки, в яких працюють СП, мають не лише ідентифікуюче значення, а ще й виступають важливим фактором, що сприяють їхньому розвитку. Однією із найпоширеніших перешкод до розвитку СП є саме відсутність відповідної законодавчо закріпленої організаційно-правової господарювання.

На практиці соціальні підприємства використовують різні правові форми та правові статуси, що відображають їхні різноманітні підприємницькі підходи. Деякі з цих правових форм та статусів були розроблені спеціально для визнання соціальних підприємств та підтримки їхнього розвитку (наприклад, Франція, Люксембург або Словенія).

Соціальні підприємства є важливим і зростаючим компонентом соціальної економіки. Соціальні підприємства та організації соціальної економіки є важливими рушіями створення робочих місць і забезпечують приблизно 6,3% усіх робочих місць у Європейському Союзі (CIRIEC, 2017). Вони забезпечують річний економічний обіг у розмірі 2,3 млрд євро в Угорщині, 37,3 млрд євро в Італії, 3,5 млрд євро в Нідерландах та 3,3 млрд євро в Португалії (Європейська комісія, 2020). Як і інші організації соціальної економіки, соціальні підприємства використовують інноваційні підходи для досягнення певних соціальних цілей ефективніше, ніж суто

державні чи приватні суб'єкти сектору завдяки своїм новаторським бізнес-моделям, орієнтації на місцеві умови та знанням (OECD, 2013).

Потреба в правових рамках для соціальних підприємств часто оцінюється на основі національних регуляторних потреб та законодавчого контексту.

Наприклад, у Франції Закон про соціальну та солідарну економіку 2014 року визнає соціальні підприємства. Це юридичне врегулювання було стимульовано зростанням на початку 2000-х років нового покоління підприємців, які бажали довести, що економічну ефективність можна поєднувати із соціальними цілями, такими як соціальна справедливість (*entreprendre autrement*); процвітаюча соціальна економіка та екосистема, а також діяльність соціальних підприємств у сфері трудової інтеграції. Було запроваджено статус «солідарного підприємства соціальної корисності» або «соціально корисного солідарного підприємства» (*entreprise solidaire d'utilité sociale – ESUS*) та врегульовано їх правову форму. Така правова форма надає доступ до спеціальних схем підтримки та фінансування, таких як солідарні заощадження працівників (солідарне фінансування) та податкові пільги (European Commission, 2020).

У Данії розширенню правових рамок для соціальних підприємств на державному та місцевому рівнях сприяло прийняття Закону про зареєстровані соціальні підприємства у 2014 році. Закон 2014 року встановив добровільну систему реєстрації для соціальних підприємств, щоб допомогти їм отримати ширший доступ до потенційних клієнтів, інвесторів та партнерів. Реєстрація означала більшу видимість, що сприяло потенційним фіскальним стимулам та конкретній підтримці соціальних підприємств. Інструмент реєстрації також допоміг підтримати зміни у системах державного забезпечення, одночасно сприяючи необхідній ефективності та інноваціям для вирішення складних та дедалі різноманітніших потреб, що виникають у суспільстві (European Commission, 2019).

В Італії перший Закон про соціальні кооперативи, прийнятий у 1991 році, регулює загальні положення діяльності СП. Потребу в законодавстві висловили самі зацікавлені сторони. Крім того, в деяких регіонах (наприклад, Трентіно-Альто-Адідже) регіональні закони про соціальні кооперативи були введені до Закону 381

про соціальні кооперативи у 1991 році. Перші соціальні кооперативи в Італії були створені в 1960-х роках, тоді як закон був введений майже на 20 років пізніше. Коли було введено Закон про соціальні кооперативи, по всій країні вже діяло близько 500 соціальних кооперативів (Borzaga, Scalvini, 2021).

У Словаччині прийняття Закону 112/2018 про соціальну економіку та соціальні підприємства було зумовлене необхідністю визначити правовий статус СП з метою полегшення доступу до фінансування та підвищення довіри до них з боку громадськості. Згідно з цим Законом, соціальні підприємства вбудовані в ширший контекст соціальної економіки з чіткими умовами, які необхідно виконати, щоб бути визнаними «де-юре» соціальними підприємствами. Організації, що відповідають певним умовам, можуть подати заявку на отримання статусу «zareєстрованого соціального підприємства», завдяки якому вони можуть скористатися широким спектром заходів підтримки. Згідно із законом, соціальне підприємство не є окремою юридичною особою, а радше статусом, який можуть отримати різні юридичні особи, включаючи як некомерційні організації, так і звичайні підприємства. Більшість суб'єктів соціальної економіки можуть zareєструватися як соціальні підприємства (European Commission, 2020).

В Іспанії економічна криза 2008 року, політика жорсткої економії державних коштів, а також високий рівень безробіття та скорочення витрат держави загального добробуту були основними рушійними силами визнання концепції соціального підприємництва як частини соціальної економіки в Законі 5/2011 про соціальну економіку. Допоміжні структури, такі як програми соціального підприємництва та приватні ініціативи для заохочення соціальних ініціатив, виступили каталізаторами появи нових форм соціальних підприємств, де підприємці займаються економічною діяльністю з чіткими соціальними цілями та в рамках процесу прийняття рішень за участю громадськості (European Commission, 2020).

В інших країнах регулювання діяльності соціальних підприємств не було пріоритетом. За відсутності правових рамок, органи влади повинні визначити критерії, що ідентифікують соціальне підприємство.

Наприклад, у Нідерландах наразі немає спеціальної правової бази для соціальних підприємств. Відсутність спеціального законодавства для соціальних підприємств зумовлена давньою участю приватного сектору в наданні державних послуг та структурними реформами децентралізації (European Commission, 2019). Існуючі механізми підзвітності вважаються достатніми для моніторингу виконання компаніями соціальних місій та розподілу прибутку, частково завдяки нідерландській моделі зацікавлених сторін. Нідерландська модель визнає, що корпорації залежать від зацікавлених сторін. Рішення Верховного суду Нідерландів 1949 року, зазначало, що ради директорів компаній повинні діяти не лише в інтересах акціонерів. У 1971 році до Цивільного кодексу Нідерландів було внесено зміни, що відображають необхідність діяльності ради директорів діяти не тільки виключно з метою отримання прибутку, а ще й в інтересах всіх зацікавлених сторін компанії. Ця поправка підтвердила, що ради директорів повинні враховувати не лише інтереси акціонерів, а й інших зацікавлених сторін, включаючи, зокрема, працівників. Ці інтереси матеріалізуються через три дії: (1) впровадження чіткої місії зацікавлених сторін у фідучіарні обов'язки ради директорів, (2) надання цій місії зацікавлених сторін сили, одночасно створюючи відповідні механізми стримання та противаг, та (3) сприяння розвитку орієнтованого на інтереси зацікавлених сторін мисленню та середовищу (Christiaan de Brauw, Allen & Overy, 2020).

Також законодавство Нідерландів не надає податкових пільг або інші переваги для соціальних підприємств, які могли б підірвати рівні умови гри між соціальними та традиційними підприємствами. Незважаючи на відсутність національного законодавства, муніципалітети розробили плани дій та використали державні закупівлі для підтримки соціальних підприємств, коли відповідальність за деякі соціальні забезпечення було перенесено з національного на муніципальний рівень (OECD, 2019). Наприклад, Амстердам прийняв трирічний План дій щодо соціального підприємництва наприкінці 2015 року (Oetelmans, 2015). Цей План дій дав чітке визначення соціальних підприємств та окреслив 17 заходів, що допоможуть зрозуміти та виміряти екосистему соціального підприємництва та

покращити системи підтримки за допомогою різноманітних конкретних кроків, починаючи від проведення опитувань та отримання кількісних даних для вивчення переваг виділення муніципальних коштів на підтримку соціальних підприємств (Amsterdam Impact, 2017).

У Польщі діяльність суб'єктів господарювання, соціальних підприємств регулюються спеціальними правовими рамками для кожної організаційної форми. Загальноузгодженого правового визначення для соціальних підприємств немає, але воно було запроваджено на практиці. Національна програма розвитку соціальної економіки (KPRES) на 2019-2023 роки запровадила набір критеріїв для визнання соціальних підприємств. Вони визначаються як суб'єкти господарювання, які здійснюють економічну діяльність, спрямовану на реінтеграцію соціально вразливих груп; які повинні становити щонайменше 30% робочої сили. Крім того, статус соціального підприємства передбачає демократичне управління, обмеження розподілу прибутку (European Commission, 2020). KPRES також допомогла впорядкувати процеси розробки політики, пов'язані із соціальними підприємствами, шляхом розмежування обов'язків між національним та регіональним рівнями, що сприяло посиленню координації. У цьому відношенні політики можуть діяти для підтримки соціальних підприємств скоординованим чином, незважаючи на відсутність єдиної конкретної правової бази для соціальних підприємств в цілому.

Створення правового визначення соціальних підприємств може допомогти розподілити фіскальні витрати або надати їм податкові пільги, але закон не завжди потрібен. Фіскальні інструменти можуть стимулювати діяльність соціальних підприємств, водночас забезпечуючи позитивні соціальні результати та заощаджуючи державні ресурси. Важливо, щоб політики розуміли потенціал фіскальної політики як стимулу для доповнення правової бази для підтримки соціальних підприємств, а також низку доступних їм фіскальних інструментів (OECD, 2022). Ці інструменти є важливим способом підтримки соціальних підприємств навіть за відсутності правової бази або спеціального правового статусу для соціальних підприємств.

Як описано в таблиці 3.2 (Додаток Е), цільові країни надали соціальним підприємствам низку податкових та фіскальних пільг для сприяння їхньому розвитку.

Варто підкреслити, що європейські системи оподаткування соціальних підприємств базуються не лише на критеріях організаційно-правової форми діяльності суб'єкта господарювання, а в першу чергу на фактичному соціальному впливі діяльності соціальних підприємств. Ключовим орієнтиром є соціальний вплив, який підтверджується кількісними та якісними показниками: кількість створених робочих місць для вразливих груп, обсяги реінвестованих коштів, рівень охоплення бенефіціарів, показники екологічної або освітньої користі.

Окрім того, запровадження нормативної вимоги ESG-звітності створює міцну методологічну й правову платформу для вимірювання соціального впливу діяльності соціального підприємництва. У контексті України це означає: поєднання правового закріплення статусу соціального підприємства, системи оцінки соціального впливу і механізмів стимулювання — базується на міжнародно визнаних ESG-підходах і відкриває нові горизонти для сектору соціальної економіки в процесі повоєнного відновлення людського капіталу України.

Війна, яку розпочала Росія, стала справжнім випробуванням стійкості та єдності українського народу, а також каталізатором глибоких трансформацій у всіх сферах життя українців та економічних процесів в нашій державі. Серед руйнувань та втрат, Україна опинилася перед необхідністю не просто відбудувати зруйноване, а й створити нову, стійку та справедливую модель розвитку, що відповідає принципам ESG стратегії (Environmental, Social, and Governance - екологічні, соціальні та управлінські фактори). ESG є комплексним нефінансовим показником, що дає змогу оцінити діяльність компанії з точки зору її взаємодії з навколишнім середовищем, соціальної відповідальності та якості корпоративного управління. ESG-фактори враховують широкий спектр аспектів, включаючи вплив на екологію, відносини зі співробітниками, клієнтами, постачальниками та іншими зацікавленими сторонами, а також етичність та прозорість бізнес-процесів.

За даними науковців соціальне підприємництво стає потужною стратегією для вирішення суспільних проблем і сприяння сталому економічному розвитку. В контексті відновлення та відбудови це особливо важливо. Соціальне підприємництво виходить за рамки звичайних бізнес-моделей, наголошуючи на суспільному впливі більше, ніж на фінансовій вигоді (Samuel Adams & Fanny Adams Quagraine, 2018). (Onileowo et al., 2022) вказують, що соціальне підприємництво, як і сталий розвиток, в першу чергу акцентують увагу на поліпшенні якості життя населення, об'єднуючи увагу до екологічних та соціальних впливів.

Соціальне підприємництво за своєю природою та ознаками відповідає принципам ESG, інтегруючи соціальні та екологічні цілі в свою бізнес-модель (Пісецька, Т., 2024).

Таблиця 3.3

SWOT-аналіз діяльності соціальних підприємств за принципами ESG стратегії

Фактори	Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)	Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Екологічні (Environmental)	Використання екологічно чистих технологій та сприяння сталому використанню та збереженню природних ресурсів.	Обмежений доступ до фінансування для впровадження екологічних інновацій. Недостатність інформаційного забезпечення щодо екологічної складової.	Зростання попиту на екологічно чисті продукти та послуги. Можливість залучення інвестицій у "зелені" проекти.	Зміна клімату та погіршення екологічної ситуації. Зростання цін на енергоресурси.
Соціальні (Social)	Спрямованість на вирішення соціальних проблем та створення соціальної цінності. Підвищення якості життя вразливих груп населення.	Обмеженість ресурсів та доступу до цільових груп населення. Недостатній рівень обізнаності суспільства про СП.	Зростання соціальної свідомості та готовності суспільства підтримувати соціальні ініціативи. Можливість залучення волонтерів та соціальних інвесторів.	Зростання соціальної нерівності та поляризації суспільства. Зміна демографічної ситуації.
Управління	Високий рівень прозорості та	Недостатній розвиток	Можливість залучення	Нестабільність

(Governance)	підзвітності. Етичне управління та залучення зацікавлених сторін.	інфраструктури підтримки соціального підприємництва. Обмежений доступ до професійних консультацій та навчання.	міжнародної допомоги та інвестицій. Розвиток державної політики підтримки соціального підприємництва.	законодавчого забезпечення та ризику корупції.
---------------------	---	--	---	--

Джерело: SWOT-аналіз підготовлений автором

Отже, в контексті реалізації ESG принципів соціальне підприємництво має значний потенціал для сприяння сталому розвитку України, особливо в умовах війни та післявоєнної відбудови. Підтримка та розвиток соціального підприємництва є важливим завданням для держави, бізнесу та громадянського суспільства. Інтеграція принципів ESG у діяльність соціальних підприємств сприятиме їх ефективному впливу на суспільство та навколишнє середовище.

3.3. Інституційно-правове забезпечення механізмів стимулювання розвитку соціального підприємництва у системі соціальної безпеки України

Сучасний світ характеризується швидкими змінами, що вимагають постійної адаптації. Глобальні трансформації відбуваються одночасно в кількох ключових сферах. Економічні зміни включають заходи, покликані скоротити викиди парникових газів (ПГ), що утворюються внаслідок людської діяльності, промисловості, технологічні – інтеграцію цифрового та матеріального світів, зокрема розвиток штучного інтелекту (ШІ). Геополітичні зміни зумовлені переходом від однополярного до багатополярного світового порядку, а соціальні – адаптацією суспільства до глибоких трансформацій і подекуди суперечливих цінностей.

Для України ці глобальні зміни посилюються ще й безпрецедентними наслідками війни, що триває з 2014 року. Якщо на початкових етапах бойові дії мали локальний характер, то з 24 лютого 2022 року вони переросли у повномасштабну війну, що охопила всю територію країни. Це призвело до значних людських жертв, руйнування міст і сіл, величезної кількості поранень та найбільшого з часів Другої світової війни вимушеного переміщення населення як всередині країни, так і за її межі. В умовах цих викликів Україна змушена шукати шляхи відновлення та адаптації, враховуючи як національні реалії, так і глобальні тенденції.

У повоєнний період питання соціальної безпеки набуває в Україні особливого стратегічного значення. Необхідність інтеграції ветеранів і внутрішньо переміщених осіб, зростання кількості вразливого населення та осіб з інвалідністю, демографічні втрати, міграційні процеси формують нові вимоги та виклики до державної соціально-економічної політики. У цих умовах соціальне підприємництво виступає не лише як економічна модель, а як інструмент довгострокового зміцнення соціальної безпеки, що поєднує комерційну діяльність зі створенням позитивного соціального впливу. Водночас нормативно-правове забезпечення розвитку соціальних підприємств залишається фрагментованим, неоднозначним і таким, що не повністю відповідає потребам повоєнного відновлення та запиту населення.

Необхідність систематизації нормативної бази зумовлена тим, що саме законодавство визначає рамки стимулювання, соціальні пріоритети, масштаби підтримки, критерії соціальної інклюзивності, соціальні інновації, механізми фінансування та вимірювання соціального впливу. У країнах ЄС чіткі правові конструкції дозволили перетворити соціальне підприємництво на вагомий складовий елемент соціальної економіки та сталого розвитку, тоді як в Україні законодавче закріплення статусу соціального підприємства досі перебуває в процесі формування. Це ускладнює (а подекуди і унеможлиблює) реалізацію державної політики, стримує створення інструментів фінансового стимулювання та перешкоджає формуванню єдиних критеріїв соціального впливу та розвитку соціального підприємництва.

Наукові підходи до розуміння ролі соціальної безпеки та соціального підприємництва у воєнний і післявоєнний період ґрунтовно розроблені у працях З. Варналія, З.І. Галушки, О.А. Грішнєвої, В.В. Гурчкіної, Є.М. Лібанової, О.Ф. Новікової, Ю.М. Харазішвілі та інших. У роботах З. Варналія підкреслюється, що соціальна безпека — це не лише захист від ризиків, а й здатність суспільства створювати економічні та соціальні інститути, які забезпечують стійкість у ситуації невизначеності та війни (Varnalii Z., Mykytiuk O., Onysenko T., Rampukha I., 2025).

Галушка З.І., Нафус І.І. окреслюють визначення індикаторів соціальної безпеки, розглядаючи їх як основу для оцінки ефективності соціальної політики та моніторингу загроз людині в умовах кризових трансформацій (Галушка З.І., Нафус І.І. 2021).

Саме тому соціальне підприємництво, яке базується на поєднанні економічної вигоди та соціального впливу, стає одним із ефективних механізмів стабілізації та зміцнення соціальної безпеки.

Результати дослідження, наведені у статті З. Варналія та співавторів, формують цілісне уявлення про сучасні загрози соціальній безпеці працівників українських підприємств та засоби їхньої адаптації в умовах війни і повоєнного відновлення. Найсуттєвішим зовнішнім чинником дестабілізації соціальної безпеки є повномасштабна війна, яка одночасно руйнує інфраструктуру і навколишнє середовище, економічну стабільність і психологічний стан працівників. Це

підтверджує, що соціальна безпека має інституційний характер і потребує не лише механізмів соціального захисту, а й створення стійких соціально-економічних структур, здатних підтримувати працівників у кризових ситуаціях.

Автори роблять висновок, що у контексті війни функції держави щодо забезпечення соціальної безпеки частково переходять до підприємств та інших суб'єктів економічної діяльності. Корпоративна соціальна відповідальність розглядається як ключовий внутрішній механізм пом'якшення ризиків, що в свою чергу дає підстави трактувати її як складову системи соціальної безпеки. Таке розуміння безпосередньо корелює з природою соціального підприємництва, яке також поєднує економічні інструменти з вирішенням соціальних проблем та створенням соціального впливу.

Зміна характеру загроз у воєнний час – (наприклад, у мирний час важливий пріоритет – регулярна виплата заробітної плати, а у воєнний час серед пріоритетів домінує фізична безпека) – свідчить про необхідність адаптивних інституцій. Саме соціальні підприємства та підприємства з розвиненою системою корпоративної соціальної відповідальності демонструють здатність забезпечувати підтримку працівників у формах, що виходять за межі традиційних соціальних гарантій: психологічна допомога, евакуаційні заходи, соціальні послуги, пріоритет у працевлаштуванні вразливих груп населення. Це зміцнює людський капітал, які є базовими компонентом соціальної безпеки.

У роботах О. Грішнкової наголошено на визначальній ролі людського капіталу як основи економічного розвитку та соціальної захищеності суспільства (Харазішвілі, Ю. М., & Грішнова, О. А., 2018; Грішнова, О. А., & Харазішвілі, Ю. М., 2019). Цей підхід дозволяє визначити, що соціальне підприємництво є не просто інноваційною бізнес-моделлю, а інструментом відновлення та розвитку людського капіталу України, зокрема в умовах втрат та ризиків, спричинених війною. У працях О. Новікової соціальна безпека подається як системне явище, що включає економічні, правові та інституційні елементи. Як вказує О. Новікова з авторами: «Проблеми соціальної безпеки людини розглядаються як стратегічні пріоритети в різних сферах життя, включаючи безпекову, соціальну, економічну, екологічну,

інформаційну, медичну, освітню, трудову та інші сфери. Необхідно забезпечити, щоб соціальне забезпечення, як одна зі складових національної безпеки, було головним пріоритетом державної соціальної політики» (Новікова О.Ф. 2024). Відповідно, нормативно-правове забезпечення соціальних підприємств необхідно розглядати через призму їхнього внеску в стабілізацію соціальних ризиків, формування соціальної безпеки та забезпечення сталого розвитку людського капіталу.

Емпіричні дані у роботі З. Варналія та ін. про вплив соціальної безпеки на продуктивність працівників також аргументують необхідність законодавчого стимулювання соціальних підприємств, які інтегрують соціальні та економічні функції. Це дозволяє стверджувати, що сучасна система соціальної безпеки України потребує інституційного посилення, а соціальне підприємництво – за наявності належного нормативно-правового забезпечення – здатне відіграти стратегічну роль у зміцненні соціальної стійкості в умовах війни та відбудови.

Згідно з дослідженням Всесвітнього економічного форуму, у світі налічується приблизно 10 мільйонів соціальних підприємств, які забезпечують роботою понад 200 мільйонів осіб, що становить 6% усього зайнятого населення. Їхній сукупний річний оборот перевищує 2 трильйони доларів США, що є більшим за обсяги модної індустрії або рекламного бізнесу (World Intellectual Property Organization, 2024).

Соціальні підприємства відіграють ключову роль у розширенні можливостей для соціально вразливих груп, оскільки частіше надають робочі місця та керівні посади саме таким особам.

Дослідження, проведені у Великій Британії, свідчать, що соціальні підприємства забезпечують вищу якість робочих місць порівняно з традиційним бізнесом (British Council & Social Enterprise UK, 2022). Вони частіше пропонують гідну оплату праці, можливості для навчання, залучають працівників до процесу ухвалення рішень і мають нижчий рівень плинності персоналу.

СП швидше впроваджують інновацій, ніж традиційний бізнес. Впливають на зменшення нерівності, створення робочих місць і побудови більш інклюзивної

економіки. Враховуючи складну економічну та соціальну ситуацію в Україні, такі опції є ключовими.

У процесі дослідження основних факторів збереження людського капіталу та обґрунтування ефективних способів утримання працівників на підприємствах автори виокремлюють важливий фактор – надання більшої уваги соціальному пакету (Грішнова О.А., Дерев'янка С. 2024). Як свідчать результати проведеного дослідження, рівень задоволеності соціальним пакетом серед працівників різних категорій є досить низьким, особливо серед співробітників віком від 18 до 26 років.

Важливо, що СП якраз і набуває особливого значення, оскільки здатне пропонувати інноваційні підходи до створення більш привабливих умов праці, що враховують соціальні, економічні та екологічні аспекти потреб працівників, адже досягнення соціального ефекту є першочерговим завданням.

За даними дослідження, яке здійснила експертна команда Громадської організації «Egalite International» в межах реалізації правового компоненту проекту «EU4Youth: розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні» сьогодні в Україні працюють близько 1000 підприємств, які можна віднести до соціальних (Каменко І. С., 2020).

В Україні немає законодавчого регулювання діяльності соціального підприємництва. Це в свою чергу проявляється в недостатній фінансовій підтримці та обмеженому доступі до ресурсів, що ускладнює ефективну реалізацію соціальних місій та розвиток соціальних підприємств. Окрім того, немає похідних понять, визначень, а, головне, механізмів регулювання діяльності.

Розвиток соціального підприємництва як одного із важливих інструментів повоєнного відновлення потребує не лише ініціатив соціальних підприємців, але й системної підтримки з боку держави. Ефективне функціонування соціальних підприємств можливе за умов наявності сприятливого правового поля, яке забезпечує чітке визначення їхнього статусу, механізмів державної підтримки та соціальних гарантій. Водночас в Україні нормативно-правове регулювання у цій сфері перебуває на етапі формування й досі не має цілісної законодавчої бази.

Нормативно-правовий вплив на соціальну безпеку можна реалізувати через розвиток соціального підприємництва, яке вирішує соціальні проблеми (безробіття, працевлаштування осіб з інвалідністю, ВПО, інші вразливі категорії), шляхом пільгового оподаткування та адміністративної підтримки. Ключовим є прийняття Закону України "Про соціальне підприємництво".

СП створюють робочі місця, забезпечуючи соціальну інклюзію, доступність соціальних послуг та інноваційність підходи до вирішення викликів, що безпосередньо впливає на розвиток людського капіталу, підтримуючи цілі сталого розвитку

Узагальнюючі наукові джерела, можемо запропонувати класифікацію ключових складових соціальної безпеки та напрями їх формування (таблиця 3.4. Додаток Є).

Запропонована класифікація демонструє, що вплив держави на соціальну безпеку не є прямим — він реалізується через нормативно-правове забезпечення, яке визначає умови формування та розвитку соціального підприємництва. Законодавчі рамки створюють підґрунтя для механізмів стимулювання, а ті — формують соціальний вплив, що виявляється у посиленні людського капіталу. Остаточним результатом є зміцнення соціальної безпеки держави, що є критично важливим у період війни та повоєнного відновлення.

Класифікаційна структура концептуально узгоджується з підходами З. Варналія щодо ролі інституцій у формуванні соціальної безпеки, підходами О. Грішнєвої щодо людського капіталу та позицією О. Новікової щодо соціальних ризиків і механізмів їх мінімізації.

Взаємозв'язок між соціальним підприємництвом та соціальною безпекою реалізується через низку механізмів впливу. Перший механізм пов'язаний із забезпеченням зайнятості вразливих категорій населення, що включає внутрішньо переміщених осіб, ветеранів бойових дій, осіб з інвалідністю та інших груп з обмеженими можливостями працевлаштування на відкритому ринку праці. За оцінками Національного інституту стратегічних досліджень, станом на кінець 2023 року в Україні налічувалося близько 5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб та

понад 3 мільйони людей з інвалідністю, значна частина яких потребує спеціальних умов для інтеграції у трудову діяльність (Національний інститут стратегічних досліджень, 2024).

Другий механізм впливу соціального підприємництва на соціальну безпеку реалізується через надання соціальних послуг населенню. В умовах обмеженості державних ресурсів соціальні підприємства здатні доповнювати систему державного соціального захисту, забезпечуючи доступ до послуг для категорій населення, які з різних причин не охоплені існуючими програмами. Особливої актуальності означений механізм набуває у контексті психологічної реабілітації постраждалих від війни, реінтеграції ветеранів та підтримки сімей військовослужбовців (Коваленко О., Микитюк О., 2024).

Третій механізм полягає у сприянні розвитку соціальних інновацій та впровадженню нових підходів до вирішення суспільних проблем. Соціальні підприємства виступають своєрідними лабораторіями для апробації інноваційних соціальних технологій, які у разі успішності можуть бути масштабовані та інтегровані у державну соціальну політику. Інноваційний характер діяльності соціальних підприємств дозволяє знаходити нестандартні рішення для складних соціальних проблем, що особливо актуально в умовах повоєнного відновлення (Бойда С., 2023).

Четвертий механізм пов'язаний із формуванням соціального капіталу та зміцненням соціальної згуртованості суспільства. Діяльність соціальних підприємств сприяє розвитку горизонтальних зв'язків між членами громади, підвищенню рівня взаємної довіри та солідарності. О.А. Грішнова підкреслює, що соціальний капітал є важливим чинником конкурентоспроможності підприємств та ефективності економічної діяльності в цілому, а його формування значною мірою залежить від наявності в суспільстві інституцій, орієнтованих на соціальну взаємодію та співпрацю (Грішнова О.А., 2001).

Пропонуємо структурні елементи механізму забезпечення політики стимулювання розвитку СП для зміцнення соціальної безпеки України в умовах війни та повоєнного відновлення, які вказані в таблиці 3.5 (Додаток Ж).

Комплекс структурних елементів механізму забезпечення політики стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні є інтегрованою системою взаємодії держави, соціальних підприємств, донорських та громадських інституцій, спрямованою на посилення соціальної безпеки у воєнний та повоєнний період. Він базується на принципі непрямого впливу держави через формування нормативно-правових і економічних умов, які стимулюють соціальні підприємства створювати робочі місця для вразливих груп населення, надавати соціальні послуги та розвивати соціальні інновації.

У контексті війни та повоєнного відновлення особливого значення набуває питання значущості та ваги соціальної цінності працевлаштування різних категорій вразливих груп населення. Якщо в мирний час соціальна політика та діяльність соціальних підприємств здебільшого орієнтувалася на підтримку традиційно вразливих верств населення (одинокі матері, багатодітні та малозабезпечені сім'ї, люди з інвалідністю від народження тощо), то в умовах війни та повоєнного відновлення до таких категорій додалися нові, які зумовлені безпосередньо впливом війни: ветерани, військовослужбовці, що отримали інвалідність, внутрішньо переміщені особи.

Працевлаштування ветеранів та осіб, які отримали інвалідність внаслідок воєнних дій, у воєнний та повоєнний період набуває особливої соціальної значущості через сукупність економічних, соціально-психологічних та політичних чинників.

По-перше, інтеграція таких осіб у зайнятість має безпосередній мультиплікативний економічний ефект. Оцінки SROI (англ. Social Return on Investment – метод оцінки соціальної рентабельності інвестицій) у програмах підтримки ветеранів демонструють, що вигоди від інтеграції часто значно перевищують витрати; зокрема, незалежні SROI-аналізи програм у Великій Британії показують високі коефіцієнти віддачі (приклад: SROI The Poppy Factory; Glasgow's Helping Heroes – SROI \approx £6.63 на £1 інвестицій) (The Poppy Factory, 2013).

По-друге, працевлаштування ветеранів має значимий психосоціальний ефект для осіб, що є критично важливим у післявоєнному відновленні. Повернення до

роботи забезпечує мотивацію, планування щоденного життя, соціальну підтримку, почуття корисності та необхідності – чинники, які знижують ризик депресії, маргіналізації, психічних розладів та пов’язаних із ними соціальних витрат. Наукові дослідження щодо працевлаштування ветеранів демонструють значне покращення психологічного стану ветеранів із посттравматичним стресовим розладом (Davis, L. L., Kyriakides, T. C., 2018), що підсилює аргумент на користь пріоритетності інвестицій в розвиток в тому числі соціального підприємництва із можливістю працевлаштування осіб, які постраждали від війни.

По-третє, розвиток соціального підприємництва із акцентом на підтримку осіб, які постраждали внаслідок війни, має потужний символічний та легітимізаційний вимір. У суспільстві, яке зазнало воєнних втрат, працевлаштування тих, хто безпосередньо захищав державу або постраждав у бойових діях, сприймається як форма публічного визнання та підтримки. Це соціальний капітал, який підкреслює соціальну згуртованість і має довгострокові соціально-політичні переваги, які суттєво впливають на соціальну стабільність.

Дослідження реінтеграції ветеранів та осіб, які постраждали внаслідок військових дій (International Organization for Migration IOM, 2023) в українському контексті підкреслюють, що швидке збільшення чисельності ветеранів вимагає системних рішень з працевлаштування саме через ризики соціальної дестабілізації й навантаження на сервіси.

По-четверте, методологічні підходи (зокрема SROI) дають змогу трансформувати соціальні результати у вимірювані величини для пошуку найбільш рентабельних проектів для інвестиції: “SROI перетворює соціальні результати у вартісні показники з метою порівняння вигід і витрат та відтворення логіки формування змін” (Social Value UK, 2012). Це дозволяє державному та приватному сектору обґрунтовано розподіляти обмежені ресурси під час повоєнного відновлення.

Окрім того, українська специфіка – значне збільшення чисельності ветеранів та концентрована потреба в реінтеграційних сервісах – підсилює практичну необхідність пріоритизації програм працевлаштування ветеранів та осіб з

інвалідністю внаслідок війни, ВПО. Аналітичні звіти та національні ініціативи рекомендують поєднання підтримки працевлаштування, професійної орієнтації та стимулів для роботодавців як найефективніший шлях зниження довгострокових соціальних витрат і пришвидшення економічного відновлення.

Як вказує Грішнова О. А., традиційна економічна криза та криза, що виникає через війну, не є однаковими з точки зору різних аспектів, криза воєнного часу є значно глибшою, довшою та складнішою, відрізняється причинами виникнення та економічними наслідками для підприємств. Серед іншого, вона має помітні відмінності і з позицій негативного впливу на людський капітал (Грішнова, Чубук, Стасюк, 2024). Тому повоєнне відновлення потребує інших методів вирішення економічних проблем.

У цьому контексті розвиток соціального підприємництва є одним із вирішальних чинників сталого відновлення, оскільки воно поєднує економічну ефективність з реалізацією соціальної місії. Соціальні підприємства, які забезпечують робочі місця для представників вразливих категорій (зокрема ветеранів та осіб з інвалідністю), виконують подвійну функцію: сприяють зменшенню навантаження на систему соціального захисту та стимулюють локальний економічний розвиток. Оцінка їх соціального впливу за допомогою інтегральних показників, таких як SROI, що враховує пріоритетність інклюзивних ініціатив у повоєнних умовах, дає змогу кількісно відобразити внесок таких підприємств у розбудову інклюзивного суспільства.

Одним із ключових структурних бар'єрів, що стримує розвиток соціального підприємництва, є відсутність чіткого нормативно-правового визначення його правового статусу. Це, у свою чергу, ускладнює доступ соціальних підприємств до системи державної підтримки — зокрема податкових пільг, грантів, субсидій та преференцій у сфері публічних закупівель. Така ситуація істотно обмежує можливості соціальних підприємств у розв'язанні актуальних соціальних та економічних проблем, знижуючи їхню результативність і стійкість у довгостроковій перспективі.

Наразі в Україні існують окремі нормативні акти, які дотичні до діяльності соціальних підприємств, зокрема: Цивільний кодекс України, Закон України «Про соціальні послуги», а також нормативні ініціативи на рівні місцевого самоврядування. Попри це, соціальні підприємства не мають визначеного правового статусу, який би дозволяв їм скористатися пільговими умовами оподаткування, доступом до державних і донорських програм підтримки або спеціального кредитування.

Становлення СП як активного суб'єкта повоєнного відновлення людського капіталу України значною мірою залежить від якості нормативно-правового регулювання та наявності дієвих механізмів державного стимулювання. Відсутність окремого закону про соціальне підприємництво, нечіткість статусу соціального підприємця, а також обмеженість доступу до інституційної підтримки створюють бар'єри для сталого розвитку сектора.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі на основі узагальнення результатів попередніх етапів дослідження визначено стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва у повоєнний період, сформовано пропозиції щодо удосконалення державної політики підтримки соціальної економіки, підсилення соціальної інклюзії, розвитку ветеранського бізнесу та підприємницьких ініціатив внутрішньо переміщених осіб. Здійснено систематизацію нормативно-правового забезпечення функціонування соціальних підприємств та їх ролі у зміцненні соціальної безпеки. На основі ідентифікованих механізмів впливу запропоновано структурно-логічну схему взаємодії елементів державної політики та діяльності соціальних підприємств, що відображає механізми формування соціальної цінності та сприяння відновленню людського капіталу. Запропонована схема виконує аналітичну функцію та може використовуватися для оцінювання напрямів удосконалення державної політики соціального підприємництва.

На сучасному етапі соціальне підприємництво в Україні розвивається переважно на засадах громадських ініціатив і локальних проєктів, що обмежує масштаби його впливу. Для переходу до системного рівня необхідне формування цілісної державної політики, спрямованої на створення сприятливого правового, фінансового та інституційного середовища. У цьому контексті важливим є впровадження нових форм державної підтримки, інвестиційних інструментів і механізмів оцінювання соціального ефекту, які б забезпечували сталість і підзвітність соціальних підприємств.

Досвід країн Європейського Союзу доводить, що ефективність соціального підприємництва значною мірою залежить від його правового статусу та податкового режиму. У більшості держав ЄС соціальні підприємства мають чітке нормативне закріплення, яке поєднує елементи правового визнання, державної реєстрації, системи звітності та податкових стимулів. При цьому преференції надаються не лише за формальною організаційно-правовою ознакою, а передусім за підтвердженням соціальним впливом діяльності. Такий підхід дозволяє одночасно стимулювати розвиток сектору та запобігати можливим зловживанням пільгами.

Для України доцільним є адаптування європейських моделей правового регулювання до національного контексту з урахуванням соціально-економічних реалій і цілей повоєнного відновлення. Важливим кроком у цьому напрямі може стати запровадження правової категорії “суб’єкт соціального впливу (ССВ)”, яка охоплюватиме не лише соціальні підприємства, а й інші економічні одиниці, діяльність яких спрямована на досягнення суспільно значущих результатів. Отримання такого статусу може надавати право на пільгове оподаткування, участь у державних і муніципальних програмах, а також публічне визнання соціального внеску.

Ключовою умовою функціонування зазначеної моделі має стати створення національної системи оцінки соціального впливу, що базуватиметься на міжнародних стандартах (ESG, SROI, B Impact Assessment). Це забезпечить об’єктивність і прозорість визначення рівня соціальної ефективності діяльності, стане основою для формування офіційного реєстру суб’єктів соціального впливу, а також дозволить органам державної влади розробляти цільові програми підтримки з урахуванням реального внеску підприємств у вирішення суспільних проблем.

Таким чином, розвиток соціального підприємництва в Україні у повоєнний період має спиратися на поєднання трьох ключових напрямів:

1. створення сприятливого нормативно-правового поля;
2. інституціоналізацію соціального підприємництва через надання спеціального статусу;
3. фінансово-податкове стимулювання на основі принципу соціальної ефективності.

Запровадження цих механізмів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності соціального підприємництва, залученню інвестицій, формуванню партнерств між державою, бізнесом і громадянським суспільством, а також забезпечить реалізацію потенціалу цього сектора як важливого інструменту соціально-економічної стабілізації та відновлення України.

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційної роботи на тему «Розвиток соціального підприємництва в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України» є теоретичне узагальнення та вирішення науково-практичного завдання щодо обґрунтування підходів до розвитку соціального підприємництва і підвищення його ролі як чинника зміцнення соціальної безпеки та відновлення людського капіталу України у повоєнний період. Отримані наукові, теоретичні та практичні результати дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. На основі систематизації та критичного аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових підходів узагальнено еволюцію трактувань категорії «соціальне підприємство» та виокремлено ключові змістовні акценти досліджуваного явища. Системне узагальнення та структурування характерних ознак соціального підприємництва, дало можливість сформувати розширений перелік його ідентифікаційних характеристик, зокрема: пріоритет соціальної місії; досягнення потрійного результату діяльності (Profit, People, Planet); інноваційність; етичність бізнесу; демократичне (партисипативне) управління; прозорість і публічна звітність; фінансова самостійність; принцип реінвестування прибутку; доступ до грантового та пільгового фінансування; організаційно-правова гнучкість. На цій основі визначено сутність та уточнено дефініцію соціального підприємництва як форми господарської діяльності, що інтегрує соціальну, економічну та екологічну складові й орієнтується на досягнення довгострокового суспільного ефекту. У контексті інституційного підходу обґрунтовано, що відсутність законодавчо закріпленого статусу соціального підприємства, з одного боку, забезпечує організаційно-правову гнучкість, а з іншого – обмежує доступ до системної державної підтримки та податкових стимулів.

2. Доведено, що соціальні підприємства здатні виконувати функції, критично важливі для повоєнного відновлення: створення робочих місць для ВПО, ветеранів та інших вразливих груп; забезпечення доступу до базових соціальних послуг; підтримка місцевих громад; стимулювання підприємницької активності на локальному рівні; залучення міжнародних грантів та імпаکت-інвестицій. У результаті

системного зіставлення напрямів діяльності соціального підприємництва зі стратегічними пріоритетами повоєнного відновлення та Цілями сталого розвитку ООН побудовано аналітичну матрицю відповідності соціального підприємництва всім 17 Цілям сталого розвитку із конкретизацією механізмів впливу та прикладами українських практик. Це підтверджує, що соціальне підприємництво не лише узгоджується з глобальними та національними стратегічними документами, а й може виступати практичним інструментом їх реалізації в умовах повоєнної трансформації.

3. На основі критичного аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень узагальнено сучасний методологічний інструментарій оцінювання соціального впливу соціального підприємництва та виявлено його ключові обмеження. На основі цього у дослідженні концептуалізується триєдина структура оцінки впливу соціального підприємництва, яка включає прямий економічний, непрямий мультиплікативний та соціальний ефекти. Такий підхід поглиблює теоретичне розуміння ролі соціальних підприємств як багатофункціональних суб'єктів відновлення, що одночасно формують економічну додану вартість, активізують суміжні галузі та сприяють підвищенню соціальної безпеки й якості людського капіталу. Важливим результатом розвитку концептуального підходу є адаптація методичного інструментарію оцінювання соціального впливу до умов повоєнного відновлення, з урахуванням нових масових категорій бенефіціарів (ветеранів, ВПО, осіб з інвалідністю та психологічними травмами).

4. На основі порівняльного аналізу сфери соціального підприємництва України з досвідом Великобританії та Німеччини визначено, що за умови стабільної екосистеми підтримки, навіть при використанні різних моделей правового регулювання соціальні підприємства можуть формувати значний внесок у ВВП, зайнятість та соціальну згуртованість. При цьому доведено, що вітчизняний сектор перебуває на початковому етапі інституційного становлення, характеризується фрагментарністю статистичних даних, домінуванням мікропідприємств, відсутністю законодавчо закріпленого статусу та низьким рівнем залученості до формалізованих механізмів вимірювання соціального впливу. Проведення емпіричного дослідження

на основі анкетування соціальних підприємств зафіксувало вплив воєнних чинників на їхню організаційну структуру, мотивацію, фінансові моделі та кадровий склад, що підтвердило адаптивний характер сектору соціального підприємництва в умовах воєнних шоків.

5. Здійснено комплексний аналіз впливу соціального підприємництва на вирішення соціальних і економічних проблем збереження та відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнної трансформації. Узагальнення емпіричних і статистичних даних засвідчило, що соціальні підприємства відіграють помітну роль у сферах освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, екології та зайнятості, а їх внесок у формування людського капіталу є стійким навіть за умов кризової нестабільності. Обґрунтовано авторську модифікацію методики Social Return on Investment – показника War-Adjusted Social Return on Investment (W-SROI), який адаптовано до умов воєнної економіки. Запропонований підхід дав змогу інтегрувати у кількісну оцінку соціального впливу як втрати, спричинені війною, так і підвищену суспільну значущість соціальних проєктів, що забезпечує більш реалістичне відображення соціально-економічної віддачі інвестицій. Апробація математичної моделі на прикладі соціального підприємства «Музей у темряві “03:00”» засвідчила її прикладну релевантність та продемонструвала високий рівень соціальної рентабельності навіть після коригування на воєнні ризики (W-SROI = 3,30).

6. Для обґрунтування ролі соціального підприємництва як чинника повоєнного відновлення у дослідженні розроблено авторську економіко-математичну модель оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнного розвитку, яка інтегрує прямий економічний, мультиплікативний та соціальний ефекти. Розрахунки на основі запропонованої моделі показали, що мультиплікатор соціального підприємництва для України становить 1,38, тобто кожна гривня інвестицій генерує 1,38 грн сукупного економічного ефекту. Інтегральний показник соціальної віддачі інвестицій (SROI) на рівні 3,28 підтвердив високу ефективність соціальних підприємств як інструмента перетворення фінансових ресурсів у соціально значущі результати.

Динамічне моделювання розвитку сектору засвідчило, що за базовим сценарієм кількість соціальних підприємств в Україні зросте з приблизно 1300 у 2025 році до 3000 у 2040 році, при цьому наслідки воєнного шоку 2022–2024 років мають тимчасовий характер із періодом повернення до базової траєкторії 5–7 років. Результати структурно-рівневого оцінювання впливу соціального підприємництва на повоєнне відновлення України показали, що сукупний економічний ефект соціального підприємництва зросте з 5,8 млрд грн у 2025 році до 29 млрд грн у 2040 році, а кумулятивний внесок сектору у потреби повоєнного відновлення становитиме до 1,25%, із домінуванням мікрорівня ефектів (55%) та значною роллю макроконтур (41%).

7. Запропоновано напрями розвитку партнерства між державою та соціальними підприємствами, які охоплюють інституційні, фінансово-економічні, освітньо-наукові та моніторингові механізми взаємодії. Розроблено адаптовану бізнес-модель соціального підприємства на основі канви Остервальдера, у якій соціальний вплив виокремлено як ключовий структурний елемент, а економічна діяльність розглядається як інструмент досягнення соціальної місії. Обґрунтовано, що застосування концепції потрійного результату (Profit–People–Planet) та інтеграція оцінки соціального впливу у бізнес-моделювання дає змогу підвищити стратегічну узгодженість діяльності соціальних підприємств і забезпечити їх довгострокову стійкість. Суттєвим науково-практичним результатом є обґрунтування доцільності введення поняття «суб'єкт соціального впливу» як узагальнюючої аналітичної категорії, що дає змогу методологічно структурувати сферу соціально орієнтованої економічної діяльності без створення нової організаційно-правової форми. Запропоноване визначення та система критеріїв ідентифікації суб'єктів соціального впливу формують концептуальну основу для створення Реєстру соціальних підприємств України та впровадження прозорих механізмів державної підтримки.

8. У ході дослідження ідентифіковано дві домінантні моделі державної політики щодо соціального підприємництва: модель законодавчого визнання та спеціального статусу соціального підприємства (Франція, Італія, Словаччина,

Словенія) і модель функціональної інтеграції без окремого правового статусу, засновану на критерії соціального впливу та механізмах підзвітності (Нідерланди, частково Польща). З метою визначення можливостей адаптації зарубіжних моделей до українських реалій, проведено SWOT-аналізу діяльності вітчизняних соціальних підприємств крізь призму ESG-стратегії, за результатами якого встановлено, що сильні сторони цього сектору пов'язані з його соціальною спрямованістю, інноваційними бізнес-моделями та прозорістю управління, тоді як ключовими обмеженнями залишаються недостатній доступ до фінансування, фрагментарність інфраструктури підтримки та регуляторна нестабільність. Водночас доведено наявність значного потенціалу зростання соціального підприємництва за рахунок «зелених» інвестицій, міжнародної допомоги та зростання суспільного попиту на соціально відповідальні рішення.

9. Побудовано класифікацію ключових складових соціальної безпеки та напрямів їх формування, що концептуально узгоджується з сучасними підходами до аналізу соціальної безпеки та розкриває місце соціального підприємництва як інструменту зміцнення економічної, трудової, соціально-психологічної, інституційної та інклюзивної складових безпеки. Розроблено структуру механізму забезпечення політики стимулювання розвитку соціального підприємництва для зміцнення соціальної безпеки України, у якій інтегровано нормативно-правові, фінансові, організаційні та аналітичні інструменти впливу на макро-, мезо- та мікрорівнях. У межах структури механізму систематизовано суб'єктів, а також методи, важелі, стимули та очікувані соціально-економічні ефекти, що дає змогу пов'язати розвиток соціального підприємництва з конкретними показниками результативності, зокрема зайнятістю вразливих груп, обсягом соціальних послуг, рівнем соціального капіталу та індикаторами соціальної безпеки.

Таким чином доведено, що соціальне підприємництво є важливим елементом системи соціальної безпеки суспільства і держави та одним із ключових чинників сталого повоєнного розвитку, що поєднує економічну ефективність із суспільною цінністю та довгостроковими інвестиціями в людський капітал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adams, C., Frost, G., & Webber, W. (2004). *Triple bottom line: A review of the literature*. In A. Henriques & J. Richardson (Eds.), *The triple bottom line, does it all add up?: Assessing the sustainability of business and CSR* (pp. 20–25). Earthscan.
2. Aldairany, S., Omar, R., & Quoquab, F. (2018). Systematic review: Entrepreneurship in conflict and post-conflict. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 10 (2), 361–383. DOI: <https://doi.org/10.1108/JEEE-06-2017-0042>
3. Alter, K. (2007). *Social enterprise typology*. Virtue Ventures LLC.
4. Amsterdam Impact (2017), *Social Entrepreneurship Action Programme: Progress Report*.
5. Arena, M., Azzone, G., & Bengo, I. (2015). Performance measurement for social enterprises. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26 (2), 649–672.
6. Arvidson, M., Fergus, L. & (2013) Valuing the social: The nature and controversies of measuring Social Return on Investment (SROI). URL: <https://url-shortener.me/6Q9S>
7. Austin J. E., Stevenson H. Wei-Skillern. (2006). Social and commercial entrepreneurship: The same, different or both? // *Entrepreneurship Theory and Practice*. – 2006. – Vol. 30(1), C. 1–22
8. Azmuk, N., Grishnova, O., & Kuklin, O. (2022). Digital employment: Ukraine's ranking in the global division of digital labour. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(43), 380–391. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3578>
9. B Lab. (n.d.). *About B Lab*. B Corporation. <https://www.bcorporation.net/en-us/movement/about-b-lab/>
10. Bansal, S., Garg, I., & Singh, S. (2023). Corporate social responsibility: Insights from COVID-19 and stakeholder theory. *Global Business and Organizational Excellence*, 42(6), 154-169.

11. Bertelsmann Stiftung. (2024). *German Social Entrepreneurship Monitor 2024 (DSEM)*. <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/founding-with-impact/project-news/german-social-entrepreneurship-monitor-2024-dsem>
12. Boguslavskyy, O., Gura, V., & Nikitina, T. Reviewing Transition Economies (1989-2021): Sustainable Reform Outcomes in Post-Socialist Countries. *European Journal of Sustainable Development*, 14(1), 198-214. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n1p198>
13. Bornstein D. How to change the world: Social entrepreneurs and the power of new ideas / D. Bornstein. – New York: Oxford University Press, 2007. – 358 p
14. Bornstein D., Davis S. *Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know?* (2010). – Oxford University Press. Kindle Edition, 2010. – C. 1. <https://ebin.pub/social-entrepreneurship-what-everyone-needs-to-know-0195396332-9780195396331-0195396340-9780195396348.html>
15. Borzaga, C. and G. Tallarini (2021), *Social Enterprises and COVID-19: Navigating Between*
16. Borzaga, C. and J. Defourny (2001), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge.
17. Bosma N. Global Entrepreneurship Monitor 2009 Global Report [Electronic resource] / N. Bosma, J. Levie. – Global Entrepreneurship Research Association (GERA), 2010. – 73 p. – Mode of access: www.gemconsortium.org/about.aspx?page=pub_gem_global_reports
18. Bosma N. Global Entrepreneurship Monitor 2009 Global Report [Electronic resource] / N. Bosma, J. Levie. – Global Entrepreneurship Research Association (GERA), 2010. – 73 p. – Mode of access: www.gemconsortium.org/about.aspx?page=pub_gem_global_reports
19. Bosma N. Global Entrepreneurship Monitor 2015 to 2016: Special Topic Report on Social Entrepreneurship [Electronic resource] / N. Bosma, Th. Schøtt, S. A. Terjesen, P. Kew. – 2016. – Mode of access: <https://ssrn.com/abstract=2786949>
20. British Council & Social Enterprise UK. (2022). *The Global State of Social Enterprise*. chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/more_in_common_global_state_of_social_enterprise.pdf

21. Building blocks for Ukraine's recovery and long-term reconstruction: Annual Report 2024 / World Bank Group. 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/urtf/overview>

22. Bundesministerium der Finanzen. (2023). *SIGU-Strategie: Strategie zur Stärkung der Finanzbeziehungen* chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.bmfr.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/s/230912-sigustrategie-download.pdf?__blob=publicationFile&v=4

23. Cherenko, L. (2024, November 27). *Measuring poverty in the conditions of war in Ukraine* (Note). Paper presented at the Economic Commission for Europe Conference of European Statisticians Workshop on Harmonization of Poverty Statistics, Geneva, Switzerland. United Nations Economic Commission for Europe. https://unece.org/sites/default/files/2024-11/_W_Multidimensional%20poverty_Ukraine%20UNICEF_paper.pdf

24. Christiaan de Brauw, Allen & Overy (2020), *The Dutch Stakeholder Experience*, <https://corpgov.law.harvard.edu/2020/08/02/the-dutch-stakeholder-experience/>

25. CIRIEC (2017), *Recent evolutions of the Social Economy in the European Union*, http://www.ciriec.uliege.be/wpcontent/uploads/2017/10/RecentEvolutionsSEinEU_Study2017.pdf.

26. Cone Communications. (2017). *Global CSR study*. <https://www.conecomm.com/global-csr-study>

27. Davis, L. L., Kyriakides, T. C., Effect of Evidence-Based Supported Employment vs Transitional Work on Achieving Steady Work Among Veterans With Posttraumatic Stress Disorder [Электронный ресурс]. – URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5875356/>.

28. Dees, J. G. (1998). *The meaning of social entrepreneurship*. Stanford University, Graduate School of Business. <https://entrepreneurship.duke.edu/news-item/the-meaning-of-social-entrepreneurship/>
29. Defourny, J., & Nyssens, M. (2017). Fundamentals for an International Typology of Social Enterprise Models. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28(6), 2469–2497. <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9884-7>
Difficulty and Resilience, <https://doi.org/10.5947/jeod.2021.004>.
30. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. (2015). *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2767/85609>
31. Dobrohorska, S. Reintegrating Ukraine’s Veterans. April 2025. [Електронний ресурс]. – URL: https://www.gmfus.org/sites/default/files/2025-04/Dobrohorska_Ukraine%20Veterans_Report.pdf.
32. Elkington, J. (1994) Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development. *California Management Review*, 36, 90-100. <http://dx.doi.org/10.2307/41165746>
33. Elkington, J. (1994). Toward the sustainable corporation: Win–win–win business strategies for sustainable development. *California Management Review*, 36(2), 90–100. <https://doi.org/10.2307/41165746>
34. Elkington, J., (1997) “Cannibals with Forks: the Triple Bottom Line of 21st Century Business”, Capstone, https://books.google.com.ua/books/about/Cannibals_with_Forks.html?id=dIJAbIM7XNcC&redir_esc=y
35. Epstein, M., & Yuthas, K. (2014). *Measuring and improving social impacts: A guide for nonprofits, companies, and impact investors*. Oakland, CA: Berrett-Koehler Publishers.
36. EU Social Economy Gateway: official website / European Commission. URL: <https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/>

37. Euclid Network. (2025, July 21). *European Social Enterprise Monitor 2023–2024*. <https://knowledgecentre.euclidnetwork.eu/2025/07/21/european-social-enterprise-monitor-2023-2024/>
38. European Commission (2020), *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report*, Publications Office of the European Union, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>.
39. European Commission (2020), *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Updated report France*, <https://europa.eu/!Qq64ny>
40. European Commission.Growth. Sectors of the Social economy in the EU: Social enterprises. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en
41. Feber, D., Granskog, A., Lingqvist, O., & Nordigården, D. (2020, October 21). *Sustainability in packaging: Inside the minds of US consumers*. McKinsey & Company. <https://www.mckinsey.com/industries/packaging-and-paper/our-insights/sustainability-in-packaging-inside-the-minds-of-us-consumers#/>
42. Flammer, C., Giroux, T., & Heal, G. (2024). Blended Finance. *NBER Working Paper* No. 32287. National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w32287>
43. Global Entrepreneurship Research Association. (2025). *Global Entrepreneurship Monitor: 2024/2025 global report* <https://www.gemconsortium.org/report>
44. Global Impact Investment Network. 2022. URL: <https://thegiin.org/the-network>
45. Grishnova O., Chubuk L., Stasiuk K. Vyzhyvannia postrazhdalykh vid viiny pidpriemstv i zberezhennia liudskoho kapitalu: zakhody adaptatsii. Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky. 2024. Vypusk 1 (48). S. 62-77. URL: <https://doi.org/10.17721/tppe.2024.48.7>.
46. Grishnova, O. & Kopylov, D. V. (2023). Peculiarities of personnel engagement and retention in conditions of war and digitalization of labor. *Theoretical and Applied Economics*, 2(47), 35–48.

47. Grishnova, O., & Markovets, D. (2024). Digitalization of corporate human capital development: trends, challenges, efficiency (on the example of consulting companies). *Academic Notes of KROK University*, 1(73), 28-39.
48. Grishnova, O., Cherkasov, A., & Brintseva, O. (2019) Transition to a new economy: transformation trends in the field of income and salary functions. *Problems and Perspectives in Management*, 17(2), 18–31. [https://doi.org/10.21511/ppm.17\(2\).2019.02](https://doi.org/10.21511/ppm.17(2).2019.02)
49. Gura, V., Komakha, L. State policy of Ukraine’s European integration and its impact on the innovative development of social entrepreneurship. *Public policy and administration*, Vol. 24 No. DOI: <https://doi.org/10.13165/VPA-25-24-2-07>
50. Hehenberger, L., Harling, A. M., & Scholten, P. (2013). A practical guide to measuring and managing impact. European Venture Philanthropy Association (EVPA). Internet access: <http://www.oltreventure.com/>
51. IMPACT Initiatives & REACH. (2024). *Ukraine Multi-Sector Needs Assessment (MSNA) 2024: Food Security and Livelihoods findings*. https://fscluster.org/sites/default/files/2024-09/MSNA%202024_Food%20Security%20and%20Livelihoods%20Findings_REACH_WFP_10092024.pdf
52. International Organization for Migration. (2023, November). The social reintegration of veterans in Ukraine with a special focus on the inclusivity of particularly vulnerable veterans and the role that veterans’ organizations can play in building inclusivity. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_eng.pdf
53. International Organization for Migration. (2025). *Veteran profiles and reintegration challenges in Ukraine* (March 2025). IOM. https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Veteran%20Profiles%20and%20Reintegration%20Challenges%20in%20Ukraine_March_2025.pdf
54. Mair, J., & Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight // *Journal of World Business*. Vol. 41, C. 36–44.
55. Mair, J., Battilana, J., & Cardenas, J. (2020). Financing Social Enterprises Serving Base-of-the-Pyramid Markets. *Journal of Business Ethics*, 162(3), 621–640. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04500-0>

- https://www.researchgate.net/publication/381896357_Financing_Social_Enterprises_Serving_Base-of-the-Pyramid_Markets_Towards_an_Integrative_Financing_Model
56. MarketingProfs. (2013). *Consumers prefer brands associated with good causes*. <https://www.marketingprofs.com/charts/2013/10966/consumers-prefer-brands-associated-with-good-causes>
 57. McLennan, J. F. (2004), *The Philosophy of Sustainable Design* https://www.researchgate.net/publication/312498123_The_Philosophy_Of_Sustainable_Design
 58. Millar, R. & Hall, K. (2013). Social Return on Investment (SROI) and performance measurement: The opportunities and barriers for social enterprises in health and social care. *Public Management Review*, 15(6), 923–941. DOI: <https://doi.org/10.1080/14719037.2012.698857>
 59. Muhula, S., Okaro, S., Mallett, A., Olsen, S., Ojok, M., Patrick, T., Mou, A. A., & Kumar, S. (2025). The impact and social return on investment (SROI) of health-workforce training in fragile, conflict-affected settings — a study of the Maridi Health Sciences Institute (MHSI) in South Sudan. *Journal of Public Health and Emergency*, 9, 22. DOI: <https://doi.org/10.21037/jphe-24-112>
 60. Nicholls A. (2006). Playing the field: A new approach to the meaning of social entrepreneurship// *Social Enterprise Journal*. – 2006. – Vol. 2(1), C. 1–5.
 61. Nicholls A. (2006). Playing the field: A new approach to the meaning of social entrepreneurship// *Social Enterprise Journal*. – 2006. – Vol. 2(1), C. 1–5.
 62. Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2012). A guide to Social Return on Investment (SROI). SROI Network. URL: <https://url-shortener.me/6Q9M>
 63. Novikova, O., Pankova, O., Lepa, V., & Kasperovych, O. (2024). Building Human Social Security in Wartime: Lessons from Internally Displaced Persons in Ukraine. *Individual & Society/Clovek a Spolocnost*, 27(2). DOI: <https://doi.org/10.31577/cas.2024.02.629>.
 64. O. Grishnova, I. Kondratiuk (2024) SYSTEM OF INDICATORS FOR ASSESSING THE EFFICIENCY OF USING THE NEWEST TECHNOLOGIES IN

HUMAN CAPITAL MANAGEMENT. Publishing House “Baltija Publishing”, 2024, 444-449, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ismaitm.lv/wp-content/uploads/INFORMATION_TECHNOLOGIES_AND_MANAGEMENT_2024_%D0%905.pdf

65. O. Naumova, M. Naumova. (2024) SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND GREENWASHING: AN ANALYSIS OF SUFFICIENT CONSUMPTION IN THE FASHION INDUSTRY - Economics, Finance and Management Review, 2024 DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-1-16>

66. OECD (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship*, OECD, https://www.oecdilibrary.org/industry-and-services/boosting-social-entrepreneurship-and-social-enterprisedevelopment-in-the-netherlands_4e8501b8-en.

67. OECD (2022), *Designing Legal Frameworks for Social Enterprises: Practical Guidance for Policy Makers*, Local Economic and Employment Development (LEED), OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/172b60b2-en>.

68. OECD (2022). *Scaling up blended finance in developing countries*. OECD Publishing, Paris. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/11/scaling-up-blended-finance-in-developing-countries_4d47ff2c/2fb14da0-en.pdf

69. Oetelmans, E. (2015), *Actieprogramma Sociaal ondernemen 2015-2018*, https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/867586/actieprogrammasociaalondernemenamsterdam_2015-2018_2.pdf.

70. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), “Protection of Civilians in Armed Conflict—December 2024,” January 7, 2024, Link. The actual figures are expected to be higher; however, the receipt of information and reports is a challenge under current circumstances, and many reports are still pending verification. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-01/Ukraine%20->

%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28December%20%202024%29_ENG_1.pdf

71. Onileowo, T. T., Muharam, F. M., & Ramily, M. K. (2022). Financial structure and business development in Southwest Nigeria. *Journal of Hunan University Natural Sciences*, 49(10), 197–203. <https://doi.org/10.55463/issn.1674-2974.49.10.21>

72. Onileowo, T. T., Muharam, F. M., & Ramily, M. K. (2022). Financial structure and business development in Southwest Nigeria. *Journal of Hunan University Natural Sciences*, 49(10), 197–203. <https://doi.org/10.55463/issn.1674-2974.49.10.21>

73. Onwuka E., Ugwu, K. E., Itoya, J., & Okeke, N. M. (2015). Investigating the relationship between entrepreneurship development and poverty reduction in rural communities in Edo State, Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 3, 112–120. URL: http://www.researchgate.net/profile/Ebele_Onwuka2/publication/282443028_Investigating_The_Relationship_Between_Entrepreneurship_Development_And_Poverty_Reduction_In_Rural_Communities_In_Edo_State_Nigeria/links/561031d508ae0fc513f0d698.pdf

74. Onwuka E., Ugwu, K. E., Itoya, J., & Okeke, N. M. (2015). Investigating the relationship between entrepreneurship development and poverty reduction in rural communities in Edo State, Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 3, 112–120. URL: http://www.researchgate.net/profile/Ebele_Onwuka2/publication/282443028_Investigating_The_Relationship_Between_Entrepreneurship_Development_And_Poverty_Reduction_In_Rural_Communities_In_Edo_State_Nigeria/links/561031d508ae0fc513f0d698.pdf

75. Osterwalder A. (2013) *Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers* / Alexander Osterwalder, Yves Pigneur. –John Wiley and Sonsp, 2013. – 408 p.

76. Osterwalder, A., Pigneur, Y., & Tucci, C. (2005). Clarifying Business Models: Origins, Present, and Future of the Concept. *Communications of the Association for Information Systems*, 16, pp-pp. <https://doi.org/10.17705/1CAIS.01601>

77. Peredo, A. M., & McLean, M. (2006). Social entrepreneurship: A critical review of the concept. *Journal of World Business*, 41(1), 56–65

78. Prodius, O. I., Neikov, S. O., & Slavenko, Ye. A. (2024). Social entrepreneurship and its role in inclusive economic development. *Economics: Time Realities*, (4)(74), 81–88. <https://doi.org/10.15276/ETR.04.2024.9>
79. Quaye, D., & Mensah, I. (2019). Marketing innovation and sustainable competitive advantage of manufacturing SMEs in Ghana. *Management Decision*, 57(7), 1535–1553. <https://doi.org/10.1108/MD-08-2017-0784>
80. Radović-Marković, M., & Živanović, B. (2019). Fostering green entrepreneurship and women's empowerment through education and banks' investments in tourism: Evidence from Serbia. *Sustainability (Switzerland)*, 11(23). <https://doi.org/10.3390/su11236826>
81. Radović-Marković, M., & Živanović, B. (2019). Fostering green entrepreneurship and women's empowerment through education and banks' investments in tourism: Evidence from Serbia. *Sustainability (Switzerland)*, 11(23). <https://doi.org/10.3390/su11236826>
82. Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): Ukraine / World Bank, European Commission, United Nations. February 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
83. Samuel Adams & Fanny Adams Quagraine, 2018. «Подорож у підприємництво: доступ і виклики молоді Гани», Міжнародний журнал бізнесу та економіки, Школа розвитку менеджменту, Університет Фен Чіа, Тайчжун, Тайвань, том. 17(3), сторінки 239-253. - Режим доступу: <https://ideas.repec.org/a/ijb/journal/v17y2018i3p239-253.html>
84. Saval Morera, T., Solorsano-Garcia, M., & Guzman, C. (2024). Responding to social entrepreneurship identity ambiguities: Examining the role of participatory governance. *European Business Review*, 36(2), 154–176. <https://doi.org/10.1108/EBR-04-2023-0099>
85. Schumpeter, J. A. (2011). *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsyклу* [The theory of economic

development: A study of profits, capital, credit, interest, and the economic cycle] (V. Starka, Trans.). Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia.

86. Schwab Foundation for Social Entrepreneurship & World Economic Forum. (2024). *The state of social enterprise: A review of global data 2013–2023*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/the-state-of-social-enterprise-a-review-of-global-data-2013-2023>

87. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2025). *Ustawa z dnia 2025 r. (Dz.U. 2025 poz. 178)*. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20250000178>

88. Shvets, D. Ye. (2015). Partysypatyvna model upravlinnia v systemi vyshchoi osvity [Participative model of management in the system of higher education]. *Humanitarian Bulletin of ZDIA*, 63, 229–256.

89. Snowden, M., Towns-Andrews, L., Halsall, J. P., Oberoi, R., & Mswaka, W. (2024). Integrating social policy perspectives into entrepreneurship education: Insights from India. *Entrepreneurship Education*, 7, 237–262. <https://doi.org/10.1007/s41959-024-00125-6>

90. Social Business Initiative. (2017). *Каталог соціальних підприємств України 2016–2017*. https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/kataloh-sotsial-nykh-pidpriemstv-ukrainy-2016-2017-rr/

91. Social Economy Action Plan / European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1537&langId=en>

92. Social Economy Action Plan: Implementation and Monitoring / European Commission. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/eu-employment-policies/social-economy-and-inclusive-entrepreneurship/social-economy-action-plan_en

93. Social Enterprise NL. (2024). *Social Enterprise Monitor 2024*. <https://social-enterprise.nl/en/publicatie/social-enterprise-monitor-2024/>

94. Social Enterprise UK. (2024). *Social Enterprise Barometer: February 2024*. <https://www.socialenterprise.org.uk/seuk-report/social-enterprise-barometer-february-2024/>

95. Social Entrepreneurship Netzwerk Deutschland e.V. (SEND). (2024). *Deutscher Social Entrepreneurship Monitor (DSEM) 2024*. Bertelsmann Stiftung; SAP. <https://www.send-ev.de/dsem>
96. Social Value International. (2012). Guide to SROI. URL: <https://www.socialvalueint.org/guide-to-sroi>
97. Social Value UK. (n.d.). SROI guide impact map – worked example. URL: <https://socialvalueuk.org/resources/sroi-guide-impact-map-worked-example/>
98. Social Value UK. A guide to Social Return on Investment (SROI). – London: Social Value UK, 2012. – 72 p.
99. Sserwanga, C., Tumwebaze, I. K., & Nakijoba, S. (2014). Social entrepreneurship and post-conflict recovery in Uganda. *Journal of Enterprising Communitie*, 8(4), 300–317. URL: https://www.researchgate.net/publication/280193853_Social_entrepreneurship_and_post_conflict_recovery_in_Uganda
100. Svinchuk, A. A., Kornetskyi, A. O., Honcharova, M. A., Nazaruk, V. Ya., Husak, N. Ye., & Tumanova, A. A. (2017). *Sotsialne pidpriemnytstvo: Vid idei do suspilnykh zmin* [Social entrepreneurship: From idea to social change]. TOV «PIDPRYIEMSTVO “VI EN EI”». Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. – К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017 – 188 с.
101. The Poppy Factory; Glasgow’s Helping Heroes. The Poppy Factory SROI Report [Електронний ресурс]. – URL: <https://socialvalueuk.org/wp-content/uploads/2017/04/Poppy-Factory-SROI-Report.pdf>.
102. The social reintegration of veterans in Ukraine with a special focus on the inclusivity of particularly vulnerable veterans and the role that veterans' organizations can play in building inclusivity. November 2023. [Електронний ресурс]. – URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_eng.pdf.
103. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. February 2025. URL: chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf

104. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. February 2025. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf

105. Tracey, P., & Jarvis, O. (2007). Toward a theory of social venture franchising. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31(5), 667–685. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2007.00194>

106. Tzifakis N. Post-Conflict Economic Reconstruction Princeton University Encyclopedia Princetoniensis URL: <https://pesd.princeton.edu/node/586>

107. Uduji, Joseph Ikechukwu, Elda Nduka Okolo-Obasi, and Simplice A. Asongu. (2021). “Oil Extraction in Nigeria’s Ogoniland: The Role of Corporate Social Responsibility in Averting a Resurgence of Violence.” *Resources Policy* 70 (November 2020). <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101927> (дата звернення: 02.07.2024).

108. Ukraine Overview: Development news, research, data / World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>

109. Ukraine Recovery Conference 2025. URL: <https://www.urc-international.com/>

110. Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction and Reform Trust Fund (URTF) / World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/urtf/overview>

111. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

112. United Nations General Assembly. (2023). *Promoting the social and solidarity economy for sustainable development* (Resolution 77/281). <https://undocs.org/A/RES/77/281>

113. United Nations Industrial Development Organization. (n.d.). *Circular economy for industrial development in Ukraine: State of play*. <http://www.recpc.org/circular-economy/>

114. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2025). *Ukraine: Humanitarian needs and response plan 2025*. <https://humanitarianaction.info/plan/1271>
115. United Nations Sustainable Development Group. (2024). *Ukraine and United Nations Sustainable Development Cooperation Framework, 2025–2029*. https://unsdg.un.org/sites/default/files/2024-05/Ukraine_Cooperation_Framework_Results_Framework_2025_2029.pdf
116. United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations Development Programme. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications>
117. United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications>
118. Updated damage assessment finds \$524 billion needed for recovery in Ukraine over next decade / United Nations Development Programme (UNDP). 25.02.2025. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/updated-damage-assessment-finds-524-billion-needed-recovery-ukraine-over-next-decade>
119. Varnalii Z., Mykytiuk O., Onysenko T., Pampukha I. The social security system of individuals as the primary determinant of implementing the economic policies of entrepreneurial subjects. *ACADEMY REVIEW. Економіка та підприємництво*, 2025. VOL.2 (63). P.
120. Varnalii Z., Mykytiuk O., Onysenko T., Pampukha I. The social security system of individuals as the primary determinant of implementing the economic policies of entrepreneurial subjects. *ACADEMY REVIEW. Економіка та підприємництво*, 2025. VOL.2 (63). DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2137-2025-2-63-3>
121. Volosiuk, M., Kryvtsov, A., Vakhovych, I., Smolych, D., & Zalievska-Shyshak, A. (2025). The Role of Social Entrepreneurship in Advancing Economic Growth and Sustainability Amid Instability. *European Journal of Sustainable Development*, 14(2), 475. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p475>
122. World Bank Group. (2025). *Rapid assessment of damage and recovery needs (RDNA4) for Ukraine* (Report No. P180174-93c8e8c1-83a2-487d-aaec-a8435f9db418).

World Bank Group.

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052925103531065/pdf/P180174-93c8e8c1-83a2-487d-aaec-a8435f9db418.pdf>

123. World Economic Forum, Schwab Foundation for Social Entrepreneurship, & Global Alliance for Social Entrepreneurship. (2025). *State of Social Procurement: Insights on social procurement and supply chain resilience*. <https://initiatives.weforum.org/global-alliance-for-social-entrepreneurship/social-procurement>

124. World Economic Forum. (2025). *Rise Ahead Pledge*. <https://www.weforum.org/initiatives/rise-ahead-pledge>

125. World Intellectual Property Organization. (2024). *Global Innovation Index 2024: Special theme — Unlocking the promise of social entrepreneurship*. <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/special-theme-2024-unlocking-the-promise-of-social-entrepreneurship.html>

126. Yakubenko, V. D. (2003). Partysypatyvne upravlinnia v sotsializatsii korporatyvnykh vidnosyn [Participative management in the socialization of corporate relations]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi Institute of Trade and Economics KNUTE, (IV)*, 19–24.

127. Yatsiv, I., Pavlenchyk, N., Pavlenchyk, A., Krupa, V., & Yatsiv, S. (2024). Basic principles of corporate social responsibility management under martial law. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Economics”*, 11(1), 103-113. doi: 10.52566/msu-econ1.2024.103.

128. Z. Varnalii, O. Bazhenova, O. Mykytiuk, T. Onysenko. Creativity in the system of ensuring human social security at the enterprise during times of war and economic recovery in Ukraine // *Академічний огляд*. 2024. № 2 (61). С. 85-100. <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2024-2-61-6>

129. Zalievska-Shyshak, A., & Shyshak, A. (2024). Social innovations and social entrepreneurship in the context of post-war recovery of Ukraine: Conceptualisation and legal aspects. *Access to Justice in Eastern Europe*, 7(3), 1–26. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-7.3-a000310>

130. Zeyen, A., & Beckmann, M. (2018). *Social Entrepreneurship and Business Ethics: Understanding the Contribution and Normative Ambivalence of Purpose-driven Venturing*. Routledge
131. Амоша О., Новікова О. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України. *Журнал європейської економіки*. 2007. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1045>
132. Аналіз потреб та проблем ветеранів та ветеранок за 2024 рік / Ветеранський фонд «Поруч з ветераном». 2024. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/analiz-potreb-ta-problem-veteraniv-ta-veteranok-za-2024-rik/>
133. Аналітичний звіт для проекту EU4Youth: Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. Київ, 2020. 86 с. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf
134. Андрущенко А. І., Рябець І. М. Соціальне підприємництво як інноваційний механізм підвищення якості життя найбільш уразливих прошарків населення. *Socioprostir: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2017. № 1. С. 12–16.
135. Білоус І.І. Соціальна безпека України: сутність та роль в системі національної безпеки. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2019/43.pdf
136. Бойда С. Соціальне підприємництво як інструмент післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-25>
137. В Україні понад 1,2 млн ветеранів: громадянське суспільство допомагає державі в їх адаптації та працевлаштуванні / АрміяІнформ. 19.02.2025. URL: <https://armyinform.com.ua/2025/02/19/v-ukrayini-ponad-12-mln-veteraniv-gromadyanske-suspilstvo-dopomagaye-derzhavi-v-yih-adaptacziyi-ta-praczevlashtuvanni-oksana-kolyada/>

138. Валюс Л.О. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. Трансформаційна економіка. №2 (02), 2023 [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <https://transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/14/14>
139. Варналій З. Комплементарність соціального підприємництва та корпоративної соціальної відповідальності у повоєнному відновленні України. Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 2 (51) (за ред. проф. Баюри Д.О.) – К.: ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ», 2025
140. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації: монографія. Київ: Знання України, 2020. 423 с.
141. Варналій З.С., Білик Р.Р., Хмелевський М.О. Соціальна безпека України: сутність, проблеми та шляхи забезпечення. Економічний вісник університету. 2020. Вип. 45. С. 105–114. URL: https://www.researchgate.net/publication/342442831_Social_security_of_Ukraine_summary_problems_and_ways_of_ensuring/fulltext/5ef4989ba6fdcceb7b22eead/Social-security-of-Ukraine-summary-problems-and-ways-of-ensuring.pdf
142. Варналій З.С., Микитюк О.П. Корпоративна соціальна відповідальність як стратегічний чинник формування економічної безпеки в умовах системної невизначеності. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія Економіка, 2025. №2. С. 22-29. DOI: <https://doi.org/10.32782/ecovis/2025-2-3>
143. Вербицька, А. (2022). Передумови для розвитку демократичного управління в сфері соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*, (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-31>
144. Верховна Рада України. (2002). *Закон України «Про інноваційну діяльність»* (№ 40-IV від 4 липня 2002 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
145. Висновок на проект Закону України «Про ветеранське підприємництво» Головне науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України № 10258 від 13.11.2023 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України — Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43186>

146. Галушка З. І. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні / З. І. Галушка // Вісник серія. Економіка. – К. : ВПЦ «Київський національний університет» №148. – 2013. – С. 17.
147. Галушка З. І. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні / З. І. Галушка // Вісник серія. Економіка. – К. : ВПЦ «Київський національний університет» №148. – 2013. – С. 17.
148. Галушка З.І., Нафус І.І. Соціальний капітал як економічний ресурс: сутність та умови нагромадження: монографія. Чернівці : ЧНУ імені Ю.Федьковича. 2021. 248 с.
149. Гісем О. В. Україна в першому повоєнному десятилітті. URL: <https://www.slideshare.net/yakimgimnazia/1011-x-2007-152>
150. Господарський кодекс України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
151. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2003. – № 18-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
152. ГРАНТИ 2024 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/>
153. Гринько, Т., Гвініашвілі, Т., & Тімар, В. (2024). Особливості впровадження інновацій в малому бізнесі в умовах діджиталізації. *Економіка та суспільство*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-20>
154. Грішнова О. А., Копилов Д. В. Особливості залучення та утримання персоналу в умовах війни та діджиталізації праці. Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 2 (47) (за ред. проф. Филюк Г. М.). Київ : ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ», 2023, Грудень. С. 35–48. - Режим доступу: URL:http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2023_47/zb47_04.pdf
155. Грішнова О. А. (2011). Нагромадження людського, інтелектуального і соціального капіталу підприємства як основна форма його капіталізації. *Вісник Донецького університету економіки та права*, 1, 10-13.

156. Грішнова О. А. Нагромадження людського, інтелектуального і соціального капіталу підприємства як основна форма його капіталізації / О. А. Грішнова. – Донецьк: Вісник Донецького університету економіки і права.– 2011.–№ 1.–С.10- 13.

157. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків : монографія / О. А. Грішнова, Г. Ю. Міщук, О. О. Олійник. – Рівне : НУВГП, 2014. – 216 с., с. 67

158. Грішнова О. А., 2011). Взаємозв'язок цінностей людини й цінностей організації в системі соціальної відповідальності / О. А. Грішнова // Чернігівський науковий часопис. – 2011. – № 2. – С. 109-116, с. 114

159. Грішнова О. А., Лисенко В. Реінтеграція учасників бойових дій у цивільне життя: проблеми зайнятості та шляхи їх розв'язання. Вчені записки Університету «КРОК» No2(74), 2024. С.146-156 DOI:10.31732/2663-2209-2024-74-146-156

160. Грішнова О. А., Чубук Л. П., Стасюк К. О. Вживання постраждалих від війни підприємств і збереження людського капіталу: заходи адаптації // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2024. – Вип. 1 (48). – С. 62–77. – DOI: <https://doi.org/10.17721/tppe.2024.48.7>

161. Грішнова О. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні / О. Грішнова. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 7. С. 3-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2010_7_3

162. Грішнова О.А. Ефективні моделі управління людським капіталом на основі цифрових технологій. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2025. № 1 (226). С. 39–47. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2025/226-1/5>

163. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Київ: Знання, 2001. 254 с.

164. Грішнова О.А., Д. Марковець Д. (2024) Цифровізація розвитку корпоративного людського капіталу: тренди, виклики, ефективність (на прикладі консалтингових компаній). Вчені записки Університету «КРОК», №1(73), 2024. –

Режим доступу: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/680/690>

165. Грішнова О.А., Дерев'янка С. Ефективні способи утримання працівників і збереження людського капіталу на підприємствах в умовах війни в Україні. Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. 2024. Випуск 2 (49). С. 47-65. Режим доступу: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2024_49/zb49_05.pdf

166. Грішнова О.А., Дерев'янка С. Ефективні способи утримання працівників і збереження людського капіталу на підприємствах в умовах війни в Україні. Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. 2024. Випуск 2 (49). С. 47-65. Режим доступу: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2024_49/zb49_05.pdf

167. Грішнова О.А., Копилов Д.В. Особливості залучення та утримання персоналу в умовах війни та діджиталізації праці / Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 2 (47) (за ред. проф. Філюк Г.М.) – К.: ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ», 2023, Грудень. – С.35-48 http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2023_47/zb47_04.pdf

168. Грішнова О.А., Копилов Д.В. Особливості залучення та утримання персоналу в умовах війни та діджиталізації праці. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2023. Вип. 2 (47). С. 35–48. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2023_47/zb47_04.pdf

169. Грішнова О., Пісецька Т. В. Challenges for Social Enterprises in Ukraine Amid War (586-591). 24th International Scientific Conference “Information Technologies and Management” : conference proceedings (April 24–25, 2025). Riga, the Republic of Latvia. Riga : Baltija Publishing, 2025. P. 592. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-597-6-109>

170. Грішнова О.А., Самолюк Н.М., Рощик І.А. Визначення актуальних потреб учасників бойових дій (УБД) як основа їх ефективного соціального захисту//

Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 1 (46), 2023. С.56-66.

171. Грішнова О.А.,Самолюк Н.М.,Рощик І.А. Визначення актуальних потреб учасників бойових дій (УБД) як основа їх ефективного соціального захисту // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 1 (46), 2023. С.56-66

172. Грішнова, О. А., & Харазішвілі, Ю. М. (2019). Демографічна безпека України: індикатори, рівень, загрози. Демографія та соціальна економіка, (2), 65-80

173. Гура В. Механізми державного інноваційного розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, № 22. С. 250-255. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.22.250>

174. Гура В.Л. (2025). Світовий досвід державної підтримки розвитку соціального підприємництва: дієві механізми для України. *Наукові перспективи*, № 1(55), 161-175. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1\(55\)-161-175](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1(55)-161-175)

175. Гура В.Л. Фінансово-інноваційний механізм соціального підприємництва в Україні: концептуальні засади та стратегічні орієнтири розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, № 3. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.3.9>

176. Гура, В., Нечипоренко К. Роль соціального підприємництва в забезпеченні економічної безпеки держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Державне управління*. Том 21. №1. С. 37-46. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2025/21-6/11>

177. Гуцол Д., Якімова Н. Оцінювання ефективності соціального впливу як ключового інструменту управління соціальними підприємствами. *EMPIRIO*. 2025. Том 2, випуск 1. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/>

178. Гуцол, Д., & Якімова, Н. (2023). Дослідження сучасних моделей соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*, (58). – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-82>

179. Державна служба зайнятості України: аналітична та статистична інформація. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>
180. Державна служба статистики України: офіційний вебсайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
181. Державне підприємство «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України». (n.d.). *Analytics: Dashboard — внутрішньо переміщені особи (VPO)*. <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo>
182. Довгаль О. В. Проблеми розвитку соціального підприємництва. Ефективна економіка № 1, 2014. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2666>
183. Дослідженням Cone Communications і Echo [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.marketingprofs.com/charts/2013/10966/consumers-prefer-brands-associated-with-good-causes>
184. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни: наукова доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/ad_ekonombezpeka_2024_220524.pdf
185. Європейський простір. ТРУДНОЩІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА - ОЧИМА САМИХ ПІДПРИЄМЦІВ. - Режим доступу: <https://euprostitir.org.ua/stories/133500>
186. Загребельна І. Л., Світлична А.В. Розвиток соціального підприємництва в Україні. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Економічні науки». 2020. № 1. С. 54-61. URL: <https://economyjournal.cdu.edu.ua/article/view/3739/4018> 10.31651/2076-5843-2020-1-54-61)
187. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2011. – № 2–3. – Ст. 11. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>
188. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 21. – Ст. 252. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

189. Засновник Veterano Pizza: «Навіть соціально відповідальний бізнес — в першу чергу бізнес» [Електронний ресурс] Режим доступу <https://media.zagoriy.foundation/speczproyekty/zasnovnyk-veterano-pizza-navit-soczialno-vidpovidalnyj-biznes-v-pershu-cherghu-biznes/> ,

190. Затверджений план заходів з реалізації у 2025-2026 роках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства. Кабінет Міністрів України. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzhenyi-plan-zakhodiv-z-realizatsii-u-2025-2026-rokakh-natsionalnoi-stratehii-spriyannia-rozvytku-hromadiansko-ho-suspilstva>

191. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Раунд 16 / Міжнародна організація з міграції (МОМ). Квітень 2024. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf

192. Іванова Н.Ю. Людський капітал в умовах війни: виклики, загрози та стратегії стійкості. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2025. № 23. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17557040>

193. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз. EU4Youth - розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні / І. С. Каменко. – 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjpcgclefindmkaj/https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_0.pdf

194. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз. *EU4Youth – розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців у Молдові та Україні*. 2020. https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_0.pdf

195. Кількість ВПО в Україні, зокрема дітей, на березень 2025 р. / Інформаційно-обчислювальний центр Мінсоцполітики України. URL: <https://skilky-skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-4-6-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib/>

196. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємництво як інструмент соціальної політики / О. Б. Кіреєва. *Актуальні проблеми державного управління та місцевого*

самоврядування: зб. наук. пр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ. 2010. Вип. 3 (6). URL: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf)

197. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємництво як інструмент соціальної політики [Електронний ресурс] / О. Б. Кіреєва // Актуальні проблеми державного управління та місцевого самоврядування: зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ. – 2010. – Вип. 3 (6). – Режим доступу: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf)

198. Коваленко О., Микитюк О. Соціальна безпека персоналу в системі формування інтелектуального потенціалу бізнесу в умовах війни. 2024. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/10/10.24._topic_Oksana-Kovalenko-Oksana-Mukytiuk-61-73.pdf

199. Линдюк С. Теоретичні інтерпретації концепту «соціальна безпека» в українському науковому дискурсі. Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 1(11). С. 92–113. URL: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-92-113](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-92-113)

200. Лункіна Т. І. Соціальне підприємництво в Україні як сучасний тренд розвитку: особливості, фінансові аспекти / Т. І. Лункіна // Інфраструктура ринку. - 2020. - Вип. 39. - С. 297-303. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2020_39_51

201. Лункіна Т. І. Соціальне підприємництво в Україні як сучасний тренд розвитку: особливості, фінансові аспекти / Т. І. Лункіна // Інфраструктура ринку. - 2020. - Вип. 39. - С. 297-303. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2020_39_51

202. Людський капітал – виклики для відновлення України. Центр Разумкова. Травень 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/05/29/2024-РАКТ-9.pdf>

203. Людський капітал у системі післявоєнної відбудови України. Трансформаційна економіка. 2025. № 2 (11). С. 48–56. URL: <https://transformations.in.ua/>

204. Магомедова А. (2022). Ключові тенденції розвитку інноваційних бізнес-моделей компаній. Журнал Актуальні проблеми економіки, випуск 8, стр. 25-32. –

Режим доступу: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2022/08/08.22._topic_-Alina-M.-Magomedova-25-32.pdf

205. Магомедова А. (2024) Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. 2024. Випуск 2 (49). С. 87-94. Режим доступу: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2024_49/zb49_00.pdf

206. Мартинюк О. О. Всесвітня історія. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1490-vseshvitnya-istoriya-7klas-gisem-2020.html>

207. Михайленко Д. Сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. Економіка та суспільство. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-139>

208. Міжнародна організація з міграції. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні опитування загального населення раунд 12 23січня 2023року. [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-0>

209. Міжнародний досвід соціального підприємництва і перспективи його застосування в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zarubizhnyy-dosvid-sotsialnoho-pidpryyemnytstva-i-perspektyvy-yoho>

210. Міжнародний досвід соціального підприємництва і перспективи його застосування в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zarubizhnyy-dosvid-sotsialnoho-pidpryyemnytstva-i-perspektyvy-yoho>

211. Міністерство соціальної політики України: статистика ВПО. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

212. Міністерство у справах ветеранів України: веб-сторінка зі статистикою. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-nalichuyetsya-majzhe-500-tisyach-uchasnikiv-bojovih-dij-minveteraniv-zapustilo-veb-storinku-zi-statistikoyu>

213. Міщук, Г. Ю., & Пилипчук, Р. Р. (2017). Соціальне підприємництво: критерії ідентифікації та проблеми розвитку. *Демографія та соціальна економіка*, 2(30), 152–165.
214. Наказ Міністерства фінансів України від 20 квітня 2015 р. № 449 «Про затвердження Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування» // Офіційний вісник України. – 2015. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0508-15#Text>
215. Наумова М. Державна підтримка соціального підприємництва: світові тенденції та стратегічні напрями. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 24. С. 36-40. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.24.36>
216. Наумова М. О. Активізація соціального підприємництва як чинник підвищення якості життя населення: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. ек. наук : 08.00.07. Київ, 2018. 22 с.
217. Наумова М. О. Державна підтримка соціального підприємництва: світові тенденції та стратегічні напрями. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 24. С. 36-40 – Режим доступу: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1333/1/2022.%20-%20%E2%84%96%2024.pdf>
218. Наумова М. О. Орієнтири державної політики стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 2 (106). С. 84-88. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2022-2-12>
219. Наумова М. О. Орієнтири державної політики стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 2 (106). С. 84–88. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2022-2-12>
220. Наумова М. О. Прогресивний міжнародний досвід розвитку соціального підприємництва та запозичення його в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 2. С. 202-208.

221. Наумова М. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства / М. Наумова. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 4. С. 34-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2014_4_7

222. Наумова О. Наумова М. (2025) Роль волонтерського руху у розвитку соціального підприємництва і сталому розвитку повоєнної України. Вчені записки університету «КРОК» 4(80) URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/issue/view/33>

223. НБУ. Щомісячні опитування. <https://bank.gov.ua/search/?page=1&perPage=5&search=%D0%A9%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8F%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F&phrase=&from=&to=&type%5Ball%5D=1>

224. Нечепуренко М. О. Соціальне підприємництво в Україні: Сутність та особливості становлення. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 232 – 235

225. Новікова О., Залозна Ю., Азьмук Н. Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації. *Економіка та суспільство*. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/>

226. Новікова О.Ф. Формування соціальної безпеки людини на засадах резильєнтності в умовах гібридної війни. Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність, особливості та шляхи забезпечення: матеріали круглого столу 28-30 червня 2023 р. / за заг. ред. проф. З.С. Варналія. Київ-Одеса: Знання України, 2023. 89 с.

227. Новікова О.Ф., Остафійчук Я.В., Панькова О.В. Стан, проблеми та можливості забезпечення української промисловості робочою силою в умовах довготривалої війни. *Економіка і суспільство*. 2024. № 68. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-210>

228. Новікова О., Pankova O., Lera V., Kasperovych O. Building Human Social Security in Wartime: Lessons from Internally Displaced Persons in Ukraine. *Individual and Society Ālovek a spoloĀnost'*. 2024. № 2 (27). <https://doi.org/10.31577/cas.2024.02.629>

229. Новікова, О. Ф., & Азьмук, Н. А. (2025). Цифровий потенціал робочої сили як ключовий фактор повоєнного відновлення промисловості України. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (1 (16)), 115-123. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/cdfbcd0-3caf-4311-a254-452bb695d868>
230. Новікова, О., Залознава, Ю., & Азьмук, Н. (2022). Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації. *Журнал європейської економіки*, 21(4), 407-427. <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1619/1622>
231. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову (RDNA4) / Уряд України, Група Світового банку, Європейська Комісія, ООН. Лютий 2025. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
232. Організації українського червоного хреста в рамках програми Redpreneurua отримали перші грантові кошти для підтримки соціального підприємництва [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://redcross.org.ua/news/2024/12/100386/>
233. Підтримка соціального підприємництва в умовах воєнного стану. Івано-Франківська обласна державна адміністрація. 2024. URL: <https://www.if.gov.ua/sotsialne-pidpriemnytstvo/pidtrymka-sotsialnoho-pidpriemnytstva-v-umovakh-voiennoho-stanu>
234. Пісецька, Т. В. (2024). Сутність соціального підприємництва та напрями сприяння його розвитку. *Економіка та суспільство*. (64). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4225> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-16>
235. Пісецька, Т. В. (2024). Особливості бізнес-моделі соціального підприємства. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*. (6), 74–81. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/320939> DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2024.6.74>
236. Пісецька Т.В. (2025) Соціальне підприємництво в системі чинників

ефективного вирішення соціальних та економічних проблем повоєнного відновлення України. Випуск 1(50) *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2025. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2025_50/index.htm DOI: <https://doi.org/10.17721/tppe.2025.50.13>

237. Пісецька Т.В. (2025) Соціальна рентабельність інвестицій з урахуванням війни як критерій ефективності соціального підприємництва. Вчені записки університету «КРОК» 4(80) (2025). URL:<https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/1118> DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-80-108-117>

238. Пісецька Т. В. (2023). Соціально-економічні вектори відновлення повоєнної України. Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. м. Черкаси, 18 травня 2023 р., Черкаси: Вид-ць Юлія Чабаненко, 2023. – С. 208-211 (Електронний ресурс). – Режим доступу: https://drive.google.com/drive/folders/1ATcwtk5xIwbicjHD3Fp5Cu_FjDAjnhJ3

239. Пісецька Т. В. (2023). Економічна безпека підприємств в умовах сучасних викликів. «Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі»: матеріали всеукр. наук.-практ. конф, м. Кропивницький, 12 грудня 2023 р., Кропивницький. 2023. (Електронний ресурс). Режим доступу: chrome-extension://efaidnbmninnibpcjpcglclefindmkaj/https://eprints.cdu.edu.ua/5918/1/tezi_2.pdf

240. Пісецька Т. В. (2024) Соціальне підприємство: актуальність, проблеми та перспективи розвитку в Україні. Шевченківська весна 2024. Стратегії економічного зростання: Погляд у майбутнє для України: тези доповіді, Київ, 19-21 березня 2024 року URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2024-2/>

241. Пісецька Т.В. (2024) Аналіз соціального підприємництва через призму ESG стратегії. XIII Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» м. Одеса, 13 вересня 2024 р.

242. Пісецька Т. В. Удосконалення нормативного забезпечення діяльності соціальних підприємств в Україні. (2025) Шевченківська весна 2025. Економіка

України. Нові вектори розвитку в умовах глобальних трансформацій: тези доповіді, Київ, 26-28 березня 2025 року URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2025-2/>

243. Пісецька Т.В. (2025) Інклюзія вразливих категорій людей через соціальні підприємства: економічні та соціальні виміри. XXII Міжнародна науково-практична конференція “Конкурентоспроможність національної економіки” 16-17 жовтня 2025 р. URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2025-2/>

244. Покровська Н. М. Концептуальні засади післявоєнного відновлення України. № 4 (274) (2022): Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/570>

245. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1338 «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» // Офіційний вісник України. – 2024. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2024-%D0%BF#Text>

246. Про нас Urban Space [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://urbanspace.if.ua/uk#idea>

247. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства / Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-pratsevlashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyky-dlya-derzhavy>

248. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2025-2027 роки. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=428b492a-6d7c-4380-97c7-78ccb7f4a1fa>

249. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2025–2027 роки / Міністерство економіки України. 09.07.2024. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=428b492a-6d7c-4380-97c7-78ccb7f4a1fa&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkrainiNa2025-2027-Roki>

250. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2026–2028 роки / Міністерство економіки України. 2025. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=04033e6d-ae91-47c0-b5c2-438c23bb7220&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkrainiNa2026-2028-Roki>

251. Проект Закону «Про ветеранське підприємництво» №10258 . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43186>

252. Проект Закону «Про соціальні підприємства» № 2508 від 11.03.2013 [Електронний ресурс] /Верховна Рада України — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46025.

253. Проект Закону «Про соціальні підприємства» № 2710 від 23.04.2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54903.

254. Розвиток людського капіталу — один з ключових напрямків роботи Уряду над Планом України в рамках програми Ukraine Facility / Міністерство економіки України. 13.10.2023. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2c48cc06-45ae-4d3c-b2f8-407cf94e5681&title=RozvitokLiudskogoKapitalu>

255. Розвиток соціального підприємництва як тренд трансформації бізнесу. Галицький економічний вісник. 2023. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/78-79/1112.pdf>

256. Самолюк Н.М., Юрчик Г.М., Міщук В.А. Міжнародна та вітчизняна практика підтримки ветеранського бізнесу. Вісник НУВГП. Сер. Економічні науки. 2024. Вип. 1(105). С. 277-293 DOI: <https://doi.org/10.31713/ve1202426>

257. Свинчук А. А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник. Київ : ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.

258. Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А. та ін. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник. Київ: ТОВ

«ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с. URL: https://krliman.gov.ua/upload/editor/soc_biznes.pdf

259. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2018. 492 с. URL: https://www.fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/sydorchuk_mon.pdf

260. Скриль В. В. Бізнес-моделі підприємства: еволюція та класифікація В. В. Скриль// Економіка і суспільство. –2016. –№7. –С. 490-496. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/82.pdf.

261. Соціальна пекарня-кондитерська у Львові [Електронний ресурс] Режим доступу:<https://bakery.walnut.house/about-us/>

262. Соціальне підприємництво в умовах війни: ліки чи плацебо? Економічна правда. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/9/708567/>

263. Соціальне підприємництво у сучасній Україні. Економічний простір. 2024. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1460>

264. Соціальний бізнес: думка молоді про новий напрямок підприємництва. – Режим доступу: <https://gurt.org.ua/articles/104142/>

265. Соціальні підприємства в умовах війни vs ринок праці та демографічна ситуація України / Сталий розвиток економіки. 2024. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-41>. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1031>

266. СП «Медичний центр «Анвіта Клінік» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.facebook.com/anvita.clinic> ,

267. Степаненко Н.В., Курілець О.О. Сутність, поняття і зміст повоєнного відновлення держави: теоретико-правовий аспект. ISSN (Print) 2708-339X ISSN (Online) 2786-7498 Legal Bulletin № 4 (10), 2023. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcjpcglclefindmkaj/https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/74e9bdae-c7a2-48ec-8368-d184f57330fc/content>

268. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року. Міністерство

економіки України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=161fb74b-c8ad-4cc5-b7ed-645962eb2e28&title=StrategiiaRozvitkuMSB>

269. Сунцова, О. (2024). Вплив активів державно-приватного партнерства на економічне зростання в Україні. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*, 2(13), 68-84. <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2024-2-07>

270. Тарасенко Т.М. Перспективи активізації розвитку соціального підприємництва в Україні. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2024. № 1. С. 10-14.

271. Теслюк С., & Демчук І., (2023). Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 4(32), 116–125. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-116-125>

272. Український ветеранський фонд. (2024). Потреби ветеранів і ветеранок. Результати шостого опитування Українського ветеранського фонду. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/analiz-potreb-ta-problem-veteraniv-ta-veteranok-za-2024-rik/>

273. Фесенко В. В. Зовнішні чинники впливу на українську політику (про минуле та майбутнє української політики). https://www.ukrinform.ua/author-vladimir_fesenko

274. Фінансові результати діяльності великих та середніх підприємств за 2024 рік (експрес-випуск) / Державна служба статистики України. 2025. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/finansovi-rezultaty-diyalnosti-velykykh-ta-serednikh-pidpryyemstv-za-2024-rik-ekspres>

275. Харазішвілі Ю., & Грішнова О. (2018). Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. *Економіка України*, 61(11-12 (684-685), 157–171. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.11.157>

276. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. *Економіка України*. 2018. № 11-12. С. 157–180.

277. Харазішвілі, Ю. М., & Грішнова, О. А. (2018). *Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. Економіка України, (11–12), 157–171.*
278. Шапошников К. С., Покатаєва О. В., Дука А. П. Державне регулювання розвитку соціального підприємництва в національній економіці: актуальні проблеми сьогодення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2022. № 3. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-09>
279. Юрчик Г.М., Самолюк Н.М. Соціальне підприємництво в Україні: соціально-економічна значимість та механізм підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз. Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. 2024. Випуск 1 (48). С.181-193. http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2024_48/index.htm
280. Юрчик, Г. М. (2023) Соціальне підприємництво: теоретико-правовий аспект. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування* (4(104)). pp. 402-418. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve4202335>
281. Янначі, Д. (2020). Інструменти звітності для соціальних підприємств: між вимірюванням впливу та потребами зацікавлених сторін. *Європейський журнал соціального впливу та циркулярної економіки*, 1 (1b), 1–18. <https://doi.org/10.13135/2704-9906/4486>
282. Al-Qudah, A. A., Al-Okaily, M., & Alqudah, H. (2022). The relationship between social entrepreneurship and sustainable development from an economic growth perspective: Evidence from 15 RCEP countries. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 12(1), 44–61. <https://doi.org/10.1080/20430795.2021.1880219>
283. Briar-Lawson, K., Miesing, P., & Ramos, B. M. (Eds.). (2020). *Social entrepreneurship and enterprises in economic and social development*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197518298.001.0001>
284. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Order No. 922-r “On the approval of the demographic development strategy of Ukraine until 2040”*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-demohrafichnoho-rozvytku-ukrainy-na-period-do-2040-roku-922r-300924>

285. Defourny, J., & Nyssens, M. (2017). *Fundamentals for an international typology of social enterprise models*. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28(6), 2469–2497. <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9884-7>
286. EU4Youth. (2020). *Analytical report for the EU4Youth project: Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis*. Kyiv. https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf
287. Government of Ukraine, World Bank Group, European Commission, & United Nations. (2025). *Updated Ukraine recovery and reconstruction needs assessment (RDNA4)*. <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
288. Jones, K. (2024). Examining the intersection of entrepreneurship and social impact: Analyzing how social entrepreneurs create sustainable business models. *Journal of Human Resource and Sustainability Studies*, 12(2). <https://doi.org/10.4236/jhrss.2024.122017>
289. Kamaludin, M. F. (2023). Social sustainability within social entrepreneurship. *Technological Forecasting and Social Change*, 192, 122541. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122541>
290. Kamenko, I. S. (2020). *Social entrepreneurship in Ukraine: Economic and legal analysis*. *EU4Youth – unlocking the potential of young social entrepreneurs in Moldova and Ukraine*. https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_0.pdf
291. Naumova, M. O. (2018). Activation of social entrepreneurship as a factor in improving the quality of life of the population. 267 p.
292. Raman, R., Alka, T. A., Suresh, M., & Nedungadi, P. (2025). Social entrepreneurship and sustainable technologies: Impact on communities, social innovation, and inclusive development. *Sustainable Technology and Entrepreneurship*, 4(3), 100110. <https://doi.org/10.1016/j.stae.2025.100110>
293. Shinde, S. U., Devi, R. M., Kurup, S. J., Thomas, S. A., & Gupta, M. (2025). Exploring the impact of social entrepreneurship on sustainable economic development.

Journal of Information Systems Engineering and Management, 10(10s).
<https://doi.org/10.52783/jisem.v10i10s.1417>

294. Volosiuk, M. ., Kryvtsov, A. ., Vakhovych, I. ., Smolych, D. ., & Zalievska-Shyshak, A. . (2025). The Role of Social Entrepreneurship in Advancing Economic Growth and Sustainability Amid Instability .*European Journal of Sustainable Development*, 14(2), 475. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p475>

295. Zelisko H. (2025). Social entrepreneurship in the modern business environment: definition, development factors, and global experience. *Bulletin of Lviv National Environmental University. Series "AIC Economics"*, (32), 168–174. <https://doi.org/10.31734/economics2025.32.168>

Додаток А

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз різних визначень поняття «соціального підприємництва»

№	Автор	Визначення, яке пропонує автор/автори
1.	Onileowo, Temitope Teniola, Farrah Merlinda Muharam, Mohd Khairuddin Ramily.	Соціальні підприємці — це особи чи організації, які використовують принципи підприємництва для розробки інноваційних рішень соціальних проблем для створення соціальної цінності (Onileowo, T. T., Muharam, F. M., & Ramily, M. K. , 2022)
2.	Мейр Дж. (Mair J.) і Марти І. (Marty I.)	Соціальне підприємництво – широкий процес, який включає в себе комбінацію ресурсів для створення можливостей прискорення соціальних змін та/або задоволення соціальних потреб. Соціальне підприємництво – інноваційна модель надання продуктів та послуг, спрямованих на задоволення базових потреб (прав), що залишилися поза увагою політичних та економічних інституцій (Mair, J., & Marti, I., 2006).
	Quaye, Daniel, and Isaac Mensah	Соціальне підприємництво є агентом змін, приймаючи підприємницькі стратегії, щоб пропонувати системні рішення соціальних та екологічних проблем (Quaye, D., & Mensah, I., 2019).
3.	А. Передо і М. Маклін	Соціальне підприємництво здійснюється, коли індивід та організація прагнуть створити соціальну цінність новим або вже добре відомим способом. Важливо підкреслити, що соціальне підприємництво віддає перевагу створенню саме соціальних цінностей, а не економічних, що створюються іншими формами підприємництва. Соціальне підприємництво виявляється в тих ситуаціях, коли особа (або група осіб): 1) націлена на створення соціальної цінності; 2) показує масштаб розпізнання та використання можливостей створення соціальної цінності; 3) використовує інновації, починаючи від винаходу до адаптації новинки, створює та/або поширює соціальні цінності; 4) готова прийняти ризики вище середнього рівня у створенні та поширенні соціальної цінності; 5) незвично

		винахідлива в умовах недостатнього обсягу ресурсів, займаючись соціальним підприємництвом (Peredo, A. M., & McLean, M., 2006).
4.	Radović-Marković, Mirjana, Branko Živanović.	Соціальні підприємці роблять внесок у реалізацію цілей сталого розвитку, працюючи над вирішенням соціальних проблем і заохочуючи виробництво нових форм суспільних цінностей. (Radović-Marković, M., & Živanović, B., 2019).
5.	Остін Дж., Стефенсон Г., Вей-Скіллерн Дж.	Соціальне підприємництво – це інноваційна діяльність, орієнтована на створення соціальної вартості, яку можуть провадити неприбуткові, прибуткові організації та урядові установи (Austin J. E., Stevenson H. Wei-Skillern., 2006).
6.	Борнштейн Д. (Bornstein D.) і Девіс С. (Davis S.)	Соціальне підприємництво передбачає процес, за допомогою якого громадяни створюють або трансформують установи для вирішення таких соціальних проблем, як бідність, неграмотність, деградація довкілля, порушення прав людини, корупція, з метою покращення життя багатьох людей (Bornstein D., Davis S.. 2010).
7.	Uduji, Joseph Ikechukwu, Elda Nduka Okolo-Obasi, Simplice A. Asongu.	Соціальне підприємництво як і сталий розвиток в першу чергу акцентують увагу на поліпшенні якості життя, об'єднуючи увагу до екологічних та соціальних впливів (Uduji, Joseph Ikechukwu, Elda Nduka Okolo-Obasi, and Simplice A. Asongu., 2021).
8.	Ніколс А. (Nichols A.)	Соціальне підприємництво працює над інноваціями, які покликані покращити загальний рівень життя, і виникає на основі організацій, що ініціюють, впроваджують та сприяють позитивним змінам у суспільстві (Nicholls A., 2006).
9.	Т. Лункіна	Соціальне підприємництво - вид бізнесу, основною метою якого є не отримання прибутку, а вирішення соціальних проблем суспільства (подолання бідності, захист прав людини, працевлаштування та підтримка соціально вразливих груп населення тощо) за рахунок прибутку чи частини від його відрахування на соціальні цілі (Лункіна Т. І., 2020)
10.	Зоя Галушка	Соціальне підприємництво ґрунтується на усвідомленні суб'єктом свого обов'язку перед суспільством, що виражається в розумінні його потреб як особисто цінних і пріоритетних над груповими. З. Галушка стверджує, що відмінність традиційного підприємництва

		від соціального полягає у безпосередньому сприянні соціального підприємництва позитивним змінам у суспільстві засобами, відмінними від традиційної благодійності (Галушка З. І., 2013)
11.	М. Наумова	Соціальне підприємництво – симбіоз соціальної, економічної та екологічної діяльності господарюючого суб'єкта (незалежно від організаційно-правової форми) із застосуванням підприємницького та інноваційного підходів в створенні соціальних цінностей, метою якого є вирішення соціальних проблем задля підвищення якості життя населення, що прописано у його статуті (Наумова М., 2014)

Джерело: складено та узагальнено автором.

Додаток Б

Вплив СП на досягнення ЦСР

Таблиця 1.8.

№	Ціль сталого розвитку	Як СП сприяє досягненню ЦСР	Приклад соціального підприємства
1	Подолання бідності	<ul style="list-style-type: none"> - створення робочих місць для вразливих верств населення (ВВН), ВПО, ветеранів; - соціальна підтримка працівників. 	Соціальне підприємство «Емаус-Оселя» – об'єднання безпритульних людей, які разом живуть, проходять терапію залежностей, соціальне навчання, залучені до активного трудового життя, щоб заробити на своє утримання і допомогу біднішим за себе. https://www.facebook.com/EmausOselya
2	Викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення раціонального ведення сільського господарства	<ul style="list-style-type: none"> - підтримка локальних фермерів, які відповідають вимогам органічної продукції; - впровадження сталих підходів виробництва продуктів харчування; 	Проект «Сімейні молочні ферми» – це яскравий приклад створення соціально-орієнтованого бізнесу, який створює позитивний мультиплікативний ефект для розвитку сільського господарства і молочної галузі в Україні. https://smf.org.ua/pro-proyekt/tsili-stalogo-rozvytku/
3	Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку	<ul style="list-style-type: none"> - реабілітація ветеранів, та осіб, які постраждали від війни; - медична підтримка вразливих верств населення; - відмова від використання сировини яка шкодить здоров'ю. 	Соціальне підприємство «Медичний центр «100% життя» створений для пацієнтів, які живуть з ВІЛ-інфекцією. Вони отримують соціальну послугу безкоштовно за рахунок платних медичних послуг, які надаються в клініці. 2018 року 99 пацієнтів безкоштовно лікували гепатит С. https://www.100percentlife.clinic/
4	Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх	<ul style="list-style-type: none"> - організація системи підвищення кваліфікації співробітників; - перекваліфікація - просвітницька діяльність; - менторство; - проведення тренінгів із СП, комплексна підтримка із запуску соціального підприємства. 	STUDBIZ («Соціальні учнівські підприємства для підтримки молоді в (пост)воєнній Україні») — міжнародний проект, що фінансується Федеральним Міністерством Економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ), CHILDFUND DEUTSCHLAND E.V. у співпраці з SCHOOL OF ME та UMIND. https://studbiz.in.ua/
5	Забезпечення гендерної рівності,	- підтримка жіночого	Під назвою «Горіховий дім» працює соціальне

	розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток	підприємництва; - впровадження гендерно-врівноваженого рекрутингу; - рівні умови праці для жінок та чоловіків.	підприємство, яке включає пекарню, кафе-кондитерську та послуги кейтерингу, а також Фонд, який опікується жінками у складних життєвих обставинах. 40% прибутку з підприємницької діяльності скеровується на програми Фонду. У свою чергу Фонд «Горіховий дім» допомагає жінкам здобути соціальну, психологічну та економічну стійкість. https://www.walnut.house/about-us/
6	Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією	- екологічна місія є пріоритетною; - використання водоочисні споруди у виробництві; - заощадження та дбайливе ставлення до водних ресурсів.	Центр екологічних ініціатив "Екодія" - це неприбуткова громадська організація, яка об'єднує експертів та активістів навколо ідеї збереження довкілля. https://ecoaction.org.ua/
7	Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії	- збільшення частки енергії з відновлюваних джерел у національному енергетичному балансі; - використання «зеленої» енергетики; - підвищення рівня освіти щодо енергозбереження та енергозаміщення.	«Лабораторія ресайклінгу RE:» – це простір для екосвідомих людей, навколо якого формується спільнота, яка займається просвітницькою діяльністю та реалізацією екопроектів. Місія – створення комфортного й безпечного простору для екосвідомих людей, який об'єднує: сортувальну станцію, лабораторію для дослідження та переробки вторинної сировини, майданчик для проведення екоподій та майстер-класів. https://www.facebook.com/RElaboratory/
8	Сприяння безперервному, всеохопному і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх	- забезпечення стійкого зростання ВВП на основі модернізації виробництва, розвитку інновацій; - охорона праці; - безпечні, інклюзивні умови праці для всіх категорій осіб.	Good Bread for Good People Пекарня, що працевлаштовує людей з ментальною інвалідністю. https://goodbread.com.ua/
9	Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям	- інноваційні технології (одна із головних ознак СП); - створення нових матеріалів.	«Промприлад» — інноваційний центр на території старого заводу. Він фокусується на чотирьох сферах розвитку регіону — нова економіка, міський дизайн, сучасне мистецтво та освіта. Проект дотримується моделі імпаکت-інвестування, коли інвестори роблять внесок у соціальні зміни в регіоні та отримують прибуток від інвестицій у вигляді дивідендних виплат. https://promprylad.ua/en/

10	Скорочення нерівності всередині країн і між ними	<ul style="list-style-type: none"> - доступність послуг соціальної сфери та інклюзії; - запобігання проява дискримінації в суспільстві. 	Просвітництво і культурні проекти на тему аутизму. Адаптація публічних просторів під потреби людей з аутизмом. https://www.youtube.com/@happytoday5351
11	Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів	<ul style="list-style-type: none"> - відбудова міст із використанням зелених технологій; - інтеграція концепції «розумного міста»; - урбаністичні екопроекти, громадські простори; - впровадження зелених та екологічно чистих практик у громаді. 	Урбаністичні рішення для відбудови міст та громади після війни. Restart видає багатогранну аналітику просторового розвитку громади, концепцію, що збирає відповіді на ключові питання, а також перелік проектів, які мають активувати громаду та вивести її у стабільний розвиток. https://www.restartfuture.org/pro-nas
12	Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва	<ul style="list-style-type: none"> - запуск Zero Waste бізнесів; - переробка та мінімізація відходів; - використання вторинної сировини у виробництві; - збереження природо-ресурсного потенціалу. 	OZERO - перша в Україні Zero Waste компанія. Zero Waste (англ. “нуль втрат”) - це філософія ведення бізнесу, за якої марнування ресурсів та утворення відходів зведене до мінімуму, а в ідеалі - до нуля. На сьогодні компанія має 3 підрозділи: Магазин Zero Waste товарів із шоурумом, Екоосвіта та Zero Waste Consulting для бізнесу. https://ozero.me/
13	Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками	<ul style="list-style-type: none"> - впровадження зелених технологій у промисловості - стимулювання переходу до низьковуглецевої економіки; - адаптація до кліматичних змін у містах і громадах. 	Центр екологічних ініціатив “Екодія” – це громадська організація, яка об’єднує експертів та активістів навколо ідеї збереження довкілля через вплив на прийняття рішень. “Екодія” веде боротьбу за енергоефективність, відновлювану енергетику, протидію зміні клімату, за чисте повітря для всіх, розвиток сталого транспорту і сільського господарства України. https://ecoaction.org.ua/pro-nas
14	Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення пластикового забруднення; - очищення водойм і переробка відходів; - використання біорозкладних матеріалів. 	Громадська організація «Чорноморський жіночий клуб». Напрямки діяльності: захист водних ресурсів в басейнах річок, що впадають в Чорне море-- сталий розвиток Чорноморського регіону захист ресурсів- створення та розвиток інфраструктури для зеленого запровадження екологічної сертифікації Чорноморських пляжів.
15	Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їхнього	<ul style="list-style-type: none"> - концепція екологічно орієнтованого СП; 	Соціальне підприємство Trava.UA - Карпатські авторські чаї та зілля з власної садиби, трав’яний туризм,

	раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття	- відновлення лісів та екосистеми; - розвиток органічного виробництва.	екокейтеринг. https://www.facebook.com/Trava.UA.shop/
16	Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях	- орієнтація на інклюзивні проекти; - створення нових партнерств, що сприяють суспільній єдності, - підвищення зайнятості, особливо за рахунок ВВН.	Центр прав людини ZMINA. Захист прав людини, підтримка ВПО та військових. https://zmina.ua/organizations/
17	Зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності	- залучення іноземних інвестицій; - розвиток міжнародних партнерств; - створення міжнародних проектів у соціальній та екологічній сферах; - співпраця з органами державної влади.	Silab Ukraine. Лабораторія соціального підприємництва, що об'єднує підприємців та міжнародні організації. Розбудова екосистеми соціального підприємництва та соціальних інновацій як інструментів формування культури соціальної відповідальності у суспільстві. https://www.silabua.com/about

Джерело: складено автором

Додаток В

Таблиця 1.9

Аналіз методологічного інструментарію оцінювання впливу соціального підприємництва на соціально-економічний розвиток суспільства

№	Вчені	Що досліджується у роботах	Методи і методології	Переваги застосування методів	Обмеження застосування методів
1	Р. Раман, Т. А. Алка, М. Суреш, П. Недунгаді	Розглядають внесок СП у сталий розвиток у різних контекстах. Використовують теорію прийняття рішень, інституційну теорію і теорію соціального капіталу для уявлення про те, як СП справляються з фінансовими обмеженнями, взаємодією з політичними бар'єрами, формуючи довгострокову стійкість.	- теоретико-концептуальний аналіз; - інституційний підхід; - порівняльний аналіз політик та галузевих контекстів.	Розкриваються механізми впливу соціального підприємництва, а не лише результати.	- відсутність кількісної оцінки соціально-економічного ефекту; - результати мають високий рівень контекстної залежності.
2	К. Брайар-Лоусон, П. Місінг, Б. М. Рамос	Показано, як СП може інтегрувати соціальний та економічний розвиток. Вчені вивчають особливості і важелі впливу СП як підприємств з подвійною місією, які прагнуть досягнення як фінансової стійкості, так і суспільного блага.	- якісний аналіз; - міждисциплінарний підхід; - кейс-стаді соціальних підприємств.	Розкривається природа «подвійної місії» СП.	- відсутність формалізованих показників впливу; - складність масштабування результатів.
3	М. Волосюк, А. Кривцов, І. Вахович, Д. Смолич, А. Залієвська-Шишак	Аналізують вплив соціального підприємництва на економічне зростання країн ЄС і України, а також обґрунтовують його важливість для соціально-економічного розвитку країни в умовах нестабільності.	- кількісний економічний аналіз; - індексний метод (National Social Impact Index – NSII);	Забезпечує можливість кількісного порівняння соціального впливу на макrorівні.	- індексна агрегація приховує галузеві відмінності; - обмежена чутливість до воєнних факторів.
4	Н. Зелісько	Досліджує глобальні моделі розвитку соціального підприємництва в ЄС та США та аналізує можливості їх адаптації до українських умов, зосереджуючись на інституційних і правових бар'єрах.	- порівняльний аналіз міжнародного досвіду; - узагальнення практик.	Сприяє адаптації міжнародних моделей до України та формуванню політики щодо СП.	- рекомендаційний характер без формалізованих моделей; - відсутність кількісної оцінки

					впливу.
5	М. Камалудін	Розглядає питання про те, як соціальні підприємці досягають соціальної стійкості, зокрема, через створення цінності, встановлення розумних партнерств та соціальні інновації.	- якісний кейс-стаді; - інтерв'ю з соціальними підприємцями.	- детально розкриває внутрішні механізми створення соціальної цінності; - глибокий аналіз на мікро-рівні.	- низька репрезентативність; - обмежені можливості кількісного узагальнення.
6	С. У. Шінде, Р. М. Деві, С. Дж. Куруп, С. А. Томас, М. Гупта	розглядають роль СП у забезпеченні економічної стійкості, доводячи, що соціальні підприємці використовують бізнес-стратегії для створення масштабованих та самодостатніх рішень, сприяючи довгостроковій економічній стабільності.	- прикладний соціально-економічний аналіз; - факторний аналіз.	- демонструє зв'язок між СП та економічною стійкістю; - поєднує мікро- та мезорівень аналізу.	- відсутність формалізованої моделі оцінки впливу; - обмежена аналітична база щодо причинно-наслідкових зв'язків.
7	К. Джонс	Вивчається взаємозв'язок між підприємництвом та соціальним впливом, з акцентом на те, як соціальні підприємці розробляють стійкі бізнес-моделі, що дає можливість їм поєднувати додану соціальну цінність із економічною стійкістю.	- якісні інтерв'ю; - аналіз бізнес-моделей; - кейс-стаді.	- пояснення стратегій досягнення соціального впливу; - інструментарій для мікрорівневих досліджень.	- відсутність кількісних показників ефективності; - складність екстраполяції результатів
8	А. А. Аль-Кудях, М. Аль-Окайлі, Х. Алькудах	Доводять, що соціальне підприємництво відіграє роль у сталому розвитку для створення, надання та фіксації вартості на основі використання двох моделей: модель структурних рівнянь та модель двонаправленого причинно-наслідкового зв'язку.	- модель структурних рівнянь (SEM); - аналіз двонаправленого причинно-наслідкового зв'язку.	- висока статистична обґрунтованість; - можливість ідентифікації латентних змінних.	- складність інтерпретації моделей; - високі вимоги до якості даних; - обмежена чутливість до локальних кризових умов.

Джерело: узагальнено автором на основі (Raman, Alka, Suresh & Nedungadi (2025); Briar Lawson, Miesing & Ramos (2020); Volosiuk, Kryvtsov, Vakhovych, Smolych & Zaliivska-Shyshak (2025); Zelisko (2025); Kamaludin (2023); Shinde, Devi, Kurup, Thomas & Gupta (2025); Jones (2024); Al-Qudah, Al-Okaily & Alqudah (2022)).

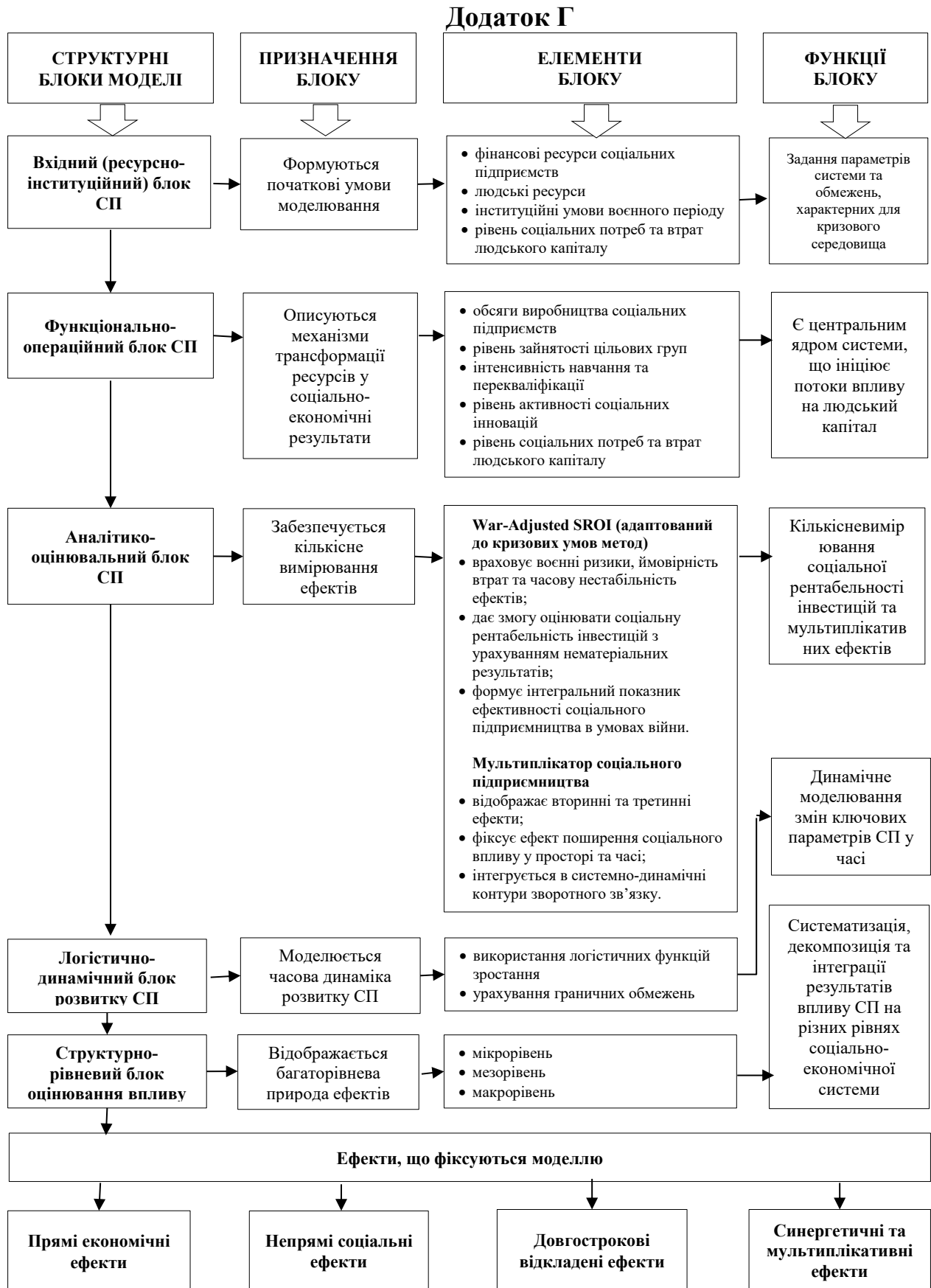

Рисунок 2.9. Економіко-математична модель оцінювання впливу соціального підприємництва на відновлення людського капіталу в умовах війни та повоєнного розвитку

Джерело: побудовано автором

Додаток Г

Таблиця. 3.1.

Рекомендації щодо розвитку соціального підприємництва в Україні

№	Напрямок розвитку	Зміст пропозиції
1	Нормативно-правове врегулювання	Розробити та ухвалити Закон України «Про соціальне підприємництво», у якому закріпити визначення поняття <i>соціальне підприємство</i> , його основні ознаки, форми діяльності, порядок реєстрації, критерії соціального впливу та механізми державної підтримки.
2	Створення Реєстру соціальних підприємств України	Заснувати відкритий електронний Реєстр соціальних підприємств на базі Міністерства економіки України. Реєстр має забезпечувати прозорість, облік, моніторинг діяльності та формування статистичних даних для аналітики й політичних рішень.
3	Визначення критеріїв належності до соціальних підприємств	Запровадити чіткі критерії для отримання статусу соціального підприємства: наявність соціальної мети у статуті, реінвестування не менше 50% прибутку у соціальну місію, працевлаштування не менше 30% представників соціально вразливих груп.
4	Фінансово-податкові стимули	Ввести систему податкових пільг і державних стимулів: зменшення ставки податку на прибуток, пільги на оренду комунального майна, зниження ЄСВ для працівників із соціально вразливих категорій, звільнення від оподаткування частини прибутку, спрямованої на соціальні проекти.
5	Інституційна підтримка та координація політики	Створити Національну агенцію з розвитку соціального підприємництва, а також регіональні центри підтримки. Їхні функції – координація державних програм, консультації, збір аналітики та комунікація між владою, бізнесом і громадами.
6	Система фінансової підтримки та соціального інвестування	Заснувати державний і регіональні фонди підтримки соціального підприємництва; розвивати механізми соціальних інвестицій, у тому числі соціальні облигації (<i>impact bonds</i>) та партнерства з банками розвитку.
7	Освітня та наукова підтримка	Інтегрувати курси із соціального підприємництва у програми вищих навчальних закладів, бізнес-шкіл і центрів підвищення кваліфікації. Підтримувати наукові дослідження, стартап-хаби й лабораторії соціальних інновацій.
8	Популяризація та інформаційна підтримка	Проводити державні та регіональні кампанії, форуми, конкурси успішних практик соціального бізнесу. Формувати позитивний імідж соціального підприємця як агента суспільних змін.
9	Механізми звітності та моніторингу	Встановити обов'язкову вимогу до соціальних підприємств подавати щорічний соціальний звіт із результатами діяльності. Передбачити незалежний аудит соціального впливу та оприлюднення його результатів у відкритому доступі.
10	Запобігання зловживанням статусом	Розробити процедуру перевірки діяльності соціальних підприємств, передбачити відповідальність за неправдиве декларування соціальної мети, а також механізм призупинення або скасування статусу соціального

		підприємства у разі порушень.
11	Розвиток державно-приватного партнерства	Заохочувати участь соціальних підприємств у державних програмах і замовленнях; створювати умови для співпраці між органами влади, бізнесом і громадським сектором у реалізації соціально значущих проєктів.
12	Міжнародна співпраця та інтеграція досвіду ЄС	Використовувати кращі європейські практики розвитку соціальної економіки (Велика Британія, Польща, Італія, Канада), налагоджувати партнерство з міжнародними донорами та інституціями, що фінансують соціальні інновації.

Джерело: розроблено автором.

Додаток Д

<p>8. КЛЮЧОВІ ПАРТНЕРИ (Key Partnerships)</p>	<p>7. КЛЮЧОВА ДІЯЛЬНІСТЬ (Key Activities)</p>	<p>2. ЦІННІСНА ПРОПОЗИЦІЯ (Value Proposition)</p>	<p>4. ВІДНОСИНИ З КЛІЄНТАМИ (Customer Relationships)</p>	<p>1. СЕГМЕНТ КОРИСТУВАЧІВ (Customer Segments)</p>
<p>Мережа партнерів для посилення соціального впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> - 3 ким ви співпрацюєте для досягнення соціальних цілей? - Які партнери допомагають вам створювати більший соціальний ефект? - Взаємодія з органами державної влади і міжнародними організаціями. - Партнери для фінансування вашої соціальної чи екологічної місії. - Партнери в сфері інформування та освітньої діяльності щодо СІП. 	<p>Діяльність, що сприяє досягненню соціального ефекту та отриманню прибутку</p> <ul style="list-style-type: none"> - Які основні дії необхідні для створення соціального ефекту та отриманню прибутку? - Що ви робите для досягнення соціальних змін у ваших клієнтських сегментах? - Чи ефективна ваша діяльність для досягнення точки рентабельності СІП? 	<p>Визначення соціальної чи екологічної проблеми</p> <ul style="list-style-type: none"> - Яку конкретну соціальну проблему вирішує ваше СІП? - Що ваш продукт або послуга пропонує для вирішення соціальних або екологічних проблем? - Яких конкретних соціальних чи екологічних змін ви прагнете досягти? 	<p>Розбудова довгострокових відносин на основі соціальної місії</p> <ul style="list-style-type: none"> - Які стосунки ви будете з клієнтами для забезпечення стійкого впливу? - Як ви підтримуєте залучення ваших клієнтів до соціальної місії підприємства? 	<p>Розуміння особливого статусу осіб та вирішення соціальної чи екологічної проблеми</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хто є вашими основними клієнтами? - Як ваш продукт чи послуга допомагає конкретним соціальним групам? - Яку соціальну або екологічну проблему вирішує СІП для свого сегменту користувачів?
<p>6. КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ (Key Resources)</p>	<p>10. СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ (Social Impact)</p>	<p>3. КАНАЛИ (Channels)</p>	<p>5. ПОТОКИ ДОХОДІВ (Revenue Streams)</p>	
<p>Які ключові ресурси потрібні для досягнення соціальних цілей вашого підприємства?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Які матеріально-технічні, фінансові або людські ресурси необхідні для реалізації соціальних ініціатив? - Які ключові ресурси можуть надати партнери бізнесу? 	<p>Якого позитивного впливу ми хочемо досягти?</p> <p>Яку конкретну соціальну чи екологічну проблему вирішує СІП?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Як ви вимірюєте соціальний вплив своєї діяльності? - Які показники використовувате для оцінки ефективності соціальних ініціатив? - Чи досягає СІП потрібного результату діяльності «Прибутковий Люди, Планета»? 	<p>Доступ до цільових груп</p> <ul style="list-style-type: none"> - Як ви доставляєте ваш продукт або послугу до клієнтів? - Які канали ви використовуєте для досягнення соціального впливу? - Як ви залучаєте канали доставки до вашої соціальної місії? - Чи є можливість у клієнта отримати ваш продукт чи послугу самостійно? 	<p>Витрати на соціальну місію та операційні витрати</p> <ul style="list-style-type: none"> - Які витрати необхідні для досягнення вашої соціальної мети? - Які операційні витрати має СІП у зв'язку з виконанням соціальної місії? - Як витрати може покрити зовнішнє фінансування (гранти, міжнародні благодійні фонди тощо)? 	
<p>9. СТРУКТУРА ВИТРАТ (Cost Structure)</p>				

Рисунок - Канва бізнес-моделі соціального підприємства

Додаток Е

Таблиця 3.2

Податкові пільги та інші механізми підтримки для СП в ЄС

	Країна	Фінансові та податкові пільги для СП	Інші механізми підтримки
1.	Бельгія	<ul style="list-style-type: none"> • За певних умов, WISE отримують вигоду від зниженої ставки ПДВ; • Податкові пільги на соціальне забезпечення надаються в секторах охорони здоров'я та соціальних послуг. • Прибутки WISE, вкладені в схеми блокування активів, підлягають знижкам податків на регіональному рівні. • За певних умов можуть бути надані знижки податків для приватних та/або інституційних донорів. 	<ul style="list-style-type: none"> • «Фабрика соціальних інновацій», створена у 2013 році, «просуває, спрямовує та підтримує соціальне підприємництво та соціальні інновації у вирішенні суспільних викликів» і поєднує ролі консультативної структури та інкубатора. • У Фландрії було вжито різних заходів для підтримки WISE, такої великої структури для колективних програм підтримки, субсидій на управлінське консультування, підтримки інновацій та КСВ, а також курсів з наукового менеджменту. • У Валлонії наразі працюють кілька консалтингових агентств з питань соціальної економіки (Agences-conseil), які є визнаними структурами підтримки та консультування для соціальних підприємств.
2.	Данія	<ul style="list-style-type: none"> • Організації, що займаються суспільним благом, не сплачують жодного податку на прибуток підприємств зі своєї «ідеальної» діяльності, а також з економічної діяльності, необхідної для підтримки їхньої соціальної місії. • Організації та соціальні підприємства зі статусом суспільного благом можуть використовувати знижену ставку 	<ul style="list-style-type: none"> • Данський центр волонтерських зусиль – це державний центр, який сприяє розвитку некомерційного сектору. • Багато механізмів підтримки соціальних підприємств було припинено у 2015 році через зміну політичних пріоритетів на національному рівні.

		<p>ПДВ у розмірі 7%, замість звичайної ставки 19%.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Соціальні підприємства не користуються жодним звільненням від сплати податків на непрямі витрати на оплату праці. Якщо у них є працівники, вони повинні дотримуватися всіх правил. 	
3.	Франція	<ul style="list-style-type: none"> • Дохід SCIC, що спрямовується на блокування активів, не оподатковується. • Спортивні та культурні асоціації можуть бути звільнені від податку на прибуток підприємств за послуги, що надаються їхнім членам. • Фонди не сплачують податок на прибуток підприємств за діяльність, безпосередньо пов'язану з їхньою метою. • Ставка ПДВ SCIC залежить від виду діяльності. • Спортивні та культурні асоціації можуть бути звільнені від сплати ПДВ на послуги, що надаються їхнім членам. • Фонди не сплачують ПДВ за діяльність, безпосередньо пов'язану з їхньою метою. • Асоціації та WISE можуть скористатися зниженими податками на соціальне страхування за працевлаштування працівників за певних умов. • Юридичні особи можуть без сплати податків жертвувати до 10% свого прибутку за попередній рік або до 3% своїх витрат на персонал протягом поточного року правомочним НПО та фондам. • Загальна сума, яку фізичні особи можуть відрахувати зі 	<ul style="list-style-type: none"> • Підприємства соціальної економіки мають доступ до регіональних схем підтримки, спрямованих на інновації. • Асоціації мають право на субсидії на працевлаштування, якщо вони наймають безробітних або низькокваліфікованих працівників. • Усі підприємства мають право на державні гранти відповідно до сфери їхньої діяльності (соціальні послуги, послуги з догляду вдома, догляд за дітьми, культурна діяльність, та спорт тощо). • На регіональному рівні існує безліч, хоча й різноманітних, ініціатив підтримки. Серед ключових ініціатив – • Форум солідарної зайнятості Рона-Альпи (до 2015 року) для сприяння зайнятості в цьому секторі, програма PROGRESS регіону Прованс-Лазурний Берег для розвитку соціальної економіки та ініціатива регіону Лангедок-Руссійон щодо надання допоміжних послуг для проектів соціальних інновацій.

		свого особистого доходу, становить 1200 євро на рік.	
4.	Італія	<ul style="list-style-type: none"> • Суб'єкти соціального кооперативу зі статусом соціального кооперативу звільнені від сплати податку на прибуток підприємств (IRES). • Соціальні кооперативи типу А користуються пільговою ставкою ПДВ (5%). • Соціальні кооперативи типу В звільнені від сплати внесків на соціальне страхування для незахищених працівників, яких вони інтегрували. • Пожертвування організаціям, що надають суспільне благо, включаючи соціальні кооперативи, дає донорам право на пільги з корпоративного податку: 20% зниження бази оподаткування корпоративним податком за одноразове пожертвування та додаткове 20% зниження за договором про постійне пожертвування. Крім того, пожертвування, зроблені фізичними особами, вираховуються з особистого доходу. • Пожертвування товарів та послуг для суспільного блага також звільняються від ПДВ. • Положення про суспільне благо регулюють діяльність некомерційних компаній, якщо вони мають статус суспільного блага. У цьому випадку некомерційні компанії не повинні сплачувати податки після завершення своїх суспільно корисних діяльностей та залишаються звільненими від місцевого податку на бізнес. 	<ul style="list-style-type: none"> • Фонд Маркора сприяє доступу кооперативів до фінансування. • Міністерство економічного розвитку активно підтримує соціальні підприємства та соціальні кооперативи з 2015 року.

5.	Люксембург	<ul style="list-style-type: none"> • СІС можуть скористатися звільненнями від податку на прибуток підприємств, комунального податку на бізнес та податку на чисте багатство. • Податкові знижки, що надаються приватним та/або інституційним донорам, існують, але не уточнюються. • Немає правових положень щодо звільнення від сплати або зниженої ставки ПДВ для СІС. 	<ul style="list-style-type: none"> • Департамент соціальної та солідарної економіки – це державний інкубатор, що підтримує ССО. • Кластер ССО Великого регіону – це ініціатива, що підтримує розвиток ССО у Люксембурзі та французькому регіоні Мерт і Мозель.
6.	Нідерланди	<ul style="list-style-type: none"> • Зниження податку на прибуток підприємств для організацій, що відповідають вимогам статусу суспільно корисної організації (статус ANBI), наприклад, такі, що мають мету та фактичну діяльність організації з 90% суспільних інтересів. • Пожертви організаціям, які мають статус ANBI, можуть бути відраховані з податку на прибуток понад поріг у 1% від загального доходу, повідомленого податковим органам (і щонайменше 60 євро). Максимальна сума відрахування становить 10% від цього доходу. 	<ul style="list-style-type: none"> • Муніципалітет Амстердама започаткував програму підтримки WISE, яка включає різноманітні заходи (наприклад, інвестиційний фонд, керівництво тощо). • Ще одним заходом, вжитим муніципалітетом, є «Субсидія на підготовку проектів, сталий розвиток ініціатив». • Муніципалітет Утрехта започаткував програму «Працюємо разом заради роботи», а також кілька платформ, таких як «Фабрика соціального впливу», щоб інформувати та об'єднувати соціальних підприємців.
7.	Польща	<p>Деякі звільнення від податку на прибуток за певних умов.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ЗАЗ та ЕНПО звільняються від ПДВ за певних умов. • Витрати на працевлаштування в соціальних кооперативах можуть бути покриті місцевим органом влади. Якщо ЕНПО діє як СІС, вона має право на часткове відшкодування заробітної плати своїх працівників. Витрати на працевлаштування в ЗАЗ можуть 	<ul style="list-style-type: none"> • Близько 60 євро-центрів підтримки соціальної економіки, що фінансуються ЄС, надають послуги підтримки бізнесу організаціям соціального та соціального секторів (ССЕ) та соціальним підприємствам.

		бути частково покриті ПФРОН.	
8.	Словаччи на	<ul style="list-style-type: none"> Громадські об'єднання та НКО, що надають соціально корисні послуги, а також фонди звільняються від податків на некомерційну діяльність. ПДВ застосовується лише до тих випадків, коли МП, річний оподатковуваний дохід яких становить 50 000 євро. МП з вищим доходом, зареєстровані відповідно до Закону про соціальну економіку та соціальні підприємства, та ті, що соціалізують 100% свого можливого прибутку, можуть подати заявку на знижену ставку ПДВ. У разі працевлаштування тривало безробітної особи роботодавець може подати заявку на знижену ставку внеску соціального страхування. У випадку працівників з інвалідністю зі здоров'ям, внесок медичного страхування становить половину від внеску інших працівників. Модель розподілу відсотка податку, за якою можуть брати участь юридичні та фізичні особи. 	<ul style="list-style-type: none"> Усі підприємства, що створюють робочі місця для малозабезпечених шукачів роботи, можуть подати заявку на державну субсидію на підтримку новоствореного або збереженого робочого місця. Відповідно до Закону про соціальну економіку та соціальне підприємництво було запроваджено низку схем фінансової допомоги (інвестиційної та компенсаційної допомоги).
9.	Словенія	<ul style="list-style-type: none"> Асоціації, інститути та фонди звільняються від сплати податків за некомерційну діяльність. Звільнення від ПДВ за діяльність у суспільних інтересах, і якщо оподатковуваний дохід не перевищує 50 000 євро на рік. Компанії та центри зайнятості для людей з інвалідністю звільняються від сплати податків та внесків на соціальне страхування за всіх 	<ul style="list-style-type: none"> Більшість програм, заходів та тендерів Міністерства праці, сім'ї, соціальних справ та рівних можливостей традиційно відкриті для соціальних підприємств, що стосуються активної політики ринку праці, соціальних справ, сім'ї та людей з інвалідністю. Наприклад, з 2009 по 2015 рік Міністерство виділило 8,3 мільйона євро на розвиток малого бізнесу, що включало тендери на пілотні

		працівників у компанії	проекти та громадські роботи для малого бізнесу.
10	Іспанія	<ul style="list-style-type: none"> • Прибуток соціальних ініціатив кооперативів з визнанням їхньої некомерційної місії може бути звільнений від оподаткування або доступний лише до 10% доходів. Зниження податку на економічну діяльність на 95%. • Спеціальні центри зайнятості для соціальних ініціатив користуватися прямими субсидіями та зменшенням щорічного податку на бізнес за кожну найняту людину з інвалідністю. • Підприємства з інтеграції зайнятості забезпечують підтримку від зниження внесків на соціальне забезпечення працівників, які перебувають під загрозою виключення. Субсидії на економічну компенсацію витрат на оплату праці, що підтримуються за рахунок процесу інтеграції. • Спеціальні центри зайнятості, не лише для соціальних ініціатив: забезпечення підтримки від зниження внесків на соціальне забезпечення працевлаштованих людей з інвалідністю. • Субсидії на економічну компенсацію витрат на оплату праці, що підтримуються. • Донори (юридичні або фізичні особи) не мають податків пільг чи інші види пільг. 	<ul style="list-style-type: none"> • На національному рівні, окрім фіскальних вигод, було розроблено три основні заходи для сприяння та підтримки соціальної економіки: бюджетна підтримка (наприклад, гранти та субсидії для залучення певних типів працівників до роботи на підприємствах, прямі інвестиції в матеріали, що сприяють конкурентоспроможності підприємств, субсидована технічна підтримка та навчання тощо), технічна допомога (наприклад, надання підтримки організаціям соціального та соціального бізнесу (СШБ) у таких сферах, як інтернаціоналізація чи інновації), та політика зайнятості (наприклад, надання працівникам можливості капіталізувати допомогу по безробіттю, коли бенефіціар вирішує створити кооператив).

Джерела: (OECD, 2022, OECD 2020-2021 focus groups; European Commission, 2020)

Додаток Є

Таблиця 3.4

Класифікація ключових складових соціальної безпеки та напрями їх формування

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА	
1.Економічна складова	достатній рівень доходів домогосподарств;
	гарантія зайнятості та доступу до робочих місць;
	захист від бідності та глибокої бідності;
	стійкість до економічних шоків (війна, інфляція, рецесія);
	справедливе оподаткування й перерозподіл ресурсів у суспільстві;
	подолання соціально-економічної нерівності.
2.Трудова та професійна безпека	безпечні та гідні умови праці
	захист трудових прав;
	повага до гідності працівника та психологічна безпека на роботі;
	реінтеграція у зайнятість вразливих груп (ветерани, ВПО, люди з інвалідністю);
	можливості освіти та професійного розвитку;
	недопущення дискримінації у сфері праці;
3.Демографічна та сімейна безпека	відтворення населення та подолання демографічних втрат;
	державна підтримка сім'ї, материнства й дитинства;
	зменшення міграційних ризиків;
	створення умов для повернення та реінтеграції мігрантів та ВПО.
4.Соціально-психологічна безпека	психологічне здоров'я, підтримка та реабілітація;
	захист від стресу, травм, ПТСР (особливо у ветеранів та постраждалих від війни);
	запобігання соціальній ізоляції, маргіналізації;
	зміцнення соціального капіталу (довіра, згуртованість, взаємопідтримка);
5.Інституційна та правова безпека	ефективні соціальні інститути та системи управління;
	захист прав людини та недопущення порушень;
	доступ до правосуддя, соціальних послуг та адміністративних сервісів;
	законодавчі механізми мінімізації соціальних ризиків; прозорість і підзвітність органів влади.
6. Освітня безпека	доступ до якісної освіти та навчання протягом життя;
	доступність професійної перепідготовки;
	розвиток навичок, що забезпечують конкурентоздатність

	людини;
	запобігання деградації людського капіталу (війна, безробіття, інвалідність).
7.Медична та біологічна безпека	доступність медичних послуг;
	охорона здоров'я як елемент соціальної безпеки.
	захист від захворювань, епідемій, інвалідності;
	реабілітація постраждалих;
8. Соціальна інклюзія	включення вразливих груп у соціально-економічне життя;
	підтримка інтеграції ветеранів, ВПО, осіб з інвалідністю.
	подолання бар'єрів у працевлаштуванні та доступі до послуг;
	усунення дискримінації за ознаками статі, походження, інвалідності чи статусу;
9.Інформаційна безпека в соціальному вимірі	захист населення від фейків, пропаганди, психологічних операцій;
	забезпечення доступу до достовірної інформації;
	інформаційна грамотність як умова стійкості суспільства.
10.Соціальна та інклюзивна інфраструктура	доступність транспорту, комунальних послуг, соціальних об'єктів;
	житлові умови, особливо для ВПО та ветеранів;
	доступ до культурних, освітніх і соціальних ресурсів громади.
11.Соціальна стабільність і готовність до криз	здатність суспільства протистояти шокам (війна, пандемії, економічні кризи);
	наявність механізмів швидкої реакції на соціальні ризики;
	збереження суспільної злагоди та довіри у період турбулентності.
12.Якість життя як інтегральний показник соціальної безпеки	тривалість життя;
	здоров'я;
	доступ до освіти і праці;
	умови проживання;
	рівень соціального добробуту та задоволеність життям.
	індекс щастя та ін.

Джерело: узагальнено автором на основі (Харазішвілі, Ю. М., & О. А. Грішнова, З. Варналія, О.Ф. Новікової)

Додаток Ж

Таблиця 3.5

**Структурні елементи механізму забезпечення політики стимулювання розвитку СП для зміцнення соціальної безпеки
України в умовах війни та повосенного відновлення**

Суб'єкт впливу	Спрямованість вектора впливу	Важелі впливу	Методи впливу	Стимули	Обмеження і бар'єри	Інституційний простір і регулювання	Соціально-економічний ефект	Вплив на людський капітал	Рівень реалізації	Показники результативності
Держава (ВРУ, КМУ, профільні міністерства)	Правове середовище діяльності СП	Законодавчі	Прийняття Закону «Про соціальне підприємництво»	Правовий статус, доступ до підтримки	Відсутність спеціального закону	Законодавство, національна соціально-економічна політика	Інституційна стабільність	Захищеність зайнятості	Макро	Кількість зареєстрованих СП
Держава (Мінфін, ДПС)	Фінансова стійкість СП	Податкові	Пільгове оподаткування	Зниження фіскального навантаження	Бюджетні обмеження	Податкове законодавство	Зростання економічної життєздатності СП	Збереження робочих місць	Макро та мезо	Частка СП з прибутком
Органи місцевого самоврядування	Локальний розвиток СП	Адміністративні	Спрощення процедур, підтримка на місцях	Доступ до муніципальних програм	Нерівність регіональних ресурсів	Місцеві програми розвитку	Активізація громад	Локальна зайнятість	Мезо	Кількість СП у громадах
Держава і донори	Інвестиційні можливості СП	Фінансові	Гранти, пільгові кредити	Доступ до капіталу	Конкуренція за ресурси	Державні та донорські фонди	Масштабування соціальних рішень	Розвиток навичок	Мезо	Обсяг інвестованих коштів
Соціальні підприємства	Ринок праці вразливих груп	Організаційні	Працевлаштування ветеранів, ВПО, осіб з інвалідністю	Стабільна зайнятість	Обмежена адаптованість робочих місць	Трудове законодавство	Зниження соціальної напруги	Відновлення трудового потенціалу	Мікро	Кількість працевлаштованих
Соціальні підприємства	Соціальні послуги	Соціальні	Надання реабілітаційних, психологічних послуг	Попит на послуги	Недостатнє фінансування	Закон «Про соціальні послуги»	Компенсація дефіциту держпослуг	Психологічне відновлення	Мікро та мезо	Охоплення послугами
Держава і експертне середовище	Ефективність програм	Аналітичні	Оцінка соціального впливу (SROI)	Пріоритетність фінансування	Складність вимірювання	Методології Social Value (соціальна цінність)	Раціональний розподіл ресурсів	Інвестиції у якість людського капіталу	Макро	Значення SROI
Громадянське суспільство	Соціальна згуртованість	Комунікаційні	Партнерства, мережування	Підвищення довіри	Низький рівень культури взаємодії	Громадські інститути	Формування соціального капіталу	Соціальна інтеграція	Мезо	Рівень соціальної довіри
Уся система	Соціальна безпека	Комплексні	Інтеграція політик	Системний ефект	Фрагментарність регулювання	Національна модель соціальної політики	Соціальна стабільність	Якість життя	Макро	Індекси соціальної безпеки

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Додаток 3

Анкета опитування соціальних підприємців

Шановний (а) пане (і), просимо Вас взяти участь у соціологічному опитуванні. Наша мета - дослідити стан соціального підприємництва, щоб знайти дієві напрями сприяння його розвитку та посилити його вплив на вирішення соціальних та економічних проблем, викликаних війною в Україні.

Розгляньте уважно, будь ласка, запропоновані варіанти відповідей і вкажіть один або декілька варіантів, який Вас влаштовує. Ви можете написати додатково Вашу особисту думку, якщо Вас не влаштовують запропоновані варіанти відповідей.

Запитання анкети:

1. Будь ласка, вкажіть назву Вашого соціального підприємства і дату реєстрації.

2. Чи здійснювали Ви релокацію підприємства внаслідок війни? Якщо так, в якому році і з якого в який регіон?

3. На яких географічних територіях (ринках) Ваше підприємство реалізовує свої товари та/або послуги? (позначте відповідний рядок знаком плюс «+» у правому стовпчику таблиці, можна зазначити більше однієї відповіді)

Регіон України, у межах якого знаходиться підприємство	
Інші регіони України (крім зазначеного в рядку 1 цього запитання)	
Країни Європи (країни Європейського Союзу або асоційовані країни)	
Усі інші країни	

4. Будь ласка, вкажіть стать та вік? власників та керівників соціального підприємства (вік позначити у відповідному стовпчику)	ін	ол
Власник (ця)		
Директор		
Заступник		

Для коментарів: _____

5. Будь ласка, вкажіть кількість працівників на Вашому підприємстві. Зазначте категорії працівників Вашого підприємства та їх чисельність

Загальна кількість працівників:	
З них:	
Ветерани, колишні військові, учасники АТО	
Військовослужбовці, які отримали поранення чи інвалідність	
Член родини загиблих військових	
Особи, які втратили житло чи майно через війну	
Особи з інвалідністю	
Люди з рідкісними захворюваннями	
Особи з хронічними хворобами (наприклад, цукровий діабет, ВІЛ/СНІД)	
Внутрішньо переміщені особи (ВПО)	
Одинокі матері або багатодітні матері	
Жінки, які зазнали домашнього насильства	
Жінки, які виховують дітей з інвалідністю	
Колишні ув'язнені, які потребують реінтеграції	
Молодь без вищої освіти	
Люди похилого віку	
Особи з алкогольною або наркотичною залежністю	
Безхатьки	
Представники ЛГБТК+ спільноти, які зазнають дискримінації	
Безробітні або особи, які втратили роботу через війну	
Інші (вказіть, будь ласка, категорію та кількість)	

Для коментарів: _____

6. Окрім працевлаштування, яку ще допомогу надає Ваше підприємство вразливим групам населення? (можна обрати кілька варіантів)

Навчання та підвищення кваліфікації (курси, тренінги, наставництво)	
Матеріальна допомога (грошові виплати, продукти, одяг, обладнання)	
Психологічна підтримка (консультації, групи підтримки)	
Житлова підтримка (допомога з тимчасовим чи постійним житлом)	
Медична допомога або компенсація витрат на лікування	
Освітні програми для дітей або молоді з вразливих категорій	
Юридична підтримка (консультації, допомога з документами)	
Створення соціальних послуг у громаді (дитячі центри, соціальні майстерні, культурні заходи)	
Допомога в інтеграції переселенців (пошук житла, адаптація в новому середовищі)	
Інше (вказіть власний варіант)	

Для коментарів: _____

8. Рівень заробітної плати вразливих категорій (порівняно із середнім рівнем по регіону/області) на Вашому підприємстві

Вища за середній рівень у регіоні	
На рівні середньої заробітної плати у регіоні	

Нижча за середній рівень у регіоні	
Інше _____	

9. Яка Ваша мотивація до здійснення соціальної підприємницької діяльності? (можна зазначити більше однієї відповіді)

	Бажання вирішувати соціальні проблеми (підтримка вразливих груп, створення соціальних послуг тощо)	
	Особистий досвід або історія (власний досвід складних життєвих обставин, які мотивували діяти)	
	Можливість поєднувати бізнес і соціальну місію (створення прибуткового підприємства, що має позитивний вплив)	
	Бажання підтримати відбудову країни (розвиток економіки, створення робочих місць після війни)	
	Можливість отримати грантову або донорську підтримку (міжнародні програми, державне фінансування)	
	Відсутність іншої роботи / необхідність забезпечення себе та сім'ї	
	Бажання працювати у сфері, яка приносить задоволення та має значення	
	Натхнення прикладом інших соціальних підприємців	
	Випадковий збіг обставин (почав як звичайний бізнес, але згодом прийшло розуміння соціального впливу)	
0	Інше (вказіть власний варіант)	

Для коментарів: _____

10. Чи вимірюєте Ви соціальний вплив результатів діяльності Вашого соціального підприємства? (лише одна відповідь)

Так, Будь ласка, зазначте в який спосіб, якими методами та показниками оцінюється вплив? _____	
Ні	

Для коментарів: _____

11. Чи змінилась місія або стратегія вашого підприємства після початку повномасштабної війни в 2022 році?

Так, будь ласка, зазначте яким чином _____	
Ні	

12. Яка частка прибутку спрямовується на реалізацію соціальних та екологічних цілей Вашого підприємства?

Більше 80 %	
-------------	--

В межах 60-80%	
В межах 40-60%	
В межах 20-40%	
Менше 20%	
Інше:	

Для коментарів: _____

13. Зазначте джерела фінансування діяльності Вашого підприємства:
(можна зазначити більше однієї відповіді)

Власні кошти засновника(-ці, -ів)	
Прибуток від комерційної діяльності	
Гранти від міжнародних організацій	
Державні субсидії та програми підтримки	
Інвестиції від приватних осіб або фондів	
Кредити у банках або мікрофінансових організаціях	
Благодійні внески від фізичних чи юридичних осіб	
Партнерська підтримка від інших бізнесів	
Інше (вказіть власний варіант)	

14. Чи отримувало ваше підприємство фінансову підтримку після початку повномасштабної війни?

Так, будь ласка, зазначте яку саме _____	
Ні	

Для коментарів: _____

15. Які основні труднощі наразі переживає ваше підприємство?

	Фінансові труднощі	
	Недостатність фінансування / інвестицій	
	Зниження попиту на продукцію / послуги	
	Нестабільність економічної ситуації в країні	
	Високі податкові навантаження	
	Обмежений доступ до кредитів або грантів	
	Зниження купівельної спроможності клієнтів	
	Операційні труднощі	
	Проблеми з постачанням сировини / матеріалів	
	Знищення або пошкодження виробничих потужностей через війну	
	Перебої в електропостачанні та інших комунікаціях	
	Логістичні труднощі (транспортування продукції, імпорт/експорт)	

	Кадрові проблеми	
	Брак кваліфікованих працівників	
	Висока плинність кадрів	
	Нестача ресурсів для підвищення кваліфікації персоналу	
	Юридичні та регуляторні бар'єри	
	Відсутність законодавства про СП	
	Часті зміни законодавства, які ускладнюють ведення бізнесу	
	Бюрократичні перепони при отриманні дозволів та ліцензій	
	Складнощі з отриманням державної підтримки	
	Необізнаність в юридичних нюансах	
	Соціальні та психологічні виклики	
	Виснаження команди через стрес і невизначеність	
	Складнощі у взаємодії з партнерами чи донорами	
	Інше (вказіть, будь ласка, власний варіант)	

16. Які заходи допомогли б вам покращити ефективність роботи Вашого підприємства? (можна зазначити більше однієї відповіді)

Фінансова підтримка – пільгові кредити, гранти, іноземні інвестиції тощо)	
Податкові пільги та спрощене регулювання	
Освітні програми та тренінги для підприємців	
Співпраця з місцевими органами влади	
Громадська, інформаційна підтримка впливу СП на вирішення соціальних та економічних проблем	
Підвищення кваліфікації персоналу	
Інше (вказіть, будь ласка, власний варіант)	

17. Напишіть, будь ласка, Ваші зауваження та пропозиції щодо підтримки соціального підприємництва у Вашому регіоні.

Дякуємо за участь у дослідженні!

Додаток И**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*****Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1. Пісецька Т. В. (2024). Сутність соціального підприємництва та напрями сприяння його розвитку. *Економіка та суспільство*. (64). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4225> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-16>

2. Пісецька Т. В. (2024). Особливості бізнес-моделі соціального підприємства. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*. (6), 74–81. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/320939> DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2024.6.74>

3. Пісецька Т.В. (2025) Соціальне підприємництво в системі чинників ефективного вирішення соціальних та економічних проблем повоєнного відновлення України. Випуск 1(50) *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2025. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2025_50/index.htm DOI: <https://doi.org/10.17721/tppe.2025.50.13>

4. Пісецька Т.В. (2025) Соціальна рентабельність інвестицій з урахуванням війни як критерій ефективності соціального підприємництва. *Вчені записки університету «КРОК»* 4(80) (2025). URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/1118> DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-80-108-117>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Пісецька Т. В. (2023). Соціально-економічні вектори відновлення повоєнної України. *Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи* : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. м. Черкаси, 18 травня 2023 р., Черкаси: Вид-ць Юлія Чабаненко, 2023. – С. 208-211 (Електронний ресурс). – Режим доступу: https://drive.google.com/drive/folders/1ATcwtk5xIwbicjHD3Fp5Cu_FjDAjnhJ3

6. Пісецька Т. В. (2023). Економічна безпека підприємств в умовах сучасних викликів. «Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах

модернізаційних процесів в Україні та світі»: матеріали всеукр. наук.-практ. конф, м. Кропивницький, 12 грудня 2023 р., Кропивницький. 2023. (Електронний ресурс).

Режим доступу: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eprints.cdu.edu.ua/5918/1/tezi_2.pdf

7. Пісецька Т. В. (2024) Соціальне підприємство: актуальність, проблеми та перспективи розвитку в Україні. Шевченківська весна 2024. Стратегії економічного зростання: Погляд у майбутнє для України: тези доповіді, Київ, 19-21 березня 2024 року URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2024-2/>

8. Пісецька Т.В. (2024) Аналіз соціального підприємництва через призму ESG стратегії. XIII Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» м. Одеса, 13 вересня 2024 р.

9. Пісецька Т. В. Удосконалення нормативного забезпечення діяльності соціальних підприємств в Україні. (2025) Шевченківська весна 2025. Економіка України. Нові вектори розвитку в умовах глобальних трансформацій: тези доповіді, Київ, 26-28 березня 2025 року URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2025-2/>

10. Грішнова О. А., Пісецька Т. В. Challenges for Social Enterprises in Ukraine Amid War (586-591). 24th International Scientific Conference “Information Technologies and Management” : conference proceedings (April 24–25, 2025). Riga, the Republic of Latvia. Riga : Baltija Publishing, 2025. P. 592. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-597-6-109>

11. Пісецька Т.В. (2025) Інклюзія вразливих категорій людей через соціальні підприємства: економічні та соціальні виміри. XXII Міжнародна науково-практична конференція “Конкурентоспроможність національної економіки” 16-17 жовтня 2025 р. URL: <https://econom.knu.ua/science-2/conferences/2025-2/>

Довідка про впровадження №211 від 27.09.2024 року.

№ 211
Дата 27.09.2024

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження Пісецької Тетяни Вікторівни на тему: «Розвиток соціального підприємництва в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України»

Засвідчуємо, що наукові розробки Пісецької Т. В. впроваджені в управлінську та економічну діяльність ПРАТ «Дікергофф Цемент Україна». Зокрема, на підприємстві використано:

- методу оцінювання соціальної рентабельності інвестицій (Social Return on Investment) шляхом розроблення War-Adjusted SROI (w-SROI), що передбачає включення коригувальних коефіцієнтів воєнних ризиків, втрат людського капіталу та соціальної безпеки, а також структуровану монетизацію результатів;
- концептуальні засади аналізу соціального впливу підприємства, у межах яких враховується три типи ефектів — прямий економічний, непрямий мультиплікативний та соціальний.

Ці наукові результати використовуються на підприємстві для пріоритизації заходів соціальної діяльності та визначення стейкхолдерів для співпраці у соціально-економічних напрямках.

Генеральний директор
ПРАТ «Дікергофф Цемент Україна»

Сергій ДУДЗЯНИЙ

ТОВ з іноземними інвестиціями
«Дікергофф Україна»
Юридична адреса:
вул. Пирогівський Шлях, 26
03083 м. Київ, Україна

Головний офіс
вул. Пирогівський Шлях, 26
03083 м. Київ, Україна
Тел +38 044 536-19-53
факс +38 044 536-19-50

Реквізити компанії
Код за ЄДРПОУ 31029255
Свід. ПДВ 37102764
ІПН 310292526505

Банківські реквізити
АТ «Креді Агріколь Банк»
UA313006140000026000500346024
МФО: 300614

Довідка про впровадження № 228/1 від 22.12.2025 року

СПІЛКА
ПІДПРИЄМЦІВ
МАЛИХ, СЕРЕДНІХ І
ПРИВАТИЗОВАНИХ
ПІДПРИЄМСТВ
УКРАЇНИ

THE UNION OF THE
ENTREPRENEURS OF
SMALL, MEDIUM-SIZED
AND PRIVATIZED
ENTERPRISES OF
UKRAINE

№ 228/1
22.12.2025р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження Пісецької Тетяни Вікторівни на тему: «Розвиток соціального підприємництва в контексті повоєнного відновлення людського капіталу України»

Спілка підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (далі – Спілка) засвідчує, що наукові розробки Пісецької Т. В. впроваджені нами в регуляторну та управлінську діяльність Спілки. Зокрема, в аналітичній і законотворчій роботі використовуються:

- запропонований у роботі сучасний методологічний інструментарій оцінювання соціального впливу соціального підприємництва за мікро-, мезо- та макрорівнями, що дає змогу забезпечити комплексність аналізу та узгодженість показників між рівнями економічної системи;
- пропозиції Пісецької Т.В. щодо напрямів розвитку партнерства між державою та соціальними підприємствами, які охоплюють інституційні, фінансово-економічні, освітньо-наукові та моніторингові механізми взаємодії;
- пропозиції щодо державної політики підтримки соціального підприємництва: модель законодавчого визнання та спеціального статусу соціального підприємства.

Ці наукові результати використовуються Спілкою підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України для підтримки соціальної діяльності підприємств – членів Спілки, оцінювання її ефективності, розробки пропозицій для державних органів управління та визначення стейкхолдерів для співпраці у соціально-економічних напрямах.

Перший віцепрезидент,
генеральний директор

Вячеслав БИКОВЕЦЬ